

M=90/a
95062

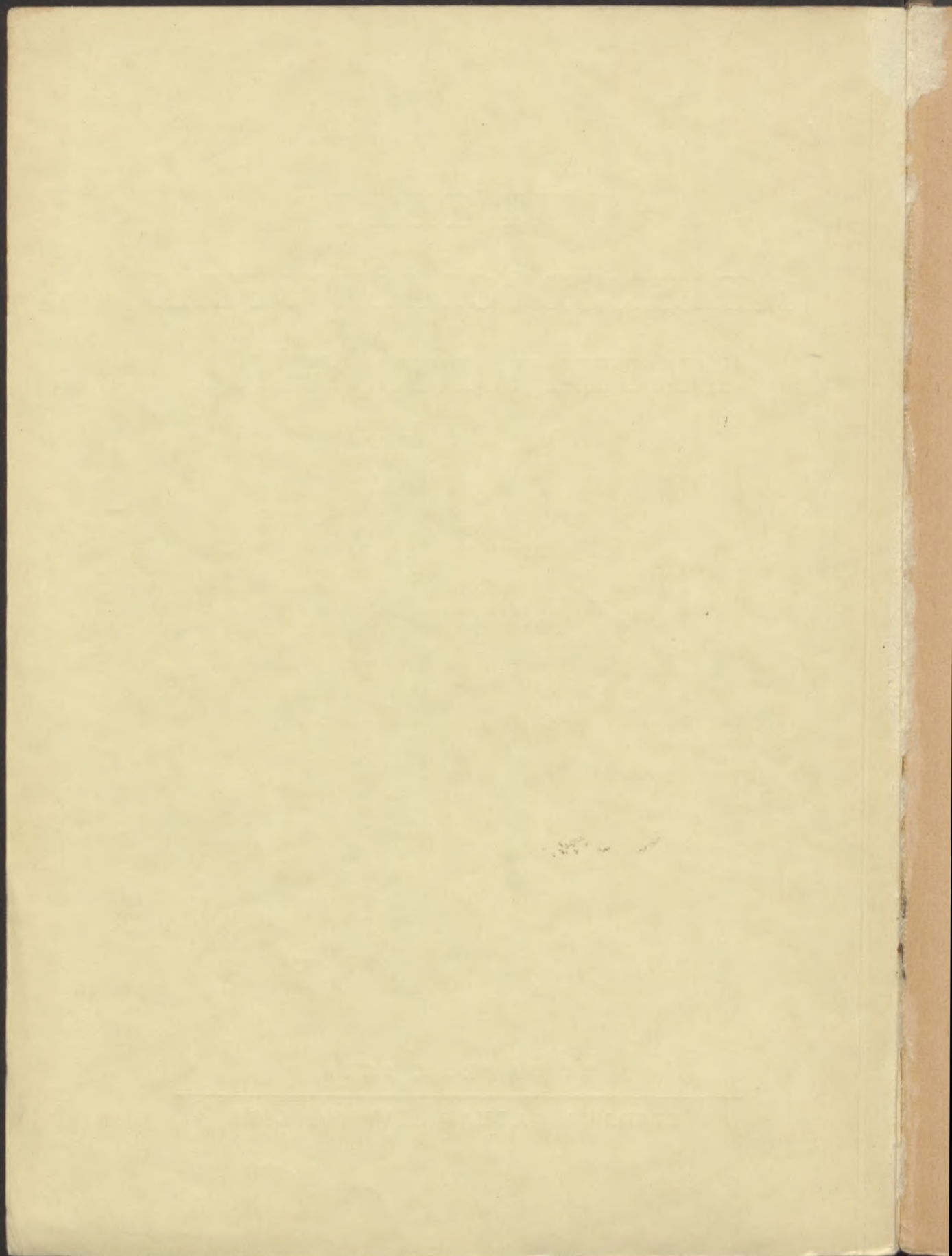
MIT TETT A FASISZTA OLASZORSZÁG MAGYARORSZÁGÉRT

ÍRTA:
DR. FALL ENDRE

2056

BUDAPEST, 1940

KIADJA A MAGYAR REVIZIÓS-LIGA

A₂

MIT TETT
A FASISZTA OLASZORSZÁG
MAGYARORSZÁGÉRT

ÍRTA:
DR. FALL ENDRE

B U D A P E S T, 1 9 4 0

KIADJA A MAGYAR REVIZIÓS LIGA

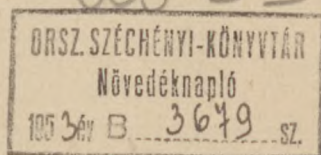
~~M. 2156~~

M

(R 2)

95.062 = 90/a

~~2033~~

R 1986
R 1965

TARTALOMJEGYZÉK.

Előszó	Oldal 5
------------------	------------

I.

Politikai és gazdasági téren.

1. Padovától — Sopronig	11
2. Mussolini harca a revízióért	16
3. A „Marcia su Roma“-tól az olasz-magyar baráti szerződésig	19
4. Szellemi együttműködés és baráti szerződés	23
5. A római szenátus állásfoglalása a magyar revízió mellett	28
6. Mussolini szenátusi beszéde után	34
7. A Fasiszta Nagytanács határozata a revízióról	42
8. A dunai kérdés Mussolini—Gömbös—Kánya tanácskozásaiban	49
9. A „négyes paktum“	54
10. A „dunai memorandum“ és előzményei	57
11. Az „első római paktum“ és annak jelentősége	61
12. A szankciók és Magyarország	69
13. A „második római paktum“	71
14. Az olasz befolyás növekedése a Dunamedencében	77
15. A „Nagy Megcsonkított“ és Magyarország fegyverkezési jogának elismerése	80
16. III. Viktor Emanuel meghívja Horthy Miklóst Itáliába és ellátogat Magyarországra	86
17. A budapesti hármas külügyminiszteri találkozó és következményei	95
18. Itália szerepe a csehszlovák-magyar kérdésben	100
19. Nemcsak szudétanémet kérdés van, de van magyar, lengyel és szlovák kérdés is	112
20. Mussolini és München, Ciano és a — Belvedere	118
21. Kassa felszabadult!	121
22. Gróf Ciano lelkes ünneplése Magyarországon	124
23. A Ruténföld visszatér Szent István birodalmába	127
24. Itália támogatja Magyarországot a Kárpát-medence problémáinak megoldásában	133
25. Olaszország és a magyar-román kérdés	137
26. Olaszország építómunkája — a bolsevista veszedelemmel szemben	147
27. A velencei találkozó	150
28. Minden magyar probléma közelről érinti Itáliát	153

II.

A szellemi együttműködés terén.

	Oldal
1. Olasz-magyar hivatalos kultúrkapcsolatok	161
2. Magyarország — az olasz iskolákban	164
3. Megkötik a hivatalos kultúregyezményt	169
4. Megszületik az „Amici dell'Ungheria“	174
5. Egy mozgalmas és eredményes esztendő	183
6. Politika — a kultúrpolitikában: magyarbarát manifesztációk	187
7. Magyarbarát nyilatkozatok — és az olasz sajtó magyarbarátsága	196
8. A magyar ügyért harcoló politikai könyvek Olaszországban	200
9. A magyar szépirodalom — Dante nyelvén	211
10. Színház, zene, rádió	215

III.

Irodalom	219
--------------------	-----

ELŐSZÓ

Az 1914—1918-as világháború és annak szörnyű következményei alapjában remegtették meg az emberi műveltséget, a civilizációt és kultúrát. Mussolini, aki maga is a lövészárokból küzdött és hónapokig nyomta a kórház ágyát sebekről borítottan, felismerte a jelen rémségeit éppenúgy, mint a borzalmakat, amelyeket a jövő magával hozhat. Éppen ezért, alig, hogy az ágyúk elhallgattak, megindította nagy harcát, amelynek célja az volt, hogy az emberi haladás érdekeit megmentse. Nem volt célja elpuhult szobatudósok számára melegházi légkört teremteni, nem akarta „kényelmessé“ tenni az emberi életet, — de méltóvá kívánta tenni az emberhez, mert Mussolini nemcsak Itáliának újjáteremtője, hanem az „európai gondolatnak“, az európai államok békés együttműködésének is ő a legkifejezőbb, legkimagaslóbb megtestesítője.

Mussolini volt az első a felelős államférfiak között, aki tisztán látta, hogy a világháború és az azt követő párizskörnyéki békediktátumok nemcsak országokat és a bennük élő népeket tették tönkre, hanem már végleg veszélyeztették az európai együttműködés lehetőségeit is. Vagy örökös háborúkat hoznak magukkal, vagy pedig az anarchiát, a bolsevista rombolást állandósítják Európában.

Olaszország történelme azt bizonyítja, hogy az olasz nemzet életének legkritikusabb korszakában mindig megjelent a politikai arénán az a nagy hazafi, az a hatalmas erejű, valóban lángeszű férfiú, aki nemcsak meg tudta menteni népét, de újabb diadalra is vitte a haladás útján. Most is, Itália szerencsecsillaga vezette az eseményeket, amikor a világháború szörnyű pusztításai után, a bolsevizmus mind erőteljesebb térfoglalása közben, megjelent Olaszországnak megmentője és újjáteremtője, aki feketeingesei élén új fejezetet írt Olaszország történetébe. De Mussolini nemcsak Itáliát mentette meg a bomlástól, a széthúzástól, a kaosztól, hanem az egész világot, amely rövidesen sietett követni a Duce államalkotó, országépítő nagy eszméit, aki a rombolás, a bolsevizmus ellen új kereszteshadjáratot indított, mert nagy alkotó munkájában a megértés, a béke és az

együttműködés gondolatát írta zászlajára. Alkotásokban olyan gazdag nagy államférfiú munkássága alatt mindig következetes és hű maradt ehhez a nagy, nemes gondolatához.

De Mussolini sosem érte be nagy eszmék távoli délibábjaival: ő mindig felismerte és mérlegelni tudta az eseményeket és azoknak súlyát, horderejét. Azt is tisztán látta tehát, hogy az ő országépítő, az egész világban összhangot biztosító nagy és nemes államférfiúi gondolatát csak egyféleképpen lehet megvalósítani: ha jóváteszik mindazokat a hibákat, bűnöket, igazságtalanságokat, amelyeket Versaillesban elkövettek.

Aki azt az okot kutatja, hogy miért lett Mussolini a revízió eszme zászlóvivője, — könnyen megtalálja a választ erre a kérdésre. Az igazságtalanságok jóvátétele nemcsak erkölcsi kötelessége a világnak, hanem a józan számítás is ezt kell, hogy sugalmazza. Nemcsak az igazságtalanul sujtott országok érdeke, — hanem az ú. n. győzőké is! Azért hangoztatja Mussolini állandóan, szóban és írásban, a revízió szükségességét, mert szerinte egyedül a revízió jelenti az építő politikát, ellentétben a status quo fenntartásához való ragaszkodás politikájával, ami, ha a dolgok mélyére nézünk, nem más, mint a haladás kerékkötője, a destrukció, a rombolás politikája.

Mussolini, a revízió érdekében folytatott nagy harcában, lan-kadatlan erővel hirdette, hogy a világháború és a párizskörnyéki békék felborították az európai egyensúlyt és hogy ez az egyensúly éppen a Dunavölgyében borult fel és itt teremtette a legszörnyűbb állapotokat. Mindezt Mussolini olyan világosan látta, ahogyan egyetlen külföldi államférfiú sem! És ez volt az oka, hogy segítő kezét nyújtotta Magyarország felé, amely ennek a Dunavölgynek szíve, szabályozó- és hajtómotorja is! Mussolini a Dunamedence vidékét látta legjobban veszélyeztetve a békediktátumok és azoknak következményei folytán és ezt a területet tartotta Európa tűzfészkekének. A rendcsinálást, a lelkek megbékítését, az országok között való békés együttműködést tehát itt kellett legelső sorban megkezdeni.

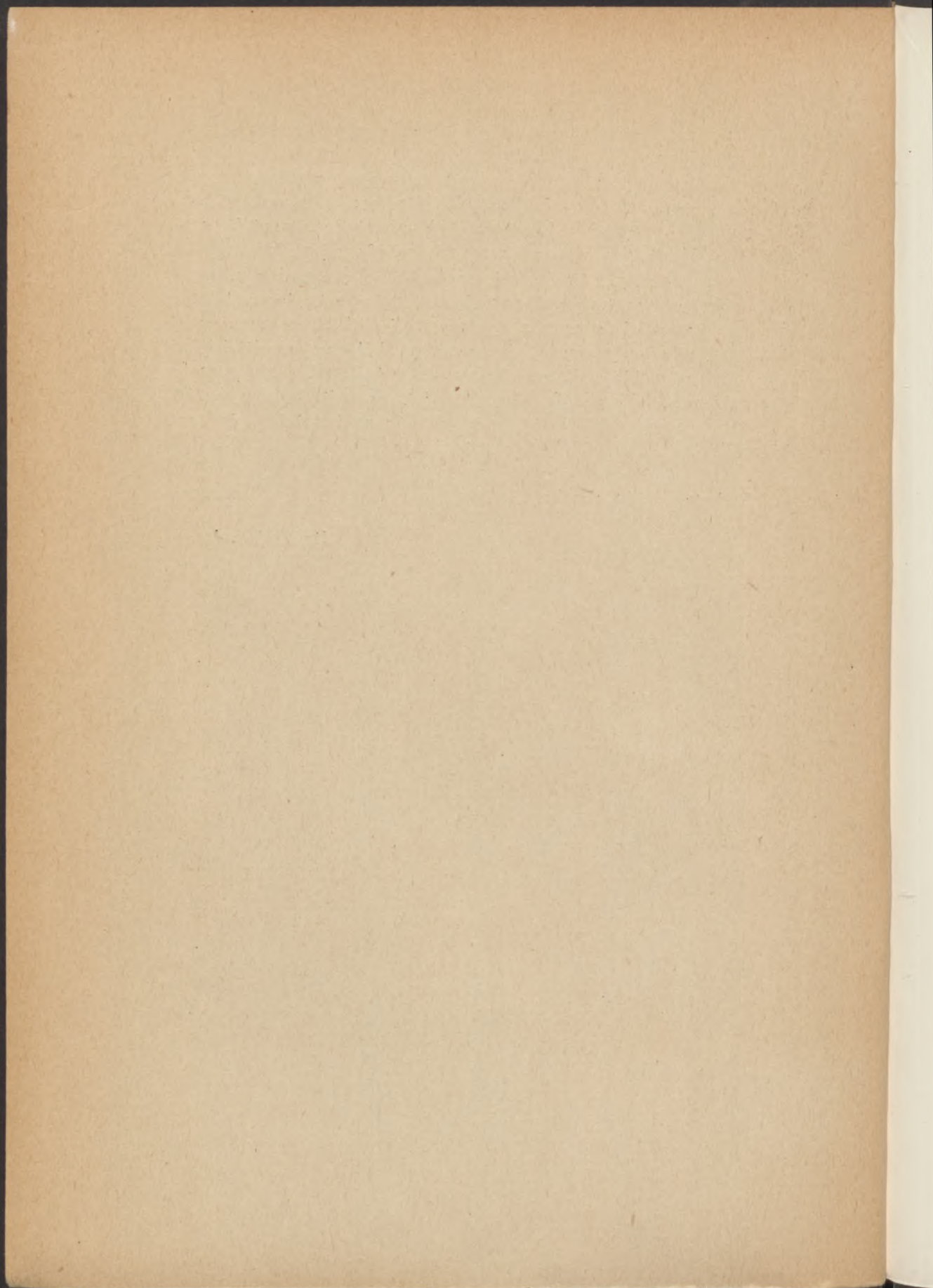
Az európai együttműködés nagy gondolatának megvalósítása érdekében kívánja Mussolini az erős Magyarország felépítését és a dolgozó, erős, harmónikus lelkületű Magyarország minden oldalról való megvédését. Mert a legelső feltétel: életképessé tenni és nyugodt légkörben békés alkotó munkához segíteni Magyarországot. De a második feltétel, amely szorosan összefügg evvel, — már az, hogy Magyarországot meg kell védeni minden újabb veszedelemtől, amelyek között legelső helyen — a bolsevizmus fenyeget. Maga Mussolini, a párizskörnyéki békediktátumok mellett, a bolsevizmust tartja Európa második számú halálos veszedelmének!

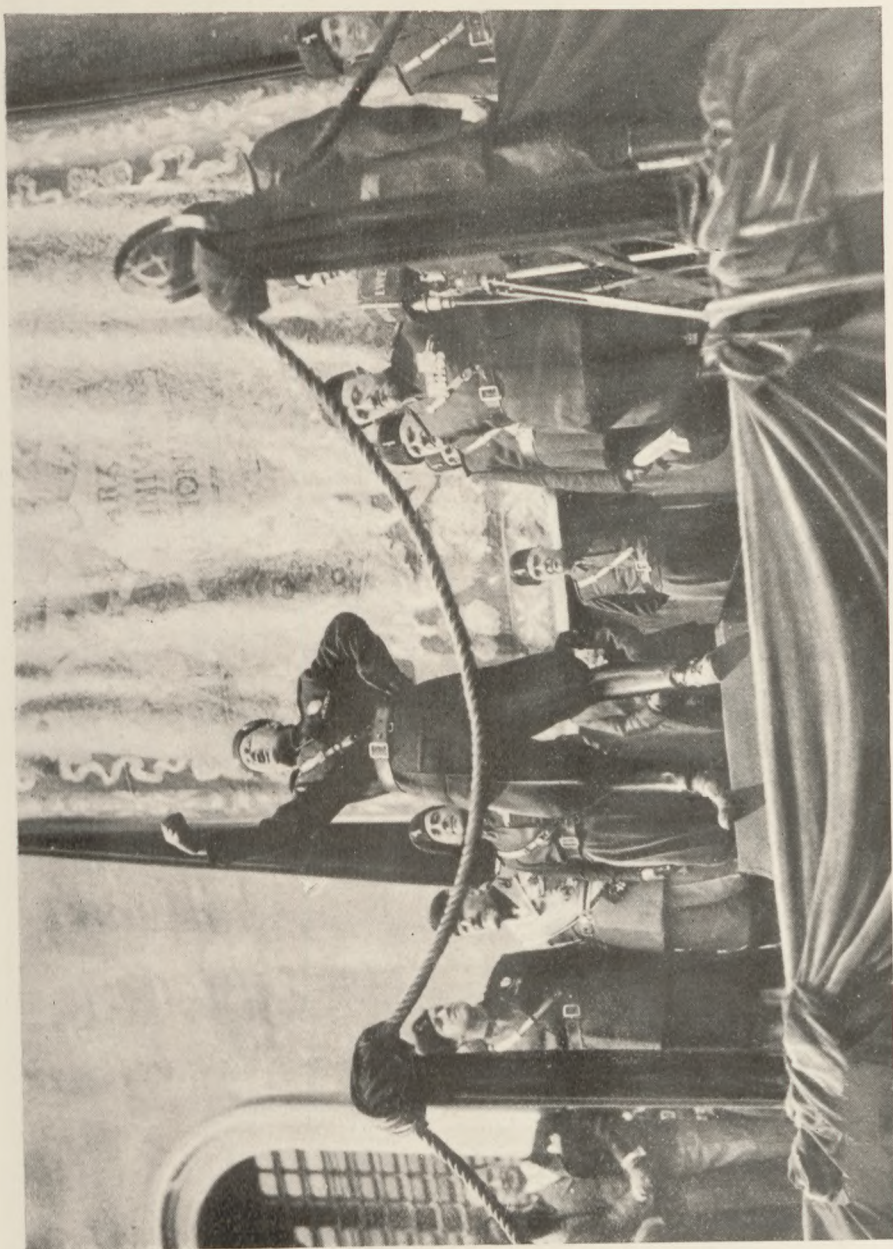
Olaszország nagy Duceja egy új Olaszországot teremtett meg, kiterjesztette ennek az új Itáliának uralmát Kelet-Afrikára. De hazája felvirágoztatása közben sem felejtkezett meg egyetlen pillanatra sem arról, hogy — Olaszország és Európa létkérdése: a Dunavölgy rendezése. Amíg itt a régi, a kényszerbékék teremtette állapotok uralkodnak, az igazi építő munka állandóan veszedelemben forog.

Az olasz-magyar történelmi, gazdasági és szellemi együttműködés a két ország történetében a baráti hűségnek legragyogóbb fejezete. És ez a közös munka egy nagy cél érdekében, elhatározó jelentőségű mindkét ország jövője szempontjából, mert egyúttal kijelöli az utat a további együttműködésre. Ezért tartottuk szükségesnek, hogy már most feljegyezzük, összefoglaljuk és méltassuk a baráti megértés és együttműködés történetének néhány tanulságos és buzdítóerejű fejezetét, az utolsó húsz esztendőben.

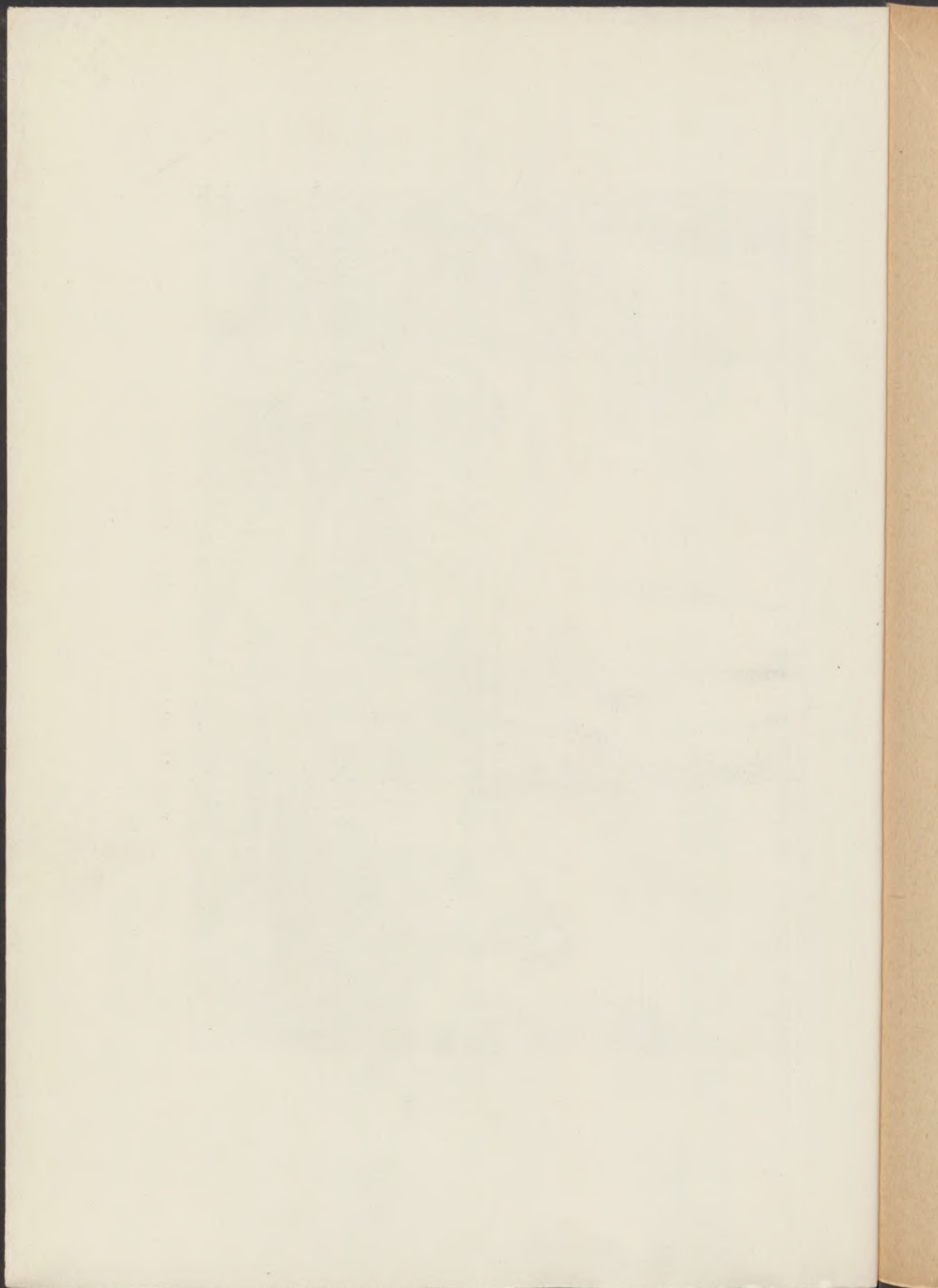
Budapest, 1940 március 28.

Dr. Fall Endre.

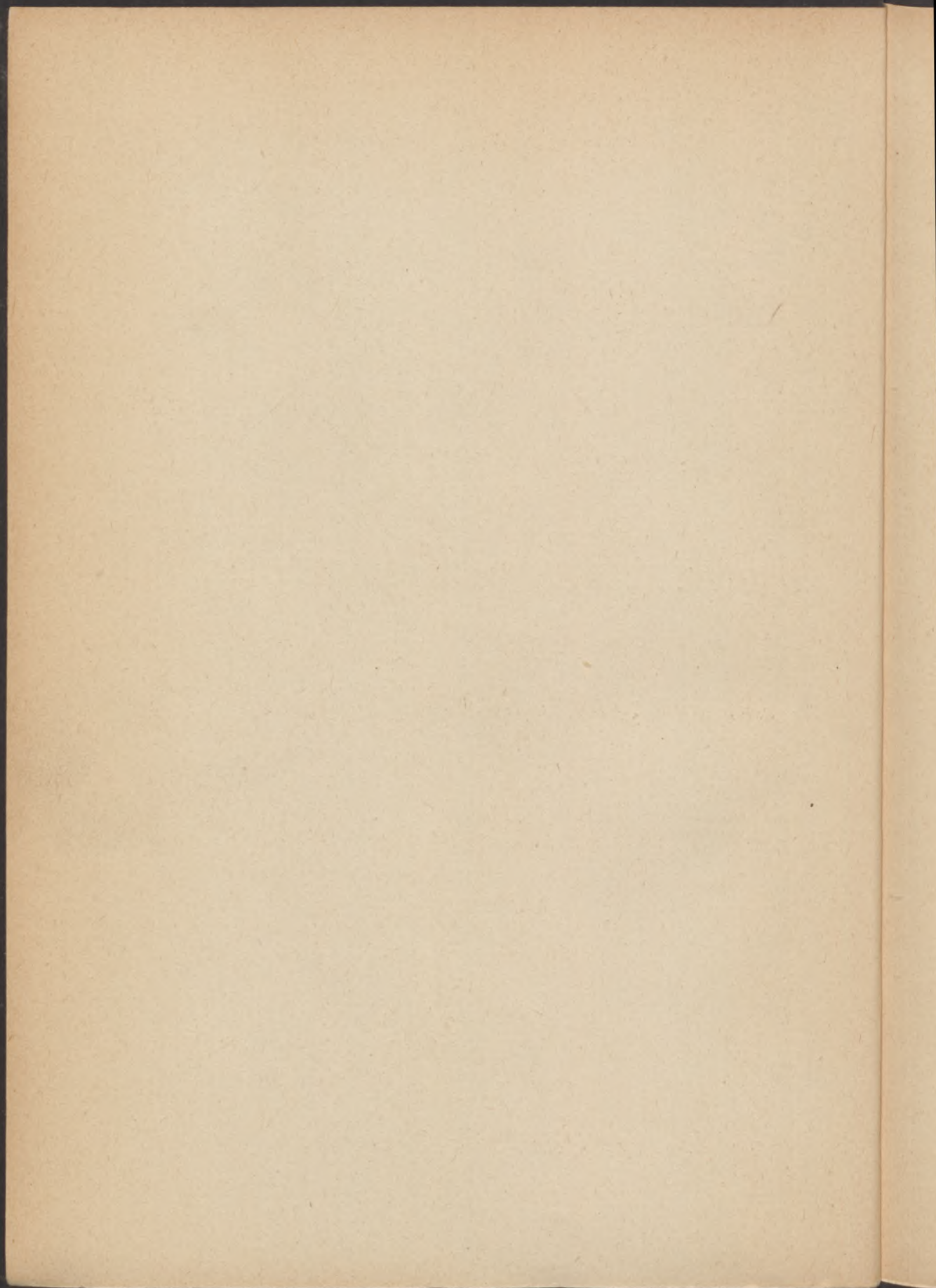

Benito Mussolini beszél a munka ünnepén. (1938-ban.)

I.

POLITIKAI ÉS GAZDASÁGI TÉREN

Padovától—Sopronig.

Történelmi tanulságok mindennél világosabban megállapítják, hogy a Magyarország és Olaszország közötti kapcsolatok valóban megingathatatlan alapon nyugszanak: a közös érdekek mellett közös kultúrán és közös világszemléleten, nem is szólva az őszinte baráti érzelmekről, amelyek ott élnek mindkét nemzet fiainak szívében. Mindezek az erők az 1914—1918. esztendei világháború befejezte után szinte azonnal éreztették hatásukat és valósággal elemi lendülettel törtek fel, hogy a két baráti nép a véres háború megszakítása után ismét egymásra találjon és együtt dolgozhasson milliók és milliók boldogulása, országok és nemzetek megerősödése érdekében.

Alighogy a háborús frontokon elhallgattak az ágyúk, Magyarország máris tapasztalhatta Olaszország őszinte és meleg rokonszenvét. Itália nyújtotta elsőnek segítő kezét egykori ellensége felé. A háborúban lerongyolódott, kiéhezett és mindenéből kifosztott, ruházati és iparcikkokban, de még élelmiszerekben is ínséget szenvedő Magyarország felé árukkal terhes vonatok indultak el az olasz vasuti állomásokról, köztük az első küldemények, mint baráti szeretetadományok. És ugyanakkor olasz királyi dekrétum jelent meg, amely azonnal ismét életbe léptette azokat a kereskedelmi és gazdasági kapcsolatokat az immáron önálló és független Magyarországgal, amelyeket a háború megszakított a régi Habsburg-monarchiával. Szám szerint is húsznál több szerződésről és egyezményről van szó, amelyek kereskedelmi kérdéseket, valamint nyugdíj- és egyéb járulékokat, társadalmi és magángazdasági kapcsolatokat szabályoztak.

De mindezek csak az első lépések voltak azon az úton, amely még közelebb hozta egymáshoz a két baráti népet. A baráti érzés eme első tanúságtételei után Olaszország az évek folyamán még számtalanszor bebizonyította, hogy Szent István birodalmához és annak lakóihoz a rokonszenvnek és megértésnek milyen erős szálai fűzik.

Ezek között feledhetetlen marad az egész magyarság számára Guido Romanelli ezredes szereplése is, aki a bolsevizmus szörnyű emlékü uralma alatt megakadályozta a borzalmas vérengzést, amelyet a Lenin-fiúk az Oktogon-téren — a későbbi Mussolini-téren — készültek végrehajtani, hogy megbosszulják az ellenforradalmi kísérlet vakmerőségét. Vékony nádpálcájával és maroknyi tábori csendőrcsapatával a rettenthetetlen lelkű olasz ezredes száz és száz magyar életet mentett meg. A magyarság igyekezett is kifejezni háláját iránta, amikor díszkardot ajánlott fel neki, utcát neveztek el róla, emléktáblát állítottak fel tiszteletére és a szeretet minden jelével elhalmozták.

Az olasz politika irányelve mindig az volt, hogy meg kell segíteni a gyengéket és szenvedőket, támogatni kell a hősiességet és minden emberi erényt. Ez irányította Romanelli ezredes munkáját is, aki mint katona, a világháborúból ismerhette a magyar katona hősiességét.

Magyarország a legmagasabb olasz hadvezető körökben is élvezhette azt a tiszteletet, amelyet katonáinak fegyelme, harci készsége és hősiessége kivívott. Éppen a világháborúban ismerte meg egymást legjobban az olaszság és a magyarság, hogy egymást megbecsülve, közös teremtmény munkára fogjanak össze, ha majd elkövetkezik a béke.

Az olasz nemzet, de az olasz külpolitika is, már a békekötés előtt megérezte és tudatára ébredt annak, hogy Délkelet-Európában szüksége van erre a bátor és harcos magyar nemzetre. Ennek a felismerésnek hatása megmutatkozott már az első fegyverszüneti tárgyalások alatt is. Tudvalevő, hogy a Monarchia képviselői és az antant legfőbb tanácsának megbízottja, Diaz tábornok 1918 november 3-án megkötötték az új. n. padovai fegyverszünetet. Diaz helyettese, Badoglio tábornok — a későbbi abessziniai győző, Abesszinia hercege — a Párizsból kapott utasítások bevárása után, de még az aláírások előtt, hivatalosan úgy értelmezte a megkötendő szerződésnek Magyarországra vonatkozó részét, hogy ez Szent István birodalmának határait épségben hagyta és a régi határok maradtak demarkációs vonal gyanánt. A magyar csapatok, e szerződés értelmében, teljes fegyverzettel vonulhattak hazájukba, magukkal vihatták tűzérségi felszerelésük felét is. Magyarországnak egyébként ez a szerződés jogot biztosított, hogy fegyverben tartson tíz hadosztályt, ami békelétszám mellett 70.000 embernek felelt volna meg. Joggal, azaz a Diaz-féle fegyverszüneti szerződéssel ellentétben álló külső támadás esetén a magyar kormány nemcsak ezzel a tíz hadosztállyal, de a harcterekről hazajött közel egymillió katonával is rendelkezhetett volna.

Ha ez a Diaz-féle szerződés valóban érvényre emelkedik, bizonyos, hogy Magyarország felé nem vonulhattak volna oly mohó zsákmányvággyal a kisantant seregei.

A Diaz-féle fegyverszüneti szerződés nagy jelentősége nemcsak abban rejlik, hogy figyelembevették Magyarország ezeréves történelmi határait, hanem főképpen abban, hogy már e fegyverszüneti szerződés szembehelyezkedett bizonyos irányú pánszláv törekvésekkel és igyekezett azokat meg is akadályozni. Ezek a pánszláv törekvések már a háború vége felé, sőt előtt is, a külföldi sajtóban és politikai megbeszéléseken, nyíltan jelentkeztek. Éppen ezért az olasz államférfiak, akik már akkor, többé-kevésbé világosan látták a veszedelmet, megpróbálták védekezni ellene. A nagy pánszláv törekvések a párizskörnyéki békekonferenciákon aztán már nyíltan levetették álarcukat. Benes Edvárd a békekonferenciáról hazatérve, a prágai nemzetgyűlésen 1919. szeptember 30-án elmondott beszámolójában összefoglalta a cseh propaganda nagy sikereit és ezek között megemlítette, hogy a hatalmak elfogadták azt az előterjesztését, hogy Csehország, Szerbia felé, Magyarországon keresztül korridort kapjon. Ha a békekonferencián ezt az elvet csakugyan megvalósítják, az orosz bolsevizmus Csehország, és a cseh-jugoszláv korridoron, mint hídon át nyomult volna le az Adriára, hogy igája alá hajtsa egész Középeurópát.

Elsősorban Orlando olasz miniszterelnök tiltakozásának és ellenállásának tulajdonítható, hogy a cseheknek ez a terve nem valósulhatott meg.

Benes a korridor elvesztése után azon igyekezett, hogy az a terület legalább annak a gyengébb Ausztriának birtokába menjen át, melynek köztársasági kormánya a csehországi születésű Renner Károly kancellár vezetése alatt és Tusár cseh követ irányítása mellett a csehektől megszállott német Szudétaföld helyett Nyugatmagyarországot követelte.

Köztudomású, hogy a békeértekezlet programján eredetileg nem is szerepelt ez a különös ajándékozási terv, annál kevésbé, mert Ausztria vezető férfiainak soha eszük ágába nem jutott, hogy ilyen követelésekkel lépjenek fel. Erre a lépésre Renner Károly kancellárt kizárólag Benesék vették rá. Az előlötti vitát is a csehek dobták be a békekonferencia ülésére és ez kezdetben azzal indult meg, hogy: egyáltalán van-e valami szükség Ausztria és Magyarország határának megváltoztatására? Általános vélemény volt, hogy: nincs! De arra az esetre, ha a kérdést mégis felvetnék, egy külön bizottság tanulmányozhatja ezt a kérdést.

Sonnino ezzel kapcsolatosan a következőket mondotta:

— Miért kell ilyen módon a kérdés felvetését kezdeményezni?
Ezen az ülésen a kérdés le is került a napirendről.

De már a május 12-iki ülésen maga Wilson hozta azt napirendre, mikor azt javasolta, hogy mégis csak küldjenek ki egy bizottságot az Ausztria és Magyarország közötti határ megvizsgálására, mert Ausztria esetleg mégis csak fel fogja vetni ezt a kérdést.

Sonnino ellenindítványa egyúttal válasz is volt Wilsonnak:

— Nem lenne-e elegendő, — kérdezte Sonnino, — ha Ausztriától Magyarország függetlenségének elismerését, Magyarországtól viszont Ausztria függetlenségének elismerését kérnők, anélkül azonban, hogy a határ kérdését felvetnők?

Az olasz külügyminiszter válaszára Wilson kijelentette, hogy ő, igenis tudja, hogy az osztrákok fel fogják vetni ezt a kérdést!

Itt aztán természetes, hogy mindenkiben megszületik viszont az a gondolat, hogy: ugyan honnan tudhatta ezt olyan pontosan Wilson? És miért nem volt ugyanilyen pontosan informálva Sonnino?

A felelet nagyon egyszerű: Benesék nem voltak bizalommal az olasz Sonninoval szemben, de viszont élvezték Wilson teljes bizalmát.

Benesnek, mint a neopanszlavizmus vezérének sikerült akarátát keresztülvinnie és Nyugatmagyarország egyes részeit csakugyan leszakították az anyaország testéről, hogy Ausztriához csatolják. Olaszország lehetőleg mindenütt és mindenben már ekkor is védelmébe vette Magyarországot s ennek egyik legfontosabb okát abban találhatjuk, hogy az olasz közvélemény éppen úgy, mint az olasz kormány már akkor felismerte az olasz-magyar egymásrautaltság fontosságát és szükségességét. De felismerték azt is, hogy a bolsevista panszlavizmussal szemben Olaszország elsősorban csak Magyarországra támaszkodhatik. A magyar állam feltámadását, megerősödését és jövőjét a magyar katona vitézsége biztosította, amelyről Orlando a békekonferencián maga is megemlékezett, amikor a következőket mondotta:

— Az olasz front tapasztalataiból tudom, hogy a magyarok kitűnő katonák.

Amikor aztán Csonkamagyarország a trianoni szerződés által Ausztriának ítélt Burgenland elvétele miatt tiltakozott, ismét csak Itália volt az egyetlen nagyhatalom, amely meghallgatta és megértette a magyar tiltakozást és segítségünkre sietett már a velencei konferencián, amelyet 1921. október 21-én tartottak meg. Itt az akkori olasz külügyminiszter, Della Torretta marchese mellénk állott és győzelemre is vitte a magyar követelést, hogy Sopronban népszavazás döntsön a „Città fedelissima“ hovatarozásáról.

Ez a népszavazás 1921. december 14-én történt meg. A szavazásra jogosultak száma 26.900 volt és közülük 24.063 le is szavazott. Habár Sopronban csak 43%-ot tett ki a magyarság, a szavazatoknak mégis 73%-a, a környékbeli falvakban pedig, ahol a magyar anyanyelvűek száma 15%, a szavazatoknak 46%-a esett Magyarországra. Összesen: Magyarországra 65·16%, Ausztriára 34·84% esett, amely eredmény a magyarságra kétségtelenül kedvező, ha figyelembe vesszük, hogy ez akkor történt, amikor a bolsevizmus szenvedései után és a leromlott gazdasági és pénzügyi viszonyok közepette igen jó talaja volt Sopron és vidéke is az akkor vörös-Bécsből kiinduló magyarellenés izgatásnak.

A soproni népszavazás ideje alatt a rend fenntartására és a népszavazási szabálytalanságok megakadályozására az olasz Carlo Antonio Ferrario tábornok vezénylete alatt nemzetközi katonaságot küldött ki a nagyantant. Az olasz legfőbb katonai parancsnoknak magyar részről báró Villani Frigyes, későbbi római követ volt munkatársa. Ferrario tábornok megtámadhatatlan jogérzése és igazságszeretete már eleve is garancia volt arra, hogy a népszavazás kifogástalanul fog lezajlani. És így is történt, hogy a háború után ez volt az első eset, amikor a jog, méltányosság és igazságosság elvei jutottak érvényre Magyarországgal szemben. Itália már akkor azon igyekezett, hogy az ellentéteket elsimítsa és kölcsönös megértést és így megegyezést is készítsen elő az egymással szembenálló felek között. Az olasz külpolitika vezető gondolata ma is ez: az igazságos béke elérése, ennek a békének megőrzése, békés utakon, békés felvilágosító és ellentéteket kiegyensúlyozó, egyeztető munkával.

Mussolini harca a revízióért.

Az olasz nép maga is őszinte rokonszenvvel, megértéssel és barátsággal fordult a Trianonban véres csonkká szabdalt Magyarország felé. De a fasizmus uralomra jutása előtt az olasz hivatalos kormánykörök nem mutattak még teljes és világos megértést, sőt, amint ezt olasz írók feljegyezték, Nitti kormánya egyenest vissza is utasította a magyar kormány ajánlatát, hogy a két állam egymással baráti szerződést kössön.

A fasizmusnak kellett uralomra jutnia, hogy a nép lelkében élő barátság hivatalos formában is kifejezésre jusson. Mussolini a néplélek kitűnő ismerője, az igazságtalanul sujtott szenvedők nagy barátja, aki a jövő külpolitikai kódébe is bele tud látni, — ő volt az, aki nemcsak felismerte, világosan látta, hanem tudatosan elő is készítette az olasz-magyar barátságot, amely hűséges és hálás fegyvertársat szerzett hazájának. A komoly és sorsdöntő pillanatokban, viszont Magyarországot kiemelte elszigeteltségéből, a kisantant ellenes szuronyerdejéből és a világpolitikai faktorok közönyös nemtörődömségéből.

Benito Mussolini Magyarország igazi barátja lett. Már újságíró korában, amikor még nem volt sem miniszter, sem képviselő, bátran odaállt a trianoni igazságtalansággal sujtott martirország mellé és 1921 április 21-én, Róma megszületésének nagy ünnepén jelentette ki és adta írásba egy magyar újságírónak, hogy „Magyarországgal szemben őszinte rokonszenvet érez és szoros barátságot óhajt a két testvér-nép között“. Ekkor mondotta többek között:

— Petőfit magam is fordítottam, igyekeztem átültetni olaszra, de bizony csak német fordítás alapján. Lefordítottam „Az őrültet“ is. Ismerem Jókainak néhány szép regényét. Mikszáthot angolban olvastam... Bizony ez nem sok. Magam is bevallom. De ebből is megismerhettem a magyarság erős kultúrtörökekvéseit.

A Duce politikájának iránymutatója az a pár sor, amit ugyan-csak ekkor mondott:

— Magyarországnak nemcsak joga van ahhoz, hogy a trianoni békeszerződés revízióját követelje, de ezt el is fogja érni, mert igazságtalanabban még nem bántak el országgal, amióta históriát írnak a világon, mint éppen Magyarországgal, amely a kultúrát védelmezte évszázadokon át a Kelettel és a Balkánnal szemben. És most mégis megcsönkítették, széjjelszabdalták, levagdosták róla legszebb ország-részeit, amelyek nemcsak históriailag, de néprajzi szempontból is feltétlenül a magyarokat illetik meg. Nekem jó barátom volt Barrecca ezredes, aki annak idején Pozsonyba ment. Őt akkor úgy küldték oda, hogy egy cseh városba fog menni. Elment. És ő maga mondta el nekem, mennyire megdöbbsent, amikor a cseh városban egyszerre csak azt vette észre, hogy — az magyar! Ki informálta így őt? És mi volt informátorainak célja? Rájött hamarosan. Elment az egyetemre. Azt mondták neki: ez „cseh“ egyetem. Ekkor érdeklődni kezdett és megállapította, hogy a pozsonyi cseh egyetemen összesen nyolc olyan hallgató van, aki nem magyar. Természetesen a magyaroknak őszinte barátja lett ettől a pillanattól kezdve Barrecca is. Mint ahogyan minden olaszban egyre nagyobb a szimpátia Magyarország iránt. Csak dolgozzanak otthon továbbra is a rendért és meglátja: Magyarországnak hűséges barátja lesz mindig Itália.

Ez volt az első interjú Mussolinivel a magyar problémáról. Az egész világsajtóban ekkor nyilatkozott először a fasizmus vezére, aki ugyanekkor írásban is leszögezte magyarbarátságát a következő szavakkal: „Benito Mussolini con simpatia per gli ungheresi e con auguri per amicizia futura. 21. Aprile. 1921. Milano.“

De Mussolini már előbb is beszédeiben, cikkeiben ostorozta a versaillesi szerződésnek Olaszországra nézve sérelmes intézkedéseit. 1920 november 13-án ezt írja lapjában, a „Popolo d'Italia“-ban:

— A versaillesi békeszerződés revízióra szorul, mert újabb háborúk csiráit hordja magában.

Mussolini elkeseredett harcot folytatott általában a békeszerződések ellen, mert felösmerte a veszedelmet, amit Versailles és Trianon jelent. Éppen ezért a fasizmus külpolitikájának főtengelyévé tette a revízió követelését.

1921 február 6-án nagy beszédet mond Triesztben és ebben többek között megállapítja:

— Revideálni kell a békeszerződéseket! Meg kell változtatni azoknak egész sor intézkedését, mert máris kiderült róluk, hogy alkalmazásuk további gyűlölködések forrása és csirája lehet.

Később is szóban és írásban, beszédekben és cikkeiben állandóan támadta a gyenge olasz kormányokat, amelyek feladják a nem-

zeti érdekeket. Más állami és köztisztviselői lelkiismeretet, de főként más külpolitikát követelt.

Amikor aztán bekerült a parlamentbe, mint képviselő sem tagadta meg revíziós felfogását. Legelső parlamenti beszédében, 1921. december 1-én odakiáltja képviselőtársainak:

— Vagy a békeszerződések revíziója, vagy újabb háború!

A „Marcia su Romá“-tól az olasz-magyar baráti szerződésig.

Egy év sem telik el és Mussolini elindította az olasz ifjúság falanxait a történelmi jelentőségű „Marcia su Roma“-ra. Amikor aztán győzött a fasiszta forradalom és III. Viktor Emanuel öt bízta meg a kormányalakítással és Benito Mussolini lett Olaszország miniszterelnöke, hogy újjáteremtse hazáját és átformálja nemcsak honfitársainak, hanem az egész világnak lelkét, — a Duce akkor is hű maradt külpolitikai koncepcióihoz és folytatta harcát a békeszerződések ellen.

— Vagy új békeszerződést kap a világ, vagy újabb háború következik! — mondotta Mussolini, amikor pártja programját körvonalazta. — De a revízió így is, úgy is be fog következni.

Első miniszterelnöki beszédében, melyet 1922. november 16-án mondott el, ismét hitet tett revíziós felfogása mellett. Ekkor mondotta:

— A békeszerződések nem örökéletűek, nem jóvátehetetlenek, csak fejezeteit, nem pedig zárószavát jelentik a történelemnek. Keresztülvitelük annyit jelent, mint — kipróbálni őket! De ha keresztülvitelük közben kiderül tarthatatlanságuk, ez újabb helyzetet teremt, amely viszont megnyitja a lehetőséget a megváltozott helyzet további vizsgálatának.

Amikor pedig Magyarország belső megerősödésére nemzetközi kölcsönt óhajt felvenni, a jóvátételi bizottságban vita lángol fel és Franciaország a kisantanttal együtt azt követeli, hogy Magyarország a kölcsön egyrészét a jóvátételek fizetésére fordítsa. Ekkor ismét csak Itália, de ez már Mussolini Olaszországa, az egyedüli nagyhatalom, amely védelmére kel Magyarországnak és önzetlenül támogatja a magyar álláspontot.

Mussolini külpolitikájának és revíziós munkájának töretlen vonalát mutatják a további események. 1926-ban a Duce ismét fogadja a már előbb említett magyar újságírót. Rendkívüli elfoglaltsága mellett is Mussolini állandóan figyelemmel kísérte a magyarországi eseményeket és ekkor állapította meg:

— Magyarország végre úgylátszik, ki tud lépni elszigeteltségéből. A magyar ujságíró erre megjegyezte: „Otthon Magyarországon tisztán látják ezt, de azt is tudják, hogy mindezt nagyrészt az olasz diplomáciának köszönhetjük, mert itt is olasz kéz dolgozik értünk... És a magyarok tudják, hogy ez a Duce keze.“

— Helyesen tudják, — felelte Mussolini. — És helyes, hogy tudják.

Majd ezt mondotta:

— Magyarország reám azt a benyomást teszi és én úgy látom a dolgokat, hogy Magyarországon nagyszerűen konszolidálódik minden. A legjobb úton halad az ország: ügyei rendbejöttek. Újra életre szólították a főrendiházat, a magyar szenátust, ami az országra nézve rendkívül fontos. Az ország nagyszerűen dolgozik, céltudatosan és komolyan. Magyarország fejlődése biztosítva látszik előttem.

Pár nap múlva hivatalos interjúban, melyet ugyanennek az újságírónak adott, ezeket mondta, illetve írta a Duce:

— Az Ön hazájában Horthy Miklós kormányzó bölcs kormányzata alatt az utóbbi esztendőkből megsokszorozódtak az olasz iskolák. A fakultatív tanításban és bizonyos tanfolyamokon az olasz nyelv oktatása az egyes kulturális központok középiskoláiban ma már rendezett. Magyarország vezető helyet foglal el Európa népei között abban is, hogy megértette és felismerte annak fontosságát, hogy fiait megtanítsa arra a nyelvre, amely a legközvetlenebb leszármazottja az antik Róma halhatatlan nyelvének.

Ugyanekkor nyilatkozott a Duce Magyarország politikai helyzetéről is:

— Egy nép jelentőségét nemcsak annak a területnek négyzetkilométereivel kell mérni, amelyet határai magukba zárnak, sem pedig lakóinak számával, vagy az ország gazdaságának számadataival, hanem az élni akarásnak erejével. A vajúdo eszmék, melyek az Ön hazájában megszületés előtt állanak, arról győznek meg engem, hogy a magyar nép számára nyitva áll a jövő útja. A magyar nép, mely oly hazafias, oly büszke, oly lovagias, mindent megérdemel és intelligenciájával és szorgalmával mindenkor fejlődni is fog és el is jut majd Középeurópa fejlődésének első arcvonalára.

Az olasz-magyar barátságról és az olasz-magyar szorosabb együttműködésről szintén beszélt ez alkalommal Mussolini:

— Felesleges felidézni azokat a történelmi emlékeket, amelyek megalapozták az olasz-magyar barátságot a szabadságharcok első küzdelmeiben, vagy felsorolnom azoknak az olasz hősöknek nevét, akik önként harcoltak, vagy azokét a magyarokét, akik a mi szent ügyün-

kért ontották vérüket. Ezek az emlékek eltörölhetetlen betűkkel vannak belé írva a két nemzet történelmébe. Hangsúlyozom azonban, hogyha a világháború alatt kénytelenek voltunk is ellentétes pontokon harcolni, ennek oka egyáltalán nem volt oly ellenséges érzés, amely a két nép között születhetett volna meg egymás iránt, hanem egyedül a történelmi végzet volt az oka ennek, amely úgy kívánta, hogy a két nép két különböző csoportosulásba essék, amelyek szembekerültek egymással az óriási konfliktusban. Mi egyáltalán nem viseltünk háborút a „magyar nemzet“ ellen, hanem „az osztrák-magyar monarchia“ ellen, ami egészen más valami volt, sőt ami a történelmi multra való tekintettel: közös ellenségnek volt mondható. Amikor ez a „közös ellenség“ megsemmisült, mi csakugyan rögtön fel tudtuk újítani a régi baráti kapcsolatokat Magyarországgal. Mindig is tudatában voltam annak, milyen nagyjelentőségű tény az, hogy két olyan különböző eredetű nép, mint az olasz és magyar, annyira hasonló egymáshoz karakter dolgában. Azok az erények, amelyekről az imént mint magyar erényekről beszéltem, közősek azokkal a lelki értékekkel, amelyek az olasz népben is dominálnak. Ami engem illet, a magam részéről élenken óhajtom, hogy az olasz-magyar barátság még erősebbé váljék és az együttműködés egyre konkrétebb legyen. Nem csupán a közös politikai szempontokban, hanem a kölcsönös kapcsolatok megerősítésében is, a forgalmi összeköttetések kimélyítésében és abban is, hogy a szellemi együttműködés egyre bensőségesebb legyen olaszok és magyarok között.

Ez a hivatalosan adott interjú bejelentése volt annak az óhajnak, hogy Olaszország baráti szerződést óhajt kötni Magyarországgal.

Mussolini már a fasizmus uralomrajutásának pillanatában felismerte Olaszország akkori helyzetét: az izoláltságot. De felismerte a kisantant szerepét is, amely a másik izolált ország, Magyarország körül akart szuronyos, örökéletű acélgyűrűt vonni. A Duce célja már akkor az volt, hogy megtöri úgy Itália, mint Magyarország elszigeteltségét. Olaszország békét akar, hogy dolgozhasson, és fiainak kenyeret adjon. Nem keresi a háborút, sőt igyekszik azt elkerülni. De nem teheti ki az országot meglepetéseknek és ezért fel kell készülnie a háborúra is, különösen akkor, amidőn mások állandóan erre készülnek. Előre látta, hogy a lefegyverzésről való szónoklatoknak nem lesz eredménye. Ezért tehát a béke biztosítására más eszközökhöz fordult és valósággal egész Európát behálózta baráti- és békeszerződésekkel, amelyeket mindenütt kimondottan nemzeti alapon álló kormányokkal kötött és ezekkel más tereken is keresett — és talált is — együttműködést. Közben egy pillanatra sem feledkezett meg arról, hogy nagy és nemes építőmunkájában a legmegbízhatóbb munkatársa éppen Magyarország legyen. Csak azt várta, hogy az idő megérjen és eljőjjön a cselekvés órája, amikor is Ma-

gyarországot meghívhatja baráti együttműködésre. Így született meg a Palazzo Chigi-ben a magyar-olasz baráti szerződés.

Ezt megelőzte még a magyar vallás- és közoktatásügyi miniszter utazása Rómába. Gróf Klebelsberg Kunó volt az első magyar államférfiú, aki hivatalosan külföldre utazott a trianoni Magyarországból. Hivatalos megbízással, hivatalos meghívásra és egy európai nagyhatalomhoz! Ez az európai nagyhatalom pedig nem is lehetett más, mint az a baráti Olaszország, amelynek miniszterelnöke, Mussolini már annyiszor kiállt a magyar ügy mellé.

Szellemi együttműködés és baráti szerződés.

Mussolini kiadta a rendeletet, hogy a magyar kultuszminisztert meleg és szívélyes fogadtatásban kell részesíteni. Amikor gróf Klebelsberg vonata március második felében áthaladt Postumián, innen kezdve Rómáig minden nagyobb városban feketeinges Balillák sorfala között futott be az állomásra szalonkocsija és a prefektusok tisztelegtek nála. Velencében a királyi várótermet nyitották meg és díszebédet adtak tiszteletére. Rómában Fedele olasz kultuszminiszter fogadta és itt is a királyi várótermen át hagyta el a pályaudvart a magyar miniszter, aki római tartózkodása alatt látogatást tett Dino Grandi külügyi államtitkárnál, majd Mussolinit kereste fel, akinél már az első napon jó háromnegyed óra hosszat időzött. A Duce, Klebelsberggel folytatott tanácskozása során, megállapította, hogy a magyar-olasz szellemi együttműködés fejlesztése a leghelyesebb úton jár. Helyesnek találta az erre vonatkozóan kidolgozott terveket és megígérte, hogy a maga részéről is a legmelegebben támogatja a magyar-olasz szellemi együttműködésre vonatkozó tervek végrehajtását.

A Keleteurópai Intézet díszgyűlésén gróf Klebelsberg Kunót ünnepélyesen dísztaggá, a római egyetem irodalmi fakultása pedig tiszteletbeli doktorrá választotta, nagy tudományos érdemeinek és annak a munkának elismeréséül, amelyet Magyarországon az olasz kultúra megismerése és terjesztése körül végez. A Capitoliumon a magyar zászló lobogott és a magyar Himnusz csendült fel azon a ragyogóan sikerült ünnepi fogadáson, amelyet Róma kormányzója, Potenziani herceg rendezett a magyar kultuszminiszter tiszteletére, aki úgy Rómában, mint Milánóban olasznyelvű előadásban ismertette Magyarország kulturális törekvéseit és Trianonban elszenvedett tragédiáját.

— Olaszországi utam végén, — mondotta gróf Klebelsberg, mielőtt elhagyta volna Itáliát, — nagy örömmel állapítom meg, hogy egész Olaszországban sikerült még előbbé, még erősebbé tennem azt a tudatot, hogy Trianonban milyen szörnyű igazságtalanság történt velünk, amikor a művelt magyar nemzetet gúzsba kötötték és hogy a magyarságnak ez az elnyomatása az egész emberiségnek szégyene, mert olyan

ország ellen vétkeztek Trianonban a nagyhatalmak, amely má' a multban is felbecsülhetetlen szolgálatokat tett az egész művelt világak. De ugyanakkor felhívtam az egész olasz művelt világ figyelmét arra is, hogy ugyanaz a gúzsbakötött Magyarország a katasztrófák minden poklán keresztül, a jövőben is dolgozni akar a műveltség terjesztésének szent útján és ime, meg van benne az erő és a hit még ma is, hogy a jövőben is nagy szolgálatokat tehessen az egész emberiségnek.

A magyar kultuszminiszter meg lehetett elégedve olaszországi utazásának eredményével: az olasz kormány, de maga az olasz nép is az ő személyének ünneplésével újra és újra kimutatta őszinte rokonszenvét azzal a Magyarországgal szemben, amely felemeli szavát a trianoni igazságtalanság ellen!

Mindez azonban csak előkészítés volt: preludium, amely a nagy művet bevezette és az atmoszférát még jobban előkészítette. Mert ezután következett gróf Bethlen István utazása Rómába és az olasz-magyar baráti szerződés megkötése.

A Mussolini-interjú hatása csak ekkor kezdett kibontakozni a maga valóságában: a baráti szerződés megkötésére való meghívásra megmozdult a diplomácia, amely csöndben, részletesen előkészítette a szerződés létrejöttét.

1927 április 5-én a Palazzo Chigi-ben a „Győzelem“ szárnyas istenének szobra alatt a nagy kőmozaikos asztalon a Duce és gróf Bethlen István aláírták a baráti szerződést, amely „Itália és Magyarország között megállapítja az örökre szóló baráti viszonyt“ és kimondja, hogy minden kérdést, amely a két állam között felmerülhet, a barátság szellemében fognak megoldani. Ez a nevezetes okmány kiemelte Magyarországot nyolcesztendő elszigeteltségéből és áttörte a köréje feszülő idegenkedés drótsövényeit.

A csonka, megkisebbitett és elerőtlenített, de bizakodó Magyarország odakötötte maradék erejét egy baráti nagyhatalom, Olaszország duzzadó, expanzív erejéhez és tekintélyéhez. Az olasz félszigeten barátot szerezünk magunknak a Chigi palotában aláírt szerződéssel, még pedig úgy, hogy egyben őszinte békevágyunkról tettünk tanuságot. Mert az olasz-magyar szerződés senki ellen sem irányult. Ez az összefogás a két állam kölcsönös segítségét, egymás támogatását jelentette anélkül, hogy másokkal szemben ellenséges állásfoglalás lett volna. Annyira tekintettel volt a szerződés más szomszédos államokra, hogy pl. kimondotta, hogy a Fiuméra vonatkozó része csupán akkor léphet érvénybe, ha Jugoszlávia beleegyezik és nem emel kifogást a magyar tranzitforgalom lebonyolítása ellen. Egyébként Olaszország maga hivatalos értesítést küldött Jugoszláviának az olasz-

magyar szerződésről és kiemelte annak minden tekintetben békés, barátságos jellegét.

Az olasz sajtó ez alkalommal gróf Bethlen Istvánnak kijelentései alapján kifejtette, hogy úgy Közép-Európában, mint a Balkán-államok ügyeiben egész sor probléma van, amelyekre nézve Olaszországnak és Magyarországnak érdekei úgyszólván azonosak és amelyekhez Olaszországnak, mint nagyhatalomnak fontosabb érdekei fűződnek, mint bármely más nagyhatalomnak. Bethlen István kijelentései nyomán azt is hangsúlyozta az egész olasz sajtó, hogy Olaszország barátsága Magyarországgal szemben sokkalta mélyebb, mint azt sokan hiszik. Magyarország tehát reméli, hogy az olasz néppel egyre szélesebb alapon folytathatja majd politikai együttműködését. Kétségtelen — írta az olasz sajtó —, hogy az egyes nemzetek egymáshoz való érzelmei döntik el mindig a helyzetet a fontos pillanatokban. A múltban hivatalos barátságokat kötöttek, amelyeknek azonban nem volt gyökerük magában a népben és azért is mondott csütörtököt az ilyen barátság a válságos pillanatokban.

A magyar miniszterelnök az olasz sajtónak adott nyilatkozatában hangsúlyozta még azt is, hogy a magyar külpolitika eddig is mindig igyekezett Olaszországgal baráti viszonyt teremteni és azt fenn is tartani. Most még fokozottabb mértékben törekszünk majd erre. És ha olyan eset fog bekövetkezni, hogy erről cselekvőleg is bizonyosságot kell tenni, le fogjuk vonni a külpolitika terén is ennek a következményeit.

A „Resto del Carlino“ az olasz-magyar baráti szerződés megkötése alkalmával a bátor tollú közíró, Sangiorgi aláírásával figyelemreméltó cikket közölt, melyben többek között azt írta, hogy a magyar miniszterelnök látogatása Itália keleteurópai politikájának egyik fontos befejező fázisa és túlnő az egyszerű diplomáciai esetek keretén. A két nemzet egymásra talált és ez végét jelenti a dunamenti Európa balkanizálására irányuló törekvéseknek. Új korszak kezdődik az olasz-magyar barátsági paktummal.

Jegyzet. Az olasz kormány félhivatalos jelentése szerint a Palazzo Chigi-ben 1927 április 5-én megkötött magyar-olasz barátsági, békéltető- és választott bírósági szerződés két részből áll: a tulajdonképpeni szerződésből és a békéltető és választott bírósági eljárás szabályait magában foglaló jegyzőkönyvből. A tulajdonképpeni szerződés bevezetése hangsúlyozza, hogy a két ország külpolitikáját irányító általános elvek — a két nemzet számos közös érdekeinek következtében — összhangban vannak és hogy mindkét államot az az őszinte vágy vezeti, hogy egymás között az igazi barátság kötelékét létesítsék és a béke és a rend fenntartására irányuló törekvéseiket a két nép jövőendő fejlődésének biztosítása érdekében egyesítsék.

A szerződés maga öt cikkre oszlik. Az első cikk megállapítja, hogy a magyar és olasz királyságok között állandó béke és örökös barátság áll fenn. A

Bizonyos külföldi körökben kimondottan bizalmatlansággal fogadták a magyar-olasz baráti szerződés megkötésének hírét és rámutattak, hogy minden ilyen szerződés rendszerint valamely más állam vagy államsoportosulás ellen irányul. A prágai parlament külügyi bizottságának ülésén Benes külügyminiszter nyilatkozott is ez ügyben és többek között a következőket mondotta:

— Ami a magyar-olasz tárgyalásokat illeti, egészen természetes, hogy Magyarország arra törekszik, hogy újra a nemzetközi politika fórumára kerüljön és erre megfelelő támaszt keres. Amikor Olaszország Romániával szerződést kötött, azt híresztelték, hogy ez a szerződés a kisantant szétrobbantását jelenti. Most is azt hangoztatják, hogy a magyar-olasz megállapodások Csehszlovákia és Jugoszlávia ellen irányulnak. De szerintem, — mondotta Benes, — ez a felfogás téves. A kisantant államainak egymáshoz való viszonyát vitális érdekek szabják meg és nem pillanatnyi kombinációk. Csehszlovákiának nem kell meglepetésektől tartania, mert kellő időben megoldotta az összes külpolitikai problémákat.

Mialatt Benest ilyen gondolatok gyötörték és nemcsak a kisantant népeit és közvéleményét, hanem önmagát is igyekezett megnyugtatni, Rómában a legdíszesebb külsőségek között fogadta az olasz királyi pár a magyar miniszterelnököt, majd ugyanaznap este szemkápráztató fénnel ünnepelték a Capitoliumon a Trianonban megcsonkított Magyarország képviselőjét. Mussolini rendezte ezt a páratlan fényű estélyt és a Capitoliumot ez alkalomra tündéri fénnel világították ki. A Piazza Ara Coeli-től kezdve, díszbeöltözött fasiszta-rohamcsapatok állottak díszőrséget. A Capitoliumra vezető serpentin út két oldalán pedig díszegyenruhás carabinieri és gránátosok

második cikk értelmében a két állam békéltető eljárás, illetőleg a felmerülő esetekhez képest választott bírósági eljárás alá bocsátja a közöttük felmerülő bármilyen természetű vitás kérdéseket, amennyiben azokat diplomáciai úton megfelelő időn belül nem lehet megoldani. A harmadik cikk megállapítja, hogy amennyiben a békéltető eljárás nem járna eredménnyel, a jogi természetű vitás kérdések a felek bármelyikének kívánságára választott bírósági eljárás alá bocsáttatnak. A negyedik cikk utal arra, hogy a békéltető és választott bírósági eljárás módozatai a szerződéshez csatolt jegyzőkönyvben vannak lefektetve. Végül az ötödik cikk a szerződés megerősítésére és a megerősítő okiratok kicserélésére vonatkozik.

A szerződés a megerősítő okiratok kicserélésétől számftandó, tíz év tartamára szól és amennyiben ennek a határidőnek lejártá előtt egy évvel nem mondják fel, újabb öt-öt évi időtartamra marad hatályban.

A békéltető, valamint a választott bírósági eljárás módozatait szabályozó jegyzőkönyv három részből áll, ú. m.:

1. A békéltető eljárás,
2. A választott bírósági eljárás módozataira vonatkozó részek,
3. Az általános rendelkezéseket tartalmazó fejezet.

állottak sorfalat. A Capitolium fölött kivilágított repülőgépek keringtek. Maga Mussolini fogadta a meghívottakat a szenátusi palota nagy fogadótermében, majd estebédhez vezette a magyar miniszterelnök feleségét. Mielőtt a fényes vendégsereg asztalhoz ült volna, a zenekar eljátszotta a magyar Himnusz. És ezen az estebéden Mussolini ismét alkalmat talált arra, hogy magyarbarátságát szárnyaló szavakkal fejezze ki. Ekkor mondta pohárköszöntőjében a következőket:

— Az új Olaszország lelkileg közelállónak érzi magát ahhoz a nemzethez, amely érintetlen formában megőrizte a régi erényeket és amely oly dacos vitalitásnak adta tanujelét. Ma, inkább, mint valaha, megelégedéssel és hittel látja Olaszország, hogy Magyarország jobb jövő felé halad, amelyre feltétlenül és minden tekintetben méltó. Olaszország nyíltan kijelenti a nemes magyar nemzet előtt, hogy csodálja a magyarság bámulatos erejét és önuralmát.

A trianoni Magyarország miniszterelnöke még sohasem részesült ilyen fogadtatásban. Ezekután érthető gróf Bethlen kijelentése elutazása előtt: hogy meggyőződése, az olasz-magyar barátságnak olasz részről is csakugyan meg vannak a maga mély gyökerei politikai körökben és a közönségben éppen úgy, mint a társadalom minden rétegében. Messze a konvencionális fogadtatások határain túlmenők voltak azok a szeretetmegnyilvánulások, amelyekkel a magyar miniszterelnököt és kíséretét elhalmazták.

És hogy ez csakugyan így is volt, erről nemcsak a magyar lapok tudósításai, hanem az egész olasz sajtó közleményei is beszámoltak.

A római szenátus állásfoglalása a magyar revízió mellett.

Mussolini, aki már azelőtt és azóta is több ízben tanujelét adta a magyar ügygel szemben nemes gondolkodásának, igazságszeretetének éppen úgy, mint baráti szívének, ezúttal is talált módot arra, hogy nemes gesztussal újabb tanuságot tegyen róla. Mielőtt gróf Bethlen hazautazott volna, személyesen adta át a magyar miniszterelnöknek — minden ellenszolgáltatás nélkül — azt a két Corvin-codexet, amelyet a proletárdiktatúra után vittek el Budapestről, a Nemzeti Múzeumból, mint „a békeszerződésben meghatározott visszaszolgáltatást.”

Amikor pedig Itália és Magyarország közös hőisének, Alessandro Monti bárónak, a magyar földön küzdött olasz légió hős parancsnokának ünnepségeit rendezték, Mussolini Magyarországnak ajándékozta a római Forum egyik márványoszlopát, amelyet nagy ünnepségek közben a budapesti Nemzeti Múzeum előtt állítottak fel. És amikor Endresz és Bittay az „örök város” egében lezuhantak a „Justice for Hungary” repülőgéppel, a Duce nemcsak a két hős hátramaradottjairól gondoskodott, hanem gyönyörű szimbólumként az elégett gép helyébe új repülőgépet ajándékozott Magyarországnak, az olasz „Giustizia per l'Ungheria”-t, hogy az Róma szent földjéről repüljön haza tengereken és hegyeken át.

A fasiszta kormány később is mindenben segítő barátunknak mutatkozott. Amikor Magyarországnak nemzetközi kölcsönökre volt szüksége, a fasiszta Olaszország nemcsak erkölcsi, hanem anyagi téren is támogatta a magyar állam óhaját. Ugyancsak Olaszország támogatása mozdította elő Magyarország katonai ellenőrzésének megszüntetését is. A jóvátételi konferenciákon, éppen úgy, mint az optánskérésben és az utódállamok követelésének rendezésében az olasz diplomácia mindenkor mellettünk állott. Kereskedelmi szerződéseiben, habár Itália is védekezik az idegen áru beözönlése ellen, a legnagyobb kedvezményeket biztosította Magyarországnak, mert célja volt az Itália felé irányuló magyar exportot megkönnyíteni és ezzel a magyar

kereskedelmen és gazdaságszövetkezésein segíteni, éppen akkor, amidőn a magyar kivitel előtt a külföldi piacok egymásután bezárultak.

Most már az egész világ világosan láthatta, hogy Mussolini külpolitikájának egyik tengelye — amint ő maga mondotta 1924 szeptember 26-án, a nála tisztelegő magyar képviselők csoportjának — a magyarok iránt érzett cselekvő rokonszenv, annál is inkább, mert tudja, hogy a háború előidézésének bűnében Magyarország ártatlan. Ezt a meggyőződését nemsokára már nem csupán a magyarok, de az egész világ színe előtt megismétli, — nem is egyszer, hanem több ízben. 1928. március 28-án a Daily Mail közli a Ducenak a békeszerződésre vonatkozó világhírűvé vált nyilatkozatát, amelyet Lord Rothermere előtt tett. Mussolini kijelentette, hogy Olaszország volt az első nyugateurópai hatalom, amely barátsági szerződés megkötésével baráti jobbot nyújtott Magyarországnak. Hangoztatta, hogy élénk figyelemmel kíséri azt a sajtókampányt, amelyet a Lord bizonyos magyarlakta területeknek Magyarországhoz való visszacsatolásáért folytat és amely területeket a szerencsétlen trianoni szerződés szakított el az anyaországtól.

— A magyarok lovagias nemzet, — mondotta Mussolini — és mi olaszok nagyrabecsüljük őket. A háborúban ellenünk harcoltak, de ez nem akadályozhat meg bennünket kiváló tulajdonságaik elismerésében. Magyarország és Itália között őszinte barátság uralkodik. Nem szolgálja Európa békéjének érdekét az, ha nyilvánvaló igazságtalansággal ilyen hősiességet elkerültenek. Egy békeszerződés nem lehet sírbolt. A történelem sohasem ismert örökké tartó szerződéseket. A békeszerződések tehát nem koporsók, amelyekből a legyőzötteknek soha sem szabad többé kilépniük.

A magyar közvéleményben már eddig is népszerű volt a Duce alakja, aki hazáját visszarántotta a bolsevista örvény széléről és olyan teremtőmunkát indított meg, amely eddig példátlan nemcsak Itáliának, hanem az egész világnak történetében. De az angol világban megjelent nyilatkozata után, az, amit a magyar nemzet Mussolini iránt érzett, egyszerre több, sokkal több lett a közönséges népszerűségnél: Mussolinit a magyar nemzet örökre a szívébe zárta.

Ezt a Mussolini-interjút négyszáz amerikai ujság vette át teljes egészében a Daily Mailből és százszámra jelentek meg róla a vezércikkek.

Mussolini kijelentéseinek óriási hatása megdöbbenetelte az egész kisantantot, élén Benessel, aki igyekezett elhíttetni a világgal, hogy Mussolini nem tett, — mert mint kormányfő nem is tehetett — ilyen kijelentéseket. Bizonyos — hangoztatta, — hogy ezek csak ujságírói

fantázia szüleményei, vagy legjobb esetben is Lord Rothermere túlzásai.

Mussolini azonban nemsokára alkalmat talált arra, hogy Benes reményeit lerombolja és — cáfolatát megcáfolja. A hely, ahonnan ez történt, a római szenátus volt.

A Duce szavát mindenünnen meghallja a világ, de a római szenátusban elhangzott beszédének ereje és súlya még nagyobb volt, mintha csak hangerősítő fokozta volna azt.

Az olasz törvényhozás legmagasabb fórumáról hangzottak el ezek a történelmi szavak 1928 július 5-én, amikor is Mussolini részletesen megemlékezett az olasz-magyar barátságról, ünnepélyesen, a világ nagy nyilvánossága előtt újra és hivatalosan állást foglalt a trianoni szerződés területi rendelkezései ellen.

— A három kisantantállam közé beékelve, — mondotta a Duce, — él egy nemzet, amellyel Olaszország kapcsolata az utóbbi időben egyre bensőségebbé és barátságosabbá vált: Magyarországról beszélek. Arról a Magyarországról, amelynek miniszterelnöke, gróf Tisza nem akarta a háborút, amint ezt ma már megcáfolhatatlanul bebizonyították és amely ország a háború legrettenetesebb következményeit volt mégis kénytelen elviselni. Az olasz-magyar baráti kapcsolatok minden téren több évszázadosak. Csak a háború szakította meg őket. A háború befejeztével azonban nem fejeződtek be Magyarország szörnyű szenvedései: 1919-ben 133 napon át bolsevista diktatúra uralkodott Magyarországon és utána bekövetkezett a magyar pénz, a korona katasztrofális zuhanása. Mielőtt Magyarország kinyithatta volna az ablakot, hogy újra szétnézzen a világban, meg kellett oldania politikai és gazdasági talpraállásának problémáját. Ennek megtörténte után aztán Magyarország ki akart szabadulni elszigeteltségéből. Olaszország lojális készséggel és önzetlenül nyújtotta feléje kezét. Az elmúlt év április havában Rómában aláírt ünnepélyes diplomáciai okmány pecsételte meg a két állam és a két nép barátságát. Ez a barátság Magyarország iránt három esetben is cselekvően nyilatkozott meg: a magyarországi katonai ellenőrzés megszüntetésénél, a szentgotthárdi gépfegyverincidens tragikomédiájának leleplezésénél és az optánskérdésnél. De megnyilvánult azoknál a könnyítéseknel is, amelyeket Magyarországnak a fiumei kikötő használatánál biztosítottunk. Magyarország mindig számíthat Olaszország barátságára. El kell ismerni, hogy a trianoni szerződés területi rendelkezései túlságosan az elevenbe vágtak és hozzá kell tenni, hogy Magyarország a Duna-völgyében ezer év óta fontos történelmi szerepet tölt be. A lángoló hazafiasságtól áthatott magyar nép, amely tudatában van erejének és amely béke idején szívéből tud dolgozni, jobb sorsot érdemel. Nem-

csak az egyetemes méltányosság szempontjából, de Olaszország érdekében is azt kell kívánnunk, hogy Magyarországnak e jobb sorsa valóra is váljék.

A Törökországgal és Albániával való viszony ismertetése után Mussolini ismét a békeszerződések revíziójáról beszélt nagy expozíciójában. Megismételte, hogy egyetlen szerződés sem örök, mert a világ halad, népek alakulnak, fejlődnek, lehanyaglanak, sőt meg is halnak. A szerződések örök élete annyit jelentene, hogy egy bizonyos pillanatban mumiává balzsamoznák az egész emberiséget. Példáért nem megy vissza a távol múltba, hanem rámutat egy közelfekvő esetre: a sévresi szerződésre, mely igen rövid életű volt. Maga a népszövetségi egyezségi okmány sem kárhoztatja mozdulatlanságra a szerződéseket és egyik cikkében utat nyit a revíziók lehetőségére. Érdekes volna megállapítani, — vetette fel a kérdést a Duce, — hogy a versaillesi szerződésnek hány rendelkezését nem alkalmazták? És hány rendelkezését alkalmazzák enyhített, vagy eltérő formákban? A békeszerződések csak olyankor szentek, amikor óriási áldozatok és rendkívüli fájdalmak korszakát zárják le. De nem származnak isteni igazságból, hanem emberi értelemről és éppen ezért alá vannak vetve a kivételes természetű befolyásoknak. Senki sem állíthatja, hogy a békeszerződések tökéletes alkotások. Vannak bennük területi, gyarmatügyi, pénzügyi és szociális rendelkezések, amelyek vita, felülvizsgálat és megjavítás tárgyává tehetők, éppen abból a célból, hogy meghosszabbítsák a szerződések életét.

Emlékeztetett Mussolini e beszédében arra is, hogy már kijelentette egyszer, hogy 1935 és 1940 között Európa igen érdekes és nagyon kényes ponthoz jut majd el történetében. Ez alatt az idő alatt igen fontos problémák fognak felmerülni és Európa különböző államai fontos fejlődési stádiumba jutnak. Az az óhajta, hogy ezeket a problémákat békés úton oldják meg. Súlyos bonyodalmak lesznek elkerülhetők, ha felülvizsgálat alá veszik a békeszerződéseknek ama pontjait, amelyek valóban revízióra szorulnak. Ezzel a béke fennállását hosszabbítják meg.

Tagadhatatlanul nagyjelentőségű volt az az interjú, amelyet Mussolini pár hónappal e szenátusi beszéde előtt Rothermere lordnak adott, s amelyben elismerte a trianoni határok revíziójának szükségességét. Azt azonban, hogy mindezt hivatalos kormánydeklarációban is megismételte, ennél is sokkal többet jelentett. A Rothermere lordnak adott interjú még csak egy felelős állásban lévő államférfiú magánnyilatkozata volt. Igaz, súlyos, nagyjelentőségű kijelentés, de mégis csak magánnyilatkozat, amelynek főértéke az volt, hogy ígéretet jelentett számunkra: annak reményét, hogy amit Mussolini

fantázia szüleményei, vagy legjobb esetben is Lord Rothermere túlzásai.

Mussolini azonban nemsokára alkalmat talált arra, hogy Benes reményeit lerombolja és — cáfolatát megcáfolja. A hely, ahonnan ez történt, a római szenátus volt.

A Duce szavát mindenünnen meghallja a világ, de a római szenátusban elhangzott beszédének ereje és súlya még nagyobb volt, mintha csak hangerősítő fokozta volna azt.

Az olasz törvényhozás legmagasabb fórumáról hangzottak el ezek a történelmi szavak 1928 július 5-én, amikor is Mussolini részletesen megemlékezett az olasz-magyar barátságról, ünnepélyesen, a világ nagy nyilvánossága előtt újra és hivatalosan állást foglalt a trianoni szerződés területi rendelkezései ellen.

— A három kisantantállam közé beékelve, — mondotta a Duce, — él egy nemzet, amellyel Olaszország kapcsolata az utóbbi időben egyre bensőségesebbé és barátságosabbá vált: Magyarországról beszélek. Arról a Magyarországról, amelynek miniszterelnöke, gróf Tisza nem akarta a háborút, amint ezt ma már megcáfolhatatlanul bebizonyították és amely ország a háború legrettenetesebb következményeit volt mégis kénytelen elviselni. Az olasz-magyar baráti kapcsolatok minden téren több évszázadosak. Csak a háború szakította meg őket. A háború befejeztével azonban nem fejeződtek be Magyarország szörnyű szenvedései: 1919-ben 133 napon át bolsevista diktatúra uralkodott Magyarországon és utána bekövetkezett a magyar pénz, a korona katasztrofális zuhanása. Mielőtt Magyarország kinyithatta volna az ablakot, hogy újra szétnézzen a világban, meg kellett oldania politikai és gazdasági talpraállásának problémáját. Ennek megtörténte után aztán Magyarország ki akart szabadulni elszigeteltségéből. Olaszország lojális készséggel és önzetlenül nyújtotta feléje kezét. Az elmúlt év április havában Rómában aláírt ünnepélyes diplomáciai okmány pecsételte meg a két állam és a két nép barátságát. Ez a barátság Magyarország iránt három esetben is cselekvően nyilatkozott meg: a magyarországi katonai ellenőrzés megszüntetésénél, a szentgotthárdi gépfegyverincidens tragikomédiájának leleplezésénél és az optánskérdésnél. De megnyilvánult azoknál a könnyítéseknél is, amelyeket Magyarországnak a fiumeik kikötő használatánál biztosítottunk. Magyarország mindig számíthat Olaszország barátságára. El kell ismerni, hogy a trianoni szerződés területi rendelkezései túlságosan az elevenbe vágtak és hozzá kell tenni, hogy Magyarország a Duna-völgyében ezer év óta fontos történelmi szerepet tölt be. A lángoló hazafiasságtól áthatott magyar nép, amely tudatában van erejének és amely béke idején szívósan tud dolgozni, jobb sorsot érdemel. Nem-

csak az egyetemes méltányosság szempontjából, de Olaszország érdekében is azt kell kívánnunk, hogy Magyarországnak e jobb sorsa valóra is váljék.

A Törökországgal és Albániával való viszony ismertetése után Mussolini ismét a békeszerződések revíziójáról beszélt nagy expozéjában. Megismételte, hogy egyetlen szerződés sem örök, mert a világ halad, népek alakulnak, fejlődnek, lehanyaglanak, sőt meg is halnak. A szerződések örök élete annyit jelentene, hogy egy bizonyos pillanatban mumiává balsamoznák az egész emberiséget. Példáért nem megy vissza a távol múltba, hanem rámutat egy közelfekvő esetre: a sévresi szerződésre, mely igen rövid életű volt. Maga a népszövetségi egyezségi okmány sem kárhoztatja mozdulatlanságra a szerződéseket és egyik cikkében utat nyit a revíziók lehetőségére. Érdekes volna megállapítani, — vetette fel a kérdést a Duce, — hogy a versaillesi szerződésnek hány rendelkezését nem alkalmazták? És hány rendelkezését alkalmazták enyhített, vagy eltérő formákban? A békeszerződések csak olyankor szentek, amikor óriási áldozatok és rendkívüli fájdalmak korszakát zárják le. De nem származnak isteni igazságból, hanem emberi értelemről és éppen ezért alá vannak vetve a kivételes természetű befolyásoknak. Senki sem állíthatja, hogy a békeszerződések tökéletes alkotások. Vannak bennük területi, gyarmatügyi, pénzügyi és szociális rendelkezések, amelyek vita, felülvizsgálat és megjavítás tárgyává tehetők, éppen abból a célból, hogy meghosszabbítsák a szerződések életét.

Emlékeztetett Mussolini e beszédében arra is, hogy már kijelentette egyszer, hogy 1935 és 1940 között Európa igen érdekes és nagyon kényes ponthoz jut majd el történetében. Ez alatt az idő alatt igen fontos problémák fognak felmerülni és Európa különböző államai fontos fejlődési stádiumba jutnak. Az az óhajta, hogy ezeket a problémákat békés úton oldják meg. Súlyos bonyodalmak lesznek elkerülhetők, ha felülvizsgálat alá veszik a békeszerződéseknek ama pontjait, amelyek valóban revízióra szorulnak. Ezzel a béke fennállását hosszabbítják meg.

Tagadhatatlanul nagyjelentőségű volt az az interjú, amelyet Mussolini pár hónappal e szenátusi beszéde előtt Rothermere lordnak adott, s amelyben elismerte a trianoni határok revíziójának szükségességét. Azt azonban, hogy mindezt hivatalos kormánydeklarációban is megismételte, ennél is sokkal többet jelentett. A Rothermere lordnak adott interjú még csak egy felelős állásban lévő államférfiú magánnyilatkozata volt. Igaz, súlyos, nagyjelentőségű kijelentés, de mégis csak magánnyilatkozat, amelynek főértéke az volt, hogy ígéretet jelentett számunkra: annak reményét, hogy amit Mussolini

mint magánember helyesnek tart, azt Mussolini, az olasz kormány feje is magáévá fogja tenni politikájában. A szenátusban elhangzott nagy beszéde azonban már azt jelentette, hogy ez a reménység elindult a megvalósulás útján, mert ettől a perctől kezdve, már egy nagyhatalom kormányfejének deklarációja hirdeti a trianoni határok igazságtalanságát és hivatalos kormánynyilatkozat állítja fel azt a tételt, hogy a békeszerződéseken változtatni lehet. Ugyancsak hivatalos kormánynyilatkozat fejezi ki azt az óhajt, hogy Magyarországra „jobb sors következzen“, ami az adott esetben és a beszéd egyes szakaszaival való összefüggéseiben nem jelenthet egyebet, mint a trianoni szerződés revízióját.

Természetes, hogy Mussolini szenátusi beszéde azokban a körökben, amelyek a trianoni zsákmányt örök időkre szerették volna megtartani, még nagyobb megdöbbenést keltett, mint annak idején a Rothermere-nek adott interjú. Benes a prágai képviselőház ülésén már támadást is intézett a magyar revíziós törekvések ellen és beszédét már úgy kellett tekinteni, mint a Mussolini-deklaráció első visszhangját. Benes azt hangoztatta, hogy „a békeszerződések revíziójára irányuló minden gyakorlati kísérlet olyan megrázkódtatásokat, ellentéteket és háborús összeütközéseket idézne elő, amelyek Európát újra hatalmas tűzfészekké változtatnák át.“

Benes most is csak régi frázisait ismételte meg, amelyeket a békeszerződések aláírása óta ezerszer hallhatott tőle a világ. Eleinte talán hittek is ebben. De Mussolini beszéde után az egész világ egyre jobban kezdte belátni, hogy éppen ellenkezőleg, nem a revízió, hanem a békeszerződések merev érvényben tartása alkalmas arra, hogy egész Európát tűzfészekké változtassa.

Az olasz sajtó éppen úgy, mint az olasz közvélemény a legnagyobb rokonszenvvel állott ki a magyar ügy mellé és a Mussolini által alapított „Popolo d'Italia“ külpolitikai szerkesztője, Lido Caiani, aki már többször járt Magyarországon, újabb tanulmányútra indult, hogy utána nagyérdeklődéssel cikksorozathoz számoljon be benyomásairól és tapasztalatairól, melyeket ezúttal nemcsak Magyarországon, hanem az utódállamokban is szerzett. Cikkeit a tengerentúli nagy olasz lapok is átvették és a külföldi sajtó is részletesen foglalkozott velük. Ezek a cikkek pedig mind a magyar ügy, a magyar igazság szolgálatában íródtak. Egyik ilyen cikkének „Magyarok és Románok Erdélyben“ volt a címe és ebben Caiani azt bizonyította be, hogy — Mussolini szavaival élve — „mennyre az elevenbe vágott a trianoni szerződés, amikor Erdélyt elszakította Magyarországtól“. Cikkét Kolozsvárról keltezte a kitűnő olasz újságíró, aki helyszíni tapasztalatai alapján foglalkozott az erdélyi magyarság kérdésével és

szembeállította a magas magyar műveltséget a román korrupcióval és barbársággal. Egy másik cikkének főcíme „Trianon bűnei“ volt és ebben többek között azt a veszedelmet is világgá kiáltotta, hogy Budapest, Magyarország fővárosa egy ágyúlövésnyire van a cseh határtól és egy eltévedt cseh ágyúgolyó bármikor Budapest szívében robbanhat fel. Caiani kifejtette azt a meggyőződését is, hogy Európának foglalkoznia kell a trianoni szerződés revíziójával, ha nem is egyesegyedül az igazságosság okából, de olyan kényszerítő okok folytán, mint aminők az európai egyensúly, a népek együttélésének harmóniája és maga a béke kérdése.

Mussolini szenátusi beszéde után.

Az 1928. év egyébként is igen nagyjelentőségű volt a magyar revízió szempontjából. Magyar hadirokkantak Lanfranconi olasz képviselő útján, aki a fiumei árumintavásár olasz kormánybiztosa volt, gyönyörű selyempárnát juttattak el a Ducehoz, amelyen a régi Nagymagyarország címerét, fölötté Szent István koronájával, két szárnyas angyal tartotta. A selyemvánkos fölött a nemzetiszínű szalag fehér sávjában a következő aranybetűs hímzés volt olvasható: „I sogni della Grande Italia sognati su questo cuscino, diverranno realtà“. (A nagy Olaszország álmai, ezen a vánkoson álmodva, valósággá fognak válni.) A levélben, amellyel a hadirokkantak ezt a selyemvánkost elküldötték Mussolininak, azt írták, hogy: „Egy megcsonkított haza csonka fiai, akik a haza és a becsület oltárán hullatták vérüket, bíznak az igazság és az emberiség győzelmében.“

Lanfranconi át is adta Mussolininak a magyar ajándékot, amely mélységesen meghatotta a Ducet. Ez alkalommal hosszasan elbeszélgetett Mussolini az olasz képviselővel, akinek kifejezte nagy örömét, hogy az olasz-magyar kapcsolatok kimélyítése újabb lépéssel haladt előre a fiumei árumintavásáron is és annak a reményének adott kifejezést, hogy ez a barátság, amely őszinte és rendíthetetlen érzéseken alapszik, a gyakorlati életben is meghozza majd gyümölcsét. Egyébként már ekkor alakult ki Mussoliniben a gondolat, hogy nagyobb csoport fasiszta képviselőt fog tanulmányútra Magyarországra küldeni. Utazásuk célja nem csupán az olasz kormány rokonszenvének kifejezése volt Magyarország iránt, hanem a baráti kapcsolatok kimélyítése minden téren, természetesen gyakorlati téren is. Így történt, hogy 1928 április második felében nagyobb csoport olasz politikus érkezett Budapestre, köztük: Antonio Cippico, a delegáció vezetője, Dino Alfieri, Guglielmo Josa, Giovanni Marchi, Biagio Pace, Vico Pellizari, Gaetano Re David, Arrigo Solmi, Eleuterico Baistrocchi, Alfredo Giarrattana, Ugo Giannino Angelini, gróf Michelino di San Martino, gróf Massimo de Frassinetto, Constante Bartulotto, gróf Buffa, Genario Caracciolo di

Forino, Umberto Samaja, Giovanni Viola, Teodoro Cutolo, Nino Donati, Mario Fregonara, Francesco Borelli, Ottarino Palomba, Giannino Angeli, Gaetano Polverelli, Gastone Brigante Colonna herceg, Mario Baratelli, Bonaventura Caloro, Giuseppe Coboli-Gigli stb.

Magyarország természetesen méltó ünnepi fogadtatásban részesítette a fasiszta képviselők Budapestre érkezett csoportját, akiknek vezetője több ízben is kifejezésre juttatta azt a reményét, hogy látogatásuk még szorosabbá fogja tenni azt a nem is baráti, hanem egyenest testvéri kapcsolatot, amely a két nemzetet egymáshoz fűzi. Ünnepi pohárköszöntőjében hangsúlyozta, hogy úgy az olasz, mint a magyar nép a történelem folyamán nagy küzdelmeken ment keresztül, de ezek a küzdelmek megedzették őket. A magyar nemzet szenvedésein keresztül egy szebb, boldogabb jövő világít a magyarság felé.

Arrigo Solmi, Milano képviselője — később olasz igazságügyi miniszter, — pohárköszöntőjében azt jelentette ki, hogy látogatásuk nem egyszerű udvariassági vizit, hanem annak célja és rendeltetése van: Budapestet, Rómát és Milanót közelebb óhajtják hozni egymáshoz. Gróf Beffa, Torino helyettes polgármestere hangsúlyozta, hogy Torino ölelhette magához Olaszországnak és Magyarországnak egyaránt nagy nemzeti hőst, Kossuth Lajost. Ezek a kapcsolatok elválaszthatatlanná teszik Budapest és Torino testvériességét. Dino Alfieri, a Fasiszta Nagytanács későbbi tagja és propagandaügyi miniszter, az „Amici dell'Ungheria“ milánói elnöke, Milanó üdvözlését tolmácsolta és elmondotta, hogy mialatt a vonat Budapest felé robogott, megcsodálták Magyarország szépségeit, Budapesten pedig a főváros gigantikus méreteit és kultúráját. Megérintette őket a magyarság hatalmas történelmi multjának lehellete. A parlament gyönyörű épülete a magyarok erejéről és szellemi képességeiről, századok kultúrájáról beszél ékesen. Mindez még jobban kiemeli azt a szörnyű igazságtalanságot, ami Magyarország megcsonkításával bekövetkezett. A két nép lelkének azonosságát és az erős szellemi kapcsolatokat gyakorlati formába kovácsolta a római baráti szerződés.

— Mi készen vagyunk, — mondotta Alfieri, — hogy Önöket teljes erővel segítsük, mert azt akarjuk, hogy Önök nagy multjukhoz méltóan fejlődjenek. És ha eljön a nap, amelynek közeledését bizonyára látják már azok, akik a nemzetek vezetéséért felelősek, legyenek meggyőződve, hogy Olaszország meg fogja mutatni barátságát Magyarország iránt. Mussolini Olaszországa munkát, cselekvést és igazságot jelent Magyarország számára is.

A fasiszta képviselők budapesti utazásának hatása és eredményei csak később mutatkoztak meg, a maguk való nagyságában. Meg-

ismerhették Magyarországot és ez azt jelentette, hogy megismerték a magyar népet és a magyar igazságot, hogy annak szószólói, harcosai, zászlóvivői legyenek abban a baráti országban, ahol a kormányelnök jelölte ki számukra ezt az utat. A Budapesten járt olasz képviselők között volt Gaetano Polverelli is, aki később Mussolini sajtófőnöke lett. Röviddel magyarországi látogatása után a Popolo d'Italia-ban cikksorozatot kezdett „Igazságot Magyarországnak” címmel. És többek között ezeket írta: „A magyar tragédia véres valóságával a világ keveset foglalkozik, tehát a sajtó feladata, hogy a jövő útjait bevilágítsa. Nem lehet elégszer hangoztatni, hogy a trianoni szerződés nem békemű, hanem egy új háborút előkészítő rettenetes és kérlelhetetlen törvény. Egy nemzetet véresen megcsönkítettek, több mint hárommillió magyart elszakítottak az anyaországtól, a nemzeti eszmét alapjában megrendítették, megcsúfolták a geográfiát, amely az érdekek azonosságát termeli ki, de kigúnyolták a történelmet is, és szétrombolták egy nemzet egységét. Ennyi tévedés és ennyi borzalom mellett üres szó marad a nemzetek megbékülésére való felhívás, amely olyan keserűen és groteszkül hangzik, mint az öröm kacagása egy halottaskamrában. A Dunamentén nincsen béke, mert minden határvonal vérzik, mert nem lehet szeretet az elnyomók és elnyomottak, nem lehet megértés a lefegyverzetek és az állig felfegyverzetek között. Az igazi béke alapja az egyenlő és méltányos revízió.”

Ugyanebben a cikksorozatában az olasz képviselő-újságíró megállapította, hogy a kisantant olyan mesterséges alkotás, amely ahelyett, hogy a békét szolgálná, állandó akadály a népek megértésének és magja minden gyűlöletnek és igazságtalanságnak. A szláv veszedelemmel is foglalkozott Polverelli és erről már akkor is ez volt a véleménye: „Ha egy nagy szlávellenes gátról folynak tervezgetések, akkor azt csak egy erős és hatalmas Magyarországgal lehet megvalósítani, amelynek földrajzi fontossága elsőrendű jelentőségű. A magyar probléma tehát európai probléma is, de mindenekelőtt az emberiesség és az igazság problémája, amelyre állandóan fel kell hívni a világ figyelmét.”

Az olasz kormány nemsokára hivatalos képviselőjét is elküldötte Magyarországra, Dino Grandi olasz külügyminisztériumi államtitkár személyében. Az olasz külügyeket akkor Mussolini irányította és első munkatársa az akkor alig harmincnégy éves államtitkár volt. A magyar fővárosban meleg ünnepélyességgel fogadták és a pályaudvaron nagy küldöttség élén Walkó Lajos külügyminiszter üdvözölte. A hivatalos tárgyalások közben, melyet Grandi a magyar kormány vezető köreivel folytatott, időt talált arra is, hogy fogadja a magyar sajtó képviselőit és azok előtt bensőséges baráti kijelentéseket tegyen.

— Az olasz és a magyar nép között már régóta fennáll ez a barátság, — mondotta Grandi államtitkár. — Maga a természet és a történelem teremtték meg. Már a távoli időkben nagyon fontos politikai és gazdasági kapcsolatok fűzték a magyar népet az olaszokhoz és Rómát Budapesthez. Magyar hősöknek nemes vére, amelyet szabadságharcaink idején az olasz önkéntesek oldalán kiontottak, megpecsételte és még bensőségesebbé tette ezt a barátságot. A háború elválasztott egymástól s abban a tragikus áradatban, amely elöntötte Európát, a magyarok és az olaszok mint lovagias ellenfelek, ellentétes táborba kerültek. De a béke bekövetkezése után Olaszország azonnal újra Magyarország oldalára állott, mert aggodalmaskodva látta balsorsát és örült, amikor azt láthatta, hogy tűnőben van az a veszedelem, amely a civilizáció alapjait látszott megsemmisíteni. A fenyegető veszedelem szerencsésen el is múlt és Magyarország folytathatta előnyomulását a haladás útján.

Az estebéden, amelyet gróf Bethlen István adott az olasz külügyi államtitkár tiszteletére, Grandi pohárköszöntőjében ismét csak a magyar-olasz kapcsolatokkal foglalkozott, amikor ezeket mondotta:

— A barátság Magyarország és Olaszország között — ez a civilizáció bölcsője, amaz a latin és nyugati művelődés bástyája és hősi védelmezője — a legrégibb időkig nyúlik vissza. Az érzelmeknek ez a közössége, amelyet a világot felforgató nagy csapás félbeszakítani igen, de megsemmisíteni nem tudott, az utóbbi években újra megizmósodott és kifejlődött és formális szentesítésre is talált abban a szerződésben, amely az országaink közötti kötelekeket ünnepélyesen megerősítette... A fasiszta Olaszországnak a magyar nép iránti barátsága ott él minden olasz szívében, mint el nem múló érzés, amely a jövőben mind hatalmasabbá fog válni.

A kisantant sajtója természetesen élénk figyelemmel kísérte ezt az újabb baráti megnyilvánulást Magyarországgal szemben. Egyes lapjaik ki is emelték, hogy Mussolini nem mulaszt el egyetlen alkalmat sem, hogy a kisantant rovására ne tüntessen Magyarország iránt való különös rokonszenvével és figyelmével. Most is, éppen a kisantant belgrádi konferenciája előtt, Grandi látogatása újabb határozott tüntetés. Valószínű — írta a kisantant sajtója — ismét az fog történni, ami annak idején gróf Bethlen római látogatásakor történt: nyilatkozatok fognak elhangzani, amelyek alkalmasak lesznek arra, hogy Mussolini kisantant-ellenes politikáját a világ tudomására hozzák.

Az olasz diplomácia fáradhatatlanul dolgozott, de előkészítő munkájának eredménye csak jóval később bontakozott ki magyar vonatkozásban. 1930 tavaszán azonban már világosabban kezdett kirajzolódni ez a kép, amikor gróf Bethlen ismét Rómába utazott és hosz-

szabb tárgyalást folytatott az olasz kormány fejével. Természetesen az általános tájékozódás jegyében is történtek tárgyalások, de már ekkor az eszmecseréből kiderült, hogy „a két országot közösen érintő kérdésekben Olaszország és Magyarország érdekei teljesen azonosak“, amint ezt a félhivatalos jelentések megállapították. A kisantant problémái azonban csak futólag merültek fel a beszélgetések során. Inkább az volt a megbeszélések főanyaga, hogy Magyarországot mint lehet gazdaságilag megerősíteni és képessé tenni arra, hogy eredményesen tudjon ellentállni mindazoknak a nyomásoknak, amelyek ellenséges oldalról indulnak ki. Olaszország már ekkor hajlandónak mutatkozott gazdaságilag alátámasztani Magyarországot és növelni politikai ellenállóerejét. A két kormányelnök tanácskozásait főként ez a probléma dominálta. A már életbe léptetett kereskedelmi szerződés, amelyet 1928-ban kötöttek, hogy a két baráti ország kereskedelmi forgalmát szabályozzák, magyar szempontokból máris kedvezően érezte hatását.

1930 tavasza az olasz kamarában is újabb alkalmat adott arra, hogy Itália képviselői újabb magyarbarát manifesztációkat tessenek. Grandi külügyminiszter május 9-én hosszú, kétórás beszédben terjesztette elő jelentését a külpolitikai helyzetről. Tomboló volt a lelkesedés Magyarország megemlékezésénél.

— A fasiszmus lovagias rokonszenve, — mondotta Grandi, — azok felé a kis nemzetek felé fordul, amelyek legtöbbet szenvedtek a háborúban. A fasiszta kormány volt az egyetlen, amely azonnal megértette, hogy a békét nem lehet e népek elnyomása árán biztosítani, hanem csak azzal, hogy az ellentéteket enyhítjük és ezeket a nemzeteket újra boldoguláshoz segítjük.

Beszélt még Grandi a keleti jóvátételek kérdéséről, a magyar jóvátétellel kapcsolatosan, majd az optánskérdésről és az olasz tervről, amely végül is létrehozta a hágai konferencián az elvi megállapodást. Eszerint Magyarország visszakapja teljes pénzügyi szuverénitását, megszabadul a trianoni szerződésből származó tartozásoktól és kötelezettségektől, ugyanakkor pedig megszűnik az optánskérdésben felmerült vita, még pedig oly módon, hogy az optánsoknak elszenvedett káraikért méltányos kártérítést biztosítanak. A három nagy hitelező állam, Olaszország, Franciaország és Nagybritannia együtt működik, hogy ezt a megoldást lehetővé tegye.

— Az európai békét, — mondotta Grandi, — nem lehet azzal biztosítani, hogy mindig egyszerűen a háború pozitív, vagy negatív eredményeire hivatkoznak. Szerződések nem tartanak örökké. Ha azonban azt akarjuk, hogy azok lehetőleg sokáig tartsanak, akkor azokat az új igényeknek és új tényeknek megfelelően át kell alakítani.

Grandi beszéde már rávilágított azokra a problémákra, amelyekről Budapesten és Rómában a tárgyalások folytak. De az 1930. esztendő nem múlhatott el anélkül, hogy a Duce maga is ismét hitvallást ne tegyen a békeszerződések revíziójának elkerülhetetlen szükségére mellett. A „Marcia su Roma“ évfordulóján a Palazzo Venezia egyik leghatalmasabb termében fogadta az ország fasiszta szervezeteinek direktóriumait. Ezek előtt mondotta:

— A békeszerződések revíziójára irányuló politikánk, amely pedig nem tegnapi keletű, hanem már 1918 júniusában tervbe volt véve, a háború elkerülésére szolgált. A békeszerződések revíziója nemcsak kizárólag olasz, hanem európai, sőt világérdek. A békeszerződések revíziója nem lehetetlen, vagy megvalósíthatatlan dolog, miután erre, a revízió lehetőségére, rendelkezés van magában a Népszövetség paktumában is. A békeszerződések revíziója nem abszurdum! De abszurdum az a kijelentés, amely szerint a békeszerződések megváltozhatatlanok.

Az olasz közvélemény lassanként kezdett tisztán látni a magyar kérdésben. Tagadhatatlan, hogy az olasz sajtónak igen nagy része és érdeme van ebben, de ezt a sajtót ugyancsak Mussolini irányította Rómából, aki közben arra is talált időt, hogy külföldi újságírókat fogadva, azok előtt is hangoztassa állandóan a trianoni szerződés revíziójának szükségességét. 1928 november 9-én a „Berlingske Tidende“ című dán lap közölt egy Mussolini-interjút, amelyben a Duce többek között ezeket mondotta:

— A békeszerződések tökéletlenek. Több probléma, mely a béke és háború lehetőségét hordja magában, vár még megoldásra és ezek között első helyen áll a magyar kérdés.

Alig két hónap múlva egy nagy amerikai sajtóügynökség képviselője előtt tett olyan nyilatkozatokat Mussolini, amelyben szintén a magyar igazságért száll síkra. Az Anglo-American News Service sokszáz angol és amerikai újságban közölte azt a Mussolini-interjút, amelyben Olaszország miniszterelnöke többek között a következőket mondja:

— A békeszerződések fogytékosak és a háború előtti évek, valamint a béke számos problémáját rendezni kell. Vannak nemzetek, amelyek azok között a körülmények között, amelyekben ma vannak, nem maradhatnak meg. Ilyen például Magyarország. Elkerülhetetlen, hogy a magyarok helyzetén könnyítsenek.

Lord Rothermere lapja szintén tovább küzd a magyar revízióért és a Daily Mail 1931 január 1-i száma hosszabb Mussolini-interjút közölt, amelyben a Duce nyilatkozott a békeszerződések észszerű revíziójának szükségességéről és ezeket mondotta:

— A haderők leszállítása mellett a békeszerződések revíziója is elkerülhetetlen a biztonság kérdésének helyreállításához Európában. Bizonyos területi lehetetlenségeket (territorial absurdities) helyesbíteni kell. Erkölcsi igazságtalanságokat, mint aminő Magyarország megcsonkítása, jóvá kell tenni.

Már ekkor folytak az előkészületek, hogy Mussolini hangját filmen megörökítsék és a Duce elhatározta, hogy nagy békebeszédet fog mondani angol és francia nyelven.

A beszélő békefilm mellett ugyanebben az évben — november havában — egy másik hangosfilm is készült Mussoliniról: ez pedig nagy nápolyi beszédét őrizte meg az utókor számára.

Ilyen „statisztériával“ még nem készült film a világon. Háromszázezer ember tengere ujjong, tapsol, zúg és hullámszik az óriási téren a nápolyi kormányzósági palota előtt. Nincs egyetlen fa, de egyetlen rendőr, vagy csendőr sem az egész téren. Háromszázezer fej emelkedik a magasba, az arcok sugároznak a boldogságtól, a szemek tüzelnek, — és több mint félmillió kéz verődik tapsra, amely túlzengené a leghatalmasabb vihart is. Zsebkendők óceánja hullámszik, csapdos a magasba. Aztán egyszerre hármass éles kúrtszó: és a következő pillanatban elcsöndesedik ez a félelmetes emberóceán. A kormányzósági palota erkélyén megjelenik Mussolini.

Kilenc évvel ezelőtt ugyanerről az erkélyről beszélt a nápolyiakhoz. A „Marcia su Roma“ előtt pár nappal. És akkor azt mondotta: „Akik hatalmon vannak, vagy engedelmeskednek nekünk, vagy elveszszük tőlük a hatalmat“. Betartotta a szavát, — mint mindig.

Amint most beszél, eruptív ereje van a hangjának is, akárcsak a Vezuvnak, amellyel szemben áll. Arca minden pillanatban változik: mosolygó, dacos, elkomorul, majd ismét átsuhan rajta a mosoly. A világ legkifejezőbb arca, amely az érzések klasszikus tükre. De nem nyugodt tükör: mint forró láva, pillanatról pillanatra más. Zeng-zúg a szava. Végigtekint a fasizmus kilenc esztendei munkáján, Itália lázas fejlődésén, majd a nemzetközi problémák felé fordul:

— Lehet-e népek egyenlőségéről beszélni, amikor a nemzetek egyrésze állig van felfegyverkezve, a másik része pedig védtelen tehetetlenségre van kárhoztatva? Hát lehet Európa újjáépítéséről beszélni, amíg nem változtatják meg azoknak a békeszerződéseknek tilalmi pontjait, amelyek egész népeket az anyagi romlásba és örvénybe taszítottak és erkölcsi kétségbeesésbe döntöttek? ... A békeszerződések, amelyek nyomort idéztek elő, nem az igazi békét szolgálják, mert igazságtalanok és mert nem egyebek, mint üres jegyzőkönyvek, melyeket a bosszú, a harag és a félelem diktált ...

Ez az év is gazdag volt Mussolini revíziós nyilatkozataiban: mintha csak a Duce fel akarta volna rázni a világ lelkiismeretét. Még a nápolyi beszéd előtt nyilatkozott Polson-Newmann angol közíró előtt a revízió szükségességéről, s kijelentette, hogy a jelenlegi állapot, mint a békének lényeges garanciája, nem tartható fenn. Az erőszakkal kikényszerített béke csak új háború útját egyengeti. Ha tartóssá akarják tenni a békét, a győztes államoknak zsákmányuk egy részét vissza kell adniok s az újonnan alakított államok a legyőzötteket kárpótolni kötelesek azokért az engedményekért, amelyek a békeszerződések tévedéseiből és igazságtalanságaiból származtak. Jobb ezeket a területi és adóssági kérdéseket józan és őszinte kiegyenlítéssel megszüntetni, mint újabb fegyveres összeütközés eszközeivel.

Az angol újságíró bemutatta a cikket Mussolininak, aki még a következőket fűzte hozzá:

— A jelenlegi állapot Európában a hatalmi egyensúly újraébredését egyengeti. Az európai együttműködés és a status quo politikája azonban nem hangolhatók össze és egymás mellett nem állhatnak meg sokáig. Európában általában megkísérlik, hogy ezt a kettőt összeegyeztessék, de ez lehetetlen. Az én véleményem szerint a lengyel korridor és a magyar határok ügye nagyon komoly probléma, amelyekkel Európának foglalkoznia kell. Azok a békefeltételek, amelyeket Trianonban Magyarországra kényszerítettek, nem tekinthetők igazságosaknak. Mi, olaszok, akik Magyarországgal baráti viszonyban élünk, szívesen látnók, ha történnék végre valami, ami e szomszédos állam helyzetét javítaná. Ilyen kérdéseket kellene a Népszövetségnek kezébe vennie és komolyan meg kellene kísérelnie a megoldást.

A Fasiszta Nagytanács határozata a revízióról.

Magyarországon ezalatt gróf Bethlen István lemondott a miniszterelnökségről és helyét gróf Károlyi Gyulának adta át, aki már mint az előző kormány külügyminisztere járt Rómában, s tanácskozott Olaszország vezető államférfiaival, Olaszország és Magyarország érdekeit közösen érintő ügyekről.

Ekkor mondotta gróf Károlyi Gyula:

— Meggyőződésem szerint ezek az eszmecserék azt a kölcsönös együttműködést, amely esztendők sora óta fennáll Olaszország és Magyarország között, még hatályosabbá fogják tenni. Ez az együttműködés a kölcsönös bizalmon és a jószándékon alapul. Az olasz-magyar viszony — a politikai és gazdasági egyaránt — 1927 óta, amikor az olasz-magyar barátsági szerződést megkötötték, mind szorosabbá válik és azt mindenkor a teljes őszinteség és megértés hatja át. Olaszország és Magyarország egyező érdeke, hogy felelős tényezők azokat a kérdéseket, amelyek iránt a legnagyobb érdeklődés jelentkezik, időről-időre megvizsgálják, megvitassák, hogy azután tisztázhassák és kimélyítsék azokat a nagy aktuális problémákat, amelyeknek megoldása nemcsak a két államnak, hanem egész Európának is hasznára válhatik. A mostani válságból senki számára sincs más kivezető út, mint a gazdasági kölcsönös együttműködés és az egyes — nagy és kis — államok érdekeinek megértése. Meggyőződésem szerint az olasz barátság a két legutóbbi esztendőben gazdasági téren is értékes gyümölcsöket érlelt meg. A jövő — ha szabad jósolnom — meggyőződésem szerint még jelentősebb eredményeket fog hozni.

Bismarck annak idején még elmondhatta, hogy a politikai és gazdasági barátság két különálló tényező az egyes nemzetek között. Ma már azonban ez a tétel nem állhat meg. Az egyes államok között kialakuló politikai kapcsolatok elmélyülésének szinte minden esetben előfeltétele a gazdasági vonatkozások szorosabbra fűzése is. A politikai rokonszenv, amely Magyarország és Olaszország között fennáll, kifejezést is nyert a gazdasági kapcsolatok egyre erőteljesebb izmosodásában. Sajnos, e kapcsolatoknak nem nagyon kedveznek a földrajzi

viszonyok, mert hiszen a két országnak nincs közös határa és Magyarország kontinentális állam lett, amelynek nincs tengere. Termékeit tehát hosszú és drága szárazföldi úton kénytelen szállítani, míg olasz kikötőt, vagy fogyasztópiacot ér, s ez a szárazföldi út idegen és vasúti tarifaképzés tekintetében nem mindig a legbarátságosabb érzelmeket tanúsító országokon vezet keresztül. Amellett Magyarország kiviteli cikkeinek túlnyomó nagyrésze mezőgazdasági tömegtermék, melynek árában a szállítási költségek természetesen sokkal többet jelentenek, mint az iparcikkek árában, nem szólva arról, hogy jelentőségük a távolsággal aránytalanul nő. Ha mégis kb. változatlan olaszországi behozatal mellett az Olaszországba irányuló exportunk évről-évre fokozódott olyannyira, hogy 1930-ig már meg tudtuk négyszerezni, ez kétségtelenül jele volt annak, hogy Itáliában a magyar exporttörekvések barátságos fogadtatásra találtak és hogy a magyar vágómarha, baromfi, búza, stb. ár- és minőség tekintetében megfelelt, valamint a magyar iparcikkek sem veszítették el jó hírüket az olasz piacokon.

Olaszország behozatala Magyarországból:

1926-ban	49,934.000 pengő
1927-ben	29,820.000 „
1928-ban	28.957.000 „
1929-ben	71,525.000 „
1930-ban	117,264.000 „
1931-ben	57,316.000 „

Ugyanez idő alatt Olaszország Magyarországba szállított áruinak értéke a következőképpen alakult:

1926-ban	37,927.000 pengő
1927-ben	53,842.000 „
1928-ban	47,514.000 „
1929-ben	46,872.000 „
1930-ban	41,397.000 „
1931-ben	31,742.000 „

Olaszország tehát nemcsak politikai téren, hanem gazdasági téren is igyekezett Magyarország segítségére sietni. Az 1931-ben jelentkező visszaesést, úgy az olasz, mint a magyar behozatal tekintetében, már a nagy világválság magyarázza meg, hiszen tudvalevő, hogy ebben az esztendőben a magyar kivitel értéke más országokkal szemben is általában 50%-os visszaesést mutatott.

A világgazdasági válság, amely eresztékeiben roppantotta össze nagy bankok, iparvállalatok építményeit és ezzel együtt országok köz-

gazdaságát, természetesen érezte hatását az olasz-magyar gazdasági kapcsolatokban is. De Róma haladéktalanul tárgyalásokat indított, amelyek éppen ezeket az olasz-magyar kereskedelmi és gazdasági problémákat igyekeztek rendezni. Ugyanakkor Mussolini irányítása mellett a Fasiszta Nagytanács kimondotta, hogy meg kell szüntetni a nemzetközi forgalom akadályait, mielőtt ezek az akadályok az összes országok kereskedelmének megbénulásához vezetnének. De kimondotta azt is, hogy rendezni kell a dunai és Balkán-államok — Ausztria, Magyarország, Csehszlovákia, Jugoszlávia, Románia, Bulgária és Görögország — viszonyait, amely államokban mintegy negyvenmillió ember él.

Ezt az alkalmat sem mulasztotta el a Duce, hogy Olaszország hivatalos revíziós állásfoglalását ismét meg ne erősítse, mert ugyanekkor a Fasiszta Nagytanács kimondotta, hogy:

„A Nemzetek Szövetsége útján revízió alá kell venni a különböző békeszerződéseket, amelyek okai a népek nyugtalanságának, s újabb háború veszélyét rejtik magukban.“

A Popolo d'Italia-ban Mussolini vezércikkben is hangsúlyozta a Fasiszta Nagytanács határozatainak alapelveit, illetve azoknak fontosságát. Hivatkozott a népszövetségi alapokmány 19. szakaszára, amely a teljesíthetetlen szerződések módosításáról szól.

— A világ békéjét és boldogulását veszélyeztetik a békeszerződések egyes rendelkezései, — írta Mussolini, — a tények pedig abban az irányban működnek, hogy a szerződések végrehajthatatlan kötelezettségeit megsemmisítsék és így revíziót indítsanak meg, ami az első és nélkülözhetetlen előfeltétele annak, hogy a kontinensen visszatérjenek a rendes gazdasági és politikai állapotok.

Mussolini kijelentéseinek és az olasz külpolitikának kimondott, sőt hangsúlyozott magyarbarátsága végül is a magyar ügyre és a dunavölgyi kérdésre terelte az európai nagyhatalmak figyelmét. Értethető tehát, hogy Magyarország továbbra is kereste Olaszország barátságát, amely idővel mind jobban elmélyült. Ennek az olasz-magyar, majd az olasz-osztrák barátság elmélyülésének fontos politikai, de gazdasági rúgói is voltak. Olaszország már ekkor azon igyekezett, hogy Középeurópában az egyre gyengülő francia befolyás helyett a maga befolyását érvényesítse, különösen a dunavölgyi kereskedelempolitika alakulásában. Éppen ezt az irányvonalat követte az olasz külpolitika, amikor az 1931-ben létrejött magyar-osztrák szerződést az 1932 február havában kötött osztrák-olasz és magyar-olasz szerződésekkel háromtagú megegyezéssé építette ki. Ezeknek az ú. n. Brocchi-szerződéseknek alapeszméje oly kölcsönös kereskedelemszervezeti és exporthitel-

előnyök nyújtása, amelyek a legtöbb kedvezmény alapján el nem vitathatók.

Grandi 1932 május 4-én az olasz kamarában nagyobb külpolitikai beszédet mondott és ebben felsorolta, hogy az utóbbi időben Olaszország milyen országokkal kötött egyezményeket. Különös nyomtatékkal hívta fel a figyelmet a Béccsel és Budapesttel kötött megállapodásokra, majd így folytatta:

— Olaszországnak földrajzi fekvése nemcsak fizikailag biztosított különleges helyzetet Ausztriával és Magyarországgal szemben, hanem gazdasági és politikai téren is. Ennélfogva szükségképpen nekünk kellett az elsőeknek lennünk, hogy megkeressük, milyen eszközökkel lehetne a legjobban hozzájárulni a két ország gazdasági talpraállításához. De már megelőzően is ezt cselekedtük mi, amikor a dunai kérdést szélesebb alapon vetettük fel. Résztvettünk a különböző tervek megvitatásában, de magában az együttműködésben is, a legőszintébb jószándékkal. Ausztria és Magyarország a legsúlyosabban szenved a válság hatása alatt. Boldogulásuk kapcsolatban van a velük való közvetlen kereskedelmi viszonyunkkal. Az olasz kormány álláspontja az ú. n. dunai kérdésben világosan kifejezésre jutott annak a memorandumnak általános irányelveivel, amelyet március 8-án Franciaország, Nagybritannia és Németország kormányainak megküldöttünk és amelyet a legutóbbi londoni konferencián ismertettünk. Meg akarom még ezzel kapcsolatban említeni az Ausztriával és Magyarországgal kötött egyezményeinket, mert ezeknek az elgondolásoknak első gyakorlati alkalmazását jelentik, s mert megmutatják azt az utat, amelyen más kiegészítő egyezményekkel összhangban a kívánt célt, a közép- és keleteurópai válság megoldását el lehet érni. Kétségtelen, hogy ez, ha nem is a legnagyobb, de mindenesetre egyik legsürgősebb problémája az európai válságnak.

A magyar közvélemény szükségét érezte, hogy Mussolinivel szemben kifejezésre juttassa háláját, amiért a magyar revízió zászlóvivője lett és az egész olasz kormány magáévá tette a magyar ügyet. Ezt szavakba is öntötte a TESz küldöttsége, amely 1932 október havában megjelent a Duce előtt, Pekár Gyula vezetésével és átadta Mussolininek azt a három hatalmas kötetet, amelyben kétmillió magyar aláírása megerősítette ezt a hála-érzést. A Palazzo Veneziában fogadta Mussolini a magyar küldöttséget és Pekár Gyula üdvözlő szavaira nagy beszédben válaszolt, amelyben hangsúlyozta, hogy mély hatást tett reá ez a kétmillió aláírás, mert tudja, hogy ezek nemcsak neveket, hanem szívek sokaságát is jelentik. Azokét a szíveket, amelyekben az igaz barátság érzelme él az olasz nép iránt. Kijelentette, hogy, mint az első tíz esztendőben, a másodikban sem fog megváltozni a fasiszmus állás-

foglalása azokkal az égbekiáltó igazságtalanságokkal szemben, amelyeket Magyarország rovására elkövettek. Ha valóban a békét óhajtja Európa, — mondotta még a Duce —, ha valóban azt óhajtja Európa, hogy a népek közössége megvalósuljon, jóvá kell tenni ezeket az igazságtalanságokat, mert egy olyan magasműveltségű és nagymultú népet, mint a magyar, amely a Dunavölgyében magasztos hivatást tölt be, nem lehet senkinek áldozatul dobni és nem lehet arra kényszeríteni, hogy lehetetlen életkörülmények között éljen!

Beszédét így fejezte be Mussolini:

— Mondják meg honfitársaiknak, hogy a mai fasiszta Itália nem köt könnyen barátságokat, de ha egyszer megszületett benne a baráti érzés, hű is marad ahhoz, főleg nehéz időkben. Az én lelkemből és az egész olasz nép lelkéből az az óhajtás száll az ég felé, hogy ez a második évtized szebb jövőt jelentsen Magyarországnak. Olaszország arra törekszik, hogy ez a szebb jövő mennél előbb bekövetkezzék és meggyőződése, hogy ezzel az emberi igazság és az európai béke ügyét fogja szolgálni. Viva l'Ungheria!

Távíró, telefon, rádió vitte szét a világba a Duce e magasztos szavait, amelyekre millió és millió szív dobbant meg Magyarországon. A csonka haza minden fia hálásan gondolt az olaszok lángeszű, nemesszívű nagy államférfiára és bizakodva tekintett a jövő felé, amelyért a Duce továbbra is lankadatlanul harcolt.

Mussolini a parlamentből, ujságok hasábjairól kivitte az utcára, a nagy tömegek elé is a revízió gondolatát. 1932 október végén megjelenik Torinóban és ott a legnagyobb téren, több mint háromezerezer főnyi hallgatóság előtt nemcsak belpolitikai és gazdasági, de külpolitikai kérdéseket is tár a nyilvánosság elé. Ekkor mondja:

— Ebben a határvárosban, amely sohasem riadt meg a háborútól, kijelentem, hogy ország-világ hallja: Itália a béke politikáját, az igazi béke politikáját követi, amelyet nem lehet elkülöníteni a béke igazságosságától, mert ennek kell visszaadnia Európa egyensúlyát. A béke politikájának be kell szállnia a szívekbe, mint a reménynek és a hitnek.

Magyarország érthető érzékenységgel figyelte a Duce és munkatársainak minden szavát. Ekkor itthon már Gömbös Gyula volt a miniszterelnök, aki 1929-ben, még mint honvédelmi államtitkár járt ugyan már Rómában, de mint a magyar kormány feje, most jelent meg először az „örök városban“. Mussolini saját különvonatát — az olajzöld színre festett miniszterelnöki vonatot — küldte eléje Triestbe, ugyanazt, amelyet akkor használt először, amikor alig tíz nap előtt, a „Marcia su Roma“ tizedik évfordulóján, Rómából Felsőolaszországba utazott.

Ünneplések szakadatlan sora volt Gömbös Gyula utazása az olasz határtól az „örök városig“. A római pályaudvaron maga Mussolini üdvözölte, mögötte fényes kísérettel: Buoncompagni herceg, Róma kormányzója, Montinori, Róma város prefektusa, Italo Balbo, az olasz légügyi államtitkár, később Tripolisz kormányzója, Fulvio Suvich külügyi államtitkár, Gaetano Polverelli, a Duce sajtófőnöke, stb.

Az olasz sajtó természetesen bőségesen kommentálta Gömbös Gyula római útját. A „Tribuna“ azt írta, hogy Gömbös Gyula háláját óhajtja kifejezni Mussolininek az olasz politika nyílt és becsületes irányításáért, amellyel elismerte, hogy Magyarországot a békeszerződések inferioris helyzetbe juttatták. Magyarországnak nincsenek biztos határai. Ami pedig a fegyverkezést illeti, ki van szolgáltatva a nagyon is jól felszerelt ellenséges nemzeteknek. Gazdasági egységét megsemmisítették. A Magyarországgal szemben elkövetett igazságtalanságoknak Olaszország részéről történt elismerése meghódította az olaszok számára a magyar nép szívét. A magyarok abban a reményben élnek, folytatja az olasz lap, — hogy békésen igazságot fognak szolgáltatni nekik, mert meggyőződésük, hogy ennek bekövetkezése és ilyen módon Középeurópában egy nagy és régi hagyományú egységes nemzetiségű, szorgalmas lakosságú állam visszaállítása nemcsak a magyar érdekeknek, hanem mindenekfelett az általános európai érdekeknek is megfelel. A cikk azzal fejeződött be, hogy az olasz-magyar kapcsolatokat még jobban ki kell mélyíteni, hogy azok kiterjedtebbek és állandóbbak legyenek gazdasági téren is és hogy a két ország kiegészítse egymást, legyőzve a különböző nehézségeket és különösen a gazdasági válság által teremtett akadályokat.

Gömbös első látogatása Mussolininál ez alkalommal több mint másfél óráig tartott és utána a magyar miniszterelnök kijelentette, hogy:

— A tárgyalás folyamán ismét meggyőződhettem, hogy Magyarország és Olaszország között érdekellentétek nincsenek és, hogy a gazdasági érintkezés kölcsönös kiterjesztése semmi akadályba nem ütközik.

A „Popolo di Roma“ vezércikkben foglalkozott a magyar miniszterelnök római látogatásával és kiemelte, hogy a tárgyalások folyamán nemcsak politikai, hanem sokkalta inkább gazdasági kérdések kerültek megbeszélésre.

— Magyarország ma keresi azokat az eszközöket, — írta a nagy római napilap, — amelyek segítségével le tudja küzdeni a fennálló jelentős gazdasági nehézségeket. Az Erdély elvesztésével sujtott ország ma kizárólag mezőgazdasági termelésre van szorítva és éppen ezért

nagyon is erősen megérzi a világválság súlyos terheit és más országok versenyét, de ezenfelül a védővámok útvesztőjében is súlyos akadályokra talált kereskedelmi exportjának érvényesítése szempontjából. Őszinte szívből kívánjuk a baráti magyar nemzetnek, hogy rövid időn belül könnyebbé és nyugodtabbá tudja tenni annak a magyar népnek a létét — fejezte be cikkét a római lap, — amely minden tekintetben méltó arra, hogy Középeurópa gazdasági követelményeivel nagyobb összhangban prosperálhasson.

A dunai kérdés Mussolini—Gömbös—Kánya tanácskozásaiban.

Politikai kijelentésekből, de ujságcikkekből is egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Gömbös Gyula 1932 november közepén történt utazása Rómába főképpen azt a célt tűzte maga elé, hogy kitágítsa a gazdasági kereteket és hogy a magyar termelést lélekzethez juttathassa. Ez viszont legfőképpen úgy történhet meg, ha Olaszország bevásárlásaiban nagyobb mértékben részesíteti a magyar piacot. Rómában megfelelő figyelemben és megértésben részesítették úgy ezeket, mint a távolabbi magyar célokat is és megtárgyalták, hogy a dunavölgyi kérdés milyen megoldása felelne meg legjobban Magyarország és ezzel együtt Olaszország érdekeinek. Az olasz külpolitika sohasem tévesztette szem elől, hogy a középdunai kérdésnek nemcsak politikai, de gazdasági vonatkozásai is vannak és a tárgyalások folyamán nyilvánvaló lett, hogy Magyarország ezen téren is számíthat a római kormány támogatására.

Gömbös Gyula Budapestre visszatérve, a képviselőházban nyilatkozott olaszországi útjáról, s többek között a következőket mondotta:

— Magyarországnak jogos igényeit tekintetbe véve, Olaszország volt az első állam, mely úgy a revízió, mint a leszerelés kérdésében nyíltan állást foglalt. Ezért Olaszországot a magyar nemzet hálája kíséri. E hála gyökerei nemcsak reálpolitikai ténykedésben kereshetők, hanem megtalálhatók azokban a történelmi vonatkozásokban is, amelyek érzelmi kapcsolatokká fejlődtek.

A magyar miniszterelnök bejelentette azt is, hogy az olasz kormányelnökkel a közeljövőben napirendre kerülő összes nemzetközi problémákat, így a készülő világ gazdasági konferencia és a keleti jóvátételi konferencia kérdéseit is, megtárgyalták. Megállapította azt, hogy a két ország külpolitikájában, ezekben a kérdésekben is teljes az összhang. Azután kifejtette, hogy a magyar-olasz gazdasági viszonylatban további lehetőségek is vannak és azt hiszi, hogy ezeket a lehetőségeket éppen az olasz kormány előzékenysége folytán már a következő hónapokban ki lehet használni az erre a célra alakult bizottság

közreműködésével. Ez a bizottság állandó jellegű és feladata, hogy a magyar-olasz gazdasági kapcsolatokat rendszeresen ellenőrizze.

Nagy beszédében Gömbös Gyula vázolta még azokat a lehetőségeket, amelyek a magyar mezőgazdasági exportnak Olaszország felé való kibővítését célozzák. Kijelentette, hogy a magyar mezőgazdaságnak ebben a tekintetben változott politikai és gazdasági program alapján kell folytatnia termelő munkáját. Olyan gazdasági politikát kell követni, amelynek tengelyében a piacokhoz való reális alkalmazkodás áll. Bejelentette továbbá, hogy Rómában véglegesen elintézték azokat a hosszú idő óta húzódó pénzügyi kérdéseket, amelyek a háború felszámolásával függenek össze, amilyenek pl. az adminisztrációs tartozások kérdése, az olasz katonai missziók és a határmegállapító bizottságok költségeinek ügye, stb. Beszédét így fejezte be:

— Olaszország kormánya részéről azt a megnyugtató kijelentést kaptam, hogy a gazdasági kapcsolatok fokozatos jelentőségét Olaszország is elismerte és a magyar kormányt a magyar mezőgazdasági termelés megsegítését célzó exportintézkedéseknél a maga részéről határozottan támogatni fogja.

Ezek a római tárgyalások, amelyekről Gömbös Gyula a magyar országgyűlésnek részletesen beszámolt, készítették elő Magyarországnak azt a gazdasági megerősödését, amelyet a Duce az új Itália külpolitikájának egyik feladatául tűzött ki.

A látható, kézzelfogható eredmények — szerződések, egyezmények, paktumok formájában — csak később jelentkeztek. De aki megfigyelte Olaszország külpolitikáját, az már ekkor világosan láthatta, hogy milyen határozott vonalon és milyen biztossággal halad a maga útján.

1933 tavaszán Kánya Kálmán, az új magyar külügyminiszter is ellátogatott Rómába. Utazása nem volt egyszerű bemutatkozó látogatás, mert hiszen a Kánya és Mussolini közötti eszmecsere, — amint ezt az olasz lapok hangsúlyozták is, — szintén csak arra szolgált, hogy még jobban kimélyítse a kapcsolatokat, amelyek Itáliát és Magyarországot politikai, közművelődési, de gazdasági téren is összefűzik.

Az „örök városban“ Kánya fogadta az olasz sajtó képviselőit, s azoknak kijelentette, hogy a Mussolinivel folytatott megbeszélései csak megerősíthették abban a meggyőződésében, hogy a Magyarország által 1927-ben — a barátsági szerződés megkötése alkalmából — megkezdett külpolitika a leghelyesebb volt és olyan eredményekkel járt, amelyek nemcsak a szerződő felek, hanem egész Közép- és Kelet-európa szempontjából igen előnyösek voltak. Nyilatkozatában a magyar külügyminiszter kitért arra is, hogy az olasz külügyi államtitkárral folytatott tárgyalásai arról győzték meg, hogy a két országot

érintő politikai és gazdasági kérdésekben felfogásuk teljesen meg-
egyező.

— Meggyőződéseim, — mondotta Kánya Kálmán, — hogy mostani római megbeszéléseim csak még eredményesebbé teszik azt a szoros együttműködést, amely már hosszú évek óta fennáll az olasz és a magyar kormány között. Ez az olasz-magyar együttműködés az ellentétes érdekek által sokat szenvedett Európában jelentősen jobb berendezkedés, valamint az igazságos és tartós béke céljait szolgálja. Felesleges hangoztatni, hogy a két nemzetet összefűző kapcsolatok kifejezetten békés természetűek, de bizonyos meg-megújuló irányzattal szemben, amely nemlétező és téves célokat kíván tulajdonítani az olasz-magyar barátságnak, sosem lehet elég gyakran rámutatni az igazságra.

Hogy mire célzott e szavakkal Kánya Kálmán, azt alig két hét múlva már részletesen kifejtette Budapesten a felsőház külügyi bizottsága előtt, ahol beszámolt genfi, római és bécsi tanácskozásairól. Itt mondotta a következőket:

— Egy szervezett sajtóhadjárat hullámai Magyarországot sem kímélték meg. A magyar békés revíziós követeléseket úgy állították be, mintha a világbékét veszélyeztetnék, sőt magyar-olasz-német revíziós hármasszövetség hírét röpítették világgá. Ez a célzatosan megszervezett gyanúsítás és rágalomhadjárat az európai légkört annyira megmérgezte, hogy még a máskor rendesen jólértesült politikai körökben is komolyan kezdtek tartani olyan preventív háború lehetőségétől, amelyet a katonailag kész államok indítanának lefegyverzett népek ellen, hogy ezáltal ellenállásukat hosszú időre lehetetlenné tegyék. Ebben a válságos pillanatban jelent meg Genfben MacDonald és terjesztette elő ismert leszerelési javaslatát, amely határozott és bátor lépést jelent a tényleges leszerelés felé és amelyet ezért szívesen fogadunk el mi is a további tárgyalások alapjául. Néhány nappal később, március 18-án Mussolini meghívására Rómában megjelent MacDonald és Sir John Simon, akik tudomásul vették Mussolini új tervezetét, amely MacDonald tervén túlmenően, nemcsak a leszereléssel foglalkozik, hanem azokkal a kérdésekkel is, amelyek már eddig is megnehezítették az európai államok zavartalan együttműködését. A Mussolini-terv alapja a négy nyugati nagyhatalom szoros együttműködése a Kellogg-paktum és az erőszakról való lemondás jegyében. Azt a szellemet, amely a Mussolini-tervet áthatja, legjobban az angol miniszterelnök jellemezte parlamenti nyilatkozatában: „Ha megfeledezünk arról, hogy valamennyien aláírtuk a 19. cikket, nem fogjuk elkerülhetni azokat a nehézségeket, amelyeknek kiküszöbölését a terv célozza.“

Kánya Kálmán a parlament előtt is részletesen nyilatkozott a Mussolini-MacDonald tervről:

— A Mussolini-MacDonald féle paktumterv, — mondotta — nézetem szerint teljesen indokolatlanul több helyen óriási felháborodást és izgalmat keltett. Tekintve, hogy ez a terv magyar szempontból rendkívül fontos pontokat tartalmaz, szükségesnek tartom annak tulajdonképpeni céljairól néhány felvilágosítással szolgálni. Az olasz miniszterelnöknek, midőn e tervet kidolgozta, elsősorban az a cél lebegett szeme előtt, hogy megakadályozza az európai államok két ellenséges blokkra való szakadását és hogy egyes, magukban a békeszerződésekben foglalt határozmányoknak keresztülvitelét megkönnyítse. Siettetni akarta az egyenjogúság biztosítását és a békeszerződések tarthatatlannak bizonyult határozmányainak a Népszövetség keretén belül történendő módosítását. A kisantantállamok azonban ebben a tervben egy új szentszövetséget véltek látni, amely ráerőszakolja saját akaratát a kisebb és a középállamokra. Ezért ezen államok politikai egyenjogúsága nevében hevesen tiltakoztak a terv ellen. A tiltakozók megfélemedtek azonban arról, hogy a szóbanforgó négy európai nagyhatalom részére magában a Népszövetségben már eddig is egészen különleges hatalmi pozíció van biztosítva. Ugyancsak figyelmen kívül hagyták, hogy a kérdéses terv a locarnói szerződés kibővítését célozza. Ezt a szerződést Németország Franciaországgal és annak egyes szövetségeseivel kötötte meg és a szerződésen Anglia és Olaszország mint jóállók szerepeltek. Természetes tehát, hogy a locarnói eszme kibővítésénél az olasz miniszterelnök elsősorban erre a négy hatalomra gondolt.

Kánya Kálmán kiemelte még, hogy a kisantant rekriminációja reánk magyarokra semmi esetre sem tehet mélyebb benyomást, amidőn látjuk, hogy ugyanezen államok még a nemzeti szuverenitás terén sem hajlandók nekünk az egyenjogúságot megadni.

Alig mult el három hónap, 1933 július végén újra Rómában járt a magyar miniszterelnök és a magyar külügyminiszter. Az európai nagyhatalmak között — beleértve nemcsak Angliát, Franciaországot, hanem Németországot és Oroszországot is, nem szólva Itáliáról — újabb közeledési kísérletek, de versengések is indultak meg. A Mussolini—Gömbös—Kánya tanácskozásokat Európaszerte rendkívüli érdeklődés kísérte, aminek magyarázata az volt, hogy a dunai kérdés rendezésének szükségességét kezdték felismerni és tudták jól, hogy ennek a problémának központjában Magyarország áll, amely nélkül és amelynek ellenére sem politikai, sem gazdasági összműködés nem hozható létre.

Gömbös több napig tartó római tartózkodása alatt a legapróbb részletekig tisztázta Mussolinivel mindazokat a politikai és gazdasági kérdéseket, amelyek a két államot érintik, s amelyek a nemzetközi kérdésekkel is összefüggésben állanak. Ez nem is kelthetett meglepetést, mert hiszen az előző kijelentések és események alapján igazán mindenki tisztában lehetett azzal, hogy Itália Magyarország iránt érzett barátságát nemcsak nyilatkozatokkal és papiroson, hanem tényekkel is bizonyítani akarja.

Az olasz lapok ismét nagy cikkekben méltatták az olasz-magyar barátságot és többek között ezt írták: „Az igazság tizenhárom évvel ezelőtt indult el Párisból, de még mindig nem ért el Budapestre“. A sajtó kiemelte, hogy a trianoni szerződés által megcsonkított szerencsétlen magyar nemzet nem feledkezett meg idegen uralom alatt élő testvéreiről és, hogy a Mussolini Olaszországa által létrehozott igazi béke és valódi igazság új légkörében a magyarok hön remélik, hogy elvesztett testvéreik ismét egyesülhetnek az anyaországgal. A lapok ez alkalommal úgyszólván csak a trianoni szerződés revíziójáról beszéltek és követelték a Magyarország ellen elkövetett igazságtalanságok sürgős jóvátételét, valamint a történelmi Magyarország visszaállítását. A „Popolo d'Italia“ azt írta, hogy a magyar-olasz barátság erősebb, mint valaha, nem tántorodik el kitűzött irányvonaltól és Olaszország a négyhatalmi szerződés aláírása után sem mondott le arról, hogy Magyarország jogáért síkraszálljon. A „Corriere della Sera“ ugyancsak ebben az értelemben írt, követelte, hogy a Duna vidékén az igazi egyensúly helyreállíttassék, mert ez nemcsak az igazságnak, hanem az okosságnak is kérdése. Kiemelte, hogy Magyarország Mussoliniban hatalmas támogatóra talált.

Az olasz sajtónak ez a kimondott magyarbarát állásfoglalása határozott és erélyes cáfolat volt azokra a kisantant körökből származó híresztelésekre, amelyek szerint az olasz politika ezidőtájt eltávolodott volna a revízió gondolatától.

Hazatérve, a magyar miniszterelnök kijelentette, hogy:

— Immáron azzal az érzéssel élhetjük tovább nemzeti életünket, hogy a magyar politikai elgondolásoknak és érdekeknek az országon kívül is erős és biztos támaszai vannak. Az a szívéllyesség, amely a Duce minden szavából kicsendült, biztosíték arra, hogy a politika mellett gazdaságilag is oly reálpolitikai eredményeket fogunk elérni a közeljövőben a kölcsönösség elve alapján, amelyekkel méltán meg lehetünk elégedve. A Duce politikai barátságával Magyarországnak a Dunamedencében amúgyis erős pozícióját hatványozza és így az országnak oly helyzetű energiát biztosít, amelyet mint politikai döntő tényezőt mindenkinek tudomásul kell vennie.

A „négyes-paktum“.

Mussolininek már a multban is az volt a külpolitikai elgondolása, hogy Európa sorsának irányításában a vezető szerepet a négy legnagyobb hatalomra, Olaszországra, Franciaországra, Angliára és Németországra kellene bízni. A két kielégítetlen nagyhatalom, Itália és Németország, együttműködve a világháborúnak azzal a két győztesével, akik minden hatalmi céljukat kielégíthették, legkönnyebben végrehajthatnák Európa új igazságosabb rendezését és ez az igazi, dolgos béke uralmát jelenthetné. Erre pedig már igazán szükség volt a gazdasági és politikai zűrzavarban. Mussolini négyhatalmi tervének híre is már egymagában elegendő volt ahhoz, hogy a szinte elviselhetetlen politikai feszültséget egyik napról a másikra megnyihátsa. Ellensúlyozta azt a leverő hatást, amelyet a lefegyverzési értekezlet újabb zátonyrajutása okozott. Gazdasági egyetértést létrehozni és ennek érdekében kölcsönös áldozatokat hozni azonban csak akkor lehet, ha legalább is remény van a bizalom és a viszonylagos politikai nyugalom visszatérésére. Mussolini tervének, a négyhatalmi egyezménynek, első és legközvetlenebb érdeme az, hogy ezt a reményt felkeltette.

A megértésnek és együttműködésnek ez az egyezménye tíz esztendőre szólt volna. Bevezető sorai nyíltan kimondják, hogy a négy nagyhatalom meggyőződése szerint a világ mostani nyugtalan-sága csak szolidaritásuk megerősítésével küszöbölhető ki, ami egyedül alkalmas arra, hogy Európában a békébe vetett bizalmat megszilárdítsa. Az új négyhatalmi egyezmény nem jelentett volna végleges megoldást, csak haladást a békés fejlődés irányában. Legelsősorban azt jelentette volna, hogy a négy nagyhatalom együttes és állandó együttműködése szabja meg a Népszövetség jövőző munkájának szellemét.

MacDonald, miután Rómában élőszóval tárgyalt Mussolinival a tervről, azzal az érzéssel tért vissza hazájába, hogy ez lesz a legbiztosabb eszköz a békeszerződések elhibázott intézkedéseinek megvál-

toztatására. Beszámolván római útja eredményeiről, az angol miniszterelnök a következőket mondotta az angol alsóházban:

— Mussolininek az volt a nézete, hogy a népszövetségi egyezségokmány 19. szakaszát, amely szerint a közgyűlés időnkint felhívhatja a Népszövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, amelyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztethetné, szóval a békeszerződések revíziójáról szóló szakaszt nem azért iktatták bele az egyezségokmányba, hogy azután egyszerűen szemétre vessék. Mussolininak továbbá az volt a nézete, hogy bár a szerződéses kötelezettségek teljesítését megköveteli az egyezségokmány, egyúttal azonban előre látta a szerződések revíziójának lehetőségét, ha olyan körülmények következnek be, melyek a nemzetek közötti összeütközésre vezethetnének. Egyrészt kimondja, hogy a szerződést be kell tartani és csak a két szerződő fél hozzájárulásával lehet megváltoztatni, viszont kimondja azt is, hogy a szerződés ama rendelkezéseit, amelyek az idők folyamán nem kívánatos összeütközéseket okozhatnának, revízió alá kell venni.

A legválságosabb pillanatban tehát közös eljárásra igyekeztek összefogni Európának azok a hatalmai, amelyek Európa jövődő sorsáért felelősek és ez az egyesülés nem a győzők és a legyőzöttek külön-külön csoportosulása volt. Az a jogi felfogás és elrendezés, amelynek őre eddig a Népszövetség volt, most már tagadhatatlanul a legnagyobb politikai és gazdasági válságba sodorta a világot. Ezzel szemben az új négyes egyezmény céljául tűzte az észszerűsége és az igazságon alapuló politikai szabályozást, ami nélkülözhetetlen feltétele a gazdasági fellendülésnek, de egyúttal a Népszövetség megújulásának is egyetlen útja az lett volna, amelyre a négyes egyezmény mutat. A bizalom, amelyet az egyezmény megteremthet, könnyebbé tehetne volna a békeszerződéseknek az élet követelményeihez való alakítását és a politikai bizonytalanság miatt elakadt lefegyverzési értekezletet is újabb eredményes munkára tudta volna ösztökélni.

Ma már az egész világ elismeri mindezt, sőt azt is, hogy soha még diplomáciai okmány olyan hűen nem fejezte ki egy kor szellemét, törekvéseit és reményeit, mint éppen a négyes paktum. Francesco Salata szenátor és volt bécsi követ, Mussolini házi történetírója, könyvet írt („Il Patto a quattro“. Ed. Mondadori, Milano) a négyes paktum kulisszatitkairól Mussolini tudtával, sőt könyvének adatait egyenest tőle kapta. Salata megállapítja, hogy a revízió ugyan alig szerepel a négyes paktum végleges szövegében, de tudvalevő, hogy Mussolini eredeti tervében annál világosabban és kétséget nem tűrően helyezte azt az összes problémák előterébe. A francia diplomácia

éppen ezt a pontot igyekezett erőtlenné tenni, sőt elgáncsolni. Salata leírja a tárgyalásokat és elmond nem egy drámaian érdekes epizódot is, mint például azt, hogy a franciák a telefonra hárították át annak a félreértésnek okát, ami miatt még pünkösdre sem írták alá a négyes paktumot, amelynek terveit pedig már húsvétkor nagy körvonalaiban ismerhette az egész világ. Mussolini ugyanis, hogy mennél előbb aláírásra kerüljön az okmány, telefonon folytatta tárgyalásait. Párizs és Róma között órákon át folyt a beszélgetés. És a franciák éppen a revíziós pont körül „értették félre“ Mussolini szavait a telefonban.

Salata kimutatja, hogy maga a négyes paktum is Mussolini revíziós politikájából született meg: a Duce vissza akarta adni Európa békéjét a versaillesi és trianoni viviszekció után.

A négy európai nagyhatalom békés együttműködését biztosító szerződés vázlatát Rocca della Camminate-ban vetette papírosra Mussolini. A második szakasz így szólt:

„A négyes hatalmak elismerve a nemzetek szövetségének szellemét, elfogadják a békeszerződések revíziójának megindítását, olyan körülmények mellett, amelyek máskülönben fegyveres bonyodalmakra vezethetnének egyes államok között, de kijelentik, hogy a revízió ilyen megindítása csak a Nemzetek Szövetségének hatáskörében történhetik meg, még pedig az érdekelt hatalmak kölcsönös megegyezésével“. A harmadik szakasz külön is megemlékszik Magyarországról.

Mussolini gyönyörű terve, a négyes paktum azonban sohasem lett cselekvő valóság és így nem is tudta, eredeti célja szerint „legalább is tíz évre biztosítani Európa békéjét“. Bizonyos azonban, hogy a paktum megghiúsulásának okát sem Itáliában, sem a Duceban nem lehet keresni. És az is bizonyos, hogy a mindig találékony, építő gondolatokban gazdag olasz külpolitika nem állt meg itt, hanem dolgozott tovább, de most már más utakon, hogy a békét biztosító elgondolásait megvalósítsa és ugyanakkor Magyarország helyzetén javítson. Féltékenység, hatalmi versengés, a bizalom hiánya, a meg nem értés borította fel a nemes szándékú tervet és abban, megszületése után alig pár hónap múlva, már reménykedni sem lehetett többé.

A „dunai memorandum“ és előzményei.

Folytatódott a régi síneken a régi nagyhatalmi politika, amely állandó éberségre kényszerítette Itáliát, éppen úgy, mint Magyarországot, ha nagy küzdelmek árán kivívott pozícióikat nem akarták feladni. Ismét akcióba lépett a kisantant, amely mindenkor — Mussolini hasonlatát használva — „nagyhatalommá akarta felfújni magát“. A francia politika mindenképpen támogatta a kisantantot, mert így igyekezett ellensúlyozni Olaszország befolyásának növekedését a Dunavölgyében. Így történt, hogy 1933-ban a három kisantant állam, francia támogatással, államszövetséggé alakult. A kisantant államszövetségével szemben viszont Itália sem maradt tétlen. Mussolini ekkor egy amerikai sajtóügynökségnek adott interjújában felhívta a világ figyelmét Magyarország sérelmes helyzetére, melyet a kisantant állandóan veszélyeztet.

— A kisantant főcélja, — írja ebben a cikkében a Duce, — hogy Magyarországot továbbra is megcsonkított, megalázott állapotban tartsa, s a sokmillió magyar továbbra is hazájától elszakítva éljen. Ma azonban a revizionizmus hulláma már megindult és semmiféle törékeny jegyzőkönyv azt nem tudja többé feltartóztatni. A revízió már útban van, főleg azért, mert a világ a békét akarja, de tudja, érzi, hogy a béke el nem érhető igazság nélkül.

Mussolini rámutatott cikkében arra is, hogy a kisantant nagyhatalmasdit játszik, holott Csehország, Románia és Jugoszlávia érdekei homlokegyenest ellenkezőek és csak egyetlen közös kapocs áll fenn közöttük, még pedig az, hogy mind a hárman ellenzik a békeszerződés revízióját.

De természetes, a Duce, a külpolitika művészetének igazi arbitere, nem érte be ujságíróknak tett egyszerű kijelentésekkel. És ekkor jött létre az olasz dunai memorandum, amelyet az olasz kormány Genfben 1933 szeptember havában nyújtott át a négyhatalmi egyezményt aláíró nagyhatalmaknak és a dunai államok képviselőinek.

Az olasz memorandum megszületésének — melyet „Mussolini-terv“-nek is ismer a nemzetközi közvélemény — érdekes előzményei vannak és ezek Lausanneig és Stresa-ig nyúlnak vissza. A lausannei

gazdasági konferencia 1932 július 16-án ült össze. Azt várták tőle a reménykedők, hogy megállítja a világválság egyre növekvő pusztítását és megveti majd az újabb gazdasági jólét feltételeit. A reménysek azonban keserű csalódáshoz vezettek. Magyar szempontból a lausannei konferenciának egyedüli eredménye az volt, hogy megszülte a stresai konferenciát. Ennek viszont az lett volna a hivatása, hogy a közép- és keleteurópai országok egyre súlyosodó nyomorúságán segítsen. Lausanne azt a feladatot róta Stresára, hogy tanulmányozza, milyen eszközökkel lehetne ezeknek az országoknak gazdasági egyensúlyát helyreállítani. A konferencia két irányban vizsgálta meg Középeurópa és Keleteurópa államainak helyzetét: a pénzügyek és a gabonaértékesítés válságának szempontjából. E kettő összefüggött egymással: a mezőgazdasági termények árának példátlan zuhanása borította fel ezeknek az országoknak pénzügyi egyensúlyát. Pedig ekkortájt a hitelező államok még élénken érezték a válságba jutott agrárállamok fizetéseképtelenségének, de a valutakivitelnak és átutalási tilalomnak keserűségeit is. A hitelező államok most már nem akartak tudni arról, hogy újabb kölcsönök formájában segítsenek a bajba jutott agrárállamokon. A stresai konferencia 1932 szeptember 20-án ért véget. Azután egy egész esztendeig semmi sem történt. A középeurópai országok magukra hagyatva vergődtek a világválság keserű levében. 1933 szeptember 30-án azonban Olaszország benyújtotta memorandumát a Nemzetek Szövetségéhez, mely részletes programot dolgozott ki a dunai országok gazdasági talpraállítására. Igyekezett értékesíteni a stresai konferencián felmerült ötletek egy részét, de ezt önálló módon tette, amikor a következő eljárási módszereket javasolta:

1. Kétoldalú megegyezések az érdekelt államok között;
2. Kedvezményes elbánás a dunai államok gabona- és más mezőgazdasági terményei számára;
3. Kedvezményes elbánás az osztrák iparcikkek részére;
4. A dunai országok termelésének emelése olyan vámkedvezmények révén, amelyeket más, nem dunai országok nyújtanának nekik.
5. A kereskedelmi forgalom fokozására szolgáló eszközök alkalmazása.
6. Olyan rendszabályok, melyek a dunai országok fizetési mérlegét megjavítanák.

Az olasz terv mindezeknek a rendszabályoknak megbeszélésére azt ajánlotta, hogy a négyes paktumot aláíró hatalmak (Olaszország, Németország, Franciaország, Anglia) és a dunai államok között véleménycsere induljon meg. A terv maga kiinduló pontjában élesen

szembehelyezkedett Benes dunai konföderációs elképzelésével, aki azt óhajtotta, hogy az ú. n. utódállamok — a három kisantant-ország, Magyarország és Ausztria — egymásközötti tárgyalások útján, együttesen intézzék el a Középdunavölgyének minden gazdasági kérdését. Benes nem titkolta azonban, hogy ha Magyarország ebbe a tervbe belekapcsolódni óhajt, örökre le kell mondania a revízió követeléséről.

Mussolini nagyon jól tudta ezt és valószínű, hogy az ő nagy terve azzal a célzattal született meg, hogy Benes elgondolásával szemben az érdekelt államok gazdasági viszonyait nem együttesen, hanem mindig két-két állam között megkötendő kétoldalú szerződéssel rendezze, természetesen anélkül, hogy ezek bármiféle politikai lemondást kényszerítettek volna akármelyik félre.

Érthető, hogy Magyarország a legmelegebb rokonszenvvel fogadta Mussolini tervét, amelyhez Franciaország, sőt Csehszlovákia is hozzájárult. Ám ez a hozzájárulás is csak taktikázás volt. A négyhatalmi paktum aláírói és a középeurópai országok között nem indult meg semmiféle tárgyalás. A helyzet a Dunavölgyében egyre fenyegetőbbé vált és minden ment a maga útján, a lejtőn lefelé.

Mussolini tisztán látta a veszedelmet, ezért sürgősen közvetlen tárgyalásokat kezdett a bécsi és budapesti kormányokkal, hogy az eddig érvényben volt árucseré-rendszer kibővítésével szorosabb gazdasági kapcsolatok létesüljenek, éppen az ú. n. olasz memorandum-ban körvonalazott elvek alapján.

Mindezt azonban megelőzte még 1934 februárjának második felében Fulvio Suvich budapesti utazása, hogy — amint Gömbös Gyula a sajtó előtt kijelentette — „mind politikai, mind gazdasági tekintetben valamennyi bennünket érdeklő kérdést“ megtárgyaljon.

Mussolini kiküldöttje budapesti pohárköszöntőjében hangsúlyozta, hogy:

— A magyar nemzet az olasz kormány fejénél mindig teljes megértésre talált. Ez a megértés az olasz politikának alapvető eleme ma és az is marad a jövőben.

Jegyzet: Suvich látogatásával kapcsolatban a trieszti „Piccolo“ a következőket írta:

— Az évek elmultak, de Mussolini továbbra is a megkezdett úton halad előre. Olaszország teljes erővel fordult a régi Osztrák-Magyar Monarchia területén élő népek gazdasági és politikai újjáépítése felé. Az olasz kezdeményezés szomorú állapotban találta Európának ezt a részét és ezt a békeszerződések okozták, amelyek a legyőzöttek számára katasztrófát jelentettek, de ugyanakkor végzetes károkat okoztak a győzőknek is. A magyar közvélemény és vezetői felismerték Olaszországnak igazi szándékát és teljes erővel támogatják munkájában. Viszont Titulescu teljes erővel azon fáradozik, hogy *Ausztria és Magyarország, Itália védnöksége* alatt ne közeledjék egymáshoz, mint ahogyan annak idején mindent elkövetett, hogy a négyhatalmi szerződést is elgáncsolja. De mindez csak azt bizonyítja, hogy a jogászai és diplomáciai ügyeskedések valóban nem alkalmasak arra, hogy Középeurópának megadják azt a nyugalmat, amelyet el akar és amelyet el kell, hogy érjen.

Suvich külügyi államtitkár fogadta Budapesten a sajtó képviselőit, akiknek hosszabb nyilatkozatot adott. Ebben többek között a következőket mondotta:

— Az Olaszország és Magyarország között fennálló barátság alapja olyan szilárd a két nép lelkiületében és olyan egyhangú visszhangra talált mind a két ország közvéleményében, hogy ez a barátság valósággal egyik sarkpontja lesz úgy az olasz, mint a magyar külpolitikának. Ez a barátság mind politikai, mind gazdasági téren már régóta állandó és szívélyes együttműködésben jelentkezik és alkalmas arra, hogy továbbfejlesszük, fokozatosan elmélyítsük. De bármily alakban jelentkeznek is, mindig az egyensúly és a kiegyenlítés alapvető tényezője lesz és az is óhajt lenni Európának a zavaros és feldúlt részében.

Az olasz külügyi államtitkár hosszas megbeszéléseket folytatott a magyar miniszterelnökkel és kormánya tagjaival, amely megbeszélések alatt részletesen megtárgyalták az összes politikai és gazdasági problémákat azzal a céllal, hogy elősegítsék a helyzet konszolidálását egész Középeurópában.

Az olasz sajtó természetesen élénken foglalkozott Suvich budapesti látogatásával és a „Giornale d'Italia”-ban Gayda főszerkesztő megállapította, hogy a budapesti megbeszéléseknek hasznos és gyors eredményei lesznek.

— Az olasz-magyar együttműködés — írta Gayda — három tényen alapul. Ezek a következők: 1. Az a jelentőség, melyet Olaszország Ausztriának és Magyarországnak az európai egyensúly fenntartásának szempontjából tulajdonít. 2. Az a tény, hogy Olaszország elismeri a komoly és állandó segítség szükségét, amelyet nyújtania kell e két országnak, hogy megszabadítsa őket az ellenük irányuló ellenséges műveletektől és gazdasági elszigeteltségből. 3. Az a tény, hogy Olaszország ebből a segítségből semmiféle jogtalan politikai, vagy gazdasági hasznout sem óhajt magának szerezni. Magyarország teljes mértékben megértette Itáliának ezt a politikáját. Viszont a kisantant annál inkább nyugtalankodik. Csehország és Románia érthetetlenül mindig ellenséges politikát folytatott Magyarországgal szemben és magának akarta fenntartani a döntés monopoliumát mindabban, ami Ausztria és Magyarország körül végbemegy. Benes és Titulescu nyilatkozatai elárulták, hogy Ausztriát és Magyarországot a kisantant érdekkörébe akarják belé kényszeríteni, ellenkező esetben pedig bojkottal fenyegetőznek.

Az első „római paktum“ és annak jelentősége.

Olaszországban tisztában voltak a kisantant erőszakoskodásával és éppen ezért, amint a magyar félhivatalos kommuniké Suvich látogatása alatt jelezte: „A budapesti megbeszélések alkalmul szolgáltak arra, hogy előkészítsék a talajt a magyar és olasz kormány számára a középeurópai viszonyok megjavítását és konszolidálását célzó további tevékenységhez“. Csakugyan, egy hónap sem telt el Suvich utazása óta és Gömbös Gyula újra Rómába utazott, hogy az olasz kormányelnök építő politikájában részt vegyen. Ekkor történt először, hogy a közvetlen olasz-magyar tárgyalásokba a Duce belévonta Ausztriát is és az „örök városban“ hármás tanácskozás folyt le, amelyen résztvettek Mussolini, Gömbös és Dollfuss. Hármuk munkájának előzményei — amint már jeleztük — a lausannei és a stresai konferenciák határozataiban, éppen úgy, mint a dunai memorandumban, a Mussolini tervében ott találhatók. Az olasz lapok hangsúlyozták is, hogy ez a látogatás kiegészíti az olasz, osztrák és magyar államférfiak egymás között a múlt és a folyó évben folytatott különböző tárgyalásainak sorozatát. Olaszország, Ausztria és Magyarország gazdasági téren annyi előnyt fog nyújtani egymásnak, amennyit csak lehetséges. Mussolini gazdaságilag meg akarja erősíteni úgy Ausztriát, mint Magyarországot, főként azért, hogy megszabaduljanak a kisantant államok gazdasági nyomásától és Magyarország olyan politikai tényező lehessen a Dunavölgyében, amely Olaszországra támaszkodva, komolyan ellensúlyozhassa a kisantant államok hatalmi túltengését. De az olasz sajtó — köztük a „Popolo d'Italia, — már ekkor hangsúlyozza, hogy a római találkozón szóba kerülő kérdések között egyetlenegy sem lesz, amely más állam ellen irányulna. A „Corriera della Sera“ pedig a többi között rámutat arra, hogy úgy Gömbös, mint Dollfuss nem először jönnek Rómába és minden eddigi látogatásuk nagyban hozzájárult nemcsak a három baráti ország viszonyának szorosabbá tételéhez, hanem az európai béke művéhez is.

Vámkedvezmények, kiviteli kontingensek, szállítási árend-
mények: ezek voltak a legfőbb gazdasági pontok, amelyekről Rómá-
ban tanácskoztak. Magyarországot természetesen elsősorban búzája,
azután állatkivitele érdekelte gazdasági téren. Olaszországot pedig
nagy mértékben foglalkoztatta a trieszti és fiumei kikötő forgalmának
fellendítése. Olaszország már évekkel ezelőtt szabad kikötőt biztosí-
tott Magyarországnak Fiumében, de ennek nem vehettük semmi
hasznát, mert Jugoszlávia olyan szállítási feltételeket léptetett életbe,
amelyek tökéletesen megsemmisítették a szabad kikötő értékét.

A több napig tartó római tárgyalások végeztével, 1934 március
17-én, a három ország kormányelnökei szerződést írtak alá ünne-
pélyes külsőségek mellett és e szerződés politikai részében Olasz-
ország, Magyarország és Ausztria a béke megőrzése és Európa gazda-
sági fellendülése érdekében kötelezték magukat, hogy egymás független-
ségének tiszteletbentartásával mindazokban a kérdésekben, amelyek
őket különösebben érdeklik, úgyszintén az általános jellegű kérdé-
sekben is, a három országot egymáshoz fűző barátsági szerződések
szellemének megfelelően tanácskozni fognak egymással abból a cél-
ból, hogy az európai államok között, különösképpen Magyarország,
Ausztria és Olaszország között szükséges együttműködés előmozdítá-
sára irányuló politikájukat összhangba hozzák. A három szerződő állam
azonban nem garantálta egymásnak függetlenségét, csak arra kötelezte
magát, hogy „egymás függetlenségét tiszteletben tartják“.

Mindezt az ú. n. I. számú jegyzőkönyvben állapították meg. De
a szerződésnek volt egy második része is, az ú. n. II. számú jegyző-
könyv, amely Magyarország, Ausztria és Olaszország között a gazda-
sági kapcsolatok kifejlesztését foglalta írásba. E jegyzőkönyv második
pontja így szól: „Magyarország, Ausztria és Olaszország kormányai
elhatározták, hogy megteszik a szükséges rendszabályokat abból a cél-
ból, hogy szembeszálljanak mindazokkal a nehézségekkel, amelyek
Magyarország részére a gabonaárak eséséből származnak. Az erre vonat-
kozó megállapodások olyan gyorsan, amint csak lehet és mindenestre
1934. évi május 15. előtt fognak megkötöttni“.

Ennek a szerződésnek legfőbb sajátossága az volt, hogy minden-
kinek használni akart és senkinek sem óhajtott ártani. Ami Rómában
történt, s amit a szerződés politikai részében fektettek le, nem szolgálta
Olaszország, Magyarország és Ausztria önző külön érdekeit, hanem
ehelyett arra törekedett, hogy egész Európa javára váljék. A szerződés
lehetővé tette az összes dunavölgyi államoknak és Németországnak a
csatlakozását is. Ha a kisantant ekkor okosan levonja az új helyzet
tanulságait, kétségtelenül elkövetkezhetett volna az ellentétek kiegyen-
lítése, a politikai és gazdasági érintkezés barátságosabb módja, a köl-

csönös érdekek szolgálata, szóval a megértő együttműködés a Duna-völgyében.

A francia kormány és a francia közvélemény kedvezően ítélte meg a római szerződésnek jelentőségét. De nem így tett a kisantant. Elsősorban Csehszlovákia fejezte ki bizalmatlanságát a római paktummal szemben. A „Pravo Lidu“ kijelentette, hogy a római paktum Csehszlovákiára nézve elfogadhatatlan és legfeljebb jövőbeli tárgyalások alapjául szolgálhat. „Csehország semmiesetre sem fogja tűrni, — írta a cseh újság, — hogy Olaszország parancsoljon neki. Szó sem lehet arról, hogy Ausztriának egyoldalú kedvezményeket nyujtsanak megfelelő ellenszolgáltatások nélkül.“

A bizalmatlanság természetesen tovább terjedt a kisantant többi államában is. Ha ebben az időben Franciaország határozottabban áll ki a római paktum mellé és a három kisantant állam nem helyezkedik a merev elutasítás álláspontjára, bizonyos, hogy kedvezőbb politikai légkör alakult volna ki a Dunavölgyében és távol lehetett volna tartani nemcsak Közép-, de Keleteurópától is a pánszláv előretörést. Sajnos, nem következett be a kisantant államok csatlakozása a nagyszabású római tervhez. De a római paktumnak mégis megmaradt az a nagy jelentősége, hogy a konfliktusok lehetőségét az eddigieknél jóval szűkebb határok közé szorította és így bizonyos mértékben kiegyensúlyozta a dunavölgyi feszültséget.

A római hármas tanácskozásról, illetve paktumról Mussolini külön is megemlékezett március 18-án a Fasiszta Nagytanács ülésén.

— A napokban, — mondotta a Duce — az olasz kormány vendége volt Gömbös Gyula magyar miniszterelnök és Dolfuss osztrák kancellár. A hivatalos közlemények beszámoltak arról, hogy látogatásuk során mit értünk el. Felesleges lenne most a hivatalos közlemények magyarázatát feszegetni. Olaszország, Magyarország és Ausztria között baráti viszony áll fenn, amely a háború utáni időkben még inkább jogosult és megalapozott lett. Az elszigetelt és színmagyar területeitől megfosztott Magyarország Olaszországban szolidáris megértésre talált és ez a barátság nem tegnapi keletű. Az olasz-magyar barátság eddig is külpolitikánk számos megnyilatkozásában tapasztalható volt. Magyarország igazságot kér és azt, hogy tartsák meg a békeszerződések megkötésekor Magyarországnak tett ünnepélyes ígéreteket. Itália eddig is támogatta és támogatni is fogja Magyarországnak ezt a követelését. A magyar nép erős nép, jobb sorsot érdemel és ezt el is fogja érni. A Rómában aláírt jegyzőkönyvek, amelyek Olaszország, Ausztria és Magyarország még szorosabb együttműködésének alapjait fektetik le, nem zárják ki a más államokkal való szélesebb körű együttműködés lehetőségét. Végül is ki kell kerülnünk egyszer a

hangzatos szólamokból, hogy elhatározottan és véglegesen a cselekvések mezejére lépünk.

Gömbös Gyula is nyilatkozott a római egyezményről, még pedig a magyar felsőház költségvetési tárgyalásainak során, amikor is a következőket mondotta:

— A római egyezménnyel egy lépést tettünk a konszolidáció felé. Ez olyan bázist teremt Magyarország, de Ausztria és Olaszország számára is, amelyen elindulva más országoknak is — amelyek reálpolitikailag ennek az egyezménynek szellemét elfogadják — lehetőség nyílik olyan kibontakozás felé, amely egész Európát is kigyógyítja. A római egyezmény és ezek a tárgyalások abszolút eredményesek voltak, főként, mert új szellemet vittek bele az európai politikába. Mert mi nemcsak gazdasági szerződésekkel állottunk szemben, hanem bizonyos általános megértés is jelentkezett a magyar gazdasági problémák iránt, amit legjobban bizonyít, hogy a búzakérdést belevettük egy nemzetközi egyezménybe. Amikor mi Rómában tárgyaltunk, arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy ez a római koncepció is csak csonka és jobb volna, ha ehhez az egyezményhez többen is csatlakoznának.

Ezek a kijelentések nyilvánvalóvá teszik, hogy igazán nem az olasz és nem a magyar kormányon múlt, hogy a római egyezményhez nem csatlakozott a kisantant egyetlen állama sem.

Nem múlhatott el az 1934. esztendő sem anélkül, hogy Mussolini ne találjon újabb alkalmat arra, hogy a magyar revízió szükségességét hangoztassa a nagyvilág előtt. A milánói Dómtéren 1934 okt. 8-án óriási tömeg jelenlétében nagy beszédet mondott, melyet e szavakkal fejezett be:

— A mi lelkesedésünk, hitünk és akaratunk rendíthetetlen és gránitsziklaszilárdan áll. Ha ez meghozza a békét, az igazi, a termékeny békét, amelyet az igazságosságnak kell kísérnie, akkor olajágakkal díszíthetjük fel ágyúinkat és fegyvereinket. De ha ez nem következik be, legyetek bizonyosak afelől, hogy a veszélyben acélos izmú férfiak leszünk és szuronyainkra az új győzelmek babér- és tölgykoszorúját fogjuk tűzni.

Magyarországon mindenki érezte, mindenki tudta, hogy a Duce-nak ez a kijelentése ismét csak Magyarországra vonatkozott. De külföldi diplomata- és sajtóköri körben nem mindenütt osztották Magyarországnak ezt a meggyőződését. Mussolini, aki ekkor Felső-Olaszország több városát járta be, tudomást szerzett minderről. Ez adja magyarázatát annak, hogy a Garda-tó melletti Desenzano-ból Mussolini a következő táviratot küldötte Gömbös Gyulának:

„Meg óhajtom Önnek mondani, hogy beszédem befejezésekor, amikor kitértem a békére és az azt kísérő igazságra, Magyarországra gondoltam és céloztam. Mussolini.“

A magyarság sohasem kételkedett abban, hogy eltökélt szándék és nem máról-holnapra változó, ingadozó akarat rejlik Mussolini revíziós célkitűzései mögött. Mussolini táviratának azonban mégis rendkívüli jelentősége volt. Főként azért, mert Barthou éppen ekkor készült Rómába ellátogatni és külföldön igen sokan, különösen az antantbarátok, azt hangoztatták, hogy Olaszország lazítani fog magyar kapcsolatain éppen a francia közeledés érdekében. Mussolininak ez a távirata egyszersmindenkorra megcáfolta ezeket a híreszteléseket: a baráti kapcsolatok Magyarországgal nemcsak, hogy nem lazultak meg, hanem még szívélyesebbé váltak a következő hetek, illetve hónapok drámai fordulatai közben is.

Az 1934. esztendő végén Gömbös újra Rómába utazott. Ezt az utazást egyes országok sajtója kalandos magyarázattal kísérte, holott az utazás igazi okát maga a római hármasság indokolta meg, mert ennek politikai rendelkezései szerint a három állam vezetői időnkint megbeszélik az őket közösen érdeklő kérdéseket és kölcsönösen tájékoztatják egymást tervezett politikai lépéseikről. Azóta pedig, hogy Gömbös Gyulának utóljára volt alkalmja Mussolinivel találkozni, három rendkívüli eset is történt Európában: Dollfuss kancellár meggyilkolása; Itália és Franciaország közeledése és ezzel kapcsolatban az olasz-jugoszláv ellentétek eloszlatására irányuló francia kísérletezés; s végül a marseillei merénylet.

Gömbös római útjával kapcsolatban a „Giornale d'Italia“ kiemeli — éppen a külföldön keringő kószá hírek ellensúlyozására —, hogy a Magyarország és Olaszország közti szerződések teljes mértékben érvényben vannak és feljogosítanak arra a reményre, hogy a két ország kapcsolataiban még további fejlődések fognak bekövetkezni. A „Lavoro Fascista“ azt írta ebből az alkalomból, hogy „Magyarország tudja, hogy mindig számíthat Itália barátságára, mint ahogyan Olaszország is biztos Magyarország baráti érzéseiben. Az elsietett és téves beállítások, — írja a római újság, — mint aminők a legutóbbi időben is előfordultak, semmiképpen sem árthatnak ennek a valóságnak“. A „Popolo di Roma“ hangoztatja, hogy felesleges felsorolni újra azt az újjáépítő és békéltető munkát, amelyet Olaszország Magyarországgal és Ausztriával teljes egyetértésben hajt végre a Dunamedencében. Ennek a barátságnak fényes égboltját semmiféle felhő nem homályosította el, s egyeseknek legutóbbi magyarázatái ezzel a barátsággal kapcsolatban csak tévesek lehetnek. A két ország között nem merült fel semmiféle ellen-

tét, — történelmi, gazdasági és kereskedelmi szempontból pedig egyre több indok jelentkezik, hogy megkezdett együttthaladásukat tovább folytassák.

Az olasz sajtó természetesen állandóan napirenden tartotta az összes magyar problémákat, gazdaságiakat éppen úgy, mint politikaiakat, s a revízió gondolatát hirdették Itália minden nagyobb városának hírlapjai. A milánói „La Sera“ az 1935 májusára tervezett római konferenciáról írva, — melyen Magyarország, Ausztria és Bulgária felfegyverkezésének kérdése került megbeszélésre, — a revízió első hivatalos állomásának tekintette ezt az eseményt. „Revízió!“ című vezércikkében Gastone Gorrieri főszerkesztő többek között ezeket írta:

— Még nem is olyan régen egyes külföldi diplomaták abban a pózban tetszelegtek maguknak, hogy energikus, ellentmondást nem tűrő hangon kijelentették, hogy a revízió — egyenlő a háborúval! A revízió szót igyekeztek száműzni valamennyi nép nyelvéből. Ma azonban ez a szó ismét visszatért a forgalomba, nemcsak a stresai történelmi fontosságú ünnepélyes aktus révén, de már a kisantant és a Balkán-szövetség diplomáciai aktáiban is. Az idő és az események tolták előtérbe és a realitás diktálta józan ész utat kezd törni már azoknál is, akik, — az is lehet, hogy jóhiszeműen, — azt gondolták, hogy ők meg tudják állítani a történelem folyását. Pontosan az történt most, amit a Duce mindig hangoztatott, amióta csak éleslátása és az európai közös érdekek felismerése arra bírta, hogy a békeszerződések revízióját követelje, mert ezek hibásak és igazságtalanok és éppen ezért a nagy probléma megoldásával sürgősen foglalkozni kell, sőt a megoldást meg is kell mielőbb találni, ha az európai kérdés legfőbb nyugtalanító okát ki akarjuk küszöbölni. Ma már a kisantant és a még fiatalabb Balkán-szövetség is azt mutatja, mintha végre megértette volna ezt a parancsoló szükségletet és alá is rendelné magát. Igaz, egyelőre még csak a békeszerződések által Ausztria, Magyarország és Bulgária terhére előírt katonai rendelkezések revíziójáról van szó. De az is igaz, hogyha elvben megtörténik ez a revízió, s érvénybe is lép, kétségtelenül, idővel ki fog még terjedni egyéb paragrafusokra is, amelyek történelmi ostobaságok, és amelyek kézzelfogható igazságtalanságot jelentenek.

A nagy diplomáciai tevékenység közben kisebb, de rokonszenves intermezzók is játszódtak le. Ilyen volt a Lukachich Géza altábornagy vezetése alatt Itáliában járt magyar katonatiszti küldöttség tisztelgése Mussolininál, aki a Palazzo Veneziában fogadta őket. A Duce örömeinek adott kifejezést, hogy Rómában láthatja a magyar tiszteket, akik most végigjárták azokat a harctereket is, ahol magyarok és olaszok sok hónapon keresztül állottak egymással szemben, mint ellenfelek, de nem mint ellenségek.

— A multat azonban el kell felednünk, — folytatta Mussolini, — mert a történelemnek ez a fejezete véglegesen lezáródott. Van azonban a magyar és olasz történelemnek más fejezete is, mint például az egész mult évszázad, amikor olasz katonák küzdöttek magyar földön a magyar szabadságért, máskor pedig magyar hősök — mint Türr és Tüköri — Garibaldi oldalán az olasz szabadságért, amit az olasz nemzet sosem fog elfelejteni a magyaroknak.

Beszéde további során Mussolini hangoztatta, hogy nagy tisztelője a magyar nemzetnek és a legnagyobb rokonszenvvel viseltetett és viseltetik mindig a magyar ügy iránt. Ismeri és nagyrabecsüli a magyar katonai erőnyeket és a magyar hősiességet.

A revízió gondolata, Mussolini lángeszű elképzelésében, immáron megnőtt és dunavölgyi olasz külpolitika lett belőle. Legtöbbször azért fogott újságírói tollat kezébe, hogy a revízió szükségességéről és a Trianonban elkövetett igazságtalanságról világosítsa fel az egész emberiséget. 1934 július 29-én egy amerikai sajtóügynökség útján száz és száz újságban, a világ minden nyelvén megjelent egy cikke, melynek címe: „Küzdelem Európa békéjéért és a revízióért“.

Húsz évvel a világháború kitörése után a következőket írta Mussolini:

— Három különféle politikai erő, háromféle szellemi áramlat, az 1919—20. évi szerződések háromféle megítélése uralkodik Európa fölött. A következő csoportokat lehet itt megkülönböztetni: azokat, akik a békeszerződésekből hasznot húztak, sőt sok esetben igen nagy hasznot húztak; azokat, akiket a vereség következtében területi és politikai veszteség ért és akik erőteljesen hadakoznak a békeszerződések ellen; és végül azokat, akik bár a győztesek közé tartoznak, de az a véleményük, hogy az Európát újjáépítő politikának az 1919. évi állapotból kell kifejlődnie... A legyőzöttek azt vallják, hogy a békeszerződések az okai azoknak a gazdasági és erkölcsi bajoknak, amelyek a világot ma is gyötrik. Ennek a csoportnak jelszava: revideálni kell a békeszerződéseket!

Mussolini felveti még az ötletet, hogy milyen érdekes lenne megállapítani: a békeszerződésnek nevezett szörnyűségnek hány cikkét hajtották valóban végre és mennyit ejtettek el, vagy változtattak meg? Majd a következőket írja:

— Az az állam, amely joggal a legerősebben követeli a revíziót, Magyarország. Itália pedig nemcsak nemzeti szempontból vallja a Magyarország által elfoglalt álláspontot, hanem annak az igazságnak elvei is vezérlik, amely a békéhez vezet. A trianoni szerződés a szó betűszerinti értelmében megfojtotta Magyarországot. Az eltiport Magyar-

ország nem tud élni, nem ismerheti el tehát a trianoni békeszerződést! Igen sok francia is belátja, hogy a helyzet nem tűr halogatást és hogy annak vagy a háborúhoz, vagy a népszövetségi alapokmány 19. cikkének alkalmazásához kell vezetnie. Ennek a cikknek az alkalmazását azonban nagyon is kérdésesnek látom. Meggyőződésem, hogy a trianoni szerződés módosítása nélkül a dunai medencében csak ideig-óráig tartó fegyverszünet lehet, de béke nem.

A szankciók és Magyarország.

A magyar katonatiszti küldöttség előtt Mussolini célzást tett arra is, hogy „Olaszország most sorsdöntő események előtt áll“. Ez pedig a nagy abessziniai vállalkozás volt, amelyben jóformán az egész világgal szembe találta magát. Genfben ötvenhét népszövetségi tagállam gazdasági megtorlásokat szervezett meg Itália ellen, hogy elgáncsolja Mussolini vállalkozását, Magyarország azonban — akárcsak Ausztria és Albánia — kijelentette Genfben, hogy nem vesz részt a „szankciókban“, amelyek a gazdasági blokád eszközeivel akarták kiéheztetni, megfojtani Itáliát. A vita folyamán Titulescu a leggyűlöletesebb hangú támadásokat intézte Magyarország ellen Genfben. Ugyancsak az ő indítványára határozta el a Népszövetség, hogy azokat az államokat, amelyeket károsodás ér azáltal, hogy Itáliának nem szállítanak árukat, az elvesztett olasz piacokon szenvedett káraikért kárpótolni fogják azaz, hogy tőlük a többi állam fokozottabb mértékben fog vásárolni, míg azokból az államokból, amelyek nem vesznek részt a szankciókban, megtorlásul csökkenteni fogják a vásárlásokat. Jellemző a román felfogásra, hogy míg ők be akarták szüntetni szállításaikat Itáliába, azt óhajtották, hogy Olaszországot kötelezzék azoknak a hajóknak leszállítására, amelyeket Románia olasz hajógyárakban rendelt meg.

Magyarország, mint Itália igaz barátja, nem törődött azokkal a gazdasági károkkal, amelyek érhatték és híven kitartott Itália mellett, megtagadva a közösséget az úgynevezett szankciós államokkal.

Az olasz közvélemény mindenképpen méltányolta is Magyarország hűségét, amelynek éppen a legkritikusabb időben adta tanuságát. Az olasz sajtó lelkes hangú cikkeket közölt Magyarország genfi magatartásáról és például a „Tribuna“ ezt írta:

— Magyarország és Ausztria bátran kimondotta ellentétes felfogását a Népszövetség olaszellenes döntésével szemben. Magyarország és Ausztria bátor magatartása bebizonyította, hogy nemcsak az egyes népek földrajzi helyzete és határvonala határozza meg nagyhatalmi mivoltukat, hanem ők maguk képesek arra is, hogy erkölcsi nagyhatalmi pozíciót teremtsenek maguknak. Olaszország ezt nem fogja elfelej-

teni és Magyarország meg Ausztria állásfoglalását ragyogó példaként fogja emlegetni minden más nemzet is, amely valóban független akar maradni.

A „Giornale d'Italia“ szerint Olaszország hálás szívvel veszi tudomásul Magyarország és Ausztria lojális és reális magatartását és megállapítja hogy: vannak még büszke és nemes országok, amelyek képesek önállóan véleményt nyilvánítani és bátor állásfoglalást tanúsítani. „Nem kell külön hangsúlyozni — írja a római újság —, hogy Magyarország és Ausztria barátságának ez az ismételt megnyilatkozása örökké Olaszország emlékezetében fog maradni.“

Olaszországban egyébként majdnem minden nagy városban a diákság lelkesen tüntetett Magyarország és Ausztria mellett. Hatalmas tömegek járták be az utcákat és lelkesen éljenezték Olaszország két őszinte barátját. Az olasz szenátusban december 16-án Majoni szenátor is szóvátette Magyarország hűséges viselkedését, amikor az 1935 június 18-án létrejött magyar-olasz kereskedelmi egyezményről kapcsolatban kifejtette, hogy Magyarország ugyanavval a férfiassággal állott Olaszország mellé a gazdasági hadjáratban, mint amilyen férfiassággal harcolt a világháborúban Itália ellen. Magyarországot éppen ezért az olasz nép legőszintébb és legteljesebb rokonszenve veszi körül.

— Azt hiszem — folytatta Majoni szenátor —, hogy az egész szenátus érzelmeit tolmácsolom, amikor kijelentem, hogy Magyarország és Ausztria nemes és bátor magatartása legnagyobb tetszésünkkel találkozott és azt sohasem felejtjük el.

A lelkes tapssal fogadott kijelentés után Federzoni, a római szenátus elnöke kihirdette:

— A szenátus lelkes ünneplésével bebizonyította, hogy teljes mértékben osztozik a Majoni szenátor által kifejezett őszinte érzelmekben.

Az események krónikájához hozzátartozik még, hogy — amint az olasz újságok is jelentették — „az elnök szavait a lelkesedés újabb vihara követte“.

A második „római paktum“.

Olaszország tudta jól, hogy Középeurópában Magyarország a leg-erősebb bástyája a mai Itáliának, mint ahogyan mindig hősi védelmezője volt a római hagyományoknak és a latin civilizációnak. És tudta azt is, hogy a Trianonban megcsönkített Magyarország érti meg legjobban Itáliát az Abesszíniában folytatott háborúja alatt is. Ahogyan Itáliában ismerik a magyar revíziós követeléseket, úgy Magyarországon mindenki tudja jól, hogy Itália számára egyik legfájóbb pont az a gyarmati felosztás volt, amelyből a világháború végével a párizskörnyéki békék diktátorai Olaszországot teljesen kizárták. Ezt a csorbát ütötte most helyre Mussolini tizenöt évvel később, Abesszinia elfoglalásával.

De a párizskörnyéki békeszerződések Európában is olyan nemzetközi rendszert építettek ki, amelynek jóformán egyedüli célja Franciaország biztonságának megvédése volt. Ezért teremtették meg a kis-antantot, amelynek viszont kettős célja volt: sakkbán tartani Olaszországot és bilincsekben tartani Magyarországot. Mussolini azonban felismerte mindezt és már 1921-től kezdve követelte ennek az egész békerendszernek revízióját. Olaszországnak földrajzi helyzeténél fogva a Dunavölgye és a Balkán felé is nemcsak biztosítania kell magát, de növelnie is kell ott mindenütt befolyását, ha politikai és gazdasági életérdekeit meg akarja védelmezni. Ennek az egész területnek központja éppen Magyarország.

De az érdekek, a történelmi és gazdasági okok mellett Mussolini mély emberi érzelmeiben is rejlik magyarbarátsága: igazságszeretete egyik mozgató rugója mindannak, amit Magyarországért tett, amikor kezébe ragadta az „Igazságot Magyarországnak!“ zászlaját.

Mindezek az okok, de érzések is érvényesültek abban, hogy az olasz, a magyar és az osztrák kormányok 1936 március 4-én a dunavölgyi béke fenntartását célozva, újabb római paktumot kötöttek.

Az új római „antant“ a három baráti ország között kíméltette a gazdasági, kulturális, de a politikai kapcsolatokat is és a Dunavölgy politikájának kérdésében egységes külpolitikai csoporttá, blokká (amint

az olasz szöveg mondja „blocco“) tömörítette őket. A szerződés lényege az, hogy a három állam csoporttá alakult és evégből a külügyminiszterekből álló állandó kölcsönös tanácskozási szervet létesítettek. A második fontos pont az, hogy a dunai kérdésekben jelentősebb politikai tárgyalást egyik kormány sem folytat a másikkal való előzetes érintkezés nélkül. A harmadik pont pedig az, hogy gazdasági kapcsolatok kifejtése csak kétoldalú szerződésekkel történhet. A megállapodások lényegét az I. számú jegyzőkönyv foglalja magában, amikor kimondja a csoporttá alakulást és állandó tanácskozási szerv létesítését.

Miért tartották ezt a lépést szükségesnek a Rómában tanácskozó hatalmak? Azért, mert „mindhárom ország érdekében áll, tevékenységüket minden téren mindjobban és jobban összhangba hozni azokkal a jövőbeli fejleményekkel, amelyeket az európai helyzet előidézhet.“ Ennek az indokolásnak súlyát és jelentőségét az európai helyzet zűrzavarossága és fenyegető volta adta meg. Csehszlovákia már megkötötte 1935-ben Oroszországgal a katonai szövetséget. S ez a szövetség az egész Dunavölgyére fenyegetővé vált, mert az új orosz imperialista puccs a pánszláv befolyás megerősödését és a bolsevizmus beszivárgását jelentette.

Ennek a második római paktumnak különösen Magyarország szempontjából volt nagy jelentősége, mert azt jelentette, hogy Magyarország nem erőszakos önkényeskedésnek kitett állam többé, amely a maga lefegyverzettségében szabad prédája lehet a nagyobb és ellenséges indulatú államoknak. Tagadhatatlan, hogy Olaszország saját érdekeit sem hagyta figyelmen kívül, sőt azokat hathatósan szolgálta is a két római szerződéssel, úgy gazdaságilag, mint politikailag. De az is tagadhatatlan, hogy az olasz előretörés a Dunavölgyében általános európai szempontból igen hasznos volt, mert egyensúlyban tartotta különböző politikai irányok — pánszlávizmus, bolsevizmus stb. — előretörését, másfelől pedig hozzájárult a Dunavölgye gazdasági bajainak csökkentéséhez.

Önként felvetődik a kérdés, hogy vajjon ez az új római „antant“ nem irányult-e valamely más politikai csoport, vagy éppen a „kis-antant“ ellen? Több mint hatvanmillió lakosságú, szinte egységes kultúrájú, közös gazdasági irányú hatalmas alakulat állt volna így szembe a kisantant negyvenhét embermilliójával, amelynek azonban sokkal kedvezőtlenebb volt a helyzete földrajzilag, gazdaságilag és egyéb szempontból is, mert hiszen, ami Bukarest érdeke, az nem mindenben Prága érdeke, s viszont Prága érdeke majdnem minden téren ellenkezik Belgrád és Bukarest érdekével. De ezenfelül a kisantant államainak nemcsak külpolitikai irányai voltak különbözők, hanem gazdasági érdekeik és gazdasági politikájuk is sokszor ellentétes, mint ahogyan kultu-

rális színvonaluk sem egységes. Ezzel szemben az új római „antant” kultúrfokában nincs eltérés, gazdasági érdekeik közösek és földrajzilag is igazi zárt „blokkot” jelentettek a kisantant furcsa, szaggatott alakú testével szemben, amelybe valósággal beléékelődött. De amíg a kisantant igazi célja — megszületése pillanatától — a békediktátumok börtönörének szerepe volt és főként katonai szövetséget jelentett a status quo megrögzítésére, addig az új római paktum nem katonai érdekekre épült, hanem a három szerződő ország életérdekeinek öntudatos megszervezésére, a Dunamedence életének felszabadítására és megjavítására. Céljai közé tartozott annak a súlyos légkörnek megkönnyítése is, amely ránehezedett gazdasági, de politikai felhőivel is egész Európa szívére. A római antantnak nem voltak támadó és katonai céljai. De azért bizonyos, hogy annak az erőnek megnövekedését jelentette, amely felszabadította Magyarországot a kisantant fojtogató öleléséből. Utána Magyarország már újabb erőt és súlyt jelentett a Dunavölgy politikájában, ahol a magyar életérdekeket tiszteletben kell tartania mindenkinek, mert a békés munka, az igazi és igazságos béke csak a mi együttműködésünkkel és a mi nemzeti igényeink kielégítésével állhat helyre.

És Magyarország ezt az újabb pozíció megerősödését megint csak Mussolini baráti Itáliájának köszönhette.

Az „Affari Esteri” tekintélyes külpolitikai folyóirat, amely az olasz külügyi kormány szócsövének tekinthető, hosszabb cikket közölt a dunai egyezményről. Hangsúlyozta, hogy Olaszország mindenkor ellenezte a kölcsönös segélynyújtásról szóló szerződések kötelezővé tételét a dunai egyezmény aláírói számára, majd ismertette a Magyarország és a kisantant között fennálló nehézségeket, megállapítva, hogy itt a kisebbségek és a revízió kérdése az, amely az egyezmény számára nehézségeket jelent. Megállapította azt is, hogy: Magyarország nem nézheti közömbösen kisebbségeinek sorsát, amint ezt egyetlen állam sem teszi. Meg kellett tehát állapítani, hogy ez az érdeklődés kisebbségei iránt mikor válik beavatkozássá. Másrészt viszont a kisantant állandóan olyan politikai és gazdasági akciót folytatott Magyarországgal szemben, amellyel nyomást akart gyakorolni rá, hogy hivatalos nyilatkozatot csikarjon ki belőle a revízióról való lemondásra. Talán ez a nyomás is alkalmas arra, hogy beavatkozássá váljék, vagy azt váltson ki. Magának a revizionizmusnak kérdése is — még na békés keretek között mozog is — szintén a beavatkozás határait érheti el. Ha el akarják kerülni, hogy Magyarország és Ausztria kövesse Németország példáját, engedményeket kell tenni számára a fegyverkezés szempontjából, vagyis alkalmazni kell azt az eljárást, amelyet a londoni egyezmény Németország számára javasolt: a biztonságot szolgáló felfegyverkezést. Ha viszont a kisantant azt követelné, hogy biztosítsák a jelen-

legi határokat, vagy kössenek kölcsönös segélynyújtási egyezményeket, ezt Magyarország semmiféle körülmény között sem fogadhatná el.

A magyar fegyverkezés jogának elismerése, mint a revízió első lépése, került tehát most már napirendre. De mielőtt valóság lett belőle, még sok minden történt érdekében éppen úgy, mint megakadályozására.

A rohamosan fejlődő események eredménye volt, hogy 1936 tavaszán Gömbös és Kánya ismét megjelent Rómában. Az olasz külpolitika a veszedelmeknek idejében való elhárítását tekintette mindíg céljául és ezért jött létre már 1934-ben a római szerződésben megteremtett hármas blokk. És ebből az érdekből nyilvánult meg Rómában a szándék, hogy megkeményítsék és ellentállóbbá tegyék az Olaszországból, Magyarországból és Ausztriából álló hármas csoportot, nemcsak gazdasági, de politikai megállapodásokkal is. A jelszó az volt, hogy Magyarország és Ausztria a Középdunavölgyének szívében fekszik, ezért tehát mindenféle szervezkedésnek csak ez a két állam lehet a magja és egyúttal kiindulópontja. A szervezkedés kerete a római jegyzőkönyv. De természetesen, a római hármas paktum már megalakulása idejében nyitva maradt bármelyik hatalom csatlakozása számára. Hogy ez nem történt meg egyik szomszédos állam részéről sem, az nem akadályozhatta meg Magyarországot vagy Mussolinit külpolitikai céljaik érdekében folytatott munkájukban.

A magyar államférfiak Olaszországba való utazása alkalmával a „Giornale d'Italia“, az olasz kormány félhivatalos lapja többek közt azt írta, hogy: „Itália különösen ezekben az órákban örül a látogatásnak és meg fogja adni a vendégeknek azt a fogadtatást, amelyet megérdemelnek. „A római egyezmények — folytatja a római újság, — amelyek a három nemzet őszinte barátságának méltó keretet adnak, továbbra is az olasz politika legfontosabb alaptételei maradnak és egyúttal az európai békét is biztosítják.“ A „Giornale di Genova“ ezt írja: „Olaszország őszintén Magyarország mellé állt és támogatja jogos követeléseit. Ezeket a követeléseket, amelyeket Magyarország a világgal szemben támasztott, éppen Mussolini terjesztette az egész világ elé és ő hívta fel Európa figyelmét arra a kötelességre, hogy igazságot szolgáltasson. Olaszország népe teljes erővel részt akar venni Európa igazságos rendezésében, amely meg fogja védeni Magyarország jogos érdekeit is.“

Római útjáról hazatérve, Gömbös Gyula nyilatkozott a nyilvánosság előtt és ezeket mondotta:

— Rómában nem új utakat kerestünk. Kiszélesítettük és megszilárdítottuk azokat, amelyeket két évvel ezelőtt megtaláltunk, és kímélyítettük azt a kapcsolatot, amelyet két évvel ezelőtt megteremtünk. Hisszük, hogy mások is követni fogják a példát. Mások is tud-

ják és ezt tudnia kell mindenkinek, hogy a béke, az igazi béke csak az igazság jegyében bontakozhatik ki.

Az események mindenképpen igazat adtak Mussolininek, s egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a franciák hegemoniája Középeurópában, sőt a Balkánon is megtört. Ekkor már nem a francia érdekek és parancsok vak követői voltak a kisantant államok. Mert azok is lassan-lassan belátták az olasz politika helyességét és — nobilitását. A hármass egyzmény nyitvahagyta más államok számára a csatlakozást és ha nem bírta is a magyar álláspont teljes elfogadására ösztönözni a kisantant államokat, de már barátságosabbá tette a légkört. Megvolt a remény, hogy magyar szempontból szebb eredményeket fog már hozni a legközelebbi idő. Magyarországnak ekkor már nem kellett többé tartania a kisantant fojtogató ölelésétől. Nem volt többé kiszolgáltatva az ő gyűlölködésüknek és erőszakoskodásuknak, mert hiszen a kisantant is be kellett, hogy lássa: Magyarország újabb erőt és súlyt jelent a Dunavölgy politikájában. Egy kitűnő olasz politikus ekkortájt jelentette ki, hogy: „Itália, ha új barátságokat köt is, de csak azokkal teszi ezt meg, akik régi barátainak baráti jobbot nyújtanak!” Ez más szavakkal már azt jelentette, hogy Itália új barátainak még inkább hallgatniok kell majd Róma tanácsára és ha másért nem, de Róma kedvéért feltétlenül még barátságosabb magatartást kell tanúsítaniok Magyarországgal szemben. A római hatás annyira érezhető volt már ekkor, hogy az a gyűlölködő hang, amely még nem is olyan régen a kisantant sajtóban uralkodó volt velünk szemben, szinte egy csapásra megszűnt.

Mussolinit reálpolitikusnak ismeri a világ, de amit Magyarország érdekében tett, az nem csupán „Itália érdeke”, tehát nemcsak reálpolitikai okokból történt, hanem mindebben ott él a „pax Romana” szelleme is, mint ahogyan Mussolini egész világpolitikája ezen a nemes alapon nyugszik. Ahogy a múltban a római birodalom nem óhajtotta megfosztani nemzeti jellegüktől a népeket: a mai Olaszország sem óhajtja kikezdeni a nemzeti érzést, sőt támogatja. Hatalmát és befolyását a békés munka és fejlődés érdekében használja fel, egyetlen néptől sem kíván elvenni semmit, nem akarja korlátozni szellemi és lelki életét, sőt elősegíti művelődésében, higiéniájában, gazdasági életében éppen úgy, mint politikai fejlődésében. De mindezt nem erőszakosan és nem is hatalmi szóval, hanem békés úton, a kiegyensúlyozás erejével teszi meg. Az olasz világpolitikához természetesen hozzátartozik az is, hogy a szárazföld felől is biztosítsa magát minden meglepetés ellen éppen barátai révén. Ez azonban nemcsak rideg érdek, hanem megértő szellem eredménye is, amely meg akarja erősíteni és mindenképpen életképessé, sőt virágzóvá akarja tenni

Magyarországot, amely viszont már annyi tanujelét adta igazi olaszbarátságának és megbízhatóságának a válságos órákban is.

Közben megtörtént a német-osztrák kibékülés, amelyben tagadhatatlanul nagy része volt Mussolininek. Ez a kibékülés óriási meglepetést keltett a diplomáciában éppen úgy, mint a sajtóban. És aki a Duce külpolitikáját ismeri, tudhatja, hogy ő mint igazi reálpolitikus, mindig számolni tudott a valósággal és meg is találta mindenkori a való helyzetnek megfelelő megoldást. Ha valaki tehát igazán figyelemmel kísérte a Duce munkáját, annak fel kellett, hogy tűnjön Rocca della Camminate-beli találkozása 1936 június havában az osztrák kancellárral. És ha akkor a hivatalos közlemények még nem jelezték is a nagy kibékülést Bécs és Berlin között, de már sejteni engedték, hogy ott nem egyszerű udvariassági beszélgetés folyt le. Nem szabad elfelejteni, hogy utána Schuschnigg nem volt hajlandó, francia és angol meghívásra, Genfbe menni, hogy ott Rómától — és a római paktumtól — távoleső célok esetleges eszközének használják fel.

Az olasz befolyás növekedése a Dunamedencében.

Egyes országok diplomáciája, lehet, hogy mint valami nem kellemes feltevésre, egyszerűen nem akart arra a lehetőségre gondolni, hogy Mussolini, mielőtt befejezte a nagy afrikai hadjáratot, máris elég erősnek érezze magát arra, hogy beleszóljon Európa, különösen pedig Középeurópa életébe. Arra pedig még kevésbé akartak gondolni, hogy Itália a maga terjeszkedési igényeit kielégítve Afrikában, végleg magához akarja ragadni nemcsak a kezdeményezést, de a külpolitikai irányítást is, az egységes római terv alapján, Közép- és Keleteurópának sok viszontagságon keresztülment területén, ahol azelőtt a franciák érezték magukat a helyzet feltétlen urainak.

De Olaszország expanzív ereje nem merült ki Abesszinia meghódításában és megindította munkáját a Dunamedencében, hogy megvédelmezze ott is az olasz érdekeket éppen úgy, mint azoknak a baráti államoknak érdekeit, amelyek eddig izoláltságukban, csak a kényszerbékékkel guzsbakötött életüket élhették. Mussolini felismerte az európai helyzet újabb lehetőségeit és energikusan ki is használta azokat. Ez készítette arra, hogy a békét és összetartást biztosítsa Középeurópa számára e kritikus időkben, és bizonyos, hogy az osztrák-német kibékülést már megelőzte Berlin és Róma teljes megértése. Mussolini volt az, aki kiküszöbölte Bécs és Berlin között az ellentéteket és zavaró motívumokat, távoli tervek megvalósítása érdekében. Kibékítve tehát Németországot és Ausztriát, „új modus vivendi” teremtett közöttük, hogy Ausztria megnyugodva, Itália és Németország megerősödve kerüljön ki e nagyvonalú stratégiai műveletből, de természetesen Magyarország is hasznát lássa Mussolini újabb nagy művének. És hogy mindebben valóban nagy érdeme volt a Ducenak, az nyilvánvaló abból a tényből is, hogy a Duce és Hassel német nagykövet már hetekkel előbb napokon át tárgyaltak e problémáról és annak minden részletkérdését megvitatták avval a céllal, hogy Európa e viharsarkában végre csend és nyugalom lehessen.

Maga Schuschnigg kancellár a „Daily Mail” számára adott interjújában megerősítette azt aényt, hogy Németország és Ausztria

között folyt tárgyalások alatt az osztrák kormány állandóan érintkezésben volt a Duceval. Az eredmény pedig a kölcsönös megértés, a béke volt.

— A megegyezést elégtétellel kell üdvözölnie mindenkinek, aki a béke ügyét szíven viseli, — táviratozta Mussolini a nagy esemény után Schuschnignak. — Újabb, igazi lépést jelent ez előre azon az úton, amely Európa és a dunai országok újjáépítése felé vezet.

„A dunai országok újjáépítése“, Mussolininek ez a kifejezése nyilvánvaló, a régi helyzeten való változást jelenti, tehát — a revíziót! Az új helyzet következményeként nem kell azonban azt hinni, hogy rögtön be is következett Európa új erőátcsoportosítása. A régebben megindult kialakulási folyamat újabb állomására érkezett el az európai politika, amely azonban már jelezte az utat a további megoldások felé.

„A külpolitikai látóhatár derűs és bizakodó abban a központi zónában, — írta ekkor a „Popolo d'Italia“ vezércikke, — amely magában foglalja Németországot, Ausztriát, Magyarországot és Itáliát.“

Ez volt az Olaszország előkészített közép-európai együttműködés legkifejezőbb eredménye. A nagy angol és francia lapok, az új európai front megalakulása folytán, — amint a római tudósítások beszámoltak, — már számoltak is a békeszerződések revíziójával. Két évvel Mussolini és Hitler velencei találkozása után, úgy látszott tehát, hogy a revízió — küszöbön áll. Közben azonban úgy Európában, mint Afrikában olyan események történtek, amelyek háttérbe szorították — látszólag! — a revíziót. Pedig ez ekkor már útban volt. És minden remény megvolt arra, hogy amikor az európai kontinens két nagyhatalma között elsimult minden ellentét, a nagy gondolat ismét teljes erővel életre ébred, hogy annyi kísérletezés után végre csakugyan megkezdődhessék Európa igazi békéjének tartós és biztos alapokra való felépítése. A német-osztrák béke megteremtése után, amikor Anglia és Itália ismét barátságos közeledést tanúsított egymáshoz, a közvélemény világosan láthatta, hogy ez a nagy feladat ismét csak Mussolinire fog várni. Amint maga Mussolini mondta: „Genffel, Genf nélkül, vagy ha kell — Genf ellen is!“

Közben az olasz-magyar barátság lelkes magyar zászlóvivőjének, Gömbös Gyulának halálával a kormányelnökséget Darányi Kálmán vette át, aki a Stefani diplomáciai szerkesztőjének Magyarország külpolitikai célkitűzéseiről hivatalos nyilatkozatot adott és ezt a legnagyobb olasz lapok közölték.

— Külpolitikai téren — mondotta Darányi — tovább akarom folytatni azoknak a kipróbált politikai barátságoknak a rendszerét,

amelyek már a múltban is a magyar külpolitika alapját alkották. Egyik legfőbb pillére ennek a politikának az a gazdasági és politikai együttműködés, amelynek elveit az 1934-ben létesített és 1936-ban megerősített római jegyzőkönyvek fektették le. Kormányom egyik elsőrendű feladatának tekinti, hogy ezt az együttműködést fenntartsa és tovább fejlessze. Az a meggyőződésem, hogy Olaszország, Magyarország és Ausztria építő erejű békepolitikája, úgy amint az a római jegyzőkönyvekben kifejezésre jutott, — azonkívül, hogy megfelel a három aláíró állam érdekeinek, — ugyanakkor az európai megbékülésnek és az igazi béke megszervezésének nagy céljait is szolgálja. Ami különösképp Olaszországot és Magyarországot illeti, a kettőjüket egybekötő barátság megfelel azoknak a hagyományoknak, amelyeket 1927 óta az egymásután következő magyar kormányok mind követtek. Meg vagyok győződve, hogy az a baráti szellem, amely kormányainkat eltölti, a két ország kölcsönös kapcsolataiban, politikai és közművelődési téren éppen úgy, mint gazdasági téren meghozza gyümölcseit.

Darányi üdvözlő táviratot küldött Mussolininek, amelyre az olasz kormányelnök táviratban válaszolt és többek között ezeket mondotta:

— Örömmel biztosítom Excellenciádat, nemcsak a magam, hanem az egész olasz nemzet rokonérzéséről a nemes magyar nemzet iránt, nemkülönben ama baráti megértésről is, amellyel a magyar kormányzat munkáját követjük. Jóleső örömmel tölt el Nagyméltóságodnak a magyar kormány nevében tett ama kijelentése, hogy elhatározott szándéka — melyet egyébiránt az olasz kormány is teljes mértékben oszt — folytatni azt a szoros és harmonikus együttműködést, amely már a múltban is bevált és amely a jövőben még szerencsebb eredményeket van hivatva előidézni nemzeteink javára.

Hogy Mussolini e szavai sem voltak egyszerű frázisok, hanem igenis bejelentése a magyar barátság mellett való újabb tanuságtételnek, azt a következő hetek, sőt a következő napok eseményei is már igazolták.

A „Nagy Megcsonkított“ és Magyarország fegyverkezési jogának elismerése.

Mussolini 1936 őszén — november 1-én — a milanói Dómtéren, háromszázezer ember tapsa és üdvözlése közben, még határozottabb szavakkal, még világosabb formában, mint valaha, a világba kiáltotta, hogy igazságot kell szolgáltatni Magyarországnak. A Duce ajkán megkeményedtek a dallamos, zengő olasz szavak, amikor a Magyarország ellen elkövetett igazságtalanságokat ostorozta. Már pedig az ő hangja messze hangzik, messzebb, mint bárki másé a földön. Katonák, fasiszták, Afrikából visszatért legionáriusok, vidékről ezrével érkezett parasztok és munkások, asszonyok és gyerekek, hadirokkantak és vakok álltak ott már három-négy órával a beszéd előtt és várták türelmesen, hogy lássák, vagy legalább is hallják a Ducet. Amikor aztán Mussolini Magyarországról beszélt, mintha csak forró elektromos áramot kapcsoltak volna ebbe az óriási tömegbe: az arcok ezrei és ezrei kipirultak, kiragyogtak, szinte izzottak a lelkesedéstől és az extázis zuhatagos, harsogó tapsban és evvivában tört ki. Ez a beszéd újra megcáfолhatta a hitetlenkedőket és ismét meggyőzhette a világot arról, hogy Mussolini senkiért és semmiért fel nem áldozza a magyar barátságot! Az ő nemes szívét nemcsak felháborítja a Magyarországgal szemben elkövetett igazságtalanság, de keresi is az utat, hogy végre igazságot szolgáltatassanak Magyarországnak.

— Mindaddig, — mondotta a Duce, — amíg Magyarországnak nem szolgáltatnak igazságot, a Dunamedence kérdéseit nem lehet véglegesen rendezni. A háború igazi nagy megcsonkítottja Magyarország. Négy millió magyar él a mostani magyar határokon túl. Attól a törekvéstől vezetve, hogy eleget tegyenek a túlságosan elvont igazság követelményeinek, más — talán még nagyobb — igazságtalanságot követtek el. Az olasz népnek a magyar nép iránt táplált érzelmeit, a magyarok katonai erényeinek, bátorságának és önfeláldozó szellemének őszinte elismerése jellemzi. Ez az érzelem egyébként kölcsönös. Talán már a közeljövőben ünnepélyes alkalom nyílik

majd arra, hogy az olasz nép ezeket az érzelmeit megkapó formában juttassa kifejezésre ország-világ előtt.

A Duce nagy beszédében megemlítette, hogy Jugoszlávia és Olaszország között a légkör az utóbbi időben rendkívül megjavult, majd szóvátette a német-olasz viszonyt és kiemelte, hogy a július 11-i szerződéssel eltűnt Németország és Olaszország között minden surlódási felület.

— Ne csodálkozzék senki, — hangzott el ekkor a Duce ajkáról, — ha ma felemeljük a zászlót a bolsevizmus ellen. A mai zászló a mi régi zászlónk. A bolsevizmus ellen mi harcoltunk először és sok véráldozat árán le is győztük. De hazájában a bolsevizmus és a kommunizmus ma állami szuperkapitalizmus, amely nem tagadja, de felmagasztalja a kapitalista rendszert. Ideje volna már véget vetni a fasizmus és a demokrácia közötti ellentéteknek. A fasizmus nem akarja bebalzsamozni a multat, hanem minden célja a jobb jövő munkálása. Az olaszok nincsenek hozzákötve az embertelen kapitalizmus jármához és a fasizmus megvalósítja a békét és a valódi műveltséget.

Érthető óriási hatása volt Mussolini milánói beszédének az egész világon. Bécsben diplomáciai körökben úgy tudták, hogy a milánói beszédben szóvátett magyar revíziós kívánságokat gróf Ciano külügyminiszter teljes nyíltsággal fogja felvetni a római egyezmény államainak legközelebbi bécsi külügyminiszteri közös értekezletén. Ez meg is történt alig két hét múlva a hármas értekezleten, ahol felvetették Magyarország fegyverkezési jogának elismerését, ami már a revízió első hivatalos lépése volt.

Még 1936 március 23-án Rómában a három baráti állam megállapodott, hogy a felmerülő problémák állandó figyelemmel kísérése és együttes megvalósítása céljából állandó szervet létesítenek. Ez az állandó szerv a három állam külügyminisztereinek tanácsa, amely szükséghez képest időnkint összeül, hogy a változó helyzetben a három állam magatartását és együttes fellépését megbeszélje.

A római egyezmény államai 1936 november 10—12-én tartották meg első ilyen külügyminiszteri konferenciájukat Bécsben gróf Ciano olasz külügyminiszter, Schuschnigg osztrák kancellár, Schmidt Guido osztrák külügyi államtitkár és Kánya Kálmán magyar külügyminiszter részvételével. Fényes külsőségek között folyt le az első hármas külügyminiszteri találkozás. Bécs napokon keresztül a nemzetközi érdeklődés középpontjában állott s a világsajtó bő részletességgel foglalkozott az értekezlet lefolyásával. A bécsi megbeszélés fontos határozatokat hozott: megállapította a három ország külpolitikájának összhangját, foglalkozott az osztrák-német, valamint az olasz-német viszonyal, egyöntetű

elhatározásra jutott a magyar fegyverkezési egyenjogúságnak visszaállítása ügyében és végül kimondotta, hogy a legközelebbi értekezlet Budapesten fogja megtartani 1937 január elején.

Természetesen valamennyi olasz lap vezető cikkben foglalkozott a bécsi hármass értekezlet eredményeivel és Magyarország fegyverkezési jogának elismerésével. Olaszországba ekkor már eljutott a hír, hogy a kisantant ismét kísérletet fog tenni Magyarország fegyverkezésének megakadályozására és mint a múltban, most is fenyegetésekről és megtorló intézkedésekről érkeztek jelentések Prágából. De ezeket az olasz sajtó energikusan, olykor pedig humoros fölénnel azonnal vissza is utasította. Gayda Virginio, a „Giornale d'Italia”-ban ezeket írta:

— Milánói nagy beszédében Mussolini igazságot követelt Magyarországnak. Ciano folytatta a témát Schönbrunnban és kijelentette, hogy a népeknek kézzelfogható tanuságot is kell adniok az igazságosság szelleméről, hogy ezzel is megteremtsék közöttük a közös együttműködést és eltüntessék a bizalmatlanságot, amely állandósítja a széthúzást és az ellenségeskedést. Az igazságtalan béke kútforrása az örökös veszedelmeknek, félreértéseknek és újabb zavaroknak. Rengeteg igazságtalanságot kell jóvátenni Magyarországgal szemben, amelynek védelme és kiegyensúlyozási célokat szolgáló fegyverkezési joga nem lehet vitás már a természet igazságánál fogva sem és főként annál a veszedelmes stratégiai gyengeségénél fogva, amit területének megcsonkított határai jelentenek. Egy prágai távirat, amely szellemének és szavainak ismert fordulatai miatt olyan, mintha a cseh fővárosból terjesztett hivatalos körirat lenne, a kisantant három államának közös megtorlási akciójával fenyegetőzik, a trianoni szerződés minden revíziós kísérletével szemben. Azt mondja ez a távirat, hogy Magyarország felfegyverezése, ami már a revíziót jelenti, érvénytelenítené a kisantant valamennyi kötelezettségét a nagyszámú magyar kisebbségekkel szemben, amiről a békeszerződés intézkedik. Ez a legridegebb tirannizmus nyílt bevallása.

A „Popolo d'Italia”-ban Lido Caiani ezeket írja: „A fasiszta kormány nem várt 1936 késő őszéig, hogy felemelje szavát Magyarország revíziós törekvéseiért való közös hitvallásában. A budapesti Szabadságtéren már régóta márványba van vésve Mussolini történelmi mondata: „A békeszerződések nem örökéletűek”. A milánói beszédben azután ismét felzengett hangosan és világosan a Duce gondolata, hogy igazságot kell szolgáltatni Magyarországnak. De elsősorban maguk a magyarok azok, akik nem óhajtják, hogy az igazság, amit Magyarország vár, megakadályozza a budapesti kormány ama békés és alkotó munkáját, melyet a becsületesség mélyeséges érzésével hajtanak végre és ezzel újabb bizonyítékát adják az igazságban és az igazságosságban való hitüknek és komoly békeszeretetüknek. És hogy a jogegyenlőségnek a fegyverke-

zés terén való követelését se tekinthesse senki egyszerű platonikus kijelentésnek a római jegyzőkönyv aláíró hatalmai részéről, a három kormány képviselői érintkezésben maradnak ennek a nemzetközi és emberi szempontból is igazságos jognak megvalósítása érdekében. Természetes, várhatók a megszokott ellenkezések, de ezek, bizonyos és igen kifejező előjelek után ítélve, nem fogják drámaivá, még kevésbé pedig súlyossá tenni a helyzetet.“

De nemcsak ez a két súlyos szavú olasz félhivatalos újság állott ki harcos együttérzéssel a magyar fegyverkezés érdekében Magyarország mellé, hanem az egész olasz sajtó hangoztatta, hogy a jogegyenlőségnek ezt a megnyilvánulását mindhárom baráti ország kormánya elősegíti, hogy az minden fennakadás és nehézség nélkül megtörténhessék. „Magyarország tudja jól, — írta a „Corriere della Sera“, — hogy Olaszország barátságát a Duce nem korlátozza csupán az érzések elvont területére, hanem gyakorlati cselekedetekkel valósítja meg, habozás nélkül való tettekkel, egyenes és biztos akarrattal.“ De azt is megírja a milánói nagy napilap, hogy: „A világ kezdi észrevenni, hogy a kisantant két állama, Románia és Jugoszlávia elszakadóban van a francia és szovjet fronttól, amelyhez csak Csehszlovákia ragaszkodik...“ Ez pedig már azt jelentette, hogy a kisantant államai között megindult a bomlási folyamat. Mussolini célkitűzései között pedig ott szerepelt mindig a kisantant állítólagos egységének szétrobbantása.

Az olasz lapok ekkor már jelezték gróf Ciano legközelebbi budapesti látogatását éppen úgy, mint azt a rokonszenvmegnyilvánulást, amely Budapest főváros lakóit arra készítette, hogy városuk egyik legszébb terét Mussoliniról nevezze el.

Az öt világrész legfiatalabb külügyminisztere, gróf Galeazzo Ciano — akinek októberi németországi útját és Hitlernél tett látogatását nemcsak a diplomaták kara, hanem az egész világ mélységes figyelemmel kísérte, — a bécsi értekezlet után Budapestre is ellátogatott feleségével együtt, aki Mussolini legidősebb leánya, Edda.

Gróf Ciano előzetesen is járt már hivatalos minőségben Budapesten, amikor Gömbös Gyula temetésén Olaszországot képviselte, de akkor éppen utazásának természeténél fogva, egyéb feladata nem is lehetett a magyar fővárosban. Most, hogy Budapestre jött, a Fővárosi Közmunkák Tanácsának elnöksége soron kívül, 1936 november 13-ra, teljes ülést hívott össze, melynek egyetlen tárgya az volt, hogy Mussoliniról nevezze el az Oktogon-teret a magyarság hálája jeléül. A nagyjelentőségű ülésen Bessenyei Zénó elnök többek között a következőket mondotta:

— Amikor az olasz külügyminiszter úr fontos tárgyalásokra a mai napon székesfővárosunkba érkezik, kell, hogy minden magyar

ember szíve ebben az ünnepélyes pillanatban a legnagyobb hálával tel-
jék el a nagy olasz nemzet és annak legnagyobb államférfia, Benito
Mussolini iránt. Hiszem, hogy abból az ünnepélyes fogadtatásból,
amelyben gróf Ciano az egész ország részesíti, tanácsunknak is köte-
lessége kivenni a maga részét. Legméltóbbnak véli az elnökség, ha a
tanács úgy ad hálájának és örömének kifejezést, hogy Budapest egyik
legszebb terét, az Oktogon-teret, a magyar nemzet lelkes barátjáról
Mussolini-térnek nevezi el.

A Közmunkák Tanácsának határozata után nyomban autók ro-
bogtak az Oktogon-térre és ott pillanatok alatt gyorskezü munkások
felszegezték a „Mussolini-tér“ ideiglenes új tábláit. Amikor aztán gróf
Ciano többezerfőnyi közönség lelkes éljenzése közben bevonult Buda-
pestre és autója elrobogott az Andrássy-úton, már az új Mussolini-téren
is áthaladhatott.

Az olasz sajtó ezeken a napokon az események első vonalába állí-
totta gróf Ciano magyarországi látogatását és ebből az alkalomból nem-
csak egész oldalakat betöltő tudósításokat közölt az eseményekről,
hanem külön vezércikkekben is foglalkozott a magyar revízióval. A
„Popolo d'Italia“ vezércikkében, melyet Lido Caiani írt, a következ-
ket mondta:

— Az igazságtalan békeszerződések legigazságtalanabbja, amely
a versaillesi boszorkánykonyhából kikerült, véres csonknál is szörnyűbb
töredékké szabdalta fel Magyarországot, melyet a viharok martalékának
szánt. A magyarok millióit szakították el az anyaországtól olyan terü-
letekkel együtt, amelyek a szükséges erőforrást, alapvető életfeltételt
jelentették a magyarok számára s mindezt bekebelezték azokba az
újonnan alakult államokba, amelyek a Monarchia bomlásából születtek
meg. De Magyarország szörnyű balsorsában is újra talpraállt és büsz-
kén felvetette fejét az igazságtalanság orkánjában. Csak az igazán erős
kormányokban és erős népekben él ez a nemzeti büszkeség és méltóság.
Lassan, de biztosan közeledik az igazságszolgáltatás órája Magyar-
ország számára is.

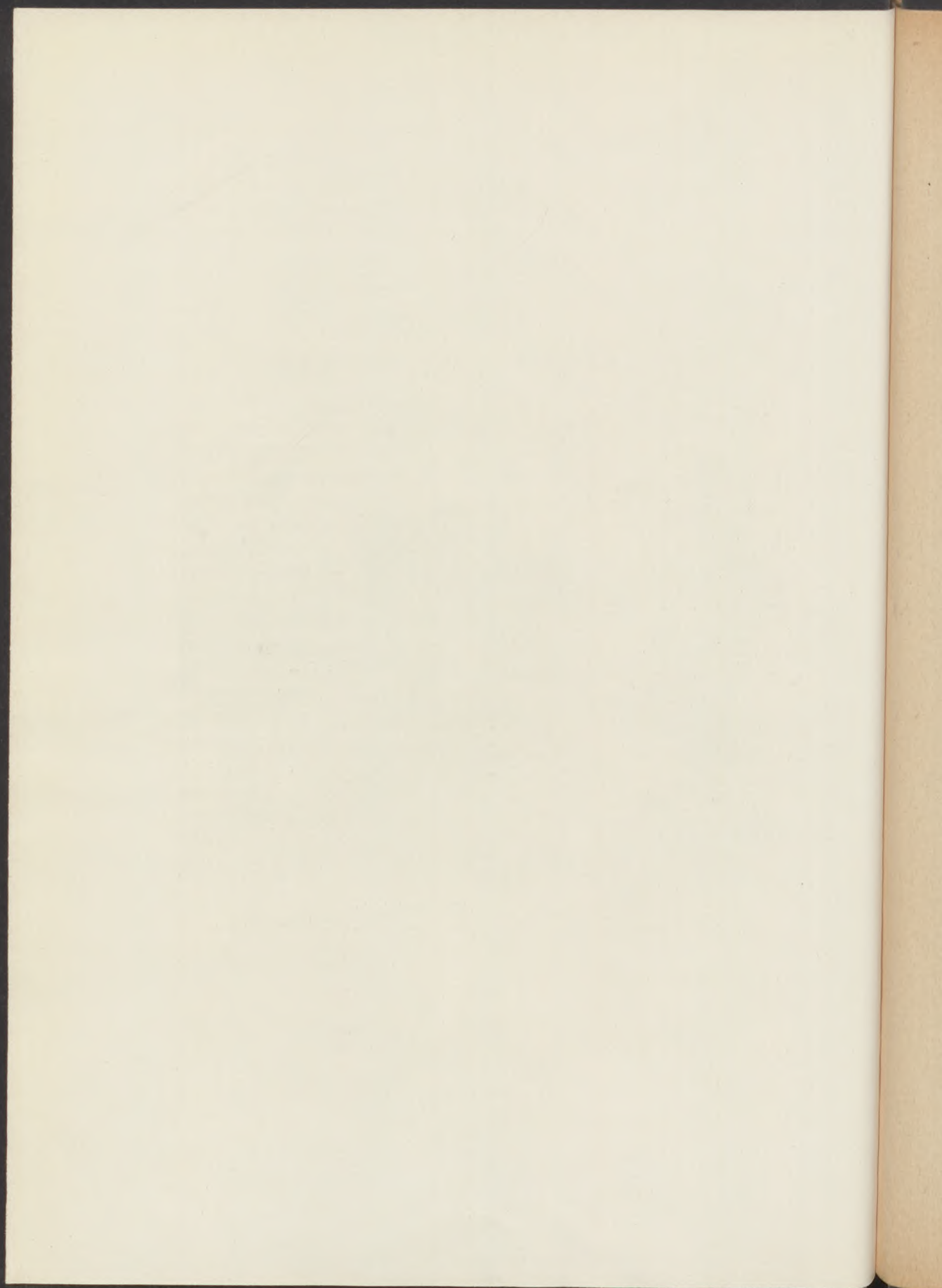
Signoretti, fasiszta képviselő, a torinói „La Stampa“ főszerkesz-
tője, ezeket írta Budapestről:

— Magyarország megcsonkítását a rideg bosszúérzés vitte vég-
hez. A Duce azonban már másfél évtizede követeli, hogy igazságot szol-
gáltassanak Magyarországnak. A magyar nép nem csügged el a szenvedé-
sekben, amelyeket már megszokott. Magyarország újra fel fog támadni,
mert nincs elveszve semmi, amíg fennem lobog a bátorság és az önfelál-
dozás erénye. A fasiszta Olaszország egyenes, habozás nélküli politi-
kájával Magyarország segítségére sietett, hogy teljes erkölcsi méltósá-
gában visszaszerezze politikai önállóságát Európa nemzetei között.

Gróf Ciano olasz külügyminiszter
a Keleti pályaudvarnál ellép a díszszázad előtt. (1936, november.)

A revízió békés és realisztikus felvetésének pillanata nagy léptekkel közeledik.

Leo Pollini, a Fasiszta Közművelődési Intézetek igazgatója, a milánói „Amici dell'Ungheria” másodelnöke, a milánói „Ambrosiano”-ban és a palermói „Giornale di Sicilia”-ban ismertette a Trianonban elkövetett szörnyű igazságtalanságokat, majd ezeket írta:

— Olaszország több mint tíz esztendeje védelmezi Magyarország ügyét, mint a jog és igazság ügyét, amely igazán időszerű is, mert az utódállamok az utóbbi években mindent elkövettek, hogy a magyar kisebbségeket elnemzetlenítsék. Tömegesen üldözik ki őket, elvették házukat, földjüket, megtagadták a magyar kisebbségektől az iskolákat, megakadályozzák vallásuk gyakorlását, végül pedig olyan földreformot vezettek be, amelynek kimondott célja, hogy a magyar birtokosokat megfossza földjüktől. A magyar probléma a múlt bűnei folytán nagy veszedelem a békének és Középeurópa nyugodt fejlődésének. A megcsönkített és meggyötört magyar népnek a közeljövőben ismét teljes nemzeti életet kell élnie és vissza kell nyernie törhetetlen nemzeti egységét.

Gróf Ciano budapesti útjáról hivatalos jelentést adtak ki, amely közölte, hogy: „A megbeszélések alkalmából szóbakerültek a két államot közösen érdeklő összes ügyek, amelyeket a legbarátságosabb szellemen megvizsgáltak. Megállapították a nézetek teljes azonosságát valamennyi kérdésben”.

De a jelentésben foglalt politikai és gazdasági témákon kívül bizonyos, hogy már ekkor megbeszélték minden részletében Magyarország kormányzójának, Horthy Miklósnak és a Főméltóságú asszonynak, valamint Darányi Kálmánnak és Kánya Kálmánnak legközelebbi olaszországi útját is.

III. Viktor Emánuel meghívja Horthy Miklóst Itáliába és ellátogat Magyarországra.

Az egész világsajtó rögtön, szinte már Mussolini november elsejei milánói beszéde pillanatában találgatni kezdte, hogy ugyan mi rejlik ama kijelentése mögött, amely szerint az olasz népnek Magyarország iránt érzett rokonszenve rövidesen beszédes kifejezést fog nyerni. A kalandos feltevések és találgatások után rövidesen nyilvánosságra került, hogy ez az alkalom nemcsak Horthy Miklósnak és feleségének hivatalos látogatása lesz, hanem az olasz uralkodópár magyarországi utazása is. A római, utána pedig a budapesti látogatás még jobban megpecsételi és a világ előtt is hangsúlyozza majd a két ország baráti kapcsolatát és azt az építő munkát, amelyet a nagyvonalú olasz dunai politika jelent és amely újabb határkőhöz ér el, hogy a jövőben még erőteljesebben befolyásolja a magyar állam létét, politikáját és fejlődését.

1936 november 24-én aztán Postumiától kezdve Rómáig az olasz pályaudvarok ünnepi díszben — és magyar zászlókkal ékesítve — várták, hogy Magyarország kormányzójának vonata keresztülrobbogjon rajtuk.

November 23-án délután 3 óra 35 perckor indult el a kormányzó különvonata Budapestről és a hivatalos jelentés hozzátette: „A kormányzó különvonatán ugyanekkor Rómába utazott Darányi Kálmán miniszterelnök, aki az olasz kormány fejénél, Mussolininál tesz bemutatkozó-látogatást, valamint Kánya Kálmán külügyminiszter, aki viszonozza gróf Ciano olasz külügyminiszter legutóbbi látogatását.”

Az olasz sajtó már napokkal ezelőtt nagy cikkekben foglalkozott Magyarországgal, a magyar problémákkal, Horthy Miklós és a Főméltóságú asszony személyével és tájékoztatta az olasz közvéleményt a magyar külpolitika célkitűzéseiről is. Majdnem valamennyi olasz lap közölte ezt a félhivatalos bejelentést is: „Ami a fegyverkezési egyenjogúság kérdését illeti, amely oly nagy szenzációt okozott a világban, már a bécsi értekezlet megállapította, hogy ezen a téren Olaszország

és Ausztria egyetértene Magyarországgal követeléseivel. Hogy Magyarország mikor és hogyan szerez érvényt jogainak, az kizárólag tőle függ."

Ez a közlemény nyilvánvalóvá tette, hogy Olaszország a fegyverkezés kérdésében minden fenyegetéssel szemben támogatni fogja Magyarországot. De korai volt azoknak feltevése, akik azt hitték, hogy már a római találkozás során napirendre fog kerülni ez a kérdés is. A kormányzó utazása nem szolgált ilyen közvetlen politikai célt és amint Virginio Gayda a „Giornale d'Italia”-ban megírta: „Olaszország és Magyarország között már hosszú évek óta minden kérdés teljesen tisztázódott. Az utolsó megállapodások, melyek már egy hosszú sor egyezményt zárnak le, november 12-én kerültek aláírásra Bécsben, gróf Galeazzo Ciano-nak bécsi utazása alkalmával. Azok, akik a határokon túlról remegve és ellenségesen tekintenek az olasz és magyar események felé, ezúttal újra megtakaríthatják a gyanút és nyugtalanságot. Mindazokat a hazugságokat, amelyek ennek az utazásnak alkalmából kivirágzottak: a közvetlenül küszöbön álló magyar restaurációról, a magyar és olasz uralkodóháznak bensőséges egyesüléséről szóló találgatásokat megcáfolták a nyilvánvaló tények. Magyarország kormányzója csak azért jött Rómába, hogy elhozza a királynak és a Ducenak a magyar nemzet üdvözlését. Ezzel az üdvözléssel újabb kötelék támadt, amely szorosabbra fűzi Olaszország és Magyarország történelmi barátságát."

Ami magát a fogadást illeti, valóságos magyar láz fűtötte Rómát és egész Olaszországot. A lapok nagy része magyarnyelvű vezércikket közölt első oldalán, üdvözölve Horthy Miklóst és a Főméltóságú asszonyt, akiknek arcképe látható volt mindenütt, nemcsak a lapok hasábjain, de majdnem minden üzlet kirakatában is. Róma utcáin magyar lobogók lengtek.

Róma sok idegen országból érkezett államfőt látott az utolsó évek alatt vendégül, de maguk a rómaiak szerint is fényben, pompában, nagyszerűségben egyiknek fogadtatása sem versenyezhetett azzal, amelyet Olaszország királya és Etiópia császára a magyar állam feje számára előkészített.

A megérkezés pillanatában az ezüstpáncélú királyi testőrség kürtösei díszjelet fújtak, a zenekar rázendített a magyar himnuszra, díszszázadok tisztelegtek, amikor III. Viktor Emánuel Magyarország kormányzóját meleg kézszorítással üdvözölte a római pályaudvaron, mi alatt Elena királyné és császárné a főméltóságú asszonyt köszöntötte. A bemutatkozások csak pillanatig tartottak s ezek során Magyarország kormányzója megszoríthatta Magyarország nagy barátjának, Mussolininek kezét. Pár pillanat múlva fényes kocsisor indult el a pályaudvarról a Quirinal felé. Az elsőben III. Vittorio Emanuele, jobbján

Horthy Miklóssal. A király szürke egyenruhában. Horthy aranypaszmánttal borított tengernagyi díszben. A második kocsiban fekete ruhában az olasz királyné és mellette a magyar kormányzó hitvese. Az udvari kocsik hosszú sorában feltűnt egy pillanatra Mussolini férfias alakja, mellette Darányi Kálmán. Utánuk egy másik kocsiban Kánya Kálmán, gróf Ciano külügyminiszterrel. A tömeg állandó evvivázása és éljenzése — mert a magyar „éljen!“ is gyakran hangzott el — kísérte a tündéri fölvonulás szereplőit, hogy utánuk dzsidások, gránátosok festői egyenruhái, ágyúk, gyalogos ezredek vonuljanak végig Róma főútvonalain a királyi palotáig.

A pályaudvar melletti nagy téren, a Piazza Esedrán, Don Piero Colonna herceg, Róma kormányzója történelmi díszruhájában fogadta a magyar államfőt, de előbb már gondoskodott arról, hogy az „örök város“ falain a magyar kormányzó megérkezésének napján hirdetmény jelenjék meg, amely üdvözli és köszönti Horthy Miklóst. A kiáltvány így végződött:

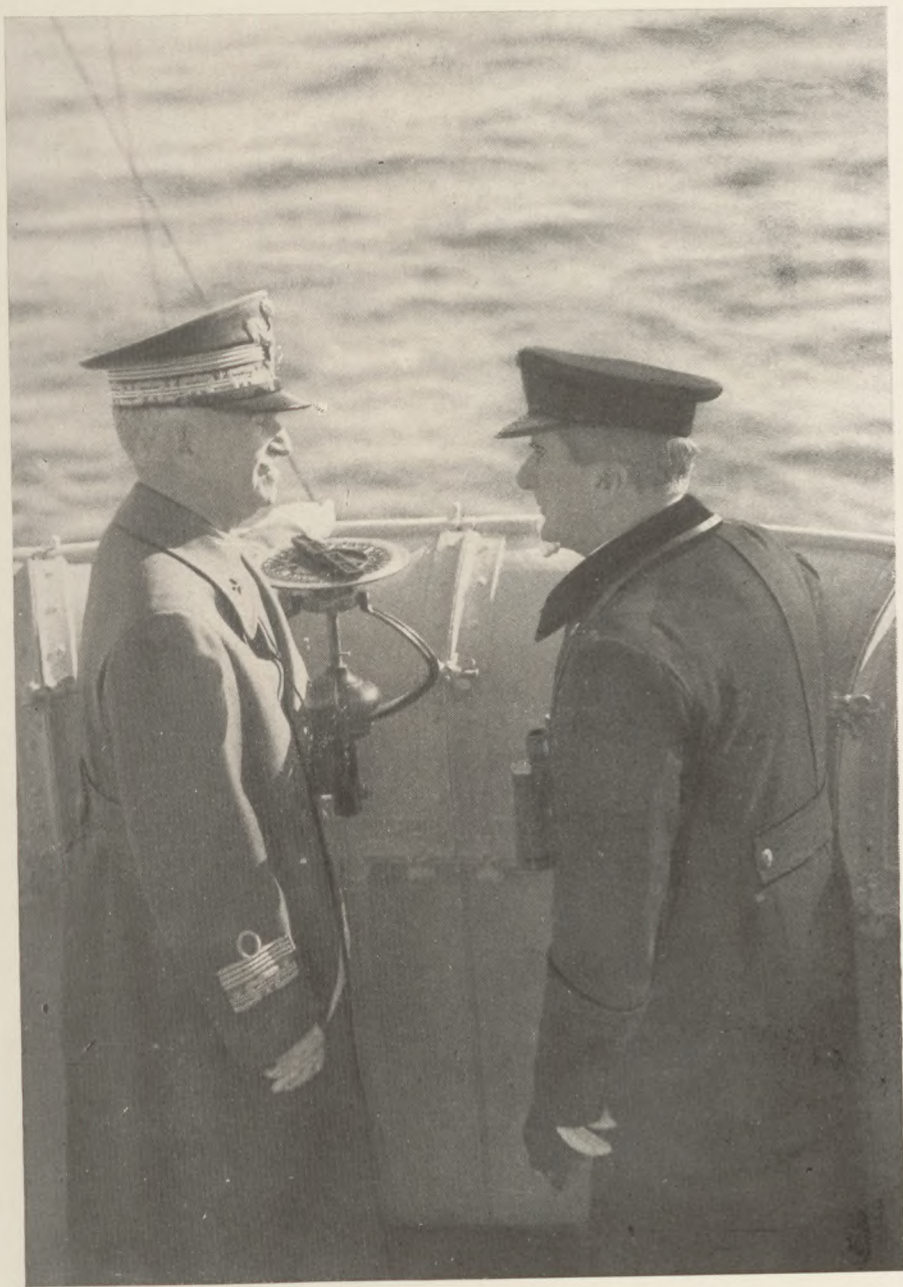
„Rómaiak! Az, akit Ti a legnagyobb ünnepiességgel fogtok üdvözölni, megmentette népét a születőben lévő barbarizmus szörnyű elnyomásától, majd bízó várakozással és tetterővel vezette nemzete sorsát. Róma, amely mindig a legnagyobb melegséggel és méltó tisztelettel fogadta a népek vezetőit, akik az „örök várost“ üdvözölni jöttek, a magas vendéget halhatatlan dicsőségének fényével fogadja.

A Capitoliumon 1936 november 24-én, Piero Colonna, Róma kormányzója.

A quirináli királyi palota udvarában a testőrség tisztelgő szakasza köszöntötte a magyar vendégeket, akik a kocsiból kiszállva, a palota belső termeibe vonultak, de a Quirinál terén összegyülekezett hatalmas tömeg lelkes ünneplésének engedve, a királyi és kormányzói pár nemsokára kilépett a palota erkélyére, hogy onnan köszöntse Róma lakosságát.

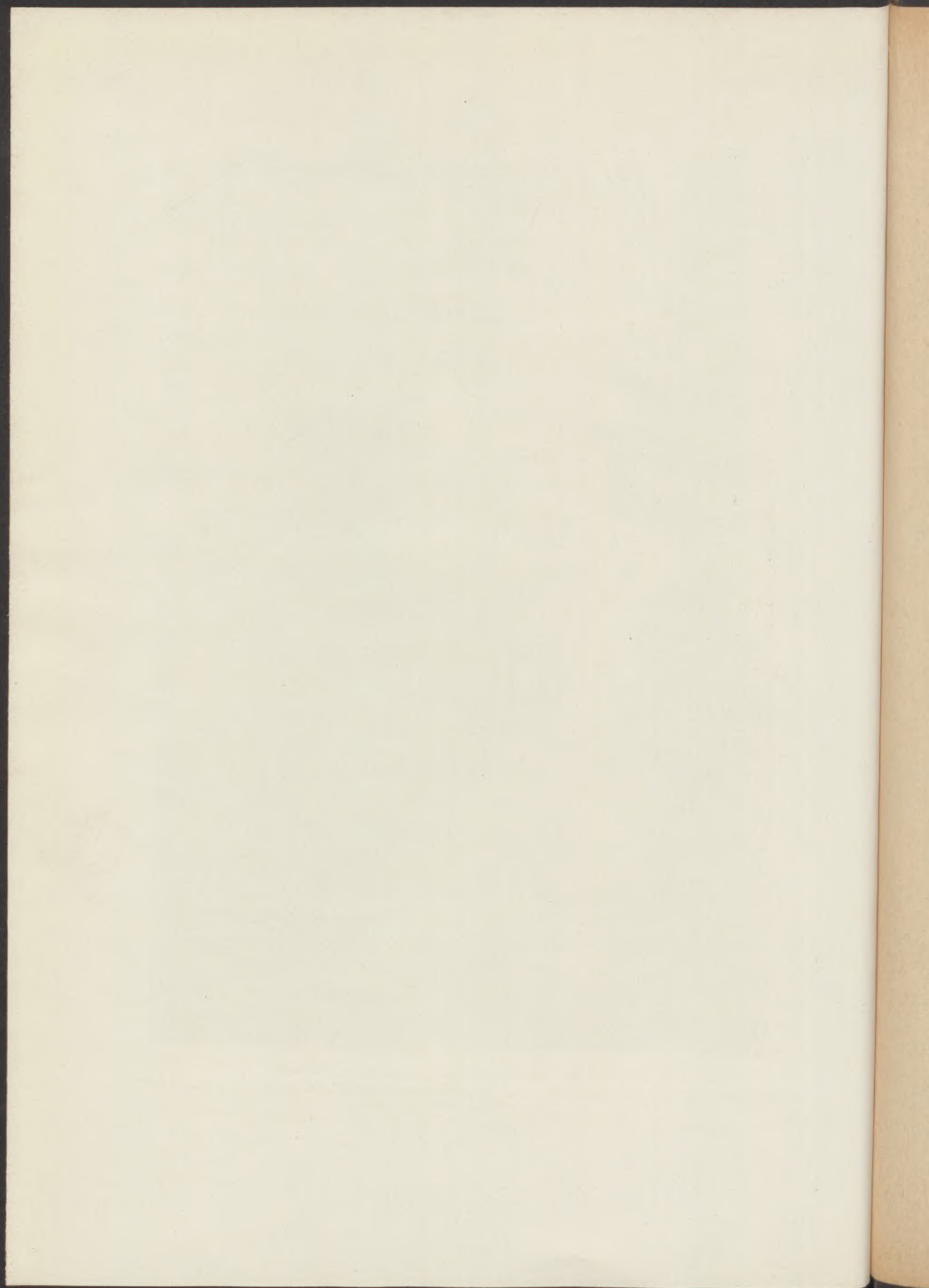
Még a délután folyamán Horthy Miklós a quirináli királyi palotában kihallgatáson fogadta az olasz miniszterelnököt, Mussolinit és gróf Ciano-t, az olasz külügyminisztert. Ugyanakkor III. Vittorio Emanuele kihallgatáson fogadta Darányi Kálmánt és Kánya Kálmánt.

Az olasz sajtó a magas magyar vendégek megérkezésének napján egész oldalakat szentelt az eseményeknek és mélyenjáró cikkekben foglalkozott a magyar revízióval is. A „Messaggero“ többek között a következőket írta: „Magyarország előbb-utóbb megkapja a maga igazságát. Lehetetlen, hogy soká fennmaradjon olyan helyzet, amely élesen ellentmond a történelemnek, földrajznak, fajnak és szokásoknak. Magyarországot ezenfelül még le is fegyverezték. Csak az tudja teljes mértékben felfogni ennek az intézkedésnek súlyosságát, aki közvetlen

Viktor Emánuel olasz király és császár Öfelsége
Magyarország kormányzójával, vitéz nagybányai Horthy Miklós Ó Főméltóságával
a tengeri szemlén. (1936 novemberében.)

tapasztalatból ismeri a magyar katona háborús értékét. Ezeket az intézkedéseket előbb, vagy utóbb, sőt előbb, mintsem valaki gondolná, le fogják rombolni, teljes szuverénitásról tanuskodó cselekedettel, — ezt akarja és követeli a Dunamedence saját érdeke is, ahol Magyarország minden időben egyensúlyozó pont volt és ezenkívül az ázsiai barbarizmus elleni védőbástya. Magyarországot és a magyar nemzetet különböző jogi és erkölcsi eszmék nevében csonkították meg, ezek az eszmék azonban a valóságban a hódítás vágyát és a vetélkedést rejtették magukban. Nem igaz, hogy Magyarországnak Genfben bármit is meg kellett volna tanulnia. Az a nép, amely gróf Széchenyi István, Deák Ferenc és báró Eötvös József munkájával kodifikálta a magyar államon belül élő különböző nemzetiségek teljes egyenjogúságát, ezen a téren nem tanulhat senkitől semmit. Magyarország tud várni is. És bizonyos, hogy elkerülhetetlenül el fog érkezni számára az igazság és a megújult dicsőség órája.“

Magyarország kormányzójának és hitvesének tiszteletére III. Viktor Emanuel király és császár díszbédet adott és azon a következő szavakkal üdvözölte magas vendégét:

— Főméltóságod látogatása a legőszintébb örömet kelti a mi lelkünkben, mert lehetővé teszi, hogy legszívesebben látott vendégünk legyen és alkalmat ad az olasz népnek, hogy érzelmeit kifejezésre juttassa egy régi és dicső korona őrzője iránt és kimutathassa meleg barátságát egy néppel szemben, amely a művelt nagyság nemes hagyományait a lovagias érzék kiváló erényeivel egyesíti. A századok folyamán sok és gyakori volt a kapcsolat, amely a mi országainkat és a mi népeinket egymáshoz közel hozta és egymással egyesítette. A kötelékek ez elmúlt tíz évben még szorosabbá fűződtek és a kölcsönös rokonszenv még nyíltabban megmutatkozott a béke, igazság és újjáépítés politikájának folytatására. Főméltóságod kormánya és a mi kormányunk ezeket az érzelmeket bizodalmas együttműködés tényévé változtatták és így fogják folytatni azzal a meggyőződéssel, hogy a már learatott gyümölcsökhöz újabb eredményeket sorolhatnak, amelyek nemcsak a mi népeink jólétére hasznosak, hanem Európa népeinek békés együttélése ügyére is. Reméljük, hogy Főméltóságod magával viszi a szívélyesség és érdeklődés élénk benyomását, amellyel a mi kormányunk és a mi népünk azt a tevékeny munkásságot figyeli, amelyet Főméltóságod vezérlete alatt a magyar kormány és a magyar nép kifejt a nemzeti erők hathatósabbá tételére és fejlesztésére, valamint egy jobb jövő érdekében.“

Az olasz uralkodó üdvözlésére magasan szárnyaló beszédben válaszolt Magyarország kormányzója és kiemelte, hogy a magyar nép

jól tudja, hogy Olaszországot hevíti a vágy újjáépítő és igazságot hozó békés munkásságának folytatásáért.

— Magyarországot, — mondotta a kormányzó — ugyanezek az érzelmek fűtik és a célkitűzéseknek ez a hasonlósága számomra záloga annak, hogy a mi két nemzetünk, amelyet ugyanaz a magasztos eszme irányít, a jövőben is egyesítheti erejét, hogy megvédje az igazságon alapuló béke nemes elveit, amelyekhez mindkettő szilárdan ragaszkodik.

Káprázatos katonai díszszemlék és felvonulások voltak a kormányzó tiszteletére, aki megkoszorúzta a királýsírokat és a Névtelen Katona emlékművét is. Majd Nápolyban hatalmas flottaparádét rendeztek Horthy Miklós tiszteletére, aki mindenütt tengerügyi dísz-egyenruhájában jelent meg. A flottaparádén, az olasz hajóhad legnagyobb egységeinek felvonulása után III. Viktor Emanuel, a parancsnoki hajón, villásreggelit adott Horthy Miklós kormányzó tiszteletére és ezen a villásreggelin jelen volt Umberto trónörökös, Mussolini, Darányi Kálmán és Kánya Kálmán is. Horthy Miklós a villásreggeli végeztével beszédet mondott, amelyből meghatott szavakkal csendült ki tengerészlelke:

— Királyi és császári Felség! Fenség! Tengerész Bajtársaim! Mostani szavaimmal ma újra visszatérek a tengerészek csodálatos családjába, amely nagy, mint a tenger és amely magába foglalja az egész világ tengeréseit, az egyszerű halászoktól a tengernagyokig, oly embereket, akik első pillanatban megértik egymást, bármilyen nemzethez tartoznak is, mert az elemekkel folytatott állandó harcban megtanulták egymást megismerni. Amikor a népek nagy összefutásában a Sors úgy akarta, hogy mi tengerészek is szembenálljunk egymással, a mi szemünkben nem égett a gyűlölet tüze, amint ez megesett azoknál, akik a két lövészárk közötti rövid távolság által elválasztva, életre-halálra küzdöttek egymással. A mi tekintetünk szabadon járta be a tengert, amikor az elérendő cél felé fordult: az ágyúk pontossága, a felfejlődésnek ereje és gyorsasága volt a mi tevékenységünk és ítéletünk egyetlen meghatározó eleme. A mi küzdelmünk olyan, mint a sport nemes vetélkedése, amely nem hagy maga után haragot, úgyhogy a pillanatnyi ellenfél később barátta válik. Tizennyolc év után újra beszívom a tenger lehelletét és újra érzem magam alatt a parancsnoki híd remegését. Nem nehéz megérteni, hogy ez nekem mit jelent. . . Az ünnepélyes pillanatban, amely lelkemet eltölti, feltör szívemből a legbensőségesebb köszönet mindazért a szép és felemelő látványért, amelyben ma részem lehetett. E felejthetetlen órák, amelyeket a Ti boldog országotok ritka melegségű figyelemmel nekem nyújtott, örökre életem legszebb emlékei

maradnak. Az Adriáról, amelyért lovagiasan küzdöttünk, az olasz hajók más, nagyobb tengereken lévő, új dicső célok felé fordították kormányukat. E hajók, amelyek immár a világ egyik legerősebb tengerészetét alkotják, példás fegyelemmel, készen a győzelemre keresik jövőjüket távoli láthatárokon.

A kormányzó beszédére III. Viktor Emanuel király válaszolt. Kijelentette, senki sem értékelheti jobban a tengerészeti díszszemlét és annak jelentőségét, mint éppen Horthy Miklós tengernagy. Valamennyi olasz tengerészt a boldogság és büszkeség hatja át, hogy a tenger végtelen síkságában az ő lelkük is együtt szárnyalhat a magyar kormányzó lelkével.

Nápoly városát a haditengerészeti díszszemle napján zöld, fehér, piros kiáltványok tengere borította el, amelyeken a Duce felszólította a nápolyiakat a magyar kormányzó üdvözlésére. Így szóltak ezek a kiáltványok: „Nápolyiak! Egy harcban edzett, munkában kipróbált, régi dicsőséges hagyományait ápoló nemzet vezére jön közetek! Fogadjátok méltón, forró lelkesedéssel. Annyi szenvedés után ez a nemzet megérdemli a jobb jövőt, súlyos sebeinek meggyógyulását. Éljen Horthy Miklós, Magyarország kormányzója! Éljen Magyarország! Mussolini“.

Politikai tárgyalások is folytak természetesen a nagy ünnepek közben. De ezekről csak a kormányzói pár hazatérte után emlékezett meg úgy az olasz, mint a magyar sajtó. A „Corriere della Sera“ közölte december 7-én Kánya Kálmán külügyminiszter nyilatkozatát, amelyben köszönetet mondott a kormányzó és a magyar kormányférfiak felejtethetetlen olaszországi fogadtatásáért. Majd így folytatta: „Az utazás eredménye a legteljesebb mértékben kielégítette hozzáfűzött várakozásainkat. A magyar államfőnek az olasz király és abesszin császár öfelségével való találkozása messze látható módon az egész világ szeme előtt újra megpecsételte a két ország közötti szoros barátságot. Mussolini miniszterelnökkel való megbeszélésem alkalmával örömmel állapíthattam meg azt a meleg rokonszenvet és megértést, amely Magyarországgal szemben eltölti. Különösen jól esett nekünk, hogy a magyar barátság nemcsak a legmagasabb és a hivatalos körökben élő eleven valóság, hanem áthatja az egyre fejlődő és egyre hatalmasabbá váló olasz nép millióit is. Ez az utazás azonkívül ismét bebizonyította, hogy az a békés politika, amelyet a római jegyzőkönyvek államai folytatnak céljaik elérésére, helyes és reális. E célok pedig: az igazságon alapuló béke, az igazi béke elveiben csúcsosodnak ki, amelyekhez mindkét nép szívósan ragaszkodik. Közös munkánk elsősorban Középeurópa békéjére és normális viszonyainak helyreállítására irányul és a meg-

oldást reálpolitikai alapon keressük minden számbajövő állam érdekeinek kölcsönös elismerésével. Politikánk a konstruktív béke politikája, nem pedig lemondás és a mindenáron való megalkuvás politikája. A békének, igazságnak és az újjáépítésnek ezt a politikáját a jövőben is folytatni fogjuk, bármennyire is igyekezzenek ezzel szemben egyes államok bizalmatlanságot kelteni“.

Darányi Kálmán is megemlékezett olaszországi látogatásáról a magyar rádióban, amikor is többek között ezeket mondotta:

— A Duceval folytatott megbeszéléseim azt az érzést keltették bennem, hogy Olaszország barátsága Magyarország iránt nem múló, hanem ötven millió ember szívében mély gyökeret vert érzelem. Ez nem kis dolog. Az afrikai háborút győzelmesen befejező Olaszország megtalálta önmagát és megnyitotta azokat az erőforrásokat, amelyekből a több mint ezeréves római birodalom annakidején erejét merítette, ma pedig olyan hatalmi tényező, amely világpolitikát csinál és amelynek súlyával a béke érdekében mindenkinek számolnia kell.

Gróf Ciano külügyminiszter 1937 május 13-án az olasz képviselőházban nagy beszédet mondott, amelyben többek között megemlékezett a római jegyzőkönyvekről és kijelentette, hogy Olaszország együttműködése Ausztriával és Magyarországgal Középeurópában az egyensúly fontos elemét képviseli. „A Magyarországgal való barátság, — mondotta gróf Ciano — az idők és események múlásával egyre mélyebb és tartósabb gyökeret ereszt a két nép szívében. Néhány nap múlva a magyar főváros lelke teljes melegségével ünnepelheti majd Olaszország királyát és császárárt.

Magyarországon ekkor már nagyban folytak az előkészületek az olasz uralkodópár fogadtatására és négynapos otttartózkodásukra részletes programot dolgoztak ki. De ugyanekkor az olasz sajtóban már felbukkant ismét az a hír, hogy Magyarország katonai egyenjogúságát immáron nem is annyira a magyar, mint inkább az olasz közvélemény követeli. A félhivatalos Stefani-iroda diplomáciai szerkesztője szerint Magyarország katonai egyenjogúsítási igényeinek bejelentése régóta várható volt. Miután Németország és Ausztria már megkezdte az újrafegyverkezést, a békeszerződés egyoldalú rendelkezéseit valóban nem lehetett tovább alkalmazni a magyar nemzetre ugyanakkor, amidőn a fegyverkezési verseny, a népszövetségi alapokmányban vállalt kötelezettségek ellenére, még a népszövetségi tagállamok körében is általánossá vált. „Magyarország követelésének egyébként, — közölte valamennyi olasz ujság a Stefani nyomán — főként erkölcsi és jogi fontossága van, mert ami a tényleges helyzetet illeti, joggal feltehető, hogy Magyarország már gondoskodott honvédelmének követelményeiről. Az olasz közvélemény azon az állás-

ponton van, hogy az egyenjogúság egyetlen nemzettől sem tagadható meg s ennek az egyenjogúságnak elismerése szükséges feltétele Európában a békés együttműködés légköre kialakulásának“.

Az olasz sajtó bátor kiállása a magyar ügy mellé nagy lelkesedést keltett nemcsak a magyar hivatalos körökben, de a magyar közvéleményben is. Az olasz barátság hőfoka — ha lehet — még magasabbra emelkedett és ez mindenképpen kifejezésre jutott az olasz királyi pár magyarországi látogatása alatt.

Hosszú esztendők óta először történt, hogy az olasz uralkodó idegen állam földjére lépett és ez a föld íme a nagy történelmi, kulturális emlékekben rokon Magyarország földje volt.

A pályaudvaron — 1937 május 19-én — Magyarország kormányzója és hitvese fogadta a királyi vendégeket és amikor a szürke lipicai és arabs ménektől vont ünnepi batárok elvonultak Budapest utcáin, melyek zászlódíszbe öltöztek, százezrek és százezrek keskenylengetése, „Éljenek“ és „Evvivák“ fogadták az olasz királyi vendégeket.

Ha az olasz uralkodó látogatásakor Magyarország nem tudott is olyan díszet és fényt kifejteni, mint a hatalmas Itália a magyar kormányzó olaszországi útja alkalmával, de a bensőséges melegség nem maradt mögötte, mert a magyar nép a Savoyai-házat olyan szeretettel és hódolattal vette körül, mintha saját királyi családja lett volna. A királyi Várban látta vendégül Magyarország kormányzója az olasz uralkodópárt és Mária savoyai hercegkisasszonyt. Díszebédek, katonai szemlék, vadászat, díszelőadás az Operában szerepelt a négynapos programmon, amelynek kiemelkedő része volt a díszebéden lefolyt pohárköszöntőváltás.

Horthy Miklós az olasz uralkodópárt üdvözölve, hangoztatta, hogy látogatásuk valóban a magyar szív ünnepe.

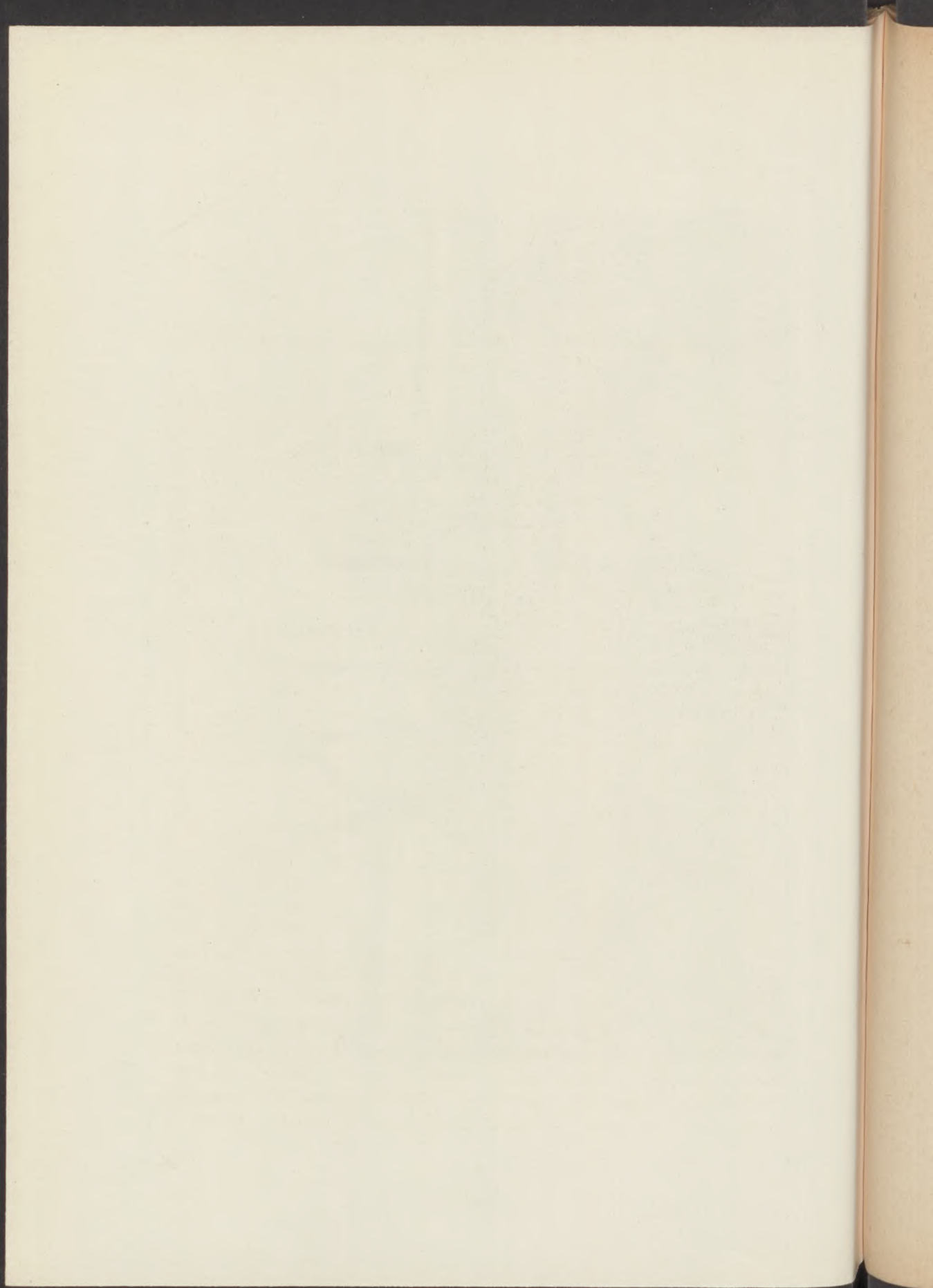
— Boldog vagyok, — mondotta Magyarország kormányzója — hogy ez az örömdetes esemény alkalmat nyújt nekem, de velem együtt hazám minden lakójának arra is, hogy ismételten tanujelét adhatjuk a nagy olasz nemzet iránt táplált hagyományos rokonszenvünknek és meleg barátságunknak... A közelmúltban, — mondotta ezután Horthy Miklós — Magyarország nemzeti létének egyik legszomorúbb korszakában az olasz nemzet volt az, amely először nyújtott feléje baráti kezét, s amely a történelmi érdekközösséget felismerve, nagyban hozzájárult ahhoz, hogy Magyarország a nemzetközi politikának rövidesen ismét számottevő tényezőjévé váljék. Az olasz nemzetnek ezt a tettet sohasem fogjuk elfelejteni.

III. Viktor Emanuel válaszában hangsúlyozta, milyen mélységes meghatottságot érzett attól a pillanattól kezdve, hogy magyar földre ért.

— Körüllengett bennünket, — mondotta — a magyar nemzet nemes szelleme és éreztük loyális és lovagias szívének dobogását... A meleg fogadtatás, amelyben bennünket részesítettek, az a szívélyes légkör, amelyben e látogatásunk történik, az egész magyar nép szeretetteljes részvétele a nagyszerű fogadtatásban: mindez megerősíti és megpecsételi az országaink között fennálló mély és szilárd barátságot, amely az 1927-ben létrejött első egyezményünkkel nyert szentesítést. Az a számos kapcsolat, amely a történelem hosszú évszázadai során a magyar nemzetet az olaszhoz fűzte, azok a kötelek, amelyekre Főméltóságod olyan nemes szavakkal mutatott rá, az idők és események során mindjobban megerősödtek, úgyannyira, hogy ma már a római jegyzőkönyvek révén oly szilárd gazdasági és politikai konstrukciót hoztak létre amelyben a kölcsönös kíváncsák és érdekek szerencsés összhangban egybeolvadnak és összeműködnek... A rokonszenv és nemes érzület feledhetetlen megnyilatkozásai, amelyek magyar földön való tartózkodásunkat kísérik, igazolják, hogy Magyarország, amelynek ereje az évszázadok folyamán sohasem lankadt, mivel kimeríthetetlen életerőket és a kultúra legfontosabb értékeit hordozza magában, érzi, hogy a fasiszta és császári Itáliában, — amely teljes mértékben visszahódította a maga számára új nagyságának tudatát úgy Európában, mint a világon — olyan baráttal rendelkezik, amelyre bizton számíthat.

Viktor Emánuel olasz király és császár Öfelsége
vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó úr O Főméltóságával Budapesten
a katonai díszszemlére megy. (1937, május.)

A budapesti hármass külügyminiszteri találkozó és következményei.

Az olasz uralkodópár elutazása előtt, de azután is az olasz sajtó továbbra foglalkozott a magyar revízió és különösen a magyar katonai egyenjogúság kérdéseivel. A római „Tribuna“ szerint pl. egyenest lehetetlenség elképzelni, hogy Magyarország, amelynek oly fényes katonai múltja van, örök időkre másodrendű helyet foglaljon el az európai államok között. Maga Európa sem nézheti, hogy közösségének egyik tagja, a lovagias magyar nemzet a megaláztatás állapotában éljen. Ez a megalázó helyzet most, végre meg fog szűnni: Magyarország ismét elfoglalja azt a helyet, amely a nemzetek között megilleti és természetes jogainak visszaszerzése után ismét értékes tényezőjévé válik az európai együttműködésnek. Csakis ilyen körülmények között tárgyalhat Magyarország egyenlő félként bizalomteljesen szomszédaival és csakis így köthet velük szabadon meg egyezéseket. Az európai béke csak ilyen feltételek között valósulhat meg. Mussolini Olaszországának érdeme, hogy elsőnek ismerte fel, milyen magatartást kell tanúsítania Magyarországgal szemben. Olaszország tehát Budapest szándékát — természetesen a felfegyverkezés érdekében is — logikusnak és méltányosnak tekinti.

Már az 1936 telén Bécsben tartott hármass külügyminiszteri értekezleten elhatározták, hogy a római paktumban szerződött államok, tehát Itália, Ausztria és Magyarország külügyminiszterei legközelebbi értekezletüket január elején fogják megtartani. Így is történt. És ezt az értekezletet Budapesten tartották meg, hogy a közel négyesztendős szerződés hagyományainak szellemében megbeszéljék mindazokat a gazdasági és politikai kérdéseket, melyek a három országot közvetlenül érdeklik. De megtárgyalják azokat a kérdéseket is, melyek a nemzetközi helyzetet általában foglalkoztatják. A római paktum kitűnően bevált gazdasági téren és fokozta a gazdasági egyensúly lehetőségét Középeurópában. A szerződés politikai rugalmasságára jellemző, hogy a pesti megbeszéléseken a gazdasági kérdések nagyvonalu megoldása után már egyre jobban előtérbe nyomulhattak a politikai kérdések, köztük az

olasz-osztrák-magyar viszony mellett Németország szerepe is a Dunavölgyében. Erről ekkor többé-kevésbé nyíltan írt már a német sajtó is, és szembefordult azokkal a beállításokkal, amelyek szerint Olaszország a maga politikai és gazdasági érdekeit a Dunamedencében kénytelen lett volna feláldozni a Német Birodalom nagyságáért. Ebben az értelemben írt a „Deutsche Diplomatisch-Politische Korrespondenz“, de a bécsi „Reichspost“ is. A „Deutsche Allgemeine Zeitung“ pedig vezércikkében kiemelte, hogy az osztrák külpolitikának két alapja van: a római jegyzőkönyv és a június 11-i német-osztrák megegyezés. A római jegyzőkönyv mindeddig kitűnően teljesítette célját és hozzájárult ahhoz, hogy Ausztria és Magyarország elszigeteltsége enyhüljön. A nagy német újság vezércikke a római jegyzőkönyvben biztosítékot látott arra is, hogy annak nincs semmiféle, Németország ellen irányuló célja. A budapesti tanácskozásokkal kapcsolatosan a német álláspont az volt, hogy Németország a római jegyzőkönyvi államokkal fennálló általános beállítottságán kívül még a berlin-római tengelyben is biztosítékát látja annak, hogy a római jegyzőkönyv nem irányul német érdekek ellen. De ezen a tényen kívül a Harmadik Birodalom szívesen látná, ha a Berlin—Róma tengely és a római jegyzőkönyv államai között fokozottabb tényleges együttműködés is jöhetne létre és Németország gazdaságilag is bekapcsolódhatnék azokon a pontokon, amelyek egyrészt Olaszország és Ausztria, másrészt Olaszország és Magyarország között kiigazításra szorulnak.

Gróf Ciano, amint 1937 január 10-én Nagykanizsán átlépte a magyar határt, fogadta a magyar sajtó képviselőit és a következő nyilatkozatot tette:

— Mindenkor mélységes szeretettel jövök Magyarországra. Itália álláspontja ismeretes a magyar kérdésben s ebből mi egy jöttányit sem engedünk. Az olasz nemzet szívébe zárta a magyar népet és mindig szeretettel gondol Magyarországra.

Gróf Ciano a Duce nevében biztosította Magyarországot, hogy a jövőben is hűségesen kitart a magyar jogok, követelések és érdekek mellett. Ebben magyar részről természetesen soha senki sem kételkedett. De Mussolini üzenetének és Ciano kijelentésének különös jelentősége és súlya volt éppen akkor, amidőn a román belpolitika és külpolitika zavaros tünetei jogos aggodalmat keltettek minden magyarban, hogy az új, túlzóan nacionalista román kormány nem fogja szerződésben vállalt kötelezettségeihez híven tiszteletben tartani az erdélyi magyarok jogait. Ezért volt felettébb nagy fontosságú a Palazzo Chigi félhivatalosának, a római „Giornale d'Italia“-nak vezércikke, melyet főszerkesztője, Virginio Gayda írt, éppen gróf Ciano budapesti látogatása idején. A római ujság többek között meg-

állapította, hogy a római jegyzőkönyvek rendszere már nem talál akadályt útjában. A budapesti értekezlet feladata az lesz, hogy a jegyzőkönyvek körén túlra fordítsa a tekintetét, a Duna vidékére és ezenfelül Európa általános kérdéseire. Tévedtek azok, akik azt mondták, hogy Olaszországnak, birodalmi és Földközi-tengeri politikája miatt, csökkentenie kell politikai tevékenységét a Duna vidékén és a Balkánon. A valóság az, hogy Itália a legcsekélyebb mértékben sem mond le dunai politikai és gazdasági tevékenységéről. Mint ahogyan Olaszország jelen van a Dunamedence kérdéseiben, éppen úgy Ausztria és Magyarország is jelen van Európa általános politikájában.

— A Romániában élő magyar kisebbségek kérdése, — írta Gayda — életbevágó fontosságú mindkét állam és az egész dunai béke szempontjából. Éppen ezért ezt a kérdést teljes határozottsággal meg kell vizsgálni. Az olasz kormány bizalomteljes várakozással és baráti együttműködéssel szemléli ezt a problémát, amelyet első sorban a két érdekelt félnek kell egymás között rendeznie. Szó sincs arról, hogy egyik, vagy másik téren harmadik hatalom nyomást akarna gyakorolni. Olaszországra is a békítő szerepe vár.

A hivatalos nyilatkozatok is belevilágítottak a hármass értekezlet munkájába, éppen úgy, mint maguk az ünnepi pohárköszöntők is. Kánya Kálmán például a következőket mondotta pohárköszöntőjében azon az ünnepi estebéden, amelyet gróf Ciano, Schuschnigg és Schmidt Guidó tiszteletére rendeztek:

— Néhány hét, alig két hónap választ el bennünket az első római jegyzőkönyvek aláírásának negyedik évfordulójától. Négy év nem sok a nemzetek, sőt még az egyének életében sem. Mindamellett abban a nyugtalan és lázas korban, amelyben élünk, négy esztendő már elég hosszú idő ahhoz, hogy annak távlatában pontosan szemügyre vehessük és elfogulatlanul megítélhessük egy nemzetközi egyezmény értékét. Megalapítóinak elgondolásában a három baráti állam összefogásának, amelyeket politikai és gazdasági jellegű közös érdekek fűznek egymáshoz, az volt a rendeltetése, hogy elősegítse a békét és Európa gazdasági talpraállítását. A három aláíró államot ugyanakkor áthatotta az a gondolat is, hogy a közöttük való ilyen együttműködés a más államokkal való széleskörű együttműködésre is reális előfeltételeket teremthet. Az első évektől kezdve elért öröndetes eredmények indokoltá tették, hogy a három aláíró állam egymáshoz fűző rendszert bizonyos módon továbbfejlesszük és az 1936-ban Rómában aláírt jegyzőkönyvek értelmében, a három állam csoporttá alakult és egymásközötti tanácskozásra állandó szervet létesített. Ez az új szerv elsősorban Bécsben 1936 november 11-én és

12-én ülésezett. Ennek az összejövételnek folyományaképpen Magyarország és Ausztria elismerte az etiópiai olasz császárságot, Olaszország és Ausztria pedig jogosnak és igazságosnak ismerte el a magyar kormánynak a fegyverkezési egyenjogúság kérdésében elfoglalt álláspontját, amely álláspontot azóta senki sem tehetett vitássá.

— A gazdasági téren, — folytatta Kánya — eddig végzett munka szintén figyelemreméltó. A csoport tagállamainak egymás közötti kereskedelmi forgalma fellendült és ez ismét nagymértékben hozzájárult Középeurópa más országainak gazdasági fejlődéséhez. Örömmel állapítom meg, hogy a mostani értekezlet, amely a békülékenységnek és méltányosságnak ugyanazoktól az eszméitől van áthatva, mint a megelőzőek, teljesen egyetért az összes alapvető kérdésekben, amelyekkel foglalkoznia kellett. Meg vagyok győződve, hogy ez az értekezlet még erősebben meg fogja szilárdítani azokat a barátsági kötelekeket, amelyek minket egymáshoz fűznek és hogy a kontinens általános megbéküléséhez lényeges elemekkel fog hozzájárulni.

Gróf Ciano is mondott pohárköszöntőt ezen az estebéden és szavai megerősítették azt a felfogást, hogy a három országot összekötő szálak nem csupán közös érdekekből indulnak ki, hanem céljuk az újjáépítés és a békemű állandó és rendszeres fejlődésének elősegítése.

— A római jegyzőkönyveket, — mondotta az olasz külügyminiszter — politikai és gazdasági kapcsolataink állandó és biztos alapját nem mint zárt rendszert alkották meg, amelynek célja három országunk elszigetelése és más hatalmak érdekeinek kizárása, vagy visszaszorítása a Dunamedencében. Ellenkezőleg, annak a politikának a keretében alkottattak meg, amely loyalsan és tartózkodás nélkül elismerte ezeket az érdekeket és együttműködést célzott létrehozni mindazon országok között, amelyek integráns részei Középeurópának és bizonyosságot tettek a velünk való együttműködésre irányuló jóakaratukról. Munkánk e szerencsésebb értelmezése és a realitás iránti mélységes fogékonyság, amelyről kormányaink bizonyosságot tudnak tenni, lehetővé tette a római jegyzőkönyvek harmonikus fejlődését a Róma—berlini tengellyel, továbbá a szívélyes együttműködést Olaszország és Jugoszlávia között éppen úgy, mint Ausztria, Magyarország és Németország között. Megelégedéssel állapíthatjuk meg, hogy munkánk eddig megtett útján három országunk közvetlen érdekein túl igyekeztünk mindig megteremteni az egyetértést, az igazság és a szilárdság hatályos feltételeit Középeurópában és a dunai Európában. Európa történelmének e zavaros korszakában bizonyosságot tettünk az összetartózkodásról, amelyet országaink mélységesen átérez-

nek és minden erejükkel megvédelmezik azt az eszményi rendszert, amelyen műveltségünk alapszik.

A római jegyzőkönyvet aláíró államok képviselői budapesti tanácskozásuk befejezésével 1937 január 12-én közös nyilatkozatot írtak alá, amelyben kölcsönös megalégedésre megállapították a római jegyzőkönyvek tényleges eredményeit és azok kedvező fejlődését. Kifejezték újra abbeli közös akaratukat is, hogy e jegyzőkönyvek szellemében fogják kimélyíteni politikai és gazdasági tevékenységüket és együttműködésüket. Ebben a tekintetben Magyarország és Ausztria képviselői rokonszenvüket fejezték ki a velük barátságban álló két nagyhatalom, Itália és Németország közötti benső együttműködéssel szemben, amely a Róma—berlini tengelyben nyert szentesítést. Ausztria képviselői ismertették politikájukat, amely a római jegyzőkönyvek és az 1936 július 11-i osztrák—német egyezmény elveinek összhangjára alapított. Magyarország és Ausztria képviselői megerősítették határozott elutasító állásfoglalásukat a kommunizmussal szemben és rokonszenvvel üdvözölték az olasz—német—japán kominternelleni paktumot, amely ugyanezen elvektől van áthatva. Megerősítették elhatározásukat, hogy saját országukban teljes erővel fognak a kommunista propaganda ellen küzdeni. Ismét megerősítették azt az elhatározásukat is, hogy Ausztria és Itália képviselői elismerik Magyarországnak a katonai fegyverkezés terén fennálló teljes egyenjogúságát. A három kormány képviselői szükségesnek látják ezen elv mielőbbi megvalósítását. Ausztria és Olaszország képviselői ugyanekkor kijelentették, hogy kormányaik nagy érdeklődéssel kísérik a Magyarország és Románia közötti viszony fejlődését. Abbeli nézetüknek adtak kifejezést, hogy a magyar—román tárgyalások kielégítő eredménye jelentősen hozzájárulna a dunai-Európa békéjének megszilárdításához.

Ha ez a nyilatkozat nem szolgált is különösebb szenzációval, de a budapesti tanácskozások eredményei megnyugtathatták azokat a külföldi hatalmakat, amelyeknek sajtója éppen ezekben a napokban meglepetésektől és szenzációs fordulatoktól tartott. Viszont a magyar közvélemény megalégedetten állapíthatta meg a budapesti tanácskozások után, hogy a római paktum maradt az, ami volt: a három baráti állam rugalmas és életképes szövetsége, melynek csoportjellege nem irányul senki ellen és amely lehetőséget nyújt a szerződő feleknek úgy közös, mint egyéni orientációra.

Itália szerepe a csehszlovák-magyar kérdésben.

Európában, különösen Középeurópában időközben feltartóztathatatlanul, dübörögve haladt a maga útján a történelem.

Az újabb és újabb események hatását Magyarország is érezhette. És ami a legfontosabb: ezek az események elősegítették a magyar revíziót, hogy az eljuthasson újabb és újabb állomásaira. Ezen az úton legerősebb támogatója a magyar revíciónak ismét csak a baráti Olaszország volt.

A világsajtót és a legmagasabb diplomáciát jóformán a békekötések pillanatától kezdve foglalkoztatta az osztrák Anschluss problémája. Vértengertől féltették egész Európát, ha bárki is az érdekeltek közül még csak kísérletet is tenne a megvalósítására! Amikor azonban 1938 március 12-én a német csapatok bevonultak Ausztriába és Bécs utcáin megjelentek a horogkeresztes lobogók, legfeljebb gyenge diplomáciai tiltakozásokat jegyezhetett fel a krónikás. Mussolini maga sem volt hajlandó fegyveresen megakadályozni azt az Anschlusst, amely végeredményében egy újabb erőteljes lépést jelentett előre a Duce által húsz év óta hirdetett revízió útján, mert hiszen közvetlen előidézője volt ez a cseh probléma megoldásának. Ezt nemcsak hogy az érdeklődés és az események központjába helyezte az Anschluss, hanem gyorsította is a kibontakozás folyamatát.

Itália előre látta a csehszlovák helyzet súlyos voltát és már két évtizeddel ezelőtt igyekezett is a világ figyelmét felhívni a veszedelemre. Nemcsak kereste, de meg is jelölte az utat, amely a békés megoldáshoz vezethetett, amit azonban Prága szívós ellenállása következetesen megghiúsított.

Az olasz sajtó jóformán a békekötések megszületésének pillanatában felismerte a cseh kapzsiságból eredő veszedelmet. Maga Mussolini volt az, aki szóvátette már az 1921 április 21-én adott interjújában, hogy a csehek milyen hamisításokkal igyekeztek félrevezetni a világot és elmondotta Barecca ezredes jellegzetes esetét Pozsonyban. Az olasz ujságok külpolitikuskai a cseh válság drámai kitörése előtt is már únos-úntalan rámutattak arra, hogy a csehek

milyen erőszakoskodásokat követnek el a magyarokkal szemben és iparkodtak lerántani a leplet a csehek szemforgató, hipokrita politikájáról. A „Popolo d'Italia“ már 1929 októberben cikket közölt „Nemzeti szabadság és tolerancia a csehszlovák köztársaságban“ címmel, amely így szólt:

— „Csehszlovákia ultrademokratikus állam, amelyben azonkívül, hogy minden tekintetben teljes a szabadság, minden kikötés nélkül és a legszélesebb mederben biztosítják azoknak a nemzeti-ségeknek jogait is, amelyek nem tartoznak a cseh nemzetiséghez“. Ezt a frázist ismétlik ezerszer és ezerszer naponta a prágai kormány tagjai, államférfiak és újságok. S minthogy ezt az állítást csengő pénzek árán a leghatásosabb külföldi propagandában is terjesztik, valóban akadnak is emberek, akik mindezt el is hiszik, sőt olykor olyanok is, akik nem útszéli politikusok, hanem olyanok, mint maga MacDonald. Éppen övele történt meg kormányrajutása előtt pár héttel, hogy cikket is írt erről és bizonygatta: „Éppen a csehszlovák köztársaság az egyetlen európai állam, ahol a különböző nemzetiségek problémáját olyan nagyszerűen és mindenkit kielégítő módon sikerült megoldani“. Helytelenségeket és hazugságokat elhíttetni a világgal nem nehéz dolog, ha egy állam baráti érzelmű lapok olyan hálózatával rendelkezik, mint a csehszlovák köztársaság. A baj csak az, hogy a valóság előbb-utóbb meghazudtolja mindezt, mint ahogy harsányabb és feltűnőbb cáfolatot nem is kaphatott volna a világ a cseh állapotokról, mint aminőket a pozsonyi terv tárt fel, ahol aztán teljes világításban láthatta mindenki, mit jelent a szabadság Masaryk kormányának uralma alatt.

A „Popolo d'Italia“ ismertette ezután a Tuka-pert, annak igazi okát és az ítéletet.

— Az az izgalom, — írta a Duce alapította újság, amelyet ekkor öccse, Arnaldo Mussolini szerkesztett — amely a csehekben mint félelem él, mert mindenben a csehszlovák állam fennállása ellen irányuló veszedelmet látnak, az igazságérzést is elhomályosítja bennük. A békeszerződések mesterkedéseiből megszületve, a csehszlovák állam magában hordja azokat az elemeket, amelyek már most kétségtelenné teszik széthullását. A határaik közé zárt különböző nemzetiségeket gondos, megértő és kívánságaikat kielégítő politikával megnyugtatni: ez csak a hivatalos nyilatkozatokban van meg. A valóságban a csehek olyan üldözési mániában szenvednek, hogy mindenütt és mindenben veszedelmet látnak, amely ellen túlzottan iparkodnak védekezni. Természetes, hogy a Csehországban hatalmas, egységes tömegben élő németekkel szemben, akik úgy a határon belül, mint a határon kívül nagy erőt képviselnek, a csehek nem mer-

nek represszáliákkal élni. De ha másokról van szó, mint pl. a tótokról, ruténekről, vagy pláne magyarokról, a félelmek kísértetei azonnal alakot öltenek és a represszáliák gyors és kíméletlenül kegyetlen megtorlásokban nyernek kifejezést. Különösen Magyarországgal és magyarokkal szemben, — kiáltotta világgá a Duce lapja — minden kíméletet azonnal félrevetnek.

Érdekes újabb adatokat is közölt a „Popolo d'Italia“ arról, hogy a csehek — akik annyira hangoztatják megértő politikájukat a nemzetiségekkel szemben — milyen előzetes, titkosrendőri vizsgálatot folytatnak minden esetben, ha valaki a csehszlovák állampolgárságot akarja elnyerni.

— Kezünkben van — írta a nagy olasz ujság — a pozsonyi bejelentőhivatal átirata a pozsonyi rendőrséghez, amelyben 17.127/1922. sz. alatti rendeletre hivatkozva (és ezt Szlovákia meghatalmazott kormányzóminisztere bocsátotta ki) felvilágosítást kért mindazokra nézve, akik cseh állampolgárságért folyamodtak. Többek között ilyesmit kérdeznek:

5. Milyen nemzetiségű az illető és az illető családja, aki az engedélyt kérte? Beszéli-e és mint beszéli a csehszlovák nyelvet? Milyen nyelven beszél otthon családi körben? Milyen körökben forog ő és családjának tagjai és milyen iskolába járattja gyermekeit? (Tót, cseh, német, vagy magyar iskolába?).

És aztán:

7. A folyamodó és családja milyen megkülönböztetett formában adott kifejezést rokonszenvének a csehszlovák nemzettel szemben és milyen kézzelfogható nyoma van ennek? Megértést mutat-e a köztársaság iránt? Ha igen, mi a politikai véleménye és remélhető-e, hogy ő és családjának tagjai hű állampolgárokká válnak, hasznos és engedelmes fiai lesznek a köztársaságnak? Az esetben, ha állampolgárságát megkapná, hasznos, vagy ártalmas volna-e ez a csehszlovák államra a választásoknál, vagy más alkalommal?

— A cseh rendőrség felügyelete nemcsak az idegenekkel, hanem a bentlakókkal szemben is sokszor egyenest elviselhetetlen, — állapította meg a nagy olasz ujság, amelynek itt idézett cikke azzal végződött, hogy: „Nyilvánvaló, MacDonald aligha lehetett tájékoztatva a csehek nemzetiségi türelmetlenségéről és szabadságszeretetéről“.

Alig múlt el hónap, sőt hét, hogy a baráti Itáliában cikkek, vagy könyvek ne jelentek volna meg a szláv veszedelemről és Magyarország gyötrelmes helyzetéről a kisantant gyűlölet-gyűrűjében, ahol Csehszlovákia urai irányították a kínzó hadjáratot a megcsonkított Magyarország ellen. 1930-ban egy kitűnő olasz közíró,

Umberto Nani adott ki könyvet „Oriente Europeo“ címmel, melyről a legnagyobb olasz napilapok is részletes ismertetőket közöltek és felhasználták az alkalmat arra, hogy hosszasan foglalkozzanak mind-azokkal a kérdésekkel, amelyek ránk, magyarokra vonatkoznak. Így a „Corriere della Sera“ Umberto Nani könyvéről írva, megállapította, hogy a békeszerződések diktálásának izzó atmoszférájában a legönzőbb érdekek is elérték leghihetlenebb álmaikat. Így szület-tek meg és nagyobbodtak meg államok, amelyek a lelkiismeretlen-ségnek köszönhetik létüket és amelyeknek legfőbb érdekük az, hogy a most már formátlan csonkig körülszabdalt Magyarországot állan-dóan bilincsekben tartsák.

Umberto Nani könyvében — amely bámulatos bizonyítéka annak, hogy az olaszok milyen tisztán látták a helyzetet és Csehország jövőjét is! — megállapítja, hogy az Osztrák—Magyar Monarchia szétदारabolása nem a hirdetett szabadságot hozta meg, hanem újabb elnyomatásokat jelentett. „A csehek olyan eszközökkel nyomják el a nemzeti kisebbségeket, magyarokat, németeket, lengyeleket, hogy ezt még a vén Ausztria sem engedte volna meg“, — mondta az olasz író, aki szerint azonban éppen a mai Csehszlovákiának van a leg-kisebb ellenálló ereje és csak addig élhet, amíg a nemzetközi szer-ződések életben vannak és a dunai status quot szuronyokkal tart-ják fenn. Azt sem hallgatta el Umberto Nani, hogy a csehek ádáz ellenségei Itáliának és a fasizmusnak és az olaszok emlékezetébe idézte, hogy a Mussolini ellen tervezett első merényletben benne volt a csehek keze... és pénze, amikor ugyanis cseh szocialisták fél-millió lírát adtak Zaniboninak és Capellonak, hogy távecsőves puská-val löjjék le a Ducet egy hotelszoba ablakából, amikor Mussolini kilép a Palazzo Chigi erkélyére.

„A csehek, — mondotta Nani, — két jogcímet kovácsoltak kisebb-ségeik leigázására: az egyik a történelmi alap, a másik az etnikai jog-cím. De mind a kettő hazug, mert Csehország sosem volt önálló, min-díg a német választófejedelemségek egyike volt és sosem volt nemzeti önállósága, de tradíciója és nemzeti műveltsége sem volt. A németek régebbi őslakók a mai cseh földön is, mint Massaryk mai alattvalói, mert hiszen már a régi római birodalom idején is ott laktak. A szlá-vok csak betelepédtek: a németek teljes joggal tekintik magukat őslakóknak itt, ahol a műveltséget ők terjesztették évszázadokon át. Ami az etnikai kérdést illeti: Csehszlovákia tizenhárom millió lakosa közül csak öt és félmillió a cseh és hét és félmillió a „kisebbség“. A cse-hek magukkal a tótokkal és ruténekkal sem élnek békében, — foly-tatta megrendítően világos megállapításait az olasz politikai író, — sőt amióta csak a csehek lettek urak a mai országukban, folyik a belső

harc közöttük, mert alig hogy Oroszországból visszatértek a cseh légiók és elfoglalták a Tótföldet, máris kitört a szeparációs mozgalom.

Hogy miért kormányozzák olyan zsarnoki kegyetlenséggel Ruthéniát a csehek? Erre a kérdésre is érdekes választ ad Nani, amikor Massarykra hivatkozik, aki egyik művében („Les Slaves après la guerre“, Orbis, Praga, 1925.) nyíltan megvallja, hogy a Ruténföldet csak mint zálogot kezelik, mert azt teljes egészében Oroszországnak óhajtják átadni. Ebben az esetben persze Oroszországnak le kell majd nyúlnia (és le fog nyúlni) a magyar síkságig, pár óra járásnyira Budapeستől.

— Pánszláv álom ez! — állapította meg Nani, de hozzátette rögtön, hogy: — A csehek a pánszláv tervek előretölt őrszemei és Prága sosem folytathat oroszellenes, sőt bolsevistaellenes politikát sem. Ez pedig már egész Európa veszedelme! Ez is a békediktátorok művének eredménye, akik szétrombolták a geográfiai és gazdasági, de etnikai szempontból is tökéletes Magyarországot és annak kárára megalkották mesterséges határaikkal a túlhízlaht kisantantot, de egy rövid évtized a kisantant megszületése után, már elegendő volt annak megállapítására is, hogy mindhárom utódállam külön veszedelemmel is kell, hogy számoljon: Prágának a németektől, Bukarestnek az oroszoktól kell állandóan félniök és valamennyinek — a magyaroktól. De a három kisantant állam, a magyar veszedelemtől eltekintve, nem sokat törődik a többi bajával. A cseheket egyáltalában nem érdekli például, hogy Románia az orosz bosszútól tart, viszont Romániát nem érinti a csehek félelme a németektől.

Egy harcos olasz újság, a Cremonában megjelenő „Regime Fascista“, egész cikksorozatban foglalkozott a cseh-rutén kérdéssel.

Jegyzet. A románokkal sem bánt valami gyöngéd kézzel az olasz szerző és megállapította, hogy amikor Aradon maguk az erdélyi románok arról vitatkoztak, hogy elszakadjanak-e vagy sem Magyarországtól, vagy a kantonformát válasszák, egyszerre csak megjelent Gyulafehérvárott a román katonaság és fegyverrel döntötte el Erdély uniójának kérdését, teljesen figyelmen kívül hagyva az erdélyiek jelszavát: „Erdély az erdélyieké!“

— Ma is úgy kormányozzák Erdélyt, mintha gyarmat volna! — mondja Nani, aki könyvének utolsó, legnagyobb fejezetében Magyarországgal foglalkozik és leszögezi, hogy az olasz-magyar baráti szerződés előtt a nagyhatalmak minden magyar problémát úgy kezeltek, mintha az kizárólag a kisantra tartoznék és Clemenceau szörnyű tervei szerint Magyarország nyolc esztendőn át vergődött ellenségeinek harapófogójában. De az 1927. évi olasz-magyar baráti szerződés megtörte Magyarország elszigeteltségét: ez volt első célja. A második most már az, hogy a revízió eszmét diadalra vigye. A magyar külpolitika érdeme, hogy a kisantant befolyása Európa politikájára szűnőben van és ami a jövőt illeti, kétségtelen, hogy Csehszág nem tud sokáig ellenállni a német nyomásnak, Romániában pedig a belső nyugtalanságok mellett, nem sikerült a nép figyelmét eléggé felhívni az orosz veszedelemre. Ebben a káoszban, egész Kelet Európában, a vezetős szerep Magyarországra vár, amely a múltban is védőbástyája volt a kultúrának és a hitnek, s amely az egyetlen etnikai egység a Dunamedencében.

Eszerint a Saint-Germain-i szerződés aláírásának hírére még a prágai lapok is meglepődve állapították meg túlzott követeléseiknek váratlan teljesülését, de érezték, hogy e sikert súlyos és megoldhatatlan problémák fogják nyomon követni. Mindenesetre megkezdték az ölükbe hullott terület rendszeres kizsákmányolását. Azt a rablást, amit a csehek a Ruténvidékkel végeztek, csak háborús állapothoz lehet hasonlítani, amikor az ellenség mindent sietve összekapkod és biztosabb vidékre küld, abban a tudatban, hogy előbb, vagy utóbb innen úgylis ki kell vonulnia.

A rutén problémáról egyébként egyik legnagyobb olasz tudományos társaság, az „Istituto per l'Europa Orientale“ kiadásában szintén megjelent egy nagy alapossággal és felkészültséggel írt könyv, *Carlo Magnino* műve „Il complesso etnico dei Carpazi“ címmel. A néprajzi és embertani szempontokon kívül, amelyeket az olasz tudós célul tűzött maga elé, a nagyközönséget különösen érdekelhette Magnino könyvében az a politikai szempont, amely felhívta a figyelmet a trianoni szerződés által a Ruténföldön is elkövetett igazságtalanságokra. A szerző szerint a csehek erőszakoskodása folytán a rutének még vallási közösséget sem akarnak elnyomóikkal és éppen ezért tömegesen térnek át az ó-orosz hitre. Ezeket az adatokat maga Magnino állapította meg, aki hosszú időt töltött a Ruténföldön és ami a cseh hivatalos statisztikai adatokat illeti, már könyve elején leszögezte, hogy azokban egyáltalán nem lehet megbízni, mert önkényesek és mert politikai célok szem előtt tartásával osztályozták a csehek a nemzetiségeket, nyelveket és vallásokat, olyan csoportokba, amelyek a cseh érdekeket jobban szolgálják. Magát azt a tényt is, hogy a ruténföldet megkapták, szintén ilyen „hamis beállításoknak“ köszönhetik. Amikor „a nemzetek önrendelkezési jogának“ szirénszólamai divatossá kezdtek válni — 1917 vége felé, — az eddig „önálló államot nem alkotó nemzetek“ érdekében is érvényesíteni akarták ezt az elvet: hogy pedig a „történelmi jogot“ is megtalálják erre, kimondották, hogy a történelmi jog megokolására van idő bőségesen! Sőt, a békeszerződésekbe külön paragrafust is vettek fel, amely szerint az Osztrák és Magyar monarchia levéltáraiban harminc éven át szabad a kutatás e jogok bebizonyítására ... utólag! De nemcsak a történelmi jogok, hanem nyelvi, embertani, vallási elemek és gazdasági okok ellenére is, önkényes határterületeket hasítottak ki Magyarországtól.

Carlo Magnino szerint a csehek a háború alatt „csak“ Csehszlovákia önállóságát követelték, beleértve az elnevezésbe a régi Csehország, Morvaország, Szilézia és Szlovákia területeit, — de nem is említve Ruténiát! Amikor később a békekonferencia elé állottak, már ezt is kérték: a kisoroszoklakta területeket, a Ruténföldet. Az akkori

döntőbírák tudatlanságát jellemzi, hogy — meg is kapták. De a békeszerződések a Ruténföldnek teljes autonómiát biztosítottak és Csehország kötelezte is magát, hogy ezt az autonómiát a legteljesebb mértékben tiszteletben fogja tartani. Külön „diéta“, a „seym“ gyakorolja majd a törvényhozó hatalmat, a nyelvi, oktatásügyi és vallási kérdésekben éppen úgy, mint a közigazgatásban. És külön paragrafust tettek kötelezővé, hogy a Ruténföld közhivatalnokait is a helyi lakosság köréből kell választani. Egy másik szakasz kimondotta, hogy Csehszlovákia köztársaságának nemzetgyűlésén a Ruténföldnek méltó képviselést kell biztosítani... De a „diétát“ sosem hívták össze, a Ruténföld autonómiáját biztosító szerződési pontokat sosem tartották be, ellenben lépten-nyomon megszegték, és a csehek egyszerűen annektálták Ruténiát. A csehek, akik „a nemzetiségeket fel akarták szabadítani“ és ezért kapták meg mindazt, amit kértek, — állapította meg az olasz tudós, — most éppen ők lettek a nemzetiségek elnyomói a „csehszlovák nemzet“ nevében.

A ruténkérdésről igen érdekes munkát írt Antonio Scrimali a „La Regione Autonoma della Ruthenia Dopo il Trattato di San Germano“ című könyvében. Itt Scrimali részletesen foglalkozik a saint-germaini szerződés következményeképpen előállott rutén problémával. Ismerteti a rutének sérelmeit mind adminisztrációs, mind gazdasági, mind kulturális téren. A csehek nemcsak, hogy semmibe veszik a szerződésben vállalt ruténföldi autonómiát, hanem a benszülőttek nemzeti, vallási és kulturális értékeit is le akarják rombolni, ennek következtében mint-hogy a rutének minden tiltakozása a Népszövetségnél vagy a saint-germaini szerződést garantáló hatalmaknál meghallgatásra nem talál, csak elősegítik a vörös veszély terjedését a Ruténföldön. Az ezer éven keresztül a magyarokkal egyetértésben élt rutén nép a sorozatosan elszenvedett igazságtalanságok miatt annyira elkeseredett, hogy már nem is titkolja gyűlöletét az egész cseh nemzet ellen.

A ruténkérdés megoldását csakis a magyarsággal való unió formájában látja, mert így nemcsak a rutén probléma intéződik el a rutének megalégedésére, hanem ennek következtében a lengyel-magyar közös határ megteremtésével egész Európa érdekeit fogják szolgálni.

A cseh népszámlálási rendszerről is egész sor leleplező cikket közölt az olasz sajtó. Többek között a fasiszta párt hivatalos lapja, a „Popolo d'Italia“, amely mindig zászlóvivője volt a revízió gondolatának, 1933 október végén nagy cikkben leleplezte a csehek népszámlálási rendszerét, amely szerint: „Ha a prágai kormányt bízták volna meg a népszámlálással Párizsban, a csehek azt is kimutatták volna, hogy a francia fővárosban a lakosság túlnyomó része — csehszlovák!“

A cseh népszámlálás előre kitűzött és kimondott célja az volt, hogy elnyomják a magyarokat Masaryk köztársaságában, — írta a „Popolo d'Italia“. — A népszámlálás eredményeként olyan adatokat közöltek a csehek, hogy azok szerint a szintiszta magyar városokban a magyar lakosságnak az utóbbi tizenöt esztendőben vagy pusztító járványnak kellett volna áldozatul esnie, vagy százezer számra kellett volna kivándorolnia. Az olasz cikk hangsúlyozta, hogy a csehszlovák állam kifejezetten kisebbségi állam és mint ilyen kötelezettséget vállalt a kisebbségek egyenjogúságának elismerésére és megvalósítására, sőt csakis azzal a feltétellel kapta meg a nagyhatalmaktól államának mai területét, hogy az odacsatolt kisebbségek jogait elismeri és megvalósítja.

A csehszlovák probléma lassanként az egész olasz sajtó megítélése szerint Európa legveszedelmesebb problémájává érett meg. Egyre több olasz tudós és közíró foglalkozott vele és a nagy napilapok külön tudósítokat küldtek ki Csehszlovákiába, hogy a helyszínen tanulmányozzák az egyre válságosabbá váló helyzetet. Így a nagy katolikus olasz napilap, a „L'Italia“ külpolitikai szerkesztője, Luciano Berra bejárta a kisantant államokat és cikksorozatban a csehszlovák állapotokkal foglalkozott, hogy felhívja az olasz közvéleményt, de az egész művelt világ figyelmét is arra a veszedelemre, hogy a csehek köztársasága milyen propagandát fejt ki a bolsevizmus érdekében. Beszámolt arról, hogy úgy Prágában, mint bármely más nagyobb városban Csehszlovákia területén, nyílt és mindent elárasztó kommunista propaganda folyt egyenesen az állam védelme alatt. Az újságárusító helyeken mindenütt nyíltan ajánlják a különböző nyelveken megjelent kommunista újságokat és könyveket. Mindennel, amit Moszkvában nyomtatnak, elárasztják a könyvesboltokat és újságárusító bódékat is, mialatt más országok újságjai előtt, különösen a magyar újságok előtt! — írja az objektív olasz újságíró, — elzárják kérlelhetetlenül a határokat, mert azok olyan tényeket közölnek, amelyeket hivatalosan meg lehet ugyan cáfolni, de amelyeket a valóság igazol. A moszkvai propaganda ezalatt teljes szabadságot, sőt védelmet élvez és így Prága a „komintern“ hadviselésének stratégiai központja lett. Ez a propaganda olykor kulturális köpenyeg alá igyekszik elrejteni igazi lényegét, mint pl. a „Szovjetbarátok Egyesületében“, vagy az „Orosz-Cseh Kulturális és Gazdasági Egyesülés“ esetében, amelyek az értelmiséget hálózzák be, előadásokat tartanak, folyóiratot adnak ki, amely azelőtt csak cseh nyelven jelent meg, de amely most már németül és magyarul is megjelenik azzal a céllal, hogy rést üssenek a nemzeti kisebbségek sorai-ban és megbontsák azok egységét.

— Prága — írta Luciano Berra — az egész nyugati műveltséget, a keresztény műveltséget veszélyezteti, amelyet istentagadó, erőszakos

propagandával aknáz alá a társadalom felforgatása érdekében. A spanyolországi események véres és tragikus figyelmeztetések, hogy hová vezetnek Moszkva sötét és bűnös játékai.

A Vatikán lapja, az „Osservatore Romano“, szintén több ízben foglalkozott a területi revízió ügyével és megállapította, hogy éppen a területi kérdések tartják ébren az elégedetlenség tüzeit a Dunavölgyében. Megállapította azt is, hogy a békés revíziók egyáltalán nem tartoznak az utópiák körébe, hanem történelmi lehetőségek és már a múltban is voltak békés revíziók. Természetes, ehhez meg kell, hogy legyen a jó szándék, amelynek alapja az, hogy a megoldást erőszak nélkül kell elérni.

Olaszország legtekintélyesebb külpolitikai hetilapja, a „Relazioni Internazionali“, a dolgok fejlődése alatt, a „Cseh válság“ címen foglalkozott a cseh kérdéssel és többek között 1938 április havában a következőket írta:

— Csehországban a kisebbségi kérdés húsz év óta megoldatlan, Politikai és gazdasági téren a kisebbségek érdekeit mindig alárendelték Prága érdekeinek, a cseh belpolitika pedig mindig határozottan kisebbségellenes volt. A csehszlovák köztársaság politikája ellenséges magatartást tanúsít Németország, Magyarország és Lengyelország, vagyis ama három állam ellen, amelyhez a köztársaság területén élő német, magyar és lengyel kisebbségek természetesen vonzódnak.

A magyarokról szólva, a „Relazioni Internazionali“ hangoztatja, hogy: ezeket megkérdésük nélkül és kétségen kívül akarataik ellenére csatolták a cseh köztársasághoz, ahol igen nehéz körülmények között élnek.

A sajtó, és a sajtó útján az olasz közvélemény már nemcsak tájékozva volt, de elő is volt készítve a Csehszlovákiában elkövetkezendő eseményekre. Természetesen a jólinformált diplomáciát sem érhetette meglepetés gyanánt az, ami bekövetkezett, mert hiszen nyilvánvaló volt, hogy Mussolini már 1938 májusában — Hitler olaszországi látogatása alkalmával — biztosította a Führert és kancellárt, hogy amennyiben a cseh probléma felvetéséből bárminemű komoly bonyodalom származnék, számíthat Itália támogatására. A Ducenak ez a felfogása mindenképpen fedte az időközben létrejött és megerősödött Róma—Berlin tengely politikáját és természetes következménye volt az immáron közel húsz éves revíziós állásfoglalásának. A magyar revízió gyakorlati megvalósítása most érkezett el arra az állomásra, amely már területi revíziót is jelenthetett és a magyar revíziós igényeknek legalább is egyrészét a német követelésekkel párhuzamosan végre ki lehetett elégiteni.

A történelmi események érlelődése közben az olasz sajtó folytatta felvilágosító munkáját és nem lehetett pusztán véletlen, hogy a „Giornale di Genova“ tudósítója, Felice Bellotti, 1938 július közepén éppen annak a Kassának tragikus helyzetéről írt nagy tudósítást, amely, húsz évi távollét után... pár hónap múlva már örömmámorban visszatérhetett az anyaországához. Az olasz újságíró megállapította, hogy: aki mitsem tudva a békeszerződések rendelkezéseiről, megérkezik Kassára, csak arról veszi észre, hogy Csehszlovákiában van, hogy az utcákon sok francia mintára szabott egyenruhába öltözött katonát látni. Különben az egész város megőrizte magyar jellegét. Az emberek magyarul beszélnek, mindenütt jellegzetesen magyar típusokkal találkozni és az egész város a dicsőséges magyar multat emlegeti. Ennek a történelmi multnak — írja az olasz tudósító — a háború végével egyszerre végeszakadt, amikor a cseh megszálló csapatok megindultak a magyar Alföld felé. Ezen a napon kezdődött és azóta tart a felvidéki magyarság tragédiája.

Az olasz tudósító beszédbe elegyedett egy magyar emberrel, aki elmondotta neki a magyarság panaszait. A zaklatás már a gyermekek megszületésekor kezdődik a névelmezés hirhedt módszerével, majd folytatódik, amikor a magyar gyermekeket minden módon igyekeznek megakadályozni abban, hogy átlépjék a magyar iskolák küszöbét. Ezeknek a magyar iskoláknak nagyrésztét egyébként megszüntették, vagy elcsehesítették. Ami a kisebbségi kérdés megoldását illeti, Londonból és Párizsból hiába adnak jó tanácsokat Prágának, — mert azokat ott aligha fogják megszívlelni.

Az olasz sajtó tudósításaiból igazán könnyű lett volna megállapítani maguknak a cseheknek is, hogy milyen súlyos helyzetbe került Csehország az Anschluss után, amikor azt hitték, hogy megszűnik minden baj és veszedelem, nyugodalmas élet vár rájuk, ha egyszerűen beveszik a papírkereskedések kirakatából — Európa térképét.

Az eseményekben ennyire gazdag napokban olyan újságcikkek is jelentek meg Itáliában, amelyek mind azt hangsúlyozták, hogy Csehszlovákia vagy elfogultságból, vagy ellenséges indulattal becsukja szemét a legdrámaibb valósággal szemben. Luciano Berra, aki több ízben járt Magyarországon és beutazta Ausztriát, Csehszlovákiát, Lengyelországot, Erdélyt, Romániát és Jugoszláviát „Vinti e vincitori nell'Europa Danubiana“ (Győztesek és legyőzöttek a Dunavölgyben) címmel, tudományos könyvet írt a legégetőbb problémáról és könyvét az Olasz Királyi Akadémia jutalommal tüntette ki. Könyvének előszavában Berra bejelentette, hogy a Dunavölgyben végzett kutatásainak célja az volt: megvizsgálni, vajjon a trianoni probléma csak-

ugyan európai érdek-e, illetve, megoldásától függ-e Európa békéje és jóléte? A meggyőződés, amelyre jutott az volt, hogy: amíg jóvá nem teszik a magyarság ellen elkövetett igazságtalanságokat, nem lehet békére számítani a Dunavölgyében. Könyvében főként Csehszlovákiának Moszkvával való szövetségére, tehát Prága kommunisztikus szállásmesteri tevékenységének veszedelmére hívta fel a világ figyelmét. Elmondotta, hogy a bolsevikiek iránt való rokonszev mint ösztönözte a cseh hatóságokat egyenest az orosz menekültek üldözésére, mint alakultak Csehszlovákiában szovjetbarát társadalmi, politikai, művészeti és gazdasági egyesületek és mint szolgálja a kommunizmus tanainak népszerűsítését a cseh sajtó, színház és mozi. Ismertette a nemzetiségi kérdés minden oldalát és ezt a következtetést vonta le: Szlovákoknak, magyaroknak, németeknek, lengyeleknek, ruténeknek túllontúl is sok okuk van arra a vádra, hogy Prága nem tartja tiszteletben kisebbségi jogait! És hangsúlyozza, hogy: még a cseh statisztikai kimutatások alapján is csak 1.11% többséget tudnak felmutatni a csehek az országban a többi nemzetiségekkel szemben. Nem csoda tehát, hogy Csehszlovákia állampolgárainak legalább is a fele számára Prága örökké csak ideiglenes főváros marad és mindig Budapest, Berlin és Varsó lesznek azok a pontok, amelyek felé a nemzeti aspirációk irányulni fognak.

Berra könyvének adatait nem is annyira magyar részről gyűjtötte, mint inkább cseh hivatalos forrásokból, amelyekből mindig sikerült a valóságot kihámozni, mint ahogyan a cseh és szlovák politikusok nyilatkozataiból is megdöbbenő igazságokat vezetett le mindig. Így pl. sokat idézte Hlinkát is, akivel hosszú beszélgetéseket folytatott és akiről ő maga írja, hogy: „Igazán nem lehetett magyarbarátnak nevezni és éppen ezért kijelentéseinek annál nagyobb a súlyuk“. És ez a „nem-magyarbarát“ Hlinka mondotta a következőket:

— A régi magyar uralom alatt Trencsénben a magyarok nemcsak háromszáz magyarnyelvű iskolát emeltek, de gyárakat is létesítettek úgy Trencsénben, mint Zsolnán, Turócszentmártonban, Csacán és Rózsahegyen. Szepes és Liptó megyében szintén nagyszámú gyárat állítottak fel és Rózsahegyen a szövőipar egymaga 6000 munkást, a zsolnai, turócszentmártoni, poprádi cellulozegyárak pedig 22.000 munkást foglalkoztattak. Volt kenyér, pénz — és jólét! Ma mindez eltűnt, vagy pusztulófélben van s alig tizenkét gyár, ha még dolgozik Szlovákia területén. A magyarok idejében Szlovákia lakói tizenkét millió aranykoronát kerestek havonta. Ma ez a szám zérusra apadt! S ma nem egy szlovák faluban, ugyanabban a vízben, háromszor is főznek krumplit, mert a népnek még sóra sincs pénze.

Az olasz író megcáfolhatatlan adatokkal bizonyította be, hogy Szlovákia nyomorának oka az, hogy elszakították Magyarországtól, amelyhez pedig nemcsak történelmileg, de földrajzilag és gazdaságilag is tartozik. Adatok sorával bizonyította, hogy a cseh hatóságok mint nyomják el a magyarokat minden téren s mint tiltják el például azoknak a Petőfi-verseknek szavalását is, amelyek pedig a cseh kormány által jóváhagyott iskolai olvasókönyvekben is szerepelnek. A kisebbségek és az állam közti ellentétekről megrázó képeket rajzolt Berra, aki a rutének helyzetét és tragédiáját is megvilágítva kiemelte, hogy a rutének, akik nem akartak Magyarországtól elszakadni, e célból külön bizottságot is küldtek Párizsba és fel akarták venni a tárgyalásokat a magyarok által felajánlott autonómia alapján.

Berra végül ezt írta:

— A Csehszlovákiában élő magyarok problémájának egyedüli megoldása az, hogy mindenekelőtt a magyaroklakta területeket vissza kell csatolni a régi hazához.

Ha másból nem, már az olasz sajtó hangjából is érezhető volt, hogy újabb és újabb nagy történelmi események előtt állunk. Értethető volt tehát az a nagy érdeklődés, amely Magyarország új miniszterelnökének, Imrédy Bélának és a nagymultú és nagytekintélyű Kánya Kálmánnak, a magyar külügyminiszternek római útját kísérte. Az egyébként is mozgalmas nyár kiemelkedő politikai eseménye volt a magyar államférfiak utazása, akik 1938 július 18-án érkeztek meg az „örök városba“.

„Nemcsak szudétanémet kérdés van, de van magyar, lengyel és szlovák kérdés is“.

Az olasz politika a Duna vidékén és a Balkánon, — írta a „Giornale d'Italia“, — egyre határozottabb alakot ölt és ezt a politikát az egyes népek nemzeti és politikai jogai iránt való tisztelet, az erők és pozíciók általános egyensúlyának megteremtésére irányuló törekvés, valamint az a célkitűzés jellemzi, hogy a helyzet megszilárdításában Európának e fontos része s Európa egyéb nemzetei közt a kapcsolatok egyre termékenyebbé váljanak.

A „Messaggero“ hangoztatta, hogy Olaszország volt az első nemzet, amely felismerte az igazságnak azokat a szempontjait, amelyek indokolttá tették a békeszerződések revízióját és a fájdalmas megcsonkítás jóvátételét. Itália egyetlen alkalmat sem mulasztott el, hogy kifejezésre ne juttassa Magyarország iránt való szolidaritását és ez a hagyományos barátságon felül azon a meggyőződésen alapszik, hogy Magyarországra a Dunamedencében a mérséklés és békítés fontos szerepe vár.

Az olasz sajtó hangjából ki lehetett érezni, hogy Magyarországra nézve is nagyjelentőségű események küszöbén állunk. És erre engedtek következtetni Mussolini szavai is, amelyek a magyar miniszterelnök tiszteletére adott díszlakomán, pohárköszöntőjében hangsúlyozták, hogy az Olaszország és Magyarország között fennálló barátság a szokásos formaságokon és sokrétű kapcsolatokon túl is, mély és biztos visszhangra talált a két nép lelkében és akaratában.

— A több mint tíz éves és eseményekben oly gazdag időszak alatt, — mondotta a Duce, — mióta ez a barátság létrejött és megerősödött, kapcsolatainkat egyre növekvő bizalom és szívéllyesség hatja át. A két nép és a két kormány nemzeti életük változó körülményei között is minden egyes alkalommal határozott bizonyítékát adta a kölcsönös helyzetek és követelmények baráti megértésének és mindig, spontán elhatározással, szilárdan egymás mellett állott.

Az olasz-magyar barátság irányelve: az alapvető politikai és gazdasági érdekek, a béke és az igazság magasztos eszményei felé való törekvés. E törekvéseknek és az érdekeknek ez a közössége magyarázza meg a két ország kapcsolatainak folytonosságát és azoknak fejlődését szélesebb keretek között, a más országokkal való kapcsolatok terén is. Különösképpen egyetért Itália és Magyarország abban, hogy a Dunavölgyében együttműködő politikát kell folytatniok, amely azonban nem zárt és még kevésbé irányul mások ellen, hanem ellenkezőleg, nyitva áll mindazok számára, akik mint mi, rendre és újjáépítésre törekednek. Ebben a politikában szem előtt tartva a közös érdekeket, értékesen működik közre az a reális szellem és békeakarat is, amely a Róma—berlini tengelyt és a Jugoszláviával való loyális egyetértésünket áthatja.

Imrédynek és Kányának ez a római utazása, a lelkes fogadtatás, — amely semmiben sem maradt hátra más magyar államférfiak előző fogadtatása mögött, — mind azt tanúsította ország-világ előtt, hogy ugyanaz a régi baráti viszony áll fenn a két ország között, mint aminő fennállott az 1927-i baráti szerződés és a római jegyzőkönyvek aláírásakor. A Duce szavai azonban többet is mondtak már: azt, hogy ez a baráti viszony megmaradt Itália és Magyarország között az Anschluss után is, azután is, hogy Ausztria kiesett a hármasszerből. Magyarországnak független állami léte védelmében és nemzeti céljainak előkészítésében továbbra is hatalmas támogatója maradt Olaszország, amelynek viszont érdeke, hogy Magyarország öncélú, folytonosan erősödő és fejlődő állam maradjon a Dunamedencében.

Az olasz lapok külön is hangsúlyozták, hogy az olasz-magyar együttműködés nem szakadt meg, de azt is, hogy — amint a „Tribuna“ írta — Mussolini Olaszországa sohasem fogja elfelejteni, hogy Magyarország a szankciók idejében Olaszország mellé állt. A félhivatalos „Giornale d'Italia“ vezércikkében azt írta, hogy az olasz-magyar barátság ma jobban mint valaha, éltető eleme az egész európai rendnek és töretlen az az akarat, hogy ezt a barátságot fenntartsák és napról-napra érvényesülő tevékeny együttműködéssé fejlesszék. Olaszországnak érdeke, hogy Magyarország erős, az őt megillető jogos igények tekintetében megbékélt, független és rendezett állam legyen és Európának azon az ideggócán, ahol dunai és balkáni irányzatok egymással találkoznak, az egyensúly és béke tényezőjét jelentse. Az olasz nemzet a magyarságban, — írta Gayda, — Európa mai zavaros pillanatában nemcsak hogy egészséges lelki és erős népet lát, hanem a fennálló rendnek és civilizációnak hős védelmezőjét, szemben a felforgató elemekkel.

Ekkor már sejteni lehetett, hogy az olasz és magyar kormány vezetői között e római beszélgetések folyamán a cseh kérdés várható fejleményeiről is tárgyaltak és a megoldás tekintetében legalább is elvi megegyezés jött létre közöttük. A magyar külpolitika irányítói már akkor meggyőződhetek arról, hogy Magyarország a cseh kérdésben teljes mértékben számíthat Mussolini támogatására, amint azt az elkövetkezendő hónapok igazolták is és amiről az olasz sajtó csehellenes állásfoglalása már ekkor, de évekkal ezelőtt sem hagyott fenn kétséget.

A történelmi 1938. esztendő eseményeiről — és magáról a cseh problémáról, amely végleg kilépett belpolitikai keretéből és Európa nagy, sorsdöntő problémájává vált — érdekes történelmi jelentőségű nyilatkozatot tett az olasz külügyminiszter. Ezt a nyilatkozatot gróf Ciano már a lezajlott történelmi események után tette meg, — 1938 november 30-án, a fasiszta képviselőház ülésén, — de a világ előbb nem is láthatta ilyen tisztán a működő erőket, az okokat és az elháríthatatlan eredményeket sem. Nála tömörebben és áttekinthetőbben a hivatásos történetíró sem mondhatta volna el a cseh dráma igazi lefolyását, a csehszlovák válságot előidéző okokat és körülményeket.

Gróf Ciano azzal kezdte beszédét, hogy 1937 december 18 óta Chvalkovsky római cseh követnek akkor első ízben feltett, majd később megismételt kérdéseire, hogy mi lenne Olaszország magatartása cseh-német válság esetén, — mindenkor azt tanácsolta Csehszlovákiának, hogy kössön sürgősen és szabad akaratelhatározásból egyezményt Berlinnel, Budapesttel és Varsóval, mert az események alakulásának kérelmelhetetlen kényszere ezt követeli. Felvilágosította a csehszlovák követet arról, milyen súlyos hiba volna szemet hunyni a reális helyzet előtt és tudomásul nem venni a tényeket, hanem továbbra is az együttes biztonságba vetett reményekkel áztatnia önmagát, vagy pedig éppenséggel abban bízni, hogy a földrajzilag távol-eső barátságok gyakorlati hasznót fognak mutathatni. Ezeknek a kijelentéseknek fontosságát Chvalkovsky kénytelen volt elismerni.

De az olasz külügyminiszter nem érte be evvel a tájékoztatással, amit az olasz parlament tagjainak nyújtott, hanem ismertette a Versaillesben összeraktatott Csehszlovákia egész történetét és ebben különösen kiemelte a cseheknek németellenes és magyarellenos tevékenységét, ami azután lehetetlenné tette, hogy az illető kisebbségek összhangban együttélhessenek és együttműködzhassanak a csehszlovák állammal.

— Az 1935. év tavaszán megkötött cseh-szovjet orosz egyezmény, — folytatta beszámolóját gróf Ciano, — Csehszlovákiát a dunamenti

Európa bolsevista hídfőjévé tette meg és ezzel kiindulópontja lett a döntő válságnak.

Az olasz külügyminiszter ismertette a cseh-szudétanémet viszálynak májusban történt kiélesedését, majd azokat a cseh üzelmeket, amelyek a német mozgósításról szóló híresztelésekkel ártani akartak Németországnak. Ilyen körülmények között, ebben az izzó atmoszférában Runciman kiküldetésével tett kísérlet már eleve kudarcra volt ítélve, s ebben a helyzetben a Duce augusztus 20-án, a válság kikerülhetetlen és közeli kiéleződését előre látva, utasítást adott az olasz külügyminiszternek, lépjen érintkezésbe a német kormányval és kérjen tőle felvilágosításokat, mert Mussolini ettől kezdve már óvóintézkedéseket szándékozott tenni az országhatár védelmére.

Gróf Ciano ezután beszélt a „Popolo d'Italia”-ban szeptember 15-én „Levél Runcimanhoz” címen megjelent cikkről, amely az egyetlen építő jellegű okmány a cseh-német viszályban. Ebben a Mussolini írta nagyszerű cikkben a Duce a magyar kérdést is belédobta az európai köztudatba, amikor ezeket írta: „...nemcsak szudétanémet kérdés van, hanem van magyar kérdés, van lengyel kérdés és van szlovák kérdés is. Annyi kérdés, ahány nemzetiség Benes felfujt köztársaságában él. Én azt hiszem, hogy Ön meggyőződhetett már arról, hogy amint nincs csehszlovák nemzet, éppen úgy nincs csehszlovák állam sem. A csehszlovák család tagjai a legkülönbözőbb fajokból valók és ki nem állhatják egymást. Csak a kényszer tartja őket össze. Amint megszűnik ez a kényszer, a csehszlovák állam feltétlenül darabokra esik... Csehszlovákia — mondotta Mussolini e cikke — mesterségesen összetákolt állam, amely meghazudtolta a népek önrendelkezési jogát és amely megérett arra, hogy azáltal bűnhődjék, ami által vétkezett.”

Gróf Ciano elmondotta azután, hogy Prága továbbra sem tanúsított megértést, ellenben magatartása mindinkább megmerevedett, ami azután csak súlyosbította a helyzetet. Így került sor Chamberlain szeptember 22-i berchtesgadeni utazására és ebben az időpontban foglalt a Duce végleges állást Olaszország nevében, utasítva gróf Ciano, hogy erről tájékoztassa Berlint. Szeptember 26-án, Hitler annak hatása alatt, hogy Csehszlovákia nem hajlandó teljesíteni a német követeléseket, elhatározta, hogy Prágához ultimátumot intéz, amely szeptember 28-án jár le. Ez az elhatározás, ebben a formában nem volt arra szánva, hogy a nagyvilág tudomására jusson, titkos elhatározás volt, de Itália berlini nagykövete még aznap este tájékoztatta erről gróf Ciano, aki nyomban jelentést tett Mussolininek. A Duce az értesítést a római pályaudvaron vette át, ahova éppen akkor érkezett meg Veronából, ahol nagy beszédet mondott, mint

tette ezt az előző napokban is, Felsőolaszország több városában. Az igen súlyos tartalmú értesítést a Duce megzavarhatatlan nyugalommal fogadta és elhatározta a másnapi mozgósítást.

— A mozgósítási intézkedések után — folytatta gróf Ciano — a Duce szükségesnek tartotta, hogy a legnagyobb szabadsággal fektesse le a Berlinnel való politikai barátság alapjait és katonai összekötő szerveket létesítsen. Szeptember 29-ének délelőttjére megállapodás történt a müncheni találkozó tekintetében. Ezen Ribbentrop és Ciano gróf vett részt, Keitel tábornok, német vezérkari főnök, illetve Pariani tábornok és Valle légügyi tábornok kíséretében.

Az olasz külügyminiszter ismertette még azokat az újabb utasításokat, amelyeket Mussolini néhány órával később Attolico nagykövetnek adott, oly értelemben, hogy Hitler fogadja el Chamberlain új javaslatát, amelyet Hitlerhez és Mussolinihez intézett. Ez úgy szólt, hogy értekezlet üljön össze, amelynek a problémát legkésőbb egy hét alatt fel kell számolnia. Kevéssel később, kora délután Attolico nagykövet távbeszélőn azt jelenti, hogy Hitler az indítványt elfogadta, de azzal az alapvető feltétellel, hogy: csak a Duce személyes részvétele az értekezleten biztosíthatja a sikert! Hitler választást engedett a Ducenak abban, hogy az értekezlet színhelye München, vagy Frankfurt legyen és Mussolini Münchent választotta.

Beszámolójában gróf Ciano kifejtette, mily nagy szolgálatot tett a békének a Róma-berlini tengely a csehszlovák-magyar viszály döntőbírósi elintézésben.

— A további, kárpátaljai eseményekkel kapcsolatban, — folytatta az olasz külügyminiszter, — szintén tökéletes volt a szempontok azonossága, noha egy jólismert bizonyos sajtó ennek ellenkezőjét igyekezett feltüntetni. Olaszország és Németország úgy találták, — és ebben találkoztak az érdekeltek hozzájárulásával is, — hogy nem kell ismét vitássá tenni olyan határ kérdését, amelyet alig húsz nappal előbb ünnepélyesen kijelöltek és elfogadtak. A döntőbírósi ítélet türelmes vizsgálat eredménye, amelyet a szigorú pártatlanság mércéje sugalmazott. Így történt, hogy nagy igazságtalanság tétetett jóvá. Nem jelentőség nélkül való az a tény sem, — mondotta még gróf Ciano, — hogy Olaszországnak éppen abban a Bécsben kellett egy nemzeti kérdésben felmerült vitában döntőbírói ítéletet mondania, amely város annyi időn át az olasz nemzeti jogok tagadását jelentette és mi olaszok, akik hallottuk a Ducet, aki először emelte fel szavát a megcsonkított Magyarország védelmében, igaz meghatottsággal láttuk a régi magyar zászlók visszatérését azokba a városokba, amelyeket igazságtalan szerződés szakított el a hazától és visszagondoltunk arra az időre, amikor a magyar nép lovagiasan

mellettünk állt, miközben egy olyan koalíció, amelyet sohasem fogunk elfelejteni, a fegyverben álló Olaszországot a népszövetségi hurokkal akarta megfojtani.

Gróf Ciano ismertette még az európai helyzet alakulását München és Bécs után, majd kijelentette, hogy a fasizmus, amely tettekkel bizonyította megingathatatlan viharálló erejét, a jövőben sem változtatja meg eddigi politikáját, még ha a javulás jelei láthatók is a horizonton. Olaszország nem engedi magát veszedelmes bizakodásba ringatni és éppen ezért harcra készen fel van fegyverezve.

Gróf Ciano beszéde alatt a fasiszta képviselők kétízben is igen melegen tüntettek Magyarország mellett. Amikor először ejtette ki Magyarország nevét, az egész parlament nagy tapsban tört ki, majd a magyar—cseh vitáról szóló rész és a megtorló intézkedésekkel kapcsolatban történt magyar állásfoglalásra való utalás után, a tüntetés még nagyobb erővel újult meg. A képviselők felemelkedtek helyükről és percekig tartó tapsal adtak kifejezést rokonszenvüknek Magyarország iránt, miközben többször is felhangzott az „Evviva Ungheria!” A Duce is felállt helyéről és résztvett a tapsban, közben pedig meleg szívéllyességgel üdvözölte a diplomáciai karzaton megjelent báró Villani Frigyes quirináli magyar követet.

Gróf Ciano nagy parlamenti beszédével egyidőben Bastianini külügyi államtitkár — későbbi londoni nagykövet — ugyancsak foglalkozott a cseh kérdéssel és a békeszerződések problémájával. Torinóban tartott előadást „A békeszerződések, amilyenek voltak és amilyenek ma” címmel és ebben rámutatott a párizskörnyéki békerendszer hibáira. Hangoztatta, hogy azzal nem az igazságot akarták szolgálni, hanem örökre biztosítani óhajtották a győztesek hatalmi erejét és túlsúlyát a legyőzöttek felett.

Bastianini részletesen ismertette Ciano külügyminiszternek a cseh-magyar vitában játszott szerepét, majd ezeket a következtetéseket vonta le: a békeszerződések, amelyeknek rendeltetése az volt, hogy fenntartsák megalkotóik számára a kedvező helyzetet, egyáltalán nem érték el céljukat. A békeszerződések nem akarták békés úton alkalmazni a megváltozott erőviszonyokhoz és helyzetekhez. Így aztán éppen a békeszerződések megteremtőinek kellett ölbe tett kézzel végignéznük, hogy azok egymás után összeomlanak. Viszont azok a kérdések, amelyeket a békeszerződésekkel látszólag megoldottak, ma mind újra napirenden vannak, sőt a húszéves hibák folytán még súlyosabbá váltak és új kérdésekkel egészültek ki. Előadása végén a külügyi államtitkár kijelentette, hogy: Mussolini, miután Olaszországnak birodalmat adott, a világnak meg fogja adni azt a békét, amelyet csak a római „aequitas”, a méltányosság biztosíthat.

Mussolini és — München, Ciano és a — Belvedere.

Gróf Ciano parlamenti beszámolójában ismertette főbb vonalait a szeptemberi eseményeket, amelyekre Bastianini is célzott. De a krónika teljességéből hiányoznák — bár nem akarjuk itt európai, vagy pláne világpolitikai szemszögből nézni az eseményeket, de igenis, legalább magyar szempontból! — ha elhallgatnók, hogy az általános zűrzavarban Mussolini volt az, aki nemcsak a békés megoldást kereste, de ugyanakkor egy percre sem tévesztette szem elől azt a megdönthetetlen igazságot, hogy éppen a béke érdekében a magyar érdekeket is ki kell elégíteni a legelső kínálgató alkalommal. A Duce egy pillanatra sem feledkezett meg Magyarország jogos igényeiről és az olasz külpolitika vezetői már akkor hirdették az utódállamok képviselői előtt a Magyarországgal való megegyezés szükségességét, amikor még csak legfeljebb a diplomáciai műhelyek érzékeny műszerei jelezték a közeledő földrengést. 1938 történelmi őszen triezsti nagy beszédében Mussolini már véglegesen leszögezte az olasz álláspontot a cseh kérdésben. Ez a beszéd, mely egy lángeszű reálpolitikus minden következménnyel számoló, történelmi távlatokat megvilágító, okokat és következtetéseket feltáró hitvallása volt, már többnek is mutatkozott a magyar ügy érdekében való egyszerű zászlóbontásnál. Mussolini megállapította Triesztben, hogy a cseh válságot nem lehet többé a szudétanémetek helyzetének megoldására korlátozni, hanem a mozaikállam többi nemzetiségét, magyarokat, lengyeleket és másokat is, népszavazás útján kell megkérdezni, akarnak-e továbbra is annak az államnak kötelékébe tartozni, melynek mesterséges keretei közé két évtizeddel ezelőtt — megkérdezésük nélkül! — kényszerítették.

Trieszt után ugyancsak még szeptember második felében a Duce ellátogatott Velence tartományának más városaiba is és mindenütt beszédet mondott, amelyeket a rádió közvetített. Szeptember 21-én Goriziában és Udinében, 22-én pedig Treviso főterén beszélt Mussolini. Itt mondotta:

— Ha Csehszlovákia ma olyan kényes helyzetben van, az azért történik, mert nem volt — most már igazán azt mondhatjuk, hogy csak *volt* — egyszerűen Csehszlovákia, hanem inkább... Cseh-Német-Magyar-Lengyel-Rutén-Román-Szlovákia. Követeljük tehát, hogyha már megoldják ezt a kérdést, akkor oldják azt meg teljesen.

Szeptember 24-én Pádovában van a Duce. És itt mondja:

— Az ég ma borús, de azért a nap még kisüthet. Prágának még hat napja van, hogy megtalálja a józan ész útját. De nemcsak képtelenség, hanem bűn lenne, ha millió és millió embernek egymásra kellene rontania csupán azért, hogy Benes úr uralmát fenntartsák nyolc különböző nemzetiség felett.

Másnap Vicenzában beszél a Duce:

— Európa a várakozás és a szenvedélyek hetét éli, — mondotta, — az egész világ elismeri már, hogy az 1919. évi békeszerződésekben hibákat követtek el. Én már 1921-ben felismertem ezt. Ha pedig hibát követtek el, mit kell tenni? Jóvá kell azt tenni! Mert régi mondás: tévedni emberi dolog, de ragaszkodni a tévedéshez, az már ördögi cselekedet! Nos hát most nemcsak hogy nem akarják jóvátenni a hibát, melyet Csehszlovákia mértéktelen felfújásával elkövettek, hanem minden áron fenn is akarják azt tartani. És ezért kellene Európa népeinek egymásra rohanniok! Európa felelős férfiai azonban el kell, hogy utasítsák maguktól ezt a szörnyű szerepet.

Két nap múlva, a legkritikusabb pillanatban, szeptember 27-én veronai beszédében Mussolini ismét nyíltan a magyar követelésekért száll sorompóba:

— A cseh kérdésnek, — mondotta, — mihelyt azt a történelem feltartóztathatatlan erői felvetették, hármas vonatkozása van: német, magyar és lengyel. A kérdést teljes egészében meg kell oldani. Ha van egy ember, akinek igazán éreznie kell, hogy ma mi megy végbe, az a cseh köztársaság elnöke, hiszen ő volt a Monarchia felbomlásának egyik fő előidézője.

Már-már úgy látszott ezekben a lázas izgalmú napokban, hogy a a békét legfeljebb valami csoda mentheti meg és Hitler csapatai 1938 október 2-án meg fognak indulni Csehország ellen, hogy fegyveres erővel szabadítsák fel szudétanémet testvéreiket. De másnap a világsajtó már közölte a hírt, hogy Chamberlain felkérte a Ducet, közvetítsen Hitlernél a cseh kérdés békés megoldása érdekében. Gróf Ciano mindezt elmondotta parlamenti beszédében és kiemelte, hogy ezt a hírt a Duce éppen Veronából Rómába térve, a pályaudvaron tudta meg.

Szeptember 29-én, délben, Münchenben már együtt is ült a négyhatalmi értekezlet. Ezen azonban eredetileg csak a szudétanémet kérdés szerepelt volna, ha Mussolini fel nem veti ott a magyar revíziós követel-

léseket is. A Duce, aki ezekben a villamosfeszültségű napokban olasz városok főterein beszélt az olasz tömegekhez, ott sem felejtette el egy pillanatra sem a magyar revíziót és érthető, hogy a müncheni értekezleten sajátkezűleg írt emlékiratban tett javaslatot arra, hogy a Csehszázgággal szemben fennálló német kívánságok mellett a magyar és lengyel területi igényeket is elégítsék ki.

Ezt a történelmi tényt az olasz félhivatalos „Informazione Diplomatica“ október 4-i száma világosan le is szögezi. Így született meg tehát a müncheni egyezményben ez a szakasz: „A négy hatalom kormányfői kijelentik, hogy ha a csehországi lengyel és magyar kisebbségek kérdését az illető kormányok közötti megegyezéssel három hónap alatt nem oldják meg, akkor ezeket a kérdéseket a négy nagyhatalom újabb értekezletén tárgyalja meg“.

A cseh kormány tehát olasz kezdeményezésre, kénytelen volt megkezdeni velünk a tárgyalásokat. De ezek a tárgyalások aligha vezettek volna eredményre, ha Itália nem áll ismét mellénk a legerőteljesebben. Gróf Ciano volt a magyar ügy szószólója, de védője is, amikor az eredeti négyhatalmi értekezlet gondolatáról lemondva, az olasz és német külügyminiszterekre bízott a döntés. Az izgalmas tárgyalásokon talán még izgatottabb lélekkel várta, lesté, figyelte a magyar közvélemény, amikor végre elindulhattak a magyar csapatok és Horthy Miklós bevonulhatott olyan magyar városokba, amelyek húsz éven át idegen zsarnokuralom alatt sýnylődték

Kassa felszabadult!

Az olasz sajtó hű krónikása volt a müncheni napoknak éppen úgy, mint a belvederei tárgyalásoknak, és 1938 őszén vezetőhelyen hasábos tudósításokban számoltak be a magyar városok felszabadulásáról és Horthy Miklós kormányzó diadalmas kassai bevonulásáról. A „Giornale d'Italia“ az első oldalt egészen kitöltő tudósításban számolt be az eseményről és ezt a tudósítást maga a lap főszerkesztője, Virginio Gayda írta. Az ő szavait idézzük itt:

— Magyarország nemzeti ünnepe volt az a nap, amelyen Horthy kormányzó bevonult Kassára.

Virginio Gayda ösmertette a magyar történelemnek a katolicizmussal való szoros kapcsolatait és utalt arra, hogy Magyarország mindig a katolicizmus fennmaradásáért harcolt a kelet felől előretörő népek hordáival szemben. A történelem során a magyarok harcaiból mint hűséges segítők, a szlovákok is kivették részüket, akiknek tekintete szintén Róma felé irányul, ellentétben a huszita érzelmektől átítatott csehekkel. Most is az ünneplők soraiban, — állapította meg a nagy római újság főszerkesztője, — a magyarok mellett ott állottak a kassakörnyéki szlovák földművesek is és együtt énekelték a magyarokkal a magyar nemzeti Himnuszot. Az olasz lap foglalkozott még Magyarország jövőjével is és rámutatott arra, hogy Magyarország számára immáron végetért külpolitikájának egyik fontos fejezete.

A torinói „Stampa“ szintén többhasábos tudósításban emlékezett meg a kassai bevonulásról és kiemelte, hogy a nagy ünnepségen sok szlovák is résztvett, akik a Kárpátok keleti völgyeiből jöttek, amelyeket a bécsi döntés Csehszlovákiához csatolt. De immáron ezeken a vidékeken is egyre erősödik a mozgalom a Magyarországhoz való csatlakozás érdekében.

A magyar kormány egy pillanatra sem feledkezett meg arról, hogy mi mindent köszönhet Olaszországnak és az ünnep örömei közben is gondja volt arra, hogy ezt az olasz kormányelnökkel közölje is. A meleghangú távirat, amelyet Mussolinihez intéztek, kiemelte, milyen hálával gondol reá az egész magyar nemzet, amely jól tudja, hogy a

Duce volt az, aki húsz éven át nem szűnt meg tanúságot tenni Magyarország irányában barátságáról és megértéséről, továbbá hogy ő volt az, aki a magyar követelések ügyét a nemzetközi politika első vonalába helyezte. Kánya Kálmán a „Messagero“ tudósítója előtt fenntartás nélkül kijelentette, hogy: az, ami történt, a Duce politikájának gyümölcse.

Az olasz sajtó hangsúlyozta, hogy a döntés, amelyet Bécsben hoztak, megfelelt a népi elven nyugvó igazságosság követelményeinek, de nem hallgatta el azt sem, hogy a magyarellenes irányzat, amely a kisantantban kifejezésre jutott, az utóbbi időkben lényegesen enyhült. Kiemelték továbbá, hogy a bolsevizmus elleni harcban Magyarország volt talán az első és a magyar politika Horthy Miklós bölcs kormányzása alatt ettől az irányzattól soha egy pillanatra sem tágitott, a kommunizmussal semmiféle megalkuvásra, vagy kompromisszumra kapható nem volt.

Közben — amint Ciano gróf mondotta — a „régí magyar zászlók visszatértek azokba a városokba, amelyeket igazságtalan szerződések szakítottak el a hazától“. Mussolini szerepe a müncheni értekezleten és Ciano gróf feledhetetlenül értékes munkája a bécsi döntőbírósi tárgyalásokon már közismert adatai a történelemnek. Mindenki tudja Magyarországon, mit köszönhetünk legigazabb barátunknak abban, hogy a megcsonkított magyar haza visszakaphatta egymillió gyermekét. Ezt a magasztos, ezt a húsz év óta szünet nélkül áhítozott, könyörgésekbe és imákba foglalt, valósággá vált csodát Itália segítségével nélkül aligha érthettük volna el. Annak az Itáliának köszönhetjük mindezt, amely a döntő napokban éppen olyan odaadással és nyíltsággal állt a magyar igazság mellé cselekedeteiben is, mint tette ezt a Duce a világot felrázó szónoklataiban. Nem csoda tehát, hogy amikor Horthy Miklós fehér lován átlovagolt a komáromi hídon, majd bevonult a „fejedelem városába“, a boldogságban ujjongó Magyarország lelkesen ünnepelte nagy barátját, Mussolinit is, hű munkatársával, gróf Cianoval együtt, akik hozzásegítették e magasztos ünnephez.

Az olasz sajtó természetesen továbbra is állandóan figyelemmel kísérte és nagy cikkekben méltatta ezeket az eseményeket. De a magyarbarát olasz körök gondoskodtak róla, hogy ne csak ujság-cikkek, hanem felolvasások, előadások is ismertessék, politikai szempontokból, a legutóbbi hónapok, sőt hetek drámai változásait. A milánói „Amici dell'Ungheria“ a kiváló közíró, Luciano Berrát hívta meg egy előadásra, melynek címe ez volt: „Mit jelentett a müncheni négyes tanácskozás és a bécsi egyezmény Magyarország szempontjából?“ Berra szerint München, de főként Bécs egy húszéves történelmi dráma epilógusát jelentette, befejezését egy végzetes politikai

pernek, de főként annak a mesterséges és hazug légkörnek összeomlását, amely egész Európára ránehezedett. Az 1938. esztendő Benes örökké beváltatlan váltóinak gyors és végleges liquidálását jelentette.

Luciano Berra előadásában kiemelte, hogy a Duce igazságérzetének és valóságlátásának köszönhető, hogy Csehszlovákia igazi problémája a világ lelkiismerete elé került és így a magyar revíziós törekvések végre elindulhattak a megvalósulás útján. De azt sem hallgatta el az olasz író, hogy a csehek a komáromi tárgyalások alatt, nemcsak ösztinteséghiányukról tettek tanuságot, hanem kicsinyes, szinte szatócsszerű alkudozási szellemükről is, amely az egész revíziós kérdést elsekélyesíteni óhajtotta. A bécsi egyezményt, éppen ezért, a trianoni békediktátumra mért első végzetes csapásnak kell tekinteni, mert Róma jegyében megszüntetett egy igazságtalanságot, ugyanakkor pedig végleges felbomlását jelentette annak a kisantantnak, amely állandóan 500.000 szurony acélerdejével akarta körülvenni a lefegyverzett Magyarországot. A bécsi egyezmény, — fejezte be Berra nagyérdekű előadását — nemcsak a történelem és a történelmi területek visszatérését jelenti. Legfőbb fontossága az, hogy végleg és elődázhatatlanul felvetette Európa döntőbírái előtt a magyar problémát. És miután a cseh vonalon minden kérdést sikerült megoldani, most hátra van még a román probléma. De már többé nem kétséges, hogy ezt is meg kell oldani, hacsak Románia nem óhajt veszedelmes elszigeteltségben maradni, mert hiszen ma már nincs többé az a kisantant, amely védelmet jelenthetne a románok számára, ha továbbra is megmakacsolni óhajtanák magukat.

Nem csoda, ha a legutóbbi események még bensőségesebbé tették az olasz—magyar barátságot és hogy Magyarország ennek napnap után kifejezését is adta. Gróf Csáky István, Magyarország új külügyminisztere, aki éppen a történelmi 1938. esztendő végefelé monddotta el Ózdon nagyszabású programbeszédét, mint képviselőjelölt, szintén felhasználta ezt az alkalmat, hogy a magyarság érzéseit szavakba öntse, amikor ezt mondotta:

— Tizenegy esztendővel ezelőtt Itália, amely mindig megbecsülte a magyar nemzet érdemeit és politikai hűségét barátai iránt, kezet nyújtott nekünk. E kézfogás elegendő ahhoz, hogy elsöpörje a magyar határokat borító felhőket!

Gróf Ciano lelkes ünneplése Magyarországon.

Röviddel a bécsi döntés után gróf Ciano az olasz fővárosból ismét ellátogatott Budapestre, ahol — 1938 december 19-én — nagy ünnepélyességgel fogadták Itália külügyminiszterét. Hivatalosan: pihenni, vadászni jött Magyarországra, de utazásának nyilvánvalóan más célja is volt, amire már célzások is történtek gróf Csáky István magyar külügyminiszter pohárköszöntőjében, amelyet a gróf Ciano tiszteletére adott díszebéden mondott. A magyar—olasz barátságban rejlő cselekvő erő már ekkor újabb eseményeket készített elő.

Nem udvariassági lelkesedés, hanem spontán érzéskitörés volt az az ujjongó, éljenektől és „Evviváktól“ zengő fogadtatás, amelyben Budapest lakossága Olaszország külügyminiszterét részesítette megérkezésekor. Gróf Ciano a magyarság az elmúlt évek alatt megtanulta tisztelni és szeretni. Magyarország baráti hűségéről szintén tanuságot tett már akkor, amikor kiállt Itália mellé az abesszín háború válságos időszakában. Az olasz nemzet éppen úgy, mint nagy vezére, a Duce és mint első munkatársa, gróf Ciano, nem feledkeztek meg a magyar hűségről, ami mind hozzájárult a két ország közötti barátság elmélyüléséhez. Gróf Ciano budapesti utazásakor ez kifejezésre is jutott, mert senki sem felejtette el Magyarországon, milyen hatással volt a szeptemberi napokban a Duce kiállításának a magyar ügy mellé és pontosan tudták azt is, hogy a belvederei tanácskozásokon, mikor a két baráti nemzet döntőbírái összeültek, hogy megindítsák azt a folyamatot, amelynek végső következése csak a magyar igazság teljes győzelme lehetett: milyen nagy szerepet játszott a felvidéki kérdés rendezésében gróf Ciano, aki hazájának egész nagyhatalmi súlyával kiállott a nemzetközi közvélemény előtt, a magyar igazság mellé.

Az olasz külügyminiszter budapesti látogatásának politikai jelentőségét az olasz sajtó is kiemelte, amikor megállapította, hogy ez: újabb megpecsételése annak a barátságnak, amely az egykori római paktum két aláíró államát ma is összeköti. Megemlégették azt is az olasz lapok, hogy a nagyszabású budapesti fogadtatás igyeke-

zett kifejezésre juttatni Magyarország háláját a bécsi döntőbíró iránt. A „Lavoro Fascista“ ez alkalommal kiemelte, hogy Münchenben Mussolini fellépése folytán érvényesülhetett elvben az igazság Magyarország számára, Bécsben pedig gróf Ciano és Ribbentrop együttműködése folytán ez az igazság meg is valósult. Virginio Gayda a „Voce d'Italia“-ban vezércikket írt „Olaszország és Magyarország“ címmel, s ebben megállapította, hogy: a budapesti találkozás tevékeny epizód lesz a Dunavidék politikai eseményeinek alakulásában. Hozzáfűzte még: Magyarország mindig biztosan számíthat Olaszország közreműködésére, amely gróf Ciano magyarországi utazásában a két nemzet közötti barátság újabb megnyilvánulását látja.

Gróf Ciano tiszteletére a magyar külügyminiszter estebédet adott a Park Clubban, amelyen pohárköszöntőt mondott. Megszoktuk már, hogy olasz—magyar vonatkozásokban elhangzott pohárköszöntők nemcsak udvariassági aktusok, hanem belépillantást engednek a készülő politikai eseményekbe is. Ha lehetséges, gróf Csáky István pohárköszöntője még ennél is többet jelentett nyíltsággal, férfias őszinteséggel, amikor a több, mint tíz évre visszanyúló kölcsönös olasz—magyar megértésről és az érdekközösségen alapuló szoros baráti kapcsolatokról beszélt, amelyek a két országot egymáshoz fűzik.

— Ennek a barátságnak politikai eszméje és célkitűzése, — mondotta a magyar külügyminiszter, — kezdettől fogva egy, az igazságosságon alapuló béke megteremtése és annak fenntartása volt Középeurópában. Ezek a célkitűzések ugyanazok, amelyek a Róma—Berlini tengelyt inspirálták és inspirálják. A magyar külpolitika, mint a múltban, úgy a jövőben is híven követve a tengelynek a nemzetek közötti békés együttélés megteremtésére és fenntartására irányuló célkitűzését, törhetetlen hűséggel ragaszkodik a tengelyhatalmakhoz és a „barátaim barátja az én barátom is“ elv alapján a legjobb baráti viszonyt kívánja létesíteni, fenntartani, illetve kiépíteni azokkal az államokkal, amelyeket a tengelyhatalmakhoz baráti érzelmek kötnek.

Gróf Csáky pohárköszöntőjében megemlékezett a müncheni négyhatalmi konferenciáról, amely újabb világháborútól mentette meg az emberiséget és amelynek folyománya volt a bécsi döntőbírószági határozat, ahol gróf Ciano oly kimagasló szerepet töltött be, s amely lehetővé tette, hogy a trianoni béke által igazságtalanul sujtott magyar nemzet visszakaphassa egymillió, az anyaországtól eddig elszakítva élt testvérét. Ezért a most már tízmilliós Magyarország, — mondotta a magyar külügyminiszter — soha el nem múló hálával viseltetik gróf Ciano és Magyarország nagy barátja, Mussolini iránt.

Gróf Ciano pohárköszöntője hangsúlyozta, hogy Olaszország milyen őszinte érzelmekkel viszonzza a magyar barátságot és kiemelte, hogy most még nagyobb örömmel, mint bármikor jött Magyarországra, ebbe az új, nagyobb, egészségesebb és erősebb Magyarországba, a bécsi döntéssel megállapított új határok közé, amely döntés eltörölte a békeszerződések egyik legigazságtalanabb lapját, újra megszilárdítva Középeurópában az igazságoknak azokat az alapelveit, amelyeket a Duce húsz éven át rendületlenül és kitaróan követett. Az olasz politikát mindig ezek az alapelvek hatották át és ezeknek a megvalósításánál nemcsak igazságot szolgáltatottak, hanem kijelölték a békének és az újjáépítésnek azt az útját is, amelyet Európa hosszú időn át aggodva hiába keresett.

A pohárköszöntők hangja ezen az estén olyan meleg és olyan lelkes volt, ami nemcsak szokatlan, de messze túlhaladja a diplomáciai udvariassági formákat. Nemcsak a magyar, de az olasz sajtó is megállapíthatta, hogy a két fiatal külügyminiszternek minden szava pontosan megfelelt annak az érzésnek, ami szívüket eltöltötte és ez volt e szokatlanul meleg hang egyetlen és igazi oka. Ezen az estén a müncheni konferencia alapelvéről, a néprajzi elvről is szó esett, mint amely lehetővé tette Münchenben a háború elkerülését és előkészítette a belvederei döntést. Amint Ciano mondotta, ez a döntés: „eltörölte a békeszerződések legigazságtalanabb lapját”. De a magyar ujságok, éppen úgy, mint az olasz lapok nem hallgatták el, hogy: München után is maradtak még ilyen igazságtalan lapok. Gayda a „Giornale d'Italia”-ban rámutatott arra, hogy Magyarország, miután nemzeti újjáéledésének legfontosabb szakasza lezárult, egyre határozottabban fekteti le belpolitikai, de nemzetközi célkitűzéseit is, amelyek harmonikus egységet alkotva, megadják neki az erőt történelmi küldetésének betöltésére. A magyar politika egyre határozottabban lép arra az útra, amelyet célkitűzései jelölnek meg és amely megfelel a Magyarország nemzeti szelleméből fakadó magyar külpolitikai hagyományoknak. A „Lavoro Fascista” szerint: „A tegnap megjelölt külpolitikai irány már a legközelebbi hetekben megvalósulás stádiumába juthat”. A „Tribuna” viszont hangoztatja, hogy gróf Ciano újabb budapesti látogatása új korszakot nyit az olasz—magyar kapcsolatok történetében és kiemeli, hogy Középeurópában Magyarországnak a jövőben elsőrangú helyzetet kell betöltenie.

A Ruténföld visszatér Szent István birodalmába.

A téli hónapok sem jelentettek tétlenséget a revízió frontján. Csak éppen a nagy eseményeket — melyekre már gróf Ciano pesti útjának alkalmából nyilatkozatokból, külügyminiszteri pohárköszöntőkből, újságközleményekből is következtetni lehetett — igazán csöndes diplomáciai munka készítette elő. Közben őrsváltás történt a budai vár miniszterelnöki palotájában, ahova gróf Teleki Pál költözött be, aki már két évtized előtt is irányította Magyarország sorsát, mint külügyminiszter, majd mint miniszterelnök. Az elmúlt utóbbi esztendőkből pedig — amikor a kultusztárca volt az övé — a komáromi szlovák—magyar tárgyalások alatt is tanúságot tett mindig és mindenben céltudatos, nagyvonalú magyar politikájáról.

Az 1939. esztendő tavaszán — amikor Szlovákia elszakadt Csehszagtól és Csehszág német protektorátus lett — újabb bilincsek hullottak le a megcsonkított Magyarország testéről és újabb ősi magyar városok térhettek vissza az anyaországba. Drámai feszültségűnek ígérkezett ez a tavasz, de aránylag vértelenül folyt le éppen a diplomácia munkája révén. Március második felében honvédeink a kivételesen zord időjárási viszonyok dacára is alig három nap alatt birtokba vették az egész Kárpátalját. Hazatértek — két évtizedes rabság és sanyargattatás után — városok, falvak, folyók, hegyek és az ezeréves Felföld bércein, Rákóczi „gens fidelissima“ földjén újra magyar zászlók lobogtak. Az ezeréves határ, melynek hágóin át a honfoglaló magyarság először hatolt be a Kárpátok medencéjébe, megint a régi testvéries közösségben ölelte az anyaországhoz a magyart és rutént. A rutén probléma, — melyről éppen Mussolini lapja, a Popolo d'Italia közel másfél évtizeddel ezelőtt közölte az első cikket Olaszországban — végre húsz küzdelmes esztendő után eljutott a megoldáshoz.

A felszabadító magyar csapatok felvonulása a járatlan utakon, hófürgetegben, a portyázó Szics-gárdisták franktirőr lesben-állását legyőzve, különösen az olasz sajtó katonai szakértőiben váltott ki

csodálatot és az olasz közvélemény olyan együttérzéssel kísérte a magyar honvédek előnyomulását, amely arról tanuskodott, hogy ismerte nem is annyira a terep, mint a diplomácia, különösen az olasz diplomácia előtt felmeredő összes nehézségeit. De a revízióért harcoló Magyarország megküzdött ezekkel is, Olaszország támogatásával. Nem véletlen, hogy gróf Teleki Pál miniszterelnök a Kárpát-alja visszatérte alkalmából az első táviratot Mussolinihez intézte és ez így szólt: „Mélyen meghatva attól a történelmi pillanattól, amikor a magyar csapatok hosszú idő óta először érik el Magyarország ezeréves határát, hálával gondolok Nagyméltóságodra, aki Európa államférfiai közül elsőnek ismerte el ennek az országnak az igazságát és aki több, mint tíz esztendő óta számtalan tanujelét adta Magyarország iránti barátságának és érdeklődésének. Egyik régi nemzeti törekvésünk mostani megvalósulásának örömteljes alkalmából bátor vagyok Excellenciádnak legszívélyesebb üdvözetem és legőszintébb nagyrabecsülésem nyilvánításával együtt az egész magyar nemzet háláját kifejezni“. A táviratra még aznap megjött a válasz Rómából gróf Teleki Pál címére:

„Az olasz nép osztozik a magyar nemzet örömében ebben a történelmi pillanatban. Köszönöm Nagyméltóságod szívélyes táviratát és viszonzom azokat az igaz barátságból fakadó érzelmeket, amelyek azt sugalmazták. *Mussolini.*“

Gróf Csáky és gróf Ciano között is történt ez alkalommal táviratváltás. A magyar külügyminiszter ezeket táviratozta:

„Magyarország hagyományos törekvésének megvalósulása alkalmából abban a reményben, hogy ezt nemsokára élőszóval is megismételhetem, már most sietek Nagyméltóságodat biztosítani arról, hogy a magyar nemzet sohasem fogja elfelejteni azt az érdeklődést, amelyet Nagyméltóságod a magyar ügy iránt mindig tanusított és amelynek egyik legértékesebb gyümölcse katonáink megérkezése az ezeréves határra. Meg vagyok győződve, hogy az így megteremtett helyzet erősen hozzá fog járulni az egész világ által annyira óhajtott európai béke megszilárdításának művéhez“.

Gróf Ciano távirati válaszában kiemelte, milyen örömet jelentett számára a magyar katonáknak Magyarország ezeréves határára való megérkezése alkalmából hozzá intézett távirat, amelyért köszönetet mondott. Kijelentette továbbá, hogy meggyőződése: a Magyarország által teremtett új helyzet jelentékenyen hozzá fog járulni az európai béke megszilárdításához.

Egy hónap sem telt el e táviratok váltása után és gróf Teleki Pál, gróf Csáky István külügyminiszterrel együtt, az olasz kormány-nál teendő hivatalos látogatásra, Rómába utazott. A fasiszta Itália ezt az alkalmat is felhasználta, hogy ország-világ előtt újra tanuságot tegyen őszinte magyarbarátságáról és az államférfiaknak általában kijáró, szokásos fogadtatásoknál összehasonlíthatatlanul melegebb ünnepé avatta megérkezésüket. Az olasz határállomáson, Postumiában, a magyar és olasz zászlókkal díszesen fellobogózott vasúti állomáson, a trieszti tartományfőnök, a kerületi hadtestparancsnok és gróf Ciano képviselője tisztelgett a magyar miniszterelnöknél és a magyar külügyminiszternél, akik elléptek a felállított díszszázad és balillák sorfala előtt. Hangos „Evvivák!” kísérték végig minden állomáson a magyar államférfiakat és az olasz lapok hasábos cikkekben, szinte tüntető melegséggel ünnepelték a baráti magyar nemzet vezető államférfiait. A „Tribuna“ hangsúlyozta, hogy az olasz nép újra kifejezésre juttathatja azokat az igazi baráti érzéseket, amelyek a magyar nép iránt eltöltik. Megemlítette továbbá, hogy Teleki Pál, mint miniszterelnök ezúttal először érkezik Rómába és gróf Csáky István is, aki pedig többször és huzamosabb ideig volt már az örök városban, miniszteri minőségben most jelenik meg először az olasz fővárosban. Külön emlékeztetett a „Tribuna“ arra, hogy gróf Csáky annakidején Mussolini libiai útján a Duce vendége volt, aki saját repülőgépén, melyet ő vezetett, mutatta meg a jövő magyar külügyminiszternek az afrikai olasz gyarmat szépségeit. Kiemelte, a nagy római ujság, hogy a magyar kormányférfiak mostani utazása magyar szempontból a legnagyobb fontosságú külpolitikai esemény. A „Lavoro Fascista“ azt hangsúlyozta, hogy Csehország feldarabolásával Magyarország Középeurópában az eddiginél sokkal fontosabb szerephez jutott. A „Corriere della Sera“ arra mutatott rá, hogy a magyar miniszterek római látogatása különösen kényes pillanatban történik, s fontos, mert a folyamatban lévő olasz—német, valamint olasz—jugoszláv megbeszélések közé esik. Kiemelte a nagy milánói újság, hogy különösen Itália következetes akciójának köszönhető a magyar—jugoszláv viszony loyális tisztázódása, ami már a legközelebbi jövőben várható szívélyes együttműködés bejelentése. Teleki és Csáky grófok elismerték, — írta a „Corriere della Sera“ — hogy az olasz—jugoszláv viszony barátságos légkörének helyreállítása nélkül talán nem is lehetett volna súlyosabb véráldozat elkerülésével keresztül vinni a magyarokta vidékek visszacsatolását és hogy ennek az olasz—jugoszláv barátságnak tulajdonítható, ha Románia tartózkodott elhamarkodott katonai akciótól azokban a súlyos pillanatokban, amikor az új magyar sors kialakulóban volt a Ruténföldön.

Gróf Teleki Pál miniszterelnököt és gróf Csáky István külügy-minisztert virágbaborult, ragyogó olasz tavasz, káprázatos pompa, a hivatalos külsőségek minden fénye és Róma népének ujjongó lelkesedése fogadta az örök városban. Az olasz előkelőségek élén maga Mussolini várta és nagy melegséggel üdvözölte a magyar kormányférfiakat, akiket az olasz kormány a Villa Madama-ban, a Monte Mario oldalán emelkedő gyönyörű reneszánszpalotában látott vendégül.

A római látogatás kiemelkedő eseménye volt az a két pohárköszöntő, amely a Duce és a magyar miniszterelnök részéről elhangzott a Palazzo Veneziában adott ünnepi estebéden.

Mussolini üdvözlő szavai során kifejezést adott Olaszország örömeinek és meglegedésének, hogy Magyarországnak — úgy, amint ezt Olaszország régóta és állhatatosan az igazság alapelveinek értelmében mindig követelte — visszaadtak olyan területeket, amelyeket minden jog ellenére vettek el tőle és hogy Magyarország javára helyreállították az igazság alapelveit.

— Hasonló meglegedéssel állapítottuk meg ugyancsak a legutóbbi események alkalmával is, — folytatta a Duce — hogy mily bizalom, a megértésnek és szolidaritásnak milyen szelleme jellemzi államaink kapcsolatait. Ezeknek a kapcsolatoknak alapja: a két ország kölcsönös érdekei és az a határozott akarat, hogy egyesítsék erőiket a rend és a béke védelmére. Ennek az akaratnak Magyarország ismét bizonyosságát adta az eredetileg Olaszország, Németország és Japán között megkötött antibolsevista egyezményhez való csatlakozásával. Ezzel a ténnyel új kötelék létesült Olaszországgal és a baráti hatalmakkal és Magyarország értékesen hozzájárult Középeurópa és a Dunamedence nyugalomához, valamint politikai és társadalmi rendjének megszilárdításához, tökéletes összhangban azokkal a célkitűzésekkel, amelyek az olasz politikának is alapvető céljai. Ezt a politikát, mint mindig, a realitás szelleme, az igazság és a békeakarat jellemzi, — emelte fel szavát Mussolini, aki még hozzátette, hogy ez a politika irányítja ugyanakkor Jugoszláviával való együttműködését is. Majd ismét kifejezését adta annak a megdönt-hetetlen barátságnak, amely Olaszországot és Magyarországot egymás iránt eltölti.

Gróf Teleki Pál válaszában kiemelte, hogy azok a baráti érzelmek, amelyeknek olasz részről való elementáris erejű megnyilatkozásai már eddig is körülhullámozták Magyarországot, erős önbizalommal töltik el, mert egy nagy nemzet mélyen átérzett vonzalmából fakadnak.

Benito Mussolini, gróf Teleki Pál és gróf Csáky István
a Mussolini-fórumon a fasiszta ifjúság díszfelvonulásán. (1939, április.)

— Az elmúlt hónapok eseményei, — mondotta ezután a magyar miniszterelnök, Mussolini felé fordulva — megnyitották az igazság útját a magyar nemzet részére, azt az utat, amelyen Nagyméltóságod vezetése alatt az olasz nép esztendőik óta szívósan, eréllyel és szeretettel munkálkodott. Különösen szerencsésnek érzem magam, amiért nekem jutott osztályrészül, hogy Rómában előszóval először én mondhatom meg Nagyméltóságodnak, hogy történelmi tettéért a legszerényebb magyar házacskában is hálával, megbecsüléssel és őszinte ragaszkodással emlegetik Olaszország nevét. A bizalom, a megértés és a szolidaritás minden alkalommal meg fog nyilvánulni nálunk, amikor a magyar nép ösztönszerűleg megérzi, hogy az olasz nép ezt tőle elvárja. Tudjuk, hogy Olaszország határozott akarata erős Magyarországot kíván. Nekünk viszont életérdeünk, hogy az Olasz Birodalom hatalma gyorsan emelkedjék a legmagasabb fokig. Az elmúlt tizenöt év eseményei ebből a szempontból a legjobb reményekkel kecsegtetnek. Kölcsönös mély rokonszenv és a közös érdek hoztak össze bennünket. A rend fenntartása és az igazi béke kiépítésére irányuló elszánt akarat fognak minket a jövőben kényszerítő erővel együtt tartani. Nincs semmi, ami elválasszon bennünket az olasz politika alapvető célkitűzéseitől, hiszen ezek máris éreztetik jótékony hatásukat a Dunamedencében!

Gróf Teleki Pál beszéde további részében kijelentette, miszerint nem engedhetjük meg, hogy bármely más államhatalom ferde megvilágításba próbálja helyezni a magyar nemzeti politikát. S hangsúlyozta, hogy Budapest és Belgrád között mindjobban hódít a kölcsönös megbecsülés.

A díszebéd politikai szenzációt jelentő pohárköszöntőinek elhangzása és az asztalbontás után Mussolini először gróf Csáky Istvánnal vonult félre és hosszasan tárgyalt vele, majd csatlakozott hozzájuk gróf Teleki Pál és gróf Ciano, hogy ekkor már négyesben folytassák, félrevonulva, a megbeszélést. Róma ekkor már tudta, hogy a közeli napokban sorra kerül gróf Ciano és Markovic délszláv külügyminiszter megbeszélése is. Érthető, hogy ezt az újabb találkozót újabb láncszemnek tekintették mindenütt abban a sokoldalú tervben, amelyet az olasz külpolitika kifejt.

Gróf Teleki Pál római tartózkodása alatt a Stefani-iroda útján nyilatkozatot adott az olasz sajtó számára és abban megemlékezett nagybátyjáról, gróf Teleki Sándorról is, aki Garibaldi ezredese volt. A legendás condottiere annyira szerette a magyar hőst, hogy egy szicíliai ütközet után inget cserélt vele és ezzel a szimbolikus cselekedetével testvérévé fogadta. Garibaldi ingét mint féltett családi

ereklyét őrzi a Teleki-család. A magyar miniszterelnök nyilatkozata során a következőket mondotta még:

— Az én érzelmeim az egész magyar nép érzelmeit képviselik, amelyekkel a fasiszta Olaszország és Duceja iránt viseltetik. A Duce iránt, aki első védelmezője volt az elgyengült és magára hagyatott igazságos magyar ügynek és aki azóta is számtalan megindító és becses tanujelét adta bensőséges barátságának.

Itália támogatja Magyarországot a Kárpát-medence problémáinak megoldásában.

A Palazzo Veneziában elhangzott felköszöntők már világosan jelezték, hogy Mussolini nem tekinti befejezettnek a Magyarország érdekében folytatott nagy munkáját. És most, hogy a magyar Felvidéken és a Kárpátalján a revízió már elérte nagy céljainak egy részét, a Duce támogatja Magyarországot abban, hogy a Duna-medencében az igazi béke légkörében mielőbb megindulhasson az alkotó munka és megteremtődjék a rég óhajtott összhang.

Virginio Gayda, a „Giornale d'Italia“-ban már nyíltan megírja: „Magyarország magatartása világos, határozott és tevékeny lesz. Itália jótanácsaival és baráti együttműködésével mindig igyekezett előmozdítani a megegyezést Magyarország és szomszédai, nevezetesen Jugoszlávia és Románia között“. A „Tribuna“ azt hangoztatta vezércikkében, hogy Magyarországra a mai helyzetben a Duna mentén és a Balkán vidékén új, fontos feladatok várnak és a magyar államférfiak római tanácskozásának Európa mai helyzetében különös fontossága van.

Gróf Teleki és gróf Csáky több ízben — és nem egyszer órákon át — tanácskozott a Duceval és az olasz külügyminiszterrel. Az olasz sajtó — és főként a külügyminisztériumhoz közelálló lapok — cikkeiből meg lehetett állapítani, hogy az olasz—magyar eszmecsere folyamán a délszláv kérdés csakugyan elsőrendű helyet foglalt el.

A magyar barátság valóban nemcsak szívélyes, de meleg volta mellett tanuskodik egy epizód, amely az olasz parlamentben, éppen ezidőben, a magyar államférfiak római látogatásának napjaiban zajlott le. A fasiszta kamara feliratban válaszolt az uralkodó legutóbbi trónbeszédére. E felirat a Magyarországra vonatkozó kapcsolatairól a következőket mondta:

— Nagy meglepéssel láttuk, hogy a lovagias magyar nemzet az elmúlt hónapok folyamán meg tudta valósítani egyes jogos követeléseit.

A felirat e szavainak felolvasásánál az olasz képviselőházban ismét lelkes magyarbarát tüntetés játszódott le és az olasz képviselők — akiket ma már „nemzeti tanácsosoknak“ neveznek — lelkesen megtapsolták Magyarországot.

A római megbeszélések szellemében nyilatkozott már úgyszólván hazaérkezése pillanatában gróf Teleki Pál, amikor Nagykanizsán az ünneplő közönség és a város vezetői előtt — azoknak üdvözlését megköszönve — ezeket mondotta:

— Valóban olyan országból jövünk, ahol a legkisebbtől a legnagyobbig, a gyermektől az öregig, az elegáns hölgytől az egyszerű munkásig mindenki szeretettel fogadott bennünket. Láttam, hogy ez a szeretet őszinte minden iránt, ami magyar. Az egész olasz népben él ez a szeretet, amely a Duce személyében éri el csúcspontját. Méltónak kell lennünk nagy nemzetek szeretetére és ezt úgy érzük el, ha mi is nagyok vagyunk. Ez a nagyság sokszor nem a lélekszámtól, vagy a területtől függ, hanem a lelki nagyságtól az élet minden percében, minden változatában, a foglalkozások minden ágában.

De még inkább kifejezte a római tárgyalások szellemét a „Mép“ üdvözlésére adott válasza:

— Az előző magyar kormányok nyomdokain járva, — mondotta gróf Teleki Pál — igaz, régi barátságot fűztünk tovább. Nem alkottunk újat vele, csak a régieket mélyítettük ki tovább, biztosítékául annak a jövőnek, amelyet a tengely nemzetei és vezetői Európa békéjének érdekében célul tűztek. Mind Rómába menet, mind visszajövet Jugoszláviának legszebb vidékén átutazva, ott is barátságot tapasztaltunk a kormány és egyéb tényezők részéről. Azt, amit más nemzetek és e nemzeteket vezető, nemzeteik lelkét gondozó államférfiak irántunk éreznek, azt mi magunk csak azzal erősíthetjük meg, hogy erőnket fokozzuk, hogy önmagunkban erősek vagyunk, kitartók, fegyelmezettek, erős akaratúak. Ha vannak is álmaink, nem álmokban, hanem a valóságban élők és azt komoly, mindennapi munkával szolgálók vagyunk.

Gróf Csáky külügyminiszter a sajtónak nyilatkozott római útjáról és a következőket mondotta:

— Visszapillantást vetve az olasz földön eltöltött napokra, meleg szívvel emlékszem vissza arra a részünkre felejthetetlen fogadtatásra, amelyben a nagy Olaszország Duceja, kormánya és népének minden rétege bennünket részesített... Nagy örömmel mentünk a baráti Olaszországba és most a legteljesebb megelégedéssel tértünk onnan vissza. Római megbeszéléseink a Duceval és a vezetése alatt álló kormányzat tagjaival, a legszívélyesebb légkörben folytak le és

a hivatalos közleményből már ismeretes jó eredményhez vezettek. Azzal az érzéssel tértünk vissza hazánkba, hogy hasznos munkát végeztünk. Ez az utazásunk is bebizonyította, hogy az olasz és magyar barátság mélyen és szilárdan gyökerezik népeink szívében.

Ugyancsak a római tárgyalások felfogását tükrözték vissza gróf Csáky szavai a magyar képviselőház külügyi bizottságában tartott expozéjában, amelyben többek között ezeket mondotta:

— Az olasz birodalom vezetői szóval és tettel támogatták Magyarországot küzdelmes éveiben és csak legutóbb is odanyilatkoztak, hogy az erős Magyarország részükre politikai szükségesség.

Valószínűleg az általános nemzetközi feszültségnek és nem a nyári hónapok Celsius-fokokkal mérhető forróságának, hanem a készülő nagy dráma forró előhangulatának tudható be, hogy az áprilisi római tárgyalásokon kitűzött úton az események nem haladhattak avval a gyorsasággal, amely Európa, különösen pedig a Duna menti államok együttműködése érdekében kívánatos lett volna. A nemzetközi helyzet időközben fenyegetően kiélesedett. Remény és kétség között vergődött az egész világ éppen a nyári hónapok alatt és a danzigi kérdés lángbaborítással fenyegette Európát.

Egy évvel ezelőtt, 1938 nyarán is ilyen volt a helyzet: akkor nem a lengyel, hanem a szudétanémet kérdés miatt. S akkor a Duce mindent elkövetett a fenyegető katasztrófa elhárítására, ami sikerült is neki. Nem csoda tehát, hogy 1939 nyarán és nyárutóján is az „örök város” felé fordultak a reménykedő szívek milliói. És természetes, hogy gróf Csáky magyar külügyminiszter tájékozódó körútja nem szorítkozott csupán Németországra, hanem a magyar külpolitika irányítója Rómába is elrepült, látogatást tett gróf Ciano külügyminiszternél, majd vele együtt felkereste Mussolinit.

Hivatalos jelentés szerint ezeknek a megbeszéléseknek kimondottan tájékozódó jellegük volt és gróf Csáky nyilatkozata szerint: „Ami a római látogatást illeti, — mondotta — csak természetes, hogy az európai helyzet jelenlegi fejlődési szakaszában érintkezést keresek a baráti államok politikai és diplomáciai személyiségeivel”.

Hazatérve gróf Csáky elmondotta, hogy:

— Magyarországnak szerencséire minden államban vannak barátai. Ezek jóakarátú közbenjárását kérem kormányaiknál és ismerőseiknél. Emlékeztessenek mindenkit arra, hogy ez az ezeréves ország minden korban és körülmények között mindennél többre becsülte megbízhatóságát s nemzeti becsületét és, hogy éppen ezt értékeli benne hatalmas barátai is. Ha valaki megkísérelné éket verni Magyarország és barátai közé: ez hiábavaló erőlködés volna! Mert barátaink is megbíznak bennünk, tudva, hogy a független és

erős Magyarország a közép-európai politikai egyensúly egyik nélkülözhetetlen tényezője. A béke fenntartása és Magyarország életérdekei ellen dolgozik az, aki régi, meghitt és teremtmény barátság meg-lazítására törekszik.

Gróf Csáky e kijelentései után alig egy hét múlva megdördültek az ágyúk a keleti fronton, majd nyugaton is... De azért a diplomácia tovább dolgozott, sőt, ha lehet, még fokozottabb erővel. És köztük az olasz diplomácia is, amely egy pillanatra sem tért el régi célkitűzéseitől, Magyarország érdekében. Miután a jugoszláv—olasz baráti viszony egyúttal a jugoszláv—magyar viszony megjavulását, szívélyessé válását jelentette, most már a magyar—román légkör javulását szerette volna látni Itália. Itt azonban — mintha csak a közelmúlt tanulságain sem akarnának okulni — román részről ismét olyan makacs ellentállás mutatkozott minden magyar közeledéssel, minden békítő kísérlettel szemben, akárcsak az egykori kis-antant harmadik hatalmánál, a már kimúlt Csehszlovákiánál.

Olaszország és a magyar-román kérdés.

Az olasz diplomácia, de az olasz sajtó is már hosszú esztendőök óta figyelemmel kísérte a magyar—román viszonyt, a magyar „kisebbség” sínylődését elszakított színmagyar városokban, a románok makacs ellenszegülését minden olyan magyar követeléssel vagy akár közvetítő olasz kísérletezéssel szemben, amely enyhíteni kívánta a magyarok elnyomatását Erdélyben. Mindez pedig nem újkeletű. Olasz újságírók és politikusok mellett természetesen olasz tudósok is elmélyedtek a magyar—román problémába és Giacomo Bascapé egyetemi tanár a magyarság mindenkori fellegvárának, Erdélynek történetével foglalkozott lelkes és beható kutatás alapján. Könyve, melynek címe: „Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania” (Roma, Anonima Romana Editoriale) kimutatja az olasz és magyar műveltség teljes harmóniáját Erdélyben és azt, hogy mindez milyen értéket jelent az általános európai műveltségben. Ezzel természetesen az olasz—magyar barátság történelmi távlatát mélyítette ki.

Arrigo Solmi, a nagy olasz történetíró és politikus, a fasiszta parlament külügyi bizottságának előadója, később államtitkár, majd igazságügyminiszter — meg is állapította Bascapé könyvéről az ahhoz írt előszóban, hogy: „Kelet-európa történelemírói a legnagyobb hálával tartoznak majd Bascapénak, aki a milánói Ambrosiana könyvtár kimeríthetetlen kincsei közül (ahol egyébként XI. Pius pápa könyvtároskodott) előásta az Erdélyre vonatkozó régi kéziratokat és könyvében szorgalmasan és lelkiismeretesen feldolgozta”.

Ezek az ismeretlen kéziratok nagyrészt régi olasz utazók, kereskedők és diplomaták feljegyzései és Bascapé könyvében, amely komoly és megtámadhatatlan történelmi okmányokon alapuló tudományos munka, fölényes tárgyalagossággal mutatja ki Jorga „tévedéseit” és rosszhiszemű beállításait Magyarország ellen. Fejére olvasta Jorgának: történelmileg kimutatható, hogy a románok (valacchi = oláhok) a XII. század végén kezdtek csak beszivárogni Erdélybe és ott szellemileg olyan alacsonyrendű életet éltek, hogy sem a műveltségben, sem a politikai életben soha részt nem vehettek. Ezt egyéb-

ként az is igazolja, hogy román város-, hegy- és folyó-nevek nem maradtak fenn és a mai román nevek nem egyébek, mint fordításai, vagy román fonetika szerint való elferdítései a magyar, esetleg szláv kifejezéseknek. Az oláhok nem a római légiók ivadékai, hanem annak a kóbor, vándor népnek leszármazottjai, akik igaz, hogy az ezredik esztendőben már ismereteseek, de a bizánci írók azt is megállapították róluk, hogy Tessáliában, Etoliában, Epirusban, Középmacedóniában éltek és — nem a mai Erdélyben! Ez a szegény pásztornép vándorlásai közben érintkezve a római katonasággal, nyelvében sok újlatin kifejezéssel gazdagodott, amelyeket megőrzött akkor is, amidőn „Valacchiában“ és „Moldovában“ telepedett meg. Innen jutottak el Erdélybe, de csak akkor, amidőn ott már a magyarok voltak az urak, és az erre vonatkozó első dokumentumok II. Endre uralkodása alatt keltek. A tatárjárás alatt megritkult magyar lakosság helyébe engedték be az „oláh pásztorokat“ és ez a beszivárgás a további századok folyamán sem szakadt meg, mert egyrészt a szerbek terjeszkedése, másrészt a török betörések az erdélyi hegyek mögé való menekülésre kényszerítették az oláhságot, ahol a magyarok teljes szabadságot biztosítottak számukra.

A fiatal olasz tudós, Bascapé könyve régi olasz feljegyzések alapján képet ad arról a magyar vendégszeretetről is, amely otthont nyújtott az oláhságnak, hogy néhány évszázad múltán ugyanaz az oláhság elszakítsa Szent István birodalmából azt az Erdélyt, ahol ők menekvést találtak.

Arrigo Solmi előszavában megállapította még: „Erdély kilép a gyér adatok homályából és belép a história fénykörébe, még pedig a műveltség történetének legérdekesebb korával.“

Az olasz tudományos körök munkája még nem rázta fel a nagyközönség érdeklődését. De rövidesen az olasz sajtó fel kellett, hogy figyeljen mindarra, ami Romániában történik, amikor Mussolini revíziós politikájával szemben ott egyre hangosabb lett — a Revízióellenes Liga. Ekkortájt — 1934 elején — írta a római „Tevere“:

— A revízió kérdése úgy látszik nem hagyja nyugodtan aludni kedves román barátainkat. Az elmúlt január 8-án megalakult Kolozsvárott a Revízióellenes Román Liga. Úgy látszik ez a liga a földöntúli erőket is sorompóba akarja állítani, mert alakuló gyűlését a kolozsvári görögkeleti püspök palotájában tartották meg, magának a püspöknek elnöklétével. A mozgalomból keresztes hadjáratot akarnak csinálni, amit az is bizonyít, hogy az összes erdélyi érsekeket és püspököket a liga tiszteletbeli elnökeivé választották. Minthogy érsekek és püspökök nem mehetnek ki agitálni az utcára és a laikus vezetők sem akarják magukat kompromittálni, már az elmúlt év december

18-től kezdve megkezdték a revízióellenes diákszövetség szervezését, amelynek célja, hogy a kisebb rendbontásokat elvégezze. Úgy látszik, a szervezést rendszeresen hajtották végre. A diákszövetség különleges bizottságokat alakított az egyes országok ellen, amelyek különösen kiérdemlik a revízióellenes gyűlöletet, mint Olaszország, Németország és Magyarország.

Olasz újságírók bejárták Erdélyt és nyitott szemmel tanulmányozták ott a kisebbségi magyarok helyzetét. A nagy katolikus milánói újság, a „L'Italia“ külpolitikai szerkesztője, Luciano Berra például ezeket írta:

— Bejártam egész Erdélyt, a zöld és festői Erdélyt, amelynek egét azonban valami különös szomorúság borongja be, amely a románul nem beszélő lakosságra nehezedik, akik állandó sóvárgással gondolnak hazájukra, amelytől elszakították őket. Már az arcok is elárulják itt, hogy a lakosság nem román eredetű. A városok nevét megváltoztathatták, de lelküket nem tudták megváltoztatni a románok. Nagyváradot ma hívhatják Oradeának és Kolozsvárt elkeresztelheték Clujnak: a földrajzi neveket megváltoztathatták, de a történelmet nem lehet meghamisítani. A történelmet nem lehet egy tollvonással eltörölni és a néplelket nem lehet rendeletekkel átformálni. A mai Romániába érkezve, a realitás éppen ebben a drámában szökik az ember szemébe (dráma, amely sokszor a tragédia komoly gyászáig emelkedik), amely egy nép politikai és egyúttal szellemi életének drámája is, amikor egy nap új határok közé szorítva ébredtek fel, mint foglyok saját ősi földjükön. Itt, ahol a leggyakoribb az összeütközés fajok és kultúrák, nyelv és vallás, mélyen gyökerező hagyományok és erőszakos újítások között! Meg-megállani ezekben a városokban, azt jelenti, hogy — meghallgatni a sóvárgás, az emlékezés fojtott szavait. Erről beszélnek itt házak, kövek, szobrok (amelyek még megmaradtak) és ezek az ősi történelemről beszélnek és igyekeznek megszólaltatni ennek a földnek szívi és érintetlen lelkét azon a valóságon keresztül, amelyet itt mindenki csak ideiglenesnek tekint és olyan friss név-átfestéseken keresztül, amelynek nyelvét itt a nép nem is érti.

— Ez a lélek — folytatja a kitűnő olasz újságíró — a mult szenvedéseiben, nagy és szent érzéseiben gyökerezik és nincs erő, mely le tudná győzni és meg tudná törni! Még ha el is törölnék a föld színéről ezeket a városokat, hogy Bukarest új zavaros építészeti stílusában építsék fel újra őket, lelkük és mély érzésük még ekkor sem változnék meg. Ennek a népnek sohasem lesz fővárosa a felhőkarcolók és rozoga kunyhók Bukarestje, ahol még kelet szellője fujdogál, — hanem az ősi és királyi Budapest, az a szent hegy, ahol a Vár pán-

célosfalu szobájában Szent István dicsőséges koronáját őrzik. Az erdélyi magyarok, akiket a trianoni szerződés Romániába kebelezett be, különösen pedig a félmillió székely: tántoríthatatlan hűséggel gondol tegnap hazájára.

Titulescu kisebbségi politikájáról ezt írja a „L'Italia“:

— A nemzetiségeket olyan lehetetlen és tarthatatlan békediktátumok igyekeznek összefoncsorozni, amelyek a tudatlanság és igazságtalanság légkörében születtek meg avval a politikai célzattal, amely elnemzetlenítő irányokat szolgál, nemcsak évszázados hagyományok, de az illető békeszerződések paragrafusaival szemben is! A román műveltségnek az a prototípusa, amelyet Titulescu képvisel, kijelentette, hogy: híve a nemzetiségek teljes jogegyenlőségének, de csak abban az esetben, ha... megszűnnek a nemzetiségek! A kisebbségek öngyilkossága esetén tehát Titulescu hajlandó volna jogegyenlőséget biztosítani számukra is. E cinikus felfogással szemben a valóságban a probléma sokkalta bonyolultabb és kényesebb is! És ha e pillanatban nem is vihető még keresztül a tarthatatlan békeszerződések revíziója, amit pedig a hosszú és szomorú tapasztalatok sora megkövetelne, a helyzet igazi képe egyre tisztább lesz és ma már egyre jobban meggyőződhet a világ arról, hogy a mai helyzet csak újabb és újabb áthidalhatatlan akadályokat teremt és olyan nyugtalanságot, amely egyszer sokkalta veszedelmesebbnek fog mutatkozni, mint valaha.

Luciano Berra a román kormány kisebbségi politikájáról megállapítja, hogy az „gyarmati rendszerrel dolgozik“, felhívja a világ figyelmét arra, hogy pl. az utóbbi két esztendőben Erdélyben mintegy kétszáz néptanítót neveztek ki, de azok közül egyetlenegy sem volt erdélyi. Ugyancsak ez alatt a két év alatt kinevezett 1600 közhivatalnok közül csak 67 volt erdélyi. Amikor erdélyieket kellene kinevezni, a bukaresti kormány állandóan arra hivatkozik, hogy minden állás be van már töltve és a költségvetési összeg teljesen ki van merítve. A valóság pedig az, hogy adófizetés dolgában Erdélyre esik egész Románia adójának 60%-a. A nagy katolikus újság munkatársa ismertette még a különböző vallások helyzetét Erdélyben és Romániában és felsorolt eseteket, amikor a román hatóságok elvették egy kis városka egyetlen katolikus templomát is, azzal a megokolással, hogy az orthodox püspökségnek van arra szüksége, holott az orthodoxoknak abban a városkában már hat templomuk volt, míg a római katolikusoknak, akik több mint ezer lelket számlálnak, immáron egyetlen templomuk sem maradt. Az egyetlen kedvezmény, amit számukra Bukarest hajlandó volt adni, hogy — felépíthetnek, saját költségükre, egy másik templomot.

Művelt nemzetek között példátlanul durva hangon intézett támadást a román sajtó egyrésze, köztük a „Glas Romanesc“ 1936 december havában, amikor is az erdélyi magyarságot új Szent Bertalan éjszakával fenyegette meg. Az olasz lapok most is a magyar ügy mellé állottak és a „Tribuna“ többek között megállapította, hogy: „Ez a hallatlan román támadás, amely gyilkosságra és erőszakra hívja fel a románokat az erdélyi magyarok ellen, már több mint rendkívül sajnálatos! Vajjon gondol-e a román sajtó arra, milyen óriási felelősséget vállalt magára a művelt világ sajtója előtt? Lehet, hogy holnap ezek a szavak lesznek azok, amelyek a román parasztokat befolyásolják és tettekké válnak és embervadászatot eredményeznek.“

A „Lavoro Fascista“ szintén Románia ellen fordult és hangoztatta, hogy ez a sajtóhang, amelyet egyes exaltált személyek használnak és amelyeket egyes román lapok közölnek is, semmi esetre sem járulhat hozzá annak a nyugalomnak fenntartásához, amely okvetlenül szükséges, hogy az erdélyi kisebbségek kérdését nyugodtan meg lehessen oldani a művelt nemzetek módszerei alapján.

A magyar kormány mindig békében igyekezett élni szomszédai-val, és kisebbségeinek sorsát mindig szíven viselte. Román részről azonban nemcsak a revízió gondolatával nem tudtak megbarátkozni, de még avval sem, hogy a magyar kisebbségeknek emberi sorsot juttassanak. Az olasz politika, amely mellénk állt az optánskérdésben éppen úgy, mint Titulescunak és sajtójának kötekedő támadásaival szemben, ebben a szektorban is hangsúlyozta, sőt éreztette is magyarbarátságát. Az ilyen irányzatú cikkek nem mentek ritkaságszámban az olasz sajtóban, de a római „Lavoro Fascista“ cikke a magyar-román kérdésről mégis megérdemli, hogy ne érjük be egyszerű megemlékezésével. A lap rámutatott arra, hogy gróf Csáky István soproni beszéde és a román részről elhangzott nyilatkozatok ellenére sem történt változás a helyzetben. „Budapest — írta a római újság — néhány hét előtt azt a javaslatot tette, hogy Magyarország és Románia között közvetlenül rendezzék az ellentéteket. A magyar javaslatnak eddig nem volt folytatása. De ha eddig nem is történt ezen a téren haladás, ez remélhetőleg nem zárja ki, hogy a jövőben főképpen a tengelyhatalmak és Jugoszlávia jószolgálatai folytán javulás ne következzen be a magyar-román viszonyban. Sajnos, a két ország között a sajtótámadások kiújultak. Budapesten jogos felháborodást keltett, hogy a román kormány a határvidék románokkal való betelepítésére gondol. Úgy látszik azonban, azok a kísérletek, amelyeket Románia ebben az irányban tett, eddig nem jártak sikerrel. Kitűnt, hogy a román telepesek hiányos gazdasági ismereteik folytán, nem tudják pótolni a

magyarokat és már sokan Romániában is azt kívánják, hogy vonják meg a telepeseiktől a nekik juttatott földet." Az olasz lap kifogásolta még, hogy Romániában igen sok magyart jogtalanul megfosztottak román állampolgárságától és a román kormány semmit sem tett ezeknek a visszaéléseknek orvoslására. Hangsúlyozta a „Lavoro Fascista“, hogy a magyar-román viszonyt csak úgy lehet rendezni, ha nem hagyják figyelmen kívül azt a kétséghivonhatatlan tényt, hogy a húsz év előtti békeszerződések ma már érvényüket veszítették.

Gróf Csáky 1939 június 12-i beszéde világosan kimutatta, hogy a román kormány magatartása nem volt sem jogszerű, sem méltányos, sem észszerű. Az egész olasz sajtó megállapította, hogy: a román politikát ugyanaz a szellem vezeti, amely éveken át megakadályozta a magyar-román kapcsolatok javulását. Ebben azonban Magyarországot vád nem érheti. A román kormány álláspontjának lényege, úgy látszik, továbbra is az akar maradni, hogy: nem hajlandó kötelezettséget vállalni a kisebbségek irányában, így tehát kitér a Magyarországgal való megegyezés elől. A „Resto del Carlino“ szerint Románia magatartását csak úgy lehet értelmezni, hogy a románok nem hajlandók szívélyes megbeszéléseket kezdeni Magyarországgal a kisebbségek kérdésében. A „Lavoro Fascista“ szerint a románok nem hajlandók beváltani szavukat és kitérnek az elől, hogy a magyar kisebbségek sorsát kielégítő módon rendezzék. A „Stampa“ rámutat arra, hogy Jorga, a román szenátus elnökének beszéde valóságos háborús uszítás Magyarország ellen. Az „Avvenire“ szerint pedig: „Jorga, a román szenátus elnöke olyan kijelentéseket tett, amelyek felelős államférfiú szájából valóságos háborús bejelentésként hangzanak, amikor azt mondotta: a románok sajnálják, hogy márciusban nem viselhettek háborút azok ellen, akik megsértették Romániát és kétségbe vonták a románok jogait.“

Ekkor már egész Európát háborús hangulat dominálta és azok a történelmi események, amelyek Európa szívében ezidőtájt végbe mentek, nem egyszer már-már szinte a kirobbanásig fűtötték alá a román-magyar viszonyt is, főként azért, mert Bukarest nem tudott megértést tanúsítani a magyar aspirációkkal és azoknak megvalósulásával szemben. Ám a magyar kormány bölcs mérséklettel mindig elkerülte nemcsak a vizályt, de még az élesebb hangú vitát is. Amikor aztán 1939 őszén eldőrdültek a fegyverek, Mussolini a béke és a békés közvetítés mellé állott ki és a fegyveres semlegességet vállalta, magasabb célok érdekében. Életérdekeiről azonban nem mondott le ekkor sem Olaszország és azt sem óhajtotta, hogy Magyarország mondjon le aspirációiról.

Magyarország a háború fellángolása előtt is már tisztán óhajtott látni a maga portáján és tisztában óhajtott lenni szomszédai szándékaival is. Fokozottabb mértékben követte ezt az irányt a háború kitörése után. A „Lavoro Fascista“ ekkor hosszú cikket közölt „Magyarország és szomszédai“ címen, amelyben megállapította, hogy: ami a magyar-román kapcsolatokat illeti, a magyar kormány javaslatot tett a kisebbségi kérdés megoldására, a román kormány azonban erre nem válaszolt, ellenben legutóbb javaslatot tett magyar-román támadást kizáró szerződés megkötésére. A magyar kormány azt felelte, hogy ilyen egyezmény felesleges, mert Magyarországnak nincsenek támadó szándékai, sőt az ilyen szerződés megkötése esetleg közvetve annak elismerését tartalmazná, hogy Magyarország fegyveresen akarja megtámadni Romániát.

Gróf Csáky külügyminiszter 1939 november 21-én a képviselőházban nagy beszédet mondott, amely összefoglalta a magyar külpolitika célkitűzéseit és a magyarság nemzetközi állásfoglalását. Ez a beszéd — amelyre az egész világ felfigyelt nagy koncepciójáért és világos meghatározásaiért — rámutatott arra, hogy Magyarországot a legmeghittebb barátság fűzi Itáliához, továbbá, hogy, ha ezekben a válságos időkben cselekvési szabadságunkat mi is fenn tudjuk tartani, sőt azt bizonyos szempontokból növelhetjük is, továbbá a nemzeti munka folytatólagossága csorbát nem szenvedett, — azt részben a Mussolini erős kormányzata alatt álló Olaszország bölcs és előrelátó politikájának köszönhetjük. Ami Romániát illeti, a kezdeményező lépéseket megtettük a két ország közötti légkör fertőtlenítésére. A továbbiakat Bukarestre bízuk. Ma még Romániától függ, tud-e és akar-e és ha igen, mily komolysággal, az új koreszmék nyomán a realitások terére lépve, a modern Dunamedence világának kialakításában közreműködni, avagy megvárja-e, amíg ránehezedik a történelem.

Az olasz sajtót, éppen úgy, mint a római politikai világot élénken foglalkoztatta gróf Csáky külpolitikai expozéja, amely öntudatos hangnemben juttatta kifejezésre a trianoni szerződéssel szemben húsz év óta elfoglalt magyar álláspontot. „Férfias beszéd“ cím alatt a római „Tribuna“ a következőket írta: „Magyarország az igazságos békét akarja, annak Mussolini-féle értelmezésében. Mindaddig, amíg Magyarország sérelmeit nem teszik jóvá, a magyarok nem írhatnak alá olyan egyezményt, amely útjában áll történelmi követeléseik teljesedésének. Magyarország nem az erőszak, hanem a meggyőzés fegyverével akarja győzelemre vinni igaz ügyét. Magyarországot az az érzés hatja át, hogy Európa közepén fontos küldetése van.“ A „Gazetta del Popolo“ szerint, a Romániát érintő megállapításokra már igen nagy szükség volt, tekintettel arra, hogy Európa egyes fővárosai-

ban sokat kezdtek foglalkozni a balkáni tömb tervével. A „Giornale d'Italia“ megállapította, hogy a magyar külügyminiszter beszéde nyomán most már Párizsban is világosabban kezdenek látni a balkáni együttműködés kérdésében.

Gróf Csáky beszédére Bukarestből nem az a válasz érkezett, mint amelyet várni lehetett volna. Gafencu szavai elmérgesíthették volna a helyzetet, ha a magyar kormány hasonló hangnemben folytatja a vitát. Az olasz sajtó nem is késett megállapítani Magyarország igazát és hangsúlyozta, hogy: „Olaszország hű maradt ahhoz a jelshöz, amelyet a Duce már évekkkel ezelőtt kiadott és amely végül is győzni fog: „Igazságot Magyarországnak!“

A baráti Itália hivatalos fórumai sem jelentettek be természetesen „érdektelenséget“ Magyarország és Románia vitájával szemben, mert hiszen — amint ezt a külföldi sajtó is megállapíthatta — „Magyarország mögött erősebben, mint valaha, ott áll Itália!“, de azt is, hogy: „A magyar követelések csak egyrészt jelentik az annyira bonyolult romániai kisebbségi kérdésnek.“

1939 december 9-én tartotta Rómában — a háború kitörése óta első — ülését a Fasiszta Nagytanács, Mussolini elnöklésével. Gróf Ciano két és negyedórás beszámolót mondott Olaszország külpolitikai helyzetéről, majd utána Mussolini beszélt másfél óra hosszat. A Duce beszéde után a Fasiszta Nagytanács a következő határozatot hozta:

— A külügyminiszter kimerítő és részletes, bizonyító anyaggal alátámasztott tájékoztatása után, a Fasiszta Nagytanács igazolva látja Olaszország politikáját. Azok az események, amelyek a háborút közvetlenül megelőzték, valamint a háborúnak álló jellege — amint az a nyugati arcvonalon is megmutatkozik — továbbá az a körülmény, hogy a háború túlnyomóan gazdasági térre terelődött s azt ostromzárral és ellenostromzárral vívják meg, ezenkívül a Keleti tenger és a Kárpátok közötti helyzetben és erőviszonyokban történt eltolódások: teljes mértékben igazolják az olasz minisztertanács szeptember elsejei határozatát, amely kimondja, hogy Itália nem vesz részt a háborúban, mert ennek alapján sikerült mindeddig meggátolni a háború kiterjedését Délkelet Európára és a Földközi tenger vidékére. A Fasiszta Nagytanács a külföldön elterjedt célzatos híreszteléssel szemben kijelenti, hogy Olaszország és Németország viszonya megmarad ugyanannak, amint azt szövetségi szerződésekben és a Milánóban, Salzburgban és Berlinben tartott korábbi és későbbi időpontban rendezett eszmecserék során megállapították. A Nagytanács hangsúlyozza azt is, hogy Olaszországot közvetlenül érinti minden olyan kérdés, amely a dunai medencében és a Balkánon történik, minthogy Olaszországnak közös szárazföldi és tengeri határa van ezekkel a területekkel. Ez a közös

határ azáltal is növekedett, hogy az albán királyság az olasz királysághoz csatlakozott. Ami a tengeri forgalmat illeti, Olaszország tudja a módját, hogy érdekeit ezen a téren is megóvja, tekintélyének és vitathatatlan életszükségleteinek legmegfelelőbb formában.

Alig egy héttel a Fasiszta Nagytanács ülése után az olasz külügyminiszter nagy beszámolót mondott a fasiszta kamarában. Rövid bevezetés után részletesen ismertette azokat a figyelmeztetéseket és tanácsokat, amelyeket a Duce ismételten adott Európának és a világnak.

— A Duce volt az, — mondotta, — aki 1919 óta hangoztatta az igazságtalan békeszerződések revíziójának szükségességét, de az Európa számára később valóban végzetessé vált szállóigét szegezték vele szembe: „A revízió háborút jelent!“. Erre a szállóigére épült fel a katonai szavatosság és az egyetemes biztonság néven ismert légvár. Olaszország volt az, amely kísérletet tett, hogy megállítsa Európát ezen az úton és megállapodás kötését javasolta a négy nyugati nagyhatalom között. Egyidejűleg a Duce leszerelési tervet terjesztett elő. A négyhatalmi egyezmény és a leszerelési tervet azonban halott betű maradt.

Gróf Ciano hangsúlyozta, hogy Olaszország csatlakozott a kominternellenes egyezményhez, beszélt arról, hogy 1939 őszén Olaszország semmiféle katonai kezdeményezésre nem vállalkozott, majd nyilatkozott az olasz-magyar kapcsolatokról:

— Csaknem felesleges, — mondotta, — az olasz-magyar kapcsolatokról beszélni. Az a barátság és teljes szolidaritás, amely a két országot egybeköti, mélyen belegyökerezett a két nép lelkébe, amelyek biztos tapasztalat alapján tudják, hogy mindig teljes mértékben számíthatnak ennek a barátságnak változatlan szilárdságára, különösen pedig a nehéz órákban. Közös érdeke Magyarországnak, Jugoszláviának, Görögországnak, Törökországnak, Bulgáriának és Romániának, hogy megőrizzék és fenntartsák a békét a dunai és a Balkánvidéken. Éppen ezért Olaszország rokonszenvvel lát minden olyan megnyilatkozást, amely azt mutatja, hogy ezek az államok barátságos módon meg akarják oldani a közöttük fennálló kérdéseket és kész erre a célra tanácsaival és segítségével szolgálni.

Hangsúlyozta még az olasz külügyminiszter, hogy: „A fasiszta Olaszország változatlanul éber szemmel követi az események fejlődését, készen arra, hogy ha lehetséges, még egyszer hozzájáruljon a világ megbéküléséhez. De ugyanilyen szilárd elhatározása, hogy megoltalmazza saját érdekeit, szárazföldi, tengeri és légi hatalmát, nagyhatalmi jövőjét.“

Gróf Ciano beszédét számtalanszor szakította meg az olasz képviselők — nemzeti tanácsosok — tapsa és helyeslése. A leglelkesebb

tetszésnyilvánításra és tüntetésre Magyarországról szóló szavai adtak alkalmat. Amikor kiejtette Magyarország nevét, valóságos tapsorkán zúgott fel és gróf Ciano szívélyes mosollyal báró Villani Frigyes magyar követ felé fordulva mondotta el Magyarországra vonatkozó kijelentéseit. Amikor szavai elhangzottak, ismét felzúgott a tapsvihár és a magyar követ helyéről felállva, római üdvözléssel köszönte meg a meleg rokonszenvmegnyilvánulást. Ekkor felemelkedett helyéről Mussolini is, a nemzeti tanácsosok pedig az ő példáját követve, szintén felállottak és percekig tüntettek Magyarország mellett.

Természetes, az egész olasz közvélemény napokon át gróf Ciano nagyszabású külpolitikai beszámolójának hatása alatt állott. A „Giornale d'Italia“-ban Virginio Gayda kiemelte, hogy: „Minden, ami ma történik, nem a véletlen műve, hanem a párizskörnyéki igazságtalan békeszerződések folyamánya. A fasiszmus kezdettől fogva hirdette a békeszerződések revíziójának szükségességét. A békét, mint a mostani események mutatják, csakis a gyors és merész revizionizmussal lehet megmenteni. Mussolini nem adta fel a harcot, hanem négyhatalmi egyezmény útján is igyekezett előmozdítani a revízió ügyét. Etiopia meghódítása után az új Itália újabb erőfeszítéseket tett a békeszerződések felülvizsgálásán alapuló igazságos béke érdekében.“ Cikke végén Gayda hangoztatta, hogy Olaszország a Balkánt fontos érdekerületének tekinti és éppen ezért igyekszik elsimítani az ellentéteket a Balkán-államok között és igazságos békét teremteni az építő jellegű emberi értékek alapján.

Az olasz sajtó szemelvényei megtöltenének egy egész könyvet. Elegendő, ha kiemeljük, hogy az olasz sajtó gróf Ciano beszédének különösen a következő részleteit méltatta a legnagyobb figyelemre: 1. Olaszország külpolitikájának alapja a revízió, 2. Olaszország kommunistaellenes hatalom volt és az is marad; 3. Olaszország állja vállalt kötelezettségeit; 4. A jelenlegi háború kitörésének diplomáciai előzményei igazolják Itália mostani nem-hadviselő magatartását; 5. Olaszország a dunai és kárpáti vidékeken a béke ügyét és megszilárdulását igyekszik előmozdítani.

Olaszország bejelentette tehát úgy a Fasiszta Nagytanács ülésén, valamint gróf Ciano beszámolójában, hogy minden, ami a Kárpátok medencéjében, a Duna mentén, de a Balkánon is történik, közvetlenül érdekl. Ez pedig nemcsak a román-magyar viszonyra és általában a dunamenti és balkáni államok egymásközti helyzetére vonatkozott, hanem — a bolsevista Oroszország és ezzel együtt a kommunista veszedelem megjelenésére is a Kárpátok gerincén.

Olaszország építő-munkája — a bolsevista veszedelemmel szemben.

Történelmi és földrajzi erők határozták meg hosszú ideig országok és nemzetek sorsát. De a mi évszázadunk elején ezekhez újabb erők sorakoztak fel, amelyek nagyságát és hatását az akkori politikusok nem tudták felmérni. Ezek között szerepelt a nemzetiségi erő is, amely túlzásaival végül felrobbantotta a Monarchiát olyan apró államokra, amelyek magukra hagyatva, nem lehettek életképesek, amint ezt az idő meg is mutatta. Egy másik olyan erő, amelynek hatásait az elvont tudományoknak élő tudósok nem tudták kiszámítani, a szocializmus volt, amely különböző államokban különböző alakokat öltött kezdettől fogva és végül is, nemzeti alapon megteremtette a fasizmust, majd a német nemzetiszocializmust, a spanyol fallangizmust, hogy — országok szerint más és más legyen a jellegzetessége is. De egy harmadik erő is jelentkezett a világ új rendjének kialakulásában: és ez a tengerek szabadságának, illetőleg uralmának elmélete, amelynek titkos, de igazi rúgója az egyes nagyhatalmak között való antagonizmus. Mindez különböző ideológiai alapon, de imperialisztikus célkitűzésekkel olyan utakra kényszerítette az államokat, amelyeken nem találkozhattak és nem is találkozhatnak soha. Olaszország már régóta felismerte annak szükségét, hogy ezeket az erőket helyesen egyensúlyba kell hozni. És építő munkája arra irányult, hogy helyreállítsa azt az egyensúlyt, amelyet az Alpeselek és a Kárpátok bércei jelentenek, mint előretolt földrajzi térségei, természetalkotta elővédbástyái Olaszországnak. Érdeke tehát, hogy a Dunamedencében éppen úgy, mint a Balkánon nemcsak rendet teremtsen, hanem a békét fenntartva, új rendet készítsen elő és azt biztosítsa is. Voltak és vannak még ma is államok, amelyek nem értették meg a mai kor szavát és főként azt a távolabb látó, a jövőt megalapozó olasz gondolatot, amely igazságos, azaz „római békét“ akar a Dunavölgyében.

Ezek az államok igyekeztek megakadályozni az egyensúly, a gazdasági, politikai és lelki harmónia helyreállítását Európa szívében. De Itália mindig tisztán látta, hogy a latin, az újolasz eszme előharcosa,

őre és hirdetője éppen az a Magyarország, amely ezer év előtt is már Rómához fordult fényért és eszméért és mindkettőt meg is tudta őrizni, sőt fejleszteni tudta és naggyá tette évszázadok viszontagságai és viharai közben is. Az olasz hivatalos körök minden kétséget kizáróan tudomására hozták a világnak, — és különösen az érdekelteknek, — hogy Olaszország tisztában van a maga szerepével, feladatával és hivatásával Európa déli és délkeleti részén, a Földközi-tengeren éppen úgy, mint annak védőövében, a Kárpátok alkotta medencében, az Alpések vidékén, de a Balkánon is. Ez pedig nem más, mint: a sok kis, széthúzó állam viszálya és vetélkedése közben kivezető utat találni, megteremteni és fenntartani a békét, hogy így oltalmazza meg az európai civilizációt, de saját érdekeit és nagyhatalmi jövőjét is, amely egyúttal egész Európa számára is a termelő, igazságos, munkás jövőt jelenti. De hogy mindez bekövetkezzék, ahhoz az szükséges, hogy Itália intő szavát végre meghallják és megértsék azok is, akik eddig nem voltak tisztában — vagy nem akartak tisztában lenni — azzal, hogy Itália érvényesíteni óhajtja és érvényesíteni tudja is a maga akaratát, amely éppen Európa új jövőjét, nemzetek és lelkek igazi megbékélését szolgálja.

Amikor aztán 1940 januárjának első napjaiban gróf Csáky István Olaszországba utazott, hogy Velencében gróf Cianóval találkozzék, a világsajtó számára nem volt nehéz megállapítani, hogy a velencei találkozáson Itália és Magyarország külügyminiszterei részletesen megtárgyalják majd a Kárpátmedence minden főbb kérdését. Az olasz külpolitikáról mindenkor jól tájékozott „Relazioni Internazionali“ ezt írja ekkor: „Olaszország nem láthatta előre, hogy a német politika a német—oros viszonyt illetőleg mennyire megváltozik, hiszen a nemzeti szocializmust és a bolsevizmust eszmei ellentét választotta el egymástól. A Szovjet hosszú és sötét játszma keveredett Finnországban. A kitartó bolsevista propagandából, amely Délkeleteurópában folyik, azt lehet előre látni, hogy egy későbbi időben a Balkánra és a dunai vidékre fognak irányulni Moszkva tervei. Ami azonban a Dunavölgyében és a Balkánon történik, nem hagyhatja érintetlenül Olaszországot“. A cikk így végződik: „A szovjet-hadsereg elérkezett a Kárpátok szorosaihoz, de Olaszország sosem fogja megengedni, hogy a Szovjet-haderők megkíséreljék azt, hogy ezeket a szorosokat déli irányban áttörjék“.

Egész Európa élénk érdeklődéssel kísérte gróf Csáky olaszországi útját és ennek okára nagyszerűen rávilágított egy római ujság, amely ezt írta: „Magyarországnak, minthogy ma három dinamikus nagyhatalom — Itália, Németország és a Szovjet — között fekszik, rendkívül nagy fontossága van egész Középeurópa sorsára nézve“. Ugyancsak ekkor állapította meg a „Giornale d'Italia“, hogy:

„Budapesti politikai körökben emlékeztetnek gróf Ciano legutóbbi budapesti látogatására, amikor az olasz külügyminiszter megjelölte azokat a feladatokat, amelyek Magyarországra várnak Jugoszláviával kapcsolatban, miután a belgrádi egyezményvel már megszületett az adriai béke. Akkor hangzott el gróf Csáky István kijelentése is: „Barátaimnak barátai az én barátaim is“. Ezekután a magyar—jugoszláv barátság megnyilatkozásai egymást követték és a két ország felelős államférfiai, gróf Teleki Pál, gróf Csáky István, Cvetkovics és Maček nyilatkozataikban kijelentették, hogy a két ország bensőséges együttműködését óhajtják. A magyar—jugoszláv politikai megegyezésre, amely tökéletesíti az olasz—magyar és az olasz—jugoszláv egyezményt, mindenki úgy érzi, parancsoló szükség van és előle nem lehet kitérni“.

A velencei találkozó.

Az olasz sajtóközleményekből már meg lehetett állapítani, hogy az olasz és magyar külügyminiszterek milyen problémákkal fognak foglalkozni Velencében, de a külföldi sajtó nem érte be evvel, neki-eresztette fantáziáját és például Ward Price már ilyesfélét jelentett Rómából a „Daily Mail“-nak, hogy: „A két külügyminiszter arról tanácskozott, miként lehetne Romániára nyomást gyakorolni, mert Magyarország mindenáron meg akarja oldani az erdélyi kérdést. Az olasz javaslat szerint Románia Magyarországnak Erdélyben teendő területi engedményekkel fogja biztosítani magának Besszarábia birtokát“.

Mindez azonban csak találgatás volt, amint erről rövidesen meggyőződhetett a közvélemény a következő hivatalos jelentésből:

— Gróf Ciano olasz és gróf Csáky István magyar külügyminiszter Velencében a lehető legszélesebb körű megbeszélést folytatott egymással és a megbeszélés kiterjedt mindazokra a kérdésekre, amelyek a két országot, tekintettel a jelenlegi háború közeli, vagy távoli eshetőségeire közvetlenül vagy közvetve érintik. A megbeszélések, amelyek baráti társalgás alakjában olasz nyelven folytak és amelyeken a két államférfi a két kormány nevében beszélt, megállapították, hogy nincs egyetlen olyan kérdés, amelyben ne volna Olaszország és Magyarország érdekei és érzelmei között a legtökéletesebb összhang. Velencében ismét kiderült, hogy Olaszország és Magyarország vezetői a napi politika gyakorlati jellegű kérdéseit és Európa, nevezetesen Középeurópa, történelmi problémáit teljesen azonos szellemben ítéli meg.

A nyilatkozat kiemelte, hogy Magyarországot az a vágy tölti el, hogy békés úton oldják meg a közismert problémákat. Magyarország ezeket változatlanul megoldatlanoknak tekinti és nem mond le megoldásukról. Remélhető, hogy ez a törekvés a másik oldalon nem fog csökönő hajthatatlanságba ütközni. Ami a szomszédokkal való kapcsolatokat illeti, ismét kitűnt, hogy Olaszország és Magyarország viszonya Németországgal változatlanul kitűnő. Összinté baráti érzel-

mek töltik el úgy Itáliát, mint Magyarországot Jugoszlávia irányában is, ami pedig Szovjet-Oroszországot illeti, Magyarország normális diplomáciai viszonyt tart fenn új szomszédjával. Olaszországnak nincsenek támadó szándékai a Szovjet-Unióval szemben, de a fasiszta politika hagyományaihoz híven el van tökéelve arra, hogy szembehelyezkedik a bolsevizmus minden délkeleteurópai terjeszkedési törekvésével. Hangsúlyozta még a nyilatkozat, hogy: „Az olasz nagyhatalom és a politikai jelentőségében és katonai erejében megnövekedett Magyarország teljes nyugalommal tekint a jövőbe. A kalandpolitikától mindkét nemzetet megóvjá közismert politikai józansága, a megfélemltetésektől pedig fegyveres erejük és kipróbált barátaik.“

Megszólalt természetesen e fontos kérdésben Virginio Gayda is, a római külügyminisztérium félhivatalosának, a „Giornale d'Italia“-nak főszerkesztője, aki a velencei találkozóról szóló zárócikkében megállapította, hogy azokat a délkeleteurópai kérdéseket, amelyek Magyarországot legközelebből érintik, nem lehet különválasztani az általános európai problémáktól. Olaszország eltökélt szándéka megakadályozni, hogy a háború a Balkán és Földközi-tenger irányába is terjeszkedjék. Ugyanez az eltökéltség irányítja Magyarország külpolitikáját is, amely hangoztatja, hogy békésen akarja megoldani azokat a kérdéseket, amelyek olyan súlyosan nehezednek egyes szomszédaival való viszonyára. Világos azonban az is, hogy Magyarország békés magatartása nem szolgálhat ürügyül a másik fél számára, hogy az kivonja magát a nyílt kérdések idejében és reális szellemben való megvizsgálása és észszerű megoldása alól. Európa jövője tele van ismeretlenekkel, ezért veszélyes volna megoldatlanul hagyni olyan kérdéseket, amelyeket a mérséklet és igazságérzet szellemében meg lehet oldani. Olaszország a maga részéről kész előmozdítani ezt a törekvést és megmarad a Magyarországgal való barátság és együttműködés politikája mellett. Az olasz politika jellemző vonása a szövetségen és kölcsönösségen alapuló hűség. A katolikus, erős és az európai rendbe teljesen beleilleszkedett Magyarország, amely európai szemszögből szokott megítélni minden kérdést, a dunai és balkáni Európa súlypontjában fekszik. Ezt a helyzetét még fontosabbá tette a Szovjet előrenyomulása. A velencei találkozó, ha nem is eredményezett új irányt és új kapcsolatokat, igen jelentős fontosságú, mert újabb tanúságtétel az olasz-magyar véleményazonosság mellett, — állapította meg Gayda, — amelyet minden európai nemzetnek figyelembe kell vennie politikai tájékozódás és irányvezetés szempontjából.

A velencei találkozó után — a félhivatalos és hivatalos jelentések ellenére is — még napokig nem akartak elülni a tárgyalások. A román-magyar kérdés és a bolsevista Oroszország megjelenése a

magyar határokon: ez a két probléma izgatta a fantáziákat és erre akart választ a közvélemény. A diplomácia még nem tartotta érettnak a helyzetet, hogy a választ ő adja meg. De a sajtó annál bátrabban foglalkozott továbbra is a kényes témával. Magát a velencei találkozó iránt megnyilvánuló érdeklődést a Stefani iroda diplomáciai szerkesztője (kétségtelenül az olasz kormánykörök felfogása szerint) érdekes módon magyarázta: „A nemzetközi közvéleménynek ez az érdeklődése teljes mértékben kifejezésre juttatja Olaszország kiemelkedő szerepét a Kárpátok medencéjében és a Balkánon, amely területek sorsa belső összefüggésben van Róma politikájával“.

Ami a megbeszélések tényleges tárgyát és eredményét illeti, azt újabb cikkben a következőkben igyekezett összefoglalni a Palazzo Chigihez olyan közelálló „Giornale d'Italia“:

— Magyarország és Itália ismét leszögezte teljes véleményazonosságát a jelenlegi háborúval szemben. Mindketten el vannak tökévelve, hogy megakadályozzák a bolsevizmus kiterjedését Déleurópa felé és a Kárpát vonalon védelmezik Európa civilizációját! Magyarország és Itália tovább fejleszti baráti kapcsolatait Jugoszláviával. Olaszország továbbá olyan ajánlatokat tesz Romániának, amelyek elősegíthetik, hogy Budapest és Bukarest között nagyobb megértés jöjjön létre.

A Vatikán hivatalos lapja, az „Osservatore Romano“ vezércikkben foglalkozott a velencei találkozóval és megállapította, hogy ennek két legfontosabb pontja a szovjetorosz-magyar és a román-magyar viszony volt. A magyar nép már a múltból tudja, tapasztalatból, hogy mi a kommunizmus! Ami a román-magyar kapcsolatokat illeti, Magyarországnak még sok területi és gazdasági követelését nem elégítették ki, de ez nem jelenti azt, hogy Magyarország a jelenlegi feszült helyzetben újabb nehézségeket óhajtana támasztani. A „Popolo d'Italia“ szerint a román álláspontot eddig a legteljesebb merevség jellemezte, de azért lehetséges, hogy Róma tanácsai talán mégis csak meghallgatásra találnak Bukarestben. Az Italo Balbo-hoz közelálló „Corriere Padano“ rámutatott arra, hogy Magyarország helyzete ma milyen rendkívül fontos Középeurópában és kétségtelen, hogy az egész Balkán-félsziget jövője Romániával való kapcsolataitól függ. „A következő hónapokban — írja az olasz újság — a magyar-román helyzet jelenti majd a balkáni helyzet fokmérőjét. Olaszország határozottan garantálni kívánja Magyarország és Délkeleteurópa biztonságát és ugyanakkor követeli, hogy elismerjék Magyarország igazságos nemzeti törekvéseit, a béke megzavarása nélkül, de idejében.“

Minden magyar probléma közelről érinti Itáliát.

A közvéleményt még nyolc-tíz nap múlva is változatlan erővel foglalkoztatta a velencei találkozó és az „Oggi“ például ezeket írja. „A magyar revíziós program első része 1938-ban valósággá vált. Hátra van még az erdélyi kérdés megoldása. Csáky és Ciano velencei megbeszélései elindították ezt a kérdést a megoldás útján“. A „Cronache della Guerra“ azt írja, hogy: — Magyarország sohasem törődött belé a nagy erdélyi területek és csaknem kétmillió magyar elvesztésébe. De a magyarokban túlságosan erősen él az európai felelősségérzet, semhogy elhamarkodott lépésre ragadtatnák magukat. A magyar nemzet jól tudja, hogy jogos törekvései az európai egyensúly keretében kielégítést nyernek. Ám Magyarország önmérséklete nem jelent lemondást. A magyar önmérséklet feltétele és jutalma a magyar függetlenség biztosítása és Magyarország legsürgősebb törekvéseinek kielégítése! — A „Giornale d'Italia“ szintén a magyar-román viszonyról foglalkozik és rámutat, hogy a Balkánszövetség jellege néhány év alatt tökéletesen megváltozott és megszűnt e csoportosulásnak bolgár-, olasz- és magyarellenes éle. A „Popolo di Roma“ a közelgő Balkánkonferenciára célozva, belgrádi tudósítás alapján azt közölte már január közepén, hogy: a jugoszláv fővárosban türelmetlenül várják a szorosabb magyar-jugoszláv megegyezés létrejöttét és úgy érzik, mihelyt ez megtörténik, az egész balkáni légkör annyira megenyhülne, hogy a magyar-román megegyezés is, könnyebbé válnék. Jugoszláviában nem néznék rossz szemmel, ha Románia Magyarországgal szemben feladná eddigi elutasító magatartását, amelyet még a vele baráti viszonyban lévő államokban is túlzottnak tartanak. A „Lavoro Fascista“ szerint Magyarország az emberiség mai nagy válságában döntő szerepet tölt be. A magyarok azonban úgy érzik, hogy húszéves munkájuk még nincs befejezve és ez a tudat kicsendült már gróf Teleki Pál miniszterelnök újévi nyilatkozatából is. Magyarország a bécsi döntések folytán — írja a római újság —

visszaszerezte a Felvidék és Kárpátalja legfontosabb városait, majd később az egész Kárpátalját, amely egy évezreden át Szent István koronájához tartozott. De a csaknem kétmilliós erdélyi magyarság is olyan valóságot jelent, amelyet mindenképpen figyelembe kell venni. A diplomácia jelenleg arra törekszik, hogy ezt a kérdést megoldják.

Maga gróf Csáky is, látva ezt a nagy érdeklődést, amely nem akar elcsöndesedni, indítatva érezte magát, hogy e kérdésben megszólaljon és „A velencei találkozó” címmel, cikket írt, amelyben ezeket mondotta:

— A velencei találkozás úgy jött létre, hogy amikor gróf Ciano értesült arról, hogy néhány napi pihenőre Olaszországba szándékozom utazni, abbeli óhaját fejezte ki előttem, hogy ez alkalommal szeretne velem találkozni. — A magyar külügyminiszter ezután beszámolt arról, hogy milyen örömmel ragadta meg olasz kollégája javaslatát, majd ezeket írta: — A találkozás körülményeiről a napi sajtó már beszámolt. A tudósításokból látható volt, hogy az mily bensőséges baráti formák között történt. Maguk a tárgyalások tulajdonképpen arra szorítkoztak, hogy megállapítsuk azt a teljes összhangot, amely az olasz és magyar politika között oly örömdetesesen fennáll. Újra alkalmunk volt a legnagyobb elégtétellel megállapítani, hogy Olaszország a maga szempontjából is, mennyire fontosnak tart egy erős Magyarországot, mely mindenkitől függetlenül biztosíthatja fennállását és további fejlődését. Olaszország a legteljesebb mértékben átérzi és méltányolja Magyarországnak azt az évszázados misszióját, hogy Közép- és Délkelet Európában az európai civilizáció védője legyen és Magyarországot e feladata hatásos teljesítésében támogatni fogja. Magyarországnak nincs egyetlen olyan problémája sem, amelynek megfelelő megoldását egész Olaszország ne tartaná szükségesnek. Az időpont kiválasztása a mindenkori körülményektől függ. Közép- és Délkelet Európában az a korszak, amelyet gróf Ciano Velencében nagyon találóan a béke, jogrend és igazság korszakának jelzett, fontos nemcsak magyar, hanem általános európai szempontból is. A magyar érdekek mindenben összhangban állanak az általános európai érdekekkel. A velencei megbeszélés senki ellen sem irányult. Célunk Közép- és Délkelet Európa békéjének, az igazi, konstruktív békének minél gyorsabb megvalósítása és biztosítása. Már is kitűnő mindkét állam viszonya Jugoszláviával, — hangsúlyozta ezután a magyar külügyminiszter, aki kiemelte még, hogy: — Az egész világon átérzik, hogy az olasz—magyar együttműködés mily komoly biztosítéka jelenleg a háború elszigetelésének és később az igazi tartós békének.

A fantázia még ezekután sem csillapodott le, úgyhogy gróf Teleki Pál miniszterelnök pártjának első értekezletén az új esztendőben, szintén kénytelen volt a velencei találkozóval foglalkozni:

— A velencei találkozóval kapcsolatban — mondotta — különböző híresztelések keltek szárnyra, jóllehet ez a találkozás természet-szerűen adódott a két ország között fennálló mélységes barátság, közös érdekek és egyforma felfogás alapján. Hosszú esztendők szoros barátsága fűzi össze a két országot. Ezt a barátságot csak megpecsételi az, hogy Olaszország mindíg a legodaadóbban viselkedett irántunk, akár politikai, akár kulturális, akár gazdasági kérdésről volt szó. Az ilyen barátság természetessé teszi, hogy a két állam bensőségesen érintkezzék egymással, — folytatta a miniszterelnök és kiemelte, hogy ma, amikor a technika haladása már nem ismer távolságot, a külügyminiszterek a közvetlen beszélgetés formáját választják. Aki elfogulatlanul nézi a dolgokat, nem is találhat különöset abban, ha két baráti állam külügyminisztere találkozik. A csodálatos az volna, ha nem így történnék!

— Olaszország és Magyarország, — mondotta gróf Teleki Pál — ma teljesen azonos helyzetben van. Mindkét állam kívül van a hadicselekményeken, így szokás ma a semlegességet kifejezni. Mert ugyanaz a helyzet, ugyanazok a meggondolások is abban a vonatkozásban, hogy mi a tennivaló az adott helyzetben a gazdasági szerződések tekintetében, a nyersanyagellátás biztosítása szempontjából, továbbá Németországgal, a hadviselőkkel és a semlegesekkel szemben. A különbség a két állam között csak az, hogy Olaszországnak tengerpartja van, nekünk nincs, s hogy Olaszország nagyobb, erősebb, hogy Olaszország nagyhatalom, amely azonban reánk igen sokat tart. A velencei megbeszélések természetesen kiterjedtek valamennyi európai problémára és a felfogások tökéletes azonosságát tükrözték vissza, ami nem hivatalos közleményszerű megállapítás, hanem a valóság. Teljes volt az egyetértés a felfogásban azért is, mert eltekintve a közösségektől, melyeket a két ország azonos helyzete szempontjából már említettem, — mindkét állam a kereszténység örékének tekinti magát, Olaszország Földközi-tengeri hagyományai folytán, Magyarország pedig mint az apostoli kettős kereszt országa.

A román—magyar kérdés mellett az 1940. esztendő első hónapjában a bolsevizmus beszívargása és terjeszkedése ellen való védekezés foglalkoztatta a politikusokat éppen úgy, mint a nagyközönséget. Az egész világsajtó az elismerés és helyeslés hangján foglalkozott már eddig is Olaszország békepolitikájával, amely a háború elszigetelésére, a délkeleteurópai államok közötti ellentétek

elsimítására vagy legalább is enyhítésére és közöttük bizonyos összhang megteremtésére irányult. De ha Olaszország hangsúlyozta is, hogy délkelet európai és balkáni politikájának nincs kimondottan Oroszország ellen irányuló éle, viszont az olasz lapok ezek után már azt sem mulasztották el hangoztatni, hogy Róma minden eszközzel meg kívánja akadályozni a bolsevizmusnak Délkelet Európában való terjedését. Ezen a vidéken Magyarországnak kulcshelyzete van, — állapították meg az olasz lapok — a békét itt csak a magyar—román megállapodás óvhatja meg. De ennek előfeltételei Magyarország ma már sehol kétségbe nem vonható igényeinek kielégítése.

A román—magyar kérdés megoldása tehát úgy látszott, mintha napirendre kerülne ugyanazzal az erővel, mint annakidején a cseh—magyar kérdés. Az érdekeltek akkor sem akarták idejében tudomásul venni, hogy a probléma már megérett. De azért — mégis megoldódott. Ilyen kérdésekben hetek, hónapok nem számítanak: az eredmény a fontos, amelyet a történelem, a jog, az igazság útján makacs ellenszegüléssel sem lehet megakadályozni.

A másik nagy probléma, amely most került előtérbe, az volt, hogy a bolsevista Oroszország közelebb jutott a Dunamedencéhez, Európa szívéhez. A történelem már megtaníthatta a világot arra, hogy ha valamely idegen hatalom be tudott törni a Duna medencéjébe, az ott mindig kezébe tudta ragadni az uralmat nemcsak Közép-, de Délkelet Európa és a Balkán felett is, hogy hatalmát aztán az Adrián, sőt a Földközi-tengeren is éreztesse. Itália megértette ezt a történelmi intelmet és egyre világosabb lett külpolitikájának irányvonala, amely saját érdekeiért is azt kívánta, hogy Magyarország megerősödjék és amely a magyar külpolitika támogatásán kívül a Balkánt is igyekezett saját érdekkörébe kapcsolni, főként azért, nehogy ott egy harmadik nagyhatalom, elsősorban Szovjetország a lábát megvethesse. Az olasz sajtó világosan tudomására hozta a világnak: „Olaszország beleegyezése nélkül lehetetlen a Balkán félszigeten bármely időálló tartós rendezés!” A „Critica Fascista” pedig ezeket írta: „Ha Olaszország a mostani körülmények között nem óhajt is bátorítani olyan lépést, amely bonyodalmat teremthetne, Romániának is fel kell adnia eddigi hajthatatlan magatartását, hogy közeledhessék Magyarországhoz”.

1940 első hónapjában az egész olasz sajtó egyre többet foglalkozott a Balkán-országok egymáshoz való viszonyával, a magyar—román kérdéssel, de a Kárpátok bérceire nehezedő orosz nyomással is. A „Regime Fascista” szerint Olaszország és Magyarország valóban közösen védelmezik bizonyos veszedelmes világnézetekkel szemben a keresztény civilizációt. Virginio Gayda cikkében hangsúlyozza.

hogy a pánszlávizmus révén Oroszország uralkodni akar a Balkánon és az „Informazione del Giorno“ szerint, ha a Szovjetunió kölcsönös segélynyújtási egyezményt ajánlana fel Romániának, az valószínűleg Magyarország ellen irányulna. A Balkánra és a Dunavidékre nehezedő szovjetveszély tehát igen közelinek látszik. A „Stampa“ szerint Románia most már nem is annyira Szovjetoroszországtól fél, hanem inkább attól, hogy Magyarországgal kerülhet szembe, amely mindenütt őszinte rokonszenvet tudott kivívni magának. Ugyanakkor Románia magatartása a németeknek való petróleumszállítás, a francia és brit garancia stb. kérdésében éles kritikát váltott ki az olasz sajtóban. Itáliában úgy vélték már ekkor, hogy az egyik vagy másik háborús fél befolyásának előtérbe nyomulása a semleges országokban, felboríthatja az egyensúlyt. Románia pedig, amikor a hirtelen színváltozások útjára lépett, nagyon veszedelmes játékba kezdett.

A sajtó, találgatásai és magyarázatai közben, természetesen a közvélemény ütőerét is igyekezett kitapasztalni. Ezzel magyarázható, hogy január végén, rövidebb a balkáni konferencia előtt a „Giornale d'Italia“ belgrádi tudósítás alapján közölte, hogy ott a tulajdonképpeni revizionizmus kérdéséhez most nem is fognak hozzányulni, hanem az erdélyi magyarság és a déldobrudzsai bolgárok önkormányzatával fognak foglalkozni. Az „Osservatore Romano“ vezércikke ezt mondotta: „A balkáni béke fenntartásában Bulgária és Magyarország éppen olyan érdekelt, mint a Balkán-egyezményt aláíró hatalmak. A közös védelem szükségessége megköveteli az Európa délkeleti felén élő államok részéről, hogy kerüljenek minden veszedelmes megmerevedést az őket egymástól elválasztó kérdésekben“. A „Corriere Padano“ ugyancsak vezércikkben foglalkozott a kérdéssel és a következőket írta: „Nem tudjuk, mennyire őszinték a hadviselőknek ama kijelentései, hogy a Balkánon meg akarják óvni a békét. Az azonban bizonyos, hogy Olaszország a maga részéről világosan kifejezésre juttatta, hogy Európának ezen a részén a béke fenntartását kívánja. A belgrádi értekezlet közeledtével egyre bizonytalanabbakká válnak a találgatások, főleg, ami Romániának Magyarországgal és Bulgáriával való esetleges megegyezését illeti. Olaszország, amely baráti kapcsolatot tart fenn Budapesttel és Belgráddal, a balkáni helyzet tisztázásán fáradozik és kész minden eshetőséggel szemben védelmére kelni a Balkán érdekeinek“. Az „Osservatore Romano“ felhívta a figyelmet, hogy tulajdonképpen valamennyi nemzetet ugyanarról az oldalról fenyegeti a veszedelem. A Vatikán lapja részletesen megemlékezett a Szovjet szerepéről, szembehelyezkedett minden Moszkvával kötendő meg nem támadási egyezmény gondolatával és kijelentette, hogy az csakis a kis orszá-

gok kezét kötné meg, mialatt a Kreml urai ígéreteik és írásos szerződések mögött nyugodtan készülődhetnének újabb támadásra.

Világos és határozott az „Assalto“ állásfoglalása is az orosz befolyás esetleges balkáni megnövekedése ellen:

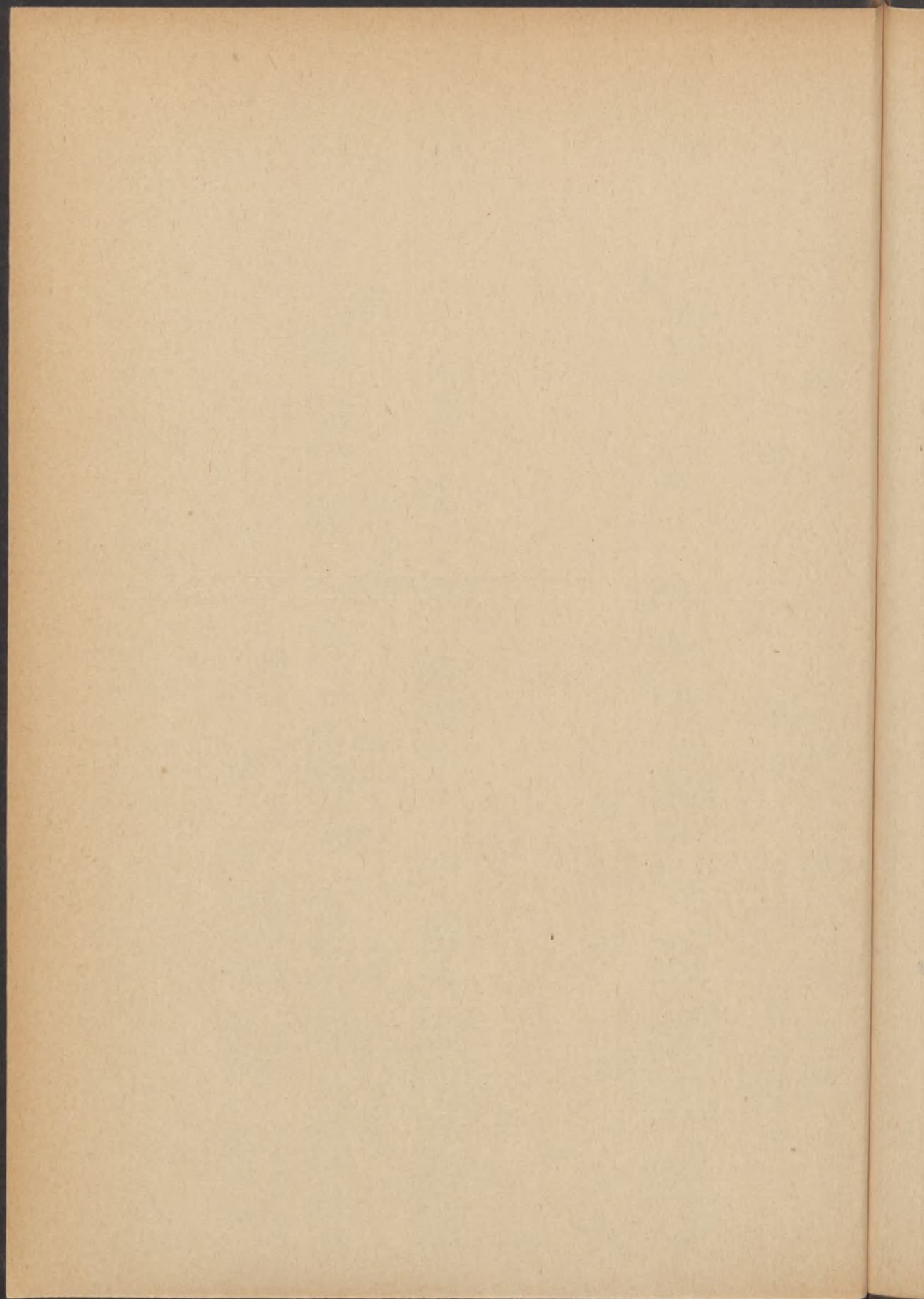
— A német-orosz egyezmény létrejötté, — írta az „Új Balkán-helyzet“ című cikkében — és az európai háború kitörése folytán fellépett orosz veszedelem igen fenyegető formában jelent meg a dunai és a Balkán-Európa fölött. A Szovjet részéről Lengyelországban és a Balti-tenger partján elért diplomáciai és fegyveres eredmények még csak növelték ezt a veszedelmet. A Finnország ellen megindított Szovjet-támadás azonban új helyzetet teremtett. A szovjetorosz csapatok katonai vereségei nyomán kitűnt a Szovjet katonai gyöngesége... Olaszország a maga részéről a leghatározottabb formában tudomására hozta a Német Birodalomnak, hogy Olaszország a legélesebben szembehelyezkedik minden beavatkozással, melyet a Szovjet a Dunamedencében, vagy a Balkánon megkísérelne és közölte, hogy Magyarország és Jugoszlávia biztonsága Olaszországnak szívéen fekszik. A német kormánynak a legkomolyabban számot kellett vetnie Olaszország megjegyzéseivel és ezt megkönnyítette számára az Oroszországgal való viszonyában bekövetkezett változás. Németország tehát igyekezett elhárítani a Balkán-félszigetről a szovjetorosz nyomást, hogy azt a Perzsa-öböl irányába terelje.

Az olasz lap megállapította ezek után, hogy a Balkán-félsziget nyugati részén határozottan megszilárdult az olasz befolyás, de elítélte a román álláspont megmerevedését, amely lehetetlenné teszi a meg egyezést a Dunavölgyében és a Balkánon.

Ezek a problémák tehát még mind megoldásra várnak a belgrádi konferencia után is. Valószínű, hogy az egész háború folyama alatt sem kerül rájuk a sor. De Európa új rendezésénél amint a fasiszta sajtó már többször hangoztatta, — jelen lesz a mediterrán-eszme igazi hivatott képviselője. És a baráti Olaszország jelenléte biztosíték arra, hogy ott nemcsak nem fognak elkövetni újabb igazságtalanságot Magyarország ellen, de a Trianonban elkövetett régi igazságtalanságok további revíziója sem várhat soká magára.

II.

A SZELLEMI EGYÜTTMŰKÖDÉS TERÉN

Olasz-magyar hivatalos kultúrkapcsolatok.

Gróf Klebelsberg, amikor 1927 tavasz elején Rómában járt, be akarta mutatni Mussolininek a modern élő magyar irodalomnak olasz nyelvre lefordított jelentős műveit. Környezete el is követett mindent, hogy beszerezze ezeket a könyveket, de összesen csak egyet találtak, amely élő, modern magyar író alkotását hozta közel az olasz lélekhez: Herczeg Ferenc egy kötetét, amely a „Bizánc“ és az „Éva boszorkány“ fordítását tartalmazta (Báró Villani Lajos és Alessandro de Stefani voltak a fordítók).

Azóta több mint két lustrum telt el. És hogy ezt az időt politikusok, diplomaták, írók és fordítók, a kiadókkal együtt, nem fecsérelték el tétlenül, legjobban bizonyítja, hogy ma már úgyszólván nincs nagy olasz kiadóvállalat Itáliában, amely ne adott volna ki magyarvonatkozású könyvet, magyar írók regényét, elbeszéléseit, tudományos műveit, színdarabjait, magyar problémákat ismertető irodalmi, történelmi, politikai, gazdasági műveket. De ami evvel egyenlő fontosságú: azóta megindult a két baráti nép között a szellemi kapcsolatok kimélyítése az oktatás terén is, hogy a művelődés minden ágazata bekapcsolassék ebbe a nagy és nemes munkába, amely még közelebb kell, hogy hozza egymáshoz az olasz és a magyar nép lelkét.

Mussolini már a gróf Klebelsberggel folytatott tanácskozásai során — 1927 márciusában — megállapította, hogy a magyar-olasz szellemi együttműködés fejlesztése a legjobb úton jár. A Duce helyesnek ítélte az erre vonatkozóan kidolgozott terveket és megígérte, hogy a maga részéről is a legmelegebben támogatja a magyar-olasz szellemi együttműködésre vonatkozó tervek végrehajtását.

Római útja alkalmával adta át rendeltetésének gróf Klebelsberg Kunó a „Collegium Hungaricumot“, amely ekkor költözött új otthonába, a Tiberis-parti gyönyörű reneszánsz palotába, a Palazzo Falconieri-be. Gerevich Tibor egyetemi tanár, a kitűnő műtörténész volt

első igazgatója a „Collegium Hungaricum“-nak, amely tulajdonképpen folytatása a közel félszázaddal ezelőtt, 1895-ben Fraknói Vilmos püspök által alapított Történelmi Intézetnek. Fraknói ezt az intézetet, amely egy nagyobb villában talált otthonát, 1913-ban a magyar államnak adományozta, de a Fraknói-intézet a trianoni békeszerződés rendelkezései folytán az olasz államra szállt. Mussolini magyarbaráti érzései azonban már 1923-ban is érvényre jutottak és az ő kezdeményezésére történt, hogy ebben az esztendőben királyi dekrétum újra a magyar államnak adományozta a magyar művészek, tudósok első római otthonát. Az új „Collegium Hungaricum“-ban festők, szobrászok, olasz-szakos tanárjelöltek, építészmérnökök, jogászok továbbképzése folyt és az első években harminc-negyven ösztöndíjas is lakott a gyönyörű palotában, amelynek igazgatását Gerevich Tibor után Miskolczy Gyula, majd Koltay-Kastner Jenő vette át. Velük együtt dolgozott itt, mint igazgatóhelyettes, illetőleg mint titkár Tóth László és Várady Imre, valamenynyien egyetemi tanárok, akiknek tudományos munkássága az olasz—magyar szellemi kapcsolatok multjából tárt fel sok, eladdig ismeretlen fejezetet. Gerevich Tibor irányítása mellett a „Collegium Hungaricum“-ban a modern magyar piktúra és szobrászat új tehetségeket szólaltatott meg és indított el a siker útjára. A római magyar akadémia önálló kiállításokat is rendezett, amelyek közül többet maga az olasz király nyitott meg, s Mussolini is meglátogatott. Ő maga több ezer lira értékben műtárgyakat is vásárolt a kiállító fiatal magyar művészekről.

Amíg Róma a magyar szellemi kincsek értékelésének nyitott utat Nyugat felé, azalatt Budapest is kivette részét a kulturális kapcsolatok fejlesztésében. A magyar fővárosban szintén működik, természetesen olasz vezetés alatt olasz kultúrintézet, az „Istituto Italiano di Cultura“, amelynek igazgatója Paolo Calabro és amely intézet nagyszámmal rendezi nemcsak Budapesten, de a vidéken is a maga tanfolyamait. Évente 4—5000 magyar hallgatója van ezeknek a tanfolyamoknak és ma már hivatalos statisztikai adatok szerint is több, mint félszáz ezren tudnak olaszul Magyarországon. Gróf Klebelsberg Kunó már az 1924—25. tanévben, mint második modern nyelvet, az olasz nyelvet vezette be nyolc gimnáziumban és négy felsőkereskedelmi iskolában. Ez a szám azóta természetesen szintén erősen megnövekedett. De ezenfelül a magyar egyetemeken külön olasz tanszékek működnek, nemcsak az olasz irodalom, hanem újabban már az olasz műveltség és politikai problémák ismertetésére is. Vidéki egyetemeinken — Szeged, Pécs, Debrecen — szintén működnek olasz lektorok az olasz műveltség terjesztése érdekében és

ugyanezekre a vidéki magyar egyetemekre nyaranta — az ú. n. nyári egyetemi tanfolyamokra — Itáliából nagy csoportokban érkezik az olasz ifjúság, hogy a magyar, vagy olasz—magyar, a két nemzetet közösen foglalkoztató kérdéseket tanulmányozza és közben a magyar nyelv megismerésére is kísérletet tegyen. Több százra rúg azoknak az olaszoknak száma, akik eddig a több, mint tíz esztendeje működő nyári egyetemi tanfolyamokon résztvettek. Viszont az olaszországi Perugia-ban az „Università degli Stranieri“-n, a külföldiek egyetemén, szintén sokszáz magyar hallgató mélyedt el olasz tanulmányokban, ami mind a két baráti nemzet ifjúságának kölcsönös érdeklődését mutatja a másik ország műveltsége iránt. Az olasz kormány a magyar történelem és irodalom számára 1936-ban tanszéket létesített a római egyetemen és ezt a nagyfontosságú hivatást Miskolczy Gyula, majd Koltay-Kastner Jenő töltötte be. A budapesti tudományegyetemen Rodolfo Mosca kapott katedrát az olasz műveltség ismertetésére. Az olasz kormány egyébként tanszéket állított fel a magyar nyelv és irodalom ismertetésére Milánóban, Bolognában, Torinóban, Genovában, Triesztben és Nápolyban is.

Magyarország — az olasz iskolákban.

Mussolini, — amint ezt már 1927 tavaszán kijelentette — támogatta a magyar—olasz szellemi együttműködést és az iskolai oktatás terén is sokat követett el Itália, hogy a magyarbarátság mennél nagyobb körben terjedjen el. Nem érték be avval, hogy a tankönyvekből kiirtották a Magyarországra vonatkozó téves, sőt sokszor rosszindulatú adatokat, hanem új, baráti megvilágításban ismertették hazánkat és problémáit már az iskolai könyvekben is. Az iskolai antológiákba — olvasókönyvekbe — magyar írók elbeszéléseit vették fel és magyar leíró cikkeket közöltek. Maga a Duce, akkori kultuszminisztere, Balbino Giuliano útján gondoskodott arról, hogy az olasz iskolákban egyre többet foglalkozzanak Magyarországgal. Külön körrendelet hívta fel a középiskolák főigazgatóit és igazgatóit, hogy az eddiginél is nagyobb súlyt vessenek a Magyarország és Olaszország közötti kapcsolatok ismertetésére. A körrendelet hangsúlyozta, hogy az igazgatók és a tanerők, valamint a növendékek számára is fontos volna, hogy a nemes és lovagias magyar nemzetet mennél nagyobb számban keressék fel az olaszok és ott személyesen is meggyőződjenek arról a magas színvonalú műveltségről, amelyet Magyarország történelmi, kulturális, irodalmi és művészeti téren képvisel és azokról a kapcsolatokról, amelyek már a múltban is őszinte és mély barátságot teremtettek a két nemzet között. Ezeknek a rendeleteknek volt következménye, hogy például Felsőolaszországban több elemi és középiskolában Magyarországról szóló írásbeli dolgozatot adtak fel. A rendelet szerint, melyet Lombardiában Prof. Camillo Alberici, akkor központi főigazgató-tanfelügyelő bocsátott ki: „A növendékeket előkészítendő, előadást kell tartani számukra a magyar históriáról, a magyar néprajzról, művészeti és irodalmi kapcsolatokról, éppen úgy, mint Magyarország gazdasági helyzetéről. Ki kell emelni továbbá azokat a kulturális szálakat, amelyek Itáliát és Magyarországot a történelem különböző korszakaiban egymáshoz fűzték és hangsúlyozni kell azt is, hogy a 48—49-es szabadságharcokban a két testvérnép mint segítette egymást. A világháború

ugyan szembe állította egymással az olaszokat és a magyarokat, de anélkül, hogy a két nemzet között olyan ellentétek éleződhettek volna ki, amelyek valaha is meghasonlást idézhettek volna elő közöttük. A háború befejeztével, amint a fasiszta kormány uralomra jutott, Itália súlyt helyezett arra, hogy a két nemzet között helyreálljon a régi baráti viszony, annál is inkább, mert a politikai és gazdasági körülmények szintén egymás megértésére utalják őket. Ez a közeledés vezette a két kormányt a baráti szerződés megkötésére, amely az olasz és magyar nép érzelmeinek törhetetlen megpecsételése lett“.

Milánóban háromszáz iskolában, egy és ugyanazon a napon, készültek el a Magyarországról szóló írásbeli dolgozatok 1931 tavaszán. Utána összeült a bírálóbizottság, hogy a jutalomra érdemes dolgozatokat kiválassza: a bizottság tagjai sorába író-tanerőket választottak, akik aztán írásban terjesztették be jelentésüket. Ez kiemelte, hogy valamennyi írásbeli dolgozat tanuságot tesz arról, milyen eredményesek voltak a Magyarország ismertetését célzó előadások a tanerők részéről és hogy a növendékek, megannyi „kis író“, milyen lelkesen foglalkoztak a magyar kérdésekkel. A jelentés szerint: a dolgozatverseny elérte célját, mert felkeltette a növendékek figyelmét a baráti Magyarország fontos kérdései iránt. A bizottság döntött a kiosztásra kerülő arany- és ezüstérmek sorsáról is. Az első díjnyertes, aranyéremmel jutalmazott dolgozat szerzője — leány volt. A tizenegy éves Maria Boerchi, ötödik elemista.

— Európa nagy, és Európának sok országa van, — kezdte a kis írónő — de köztük legforróbban hazámat, a halhatatlan Itáliát szeretem. De hazámon kívül most már egy másik országot is imádkok: Magyarországot! Miért? Mert ismerem történetét, amely íme elvonul előttem. És látom... Keletről megindul egy nép Nyugat felé. Megáll. A nomád nép letelepszik, amint megtalálta a Duna-völgyének elragadó síkságát, ahol a régi Róma maradványai láthatók még, ahol a föld gyönyörű, termékeny. Itt áll meg a magyar nép, megszereti új hazája földjét, művelni kezdi és naggyá, virágzóvá válik, hogy aztán műremekeket is alkosson és magyar nemzet legyen belőle. Határaik a fenséges Kárpátoktól lenyulnak az Alpeselekig.

Pár jellegzetes sorban a kis Boerchi Mária elmondja a magyar történetét, majd felkiált:

— És íme, Magyarország harcban áll a törökkel! Egész Európa neki köszönheti, hogy megmenekülhetett a törökök pusztításaitól, mert a magyarok tartották távol tőle a mohammedánokat. De sajnos, ezt a harcos, hősi népet leigázták az osztrákok! Akár csak Itáliát! De íme, Monti báró a magyarokkal harcol, mint ahogyan Tüköry az

olasz ügyért ontja vérét, Mazzini az olasz szíveket tüzeli lángra és Kossuth a magyarokét. Mameli olaszul ír lelkesítő dalokat és himnuszokat, Petőfi pedig magyarul.

Később a kis lírikus-histórikus így kiált fel:

— Íme, a bolsevista hullám előnti Magyarországot is, de megjelenik Horthy és helyreállítja a rendet. Ám most egy nagy természet látok magam előtt, büszke és értelmes arcú férfiakkal tele: a hatalmak képviselői, akik a békeszerződéseket vitatják meg... De miért nyilall most fájdalom a szívembe? Íme Magyarország képviselői: őket meg se hallgatják! Ők a legyőzöttek. És ekkor más országok képviselői, románok, szerbek, csehek maguknak szerzik meg Magyarország földjének nagyrészét. Húszer milliónyi lakósa volt azelőtt, ma nyolc millióra zsugorodott össze. És bányái, ipari kincsei, mind az új határokon kívül maradtak! Magyarországnak még a Kárpátokat sem hagyták meg és most állandó veszedelemben kell élnie...

És ezzel végzi dolgozatát:

— A Duce és Magyarország azt akarja, hogy a trianoni szerződést revideálják és hogy a Magyarországtól elvett magyar földeket visszaadják Magyarországnak, az én hazám édes testvérének.

A második díj nyertese az ötödik elemista Emilio Ghezzi dolgozata volt. A két díjnyertes dolgozaton kívül azonban a bírálóbizottság még tíz írásbeli feladatot érdemesített bronzéremre, külön dícséretre, amelyek gyerekes betűkkel nagy, meleg, őszinte lelkesedést mutatnak Magyarországra és a magyar kérdések iránt.

Az egyes tanerők lelkes magyarbarátságukban nem érték be azzal, hogy az írásbeli dolgozatok Magyarországról a fogalmazványokban merüljenek ki, hanem számtani feladatok, szépírási dolgozatok keretében, sőt rajzórán is Magyarországgal foglalkoztak. Így például az egyik felsőolaszországi iskolában azt a bonyolult kérdést adták fel az írásbeli számtani órán, hogy ki kell számítani: ha a magyar és olasz vasutak 40%-os kedvezménnyel adják a vasúti jegyet, milyen kedvezményt jelent Szent István-napján felutazni Budapestre Milánóból, Veronából, Vicenzából, stb. és hogy e kedvezmények hány kilométerre szólnak? Más iskolákban a szépírási feladat az volt, hogy le kellett írni Mussolini egy-egy mondását, amely Magyarországra vonatkozik. Voltak aztán iskolák, ahol a rajzórán le kellett rajzolni Magyarország zászlaját és címerét. De akadt kisdíák, aki Horthy Miklós, Magyarország kormányzójának arcképét is lerajzolta.

Szép ünnepség keretében nyújtották át a díjnyertes olasz diákoknak az arany-, ezüst- és bronzérmeket. És amíg Lombardia

nagyobb városaiban a közoktatás ilyen eredményeket mutathatott fel a magyarbarátság fejlesztése érdekében, a római ujságok hírt adtak róla, hogy az olasz ifjúság magyarbarát egyesületének vezetősége két pályadíjat tűzött ki tagjai részére és a pályaművek tárgya: „A trianoni szerződés és következményei, különös tekintettel Magyarországra“, a másik pedig: „Miként oldható meg a trianoni szerződés revíziójának kérdése?“ Az első díjat itt Domenico Bartoli nyerte el, aki a népszavazást tartotta volna helyesnek az elcsatolt területeken és azzal végezte tanulmányát, hogy: „Olaszország meleg rokonérzéssel — és a diplomáciai kapcsolatok határai között — éber figyelemmel kíséri Magyarországnak az újjászületésre irányuló törekvéseit“. A második díjat egy diákkisasszony, Anna del Buttero nyerte el „Nem, nem, soha!“ jelígés értekezésével, amely ismerteti Magyarország világháborús szereplését és megható lelkesedéssel emeli ki Magyarország martirhalált halt miniszterelnökének, gróf Tisza Istvánnak háborút ellenző szerepét.

Az elemi és középiskolákon kívül természetesen a magasabb tudományos körök is mind behatóbban foglalkoztak a magyar problémával és a híres, többszázados páviai egyetemé az elsőbbség, hogy a magyar revíziós problémát nemcsak előadásaira, hanem doktori és magántanári disszertációira is kitűzte. Már 1927-ben Rodolfo Mosca a magyar problémával foglalkozott és éppen „L'Ungheria contemporanea“ című műve alapján nyerte el a magántanári képesítését. A másik olasz „politikai“ doktor Francesco Brambilla volt, aki a népszövetségi jegyzőkönyv híres 19. szakaszát tette vizsgálat tárgyává és kimutatta, hogy annak rendelkezéseit most már életbe is kell léptetni és keresztül kell vinni a revíziót.

A „fasiszta könyvtárak“ is részt vettek a magyar szellemi kapcsolatok fejlesztésének nemes munkájában és kiadták Ignazio Balla tanulmányát Erdélyről, melynek címe: „Vecchia e Nuova Cultura di Transilvania“. A régi Erdély műveltségének históriájáról ad rövid áttekintő képet, ismerteti az erdélyiek ősi önállósági törekvéseit, majd a Trianon folytán elszakított magyar terület legújabb irodalmát és írói gárdáját. Harminc új erdélyi írónak életrajzát és írói jellemzését közölte még ez a tanulmány.

A „Popolo d'Italia“ is foglalkozott természetesen a két baráti ország kultúrkapcsolataival és éppen a Magyar Revíziós Liga milánói titkárságának vezetője szólaltatta meg Mussolini lapjában, interjú keretében, még 1934 májusában, a magyar vallás- és közoktatásügyi minisztert, Hóman Bálintot, amikor megkérdezte, a történetíró minisztertől, hogy: „Mi a véleménye az Olaszország és Magyarország közötti kulturális kapcsolatokról?“

— E barátság, — felelte Hóman Bálint — a két nemzet közös érdeke, amely határozottan felismerhető a különböző korszakok változó megnyilvánulásain keresztül. A két nemzet szellemi szövetsége Anjou Károly és Nagy Lajos alatt vált legintenzívebbé és azok a körülmények, amelyek e szövetséget előidézték, hasonlítanak a mai körülményekhez. Az Olaszországból jött Anjou királyok belső kulturális kapcsolatot kezdeményeztek a két ország között, amely reális politikai és egyúttal gazdasági kapcsolatokkal párosult. Meg vagyok győződve, hogy ma a politikai és gazdasági barátság viszont a kultúrérintkezés elmélyülésére fog vezetni.

Megkötik a hivatalos kultúregyezményt.

Az olasz—magyar gazdasági és politikai kapcsolatok mellett a kulturális együttműködés is csakugyan egyre erőteljesebbé vált a két baráti ország között. Mindez azonban már belétartozik a hivatalos programba. És amikor 1934 őszén Mussolini és Gömbös találkozott és hivatalos jelentés közölte a magyar—olasz tárgyalások eredményeit, ez a jelentés így végződött:

„Végül vizsgálat alá vették a két állam művelődési kapcsolatait és kíváncsúnak találták e kapcsolatok még bensőségesebbé való kialakítását. Elhatározták, hogy megteszik az e célból szükséges intézkedéseket. Ennek értelmében a két közoktatásügyi miniszter már a legközelebbi időben találkozik, hogy az erre vonatkozó megállapodást megkösse.“

A következő év elején, 1935 február havában Hóman Bálint megjelent az „örök városban“ és Mussolinivel kulturális egyezményt írt alá a Palazzo Veneziában. Megérkezésekor az olasz lapok feltűnő helyen közöltek tudósítást a magyar kultuszminiszter utazásáról és hosszú cikkekben méltatták a tudós és történetíró nemzetközi jelentőségű munkásságát, kiemelve, hogy Hóman Bálint az egyetlen külföldi historikus, akinek művét az Olasz Királyi Akadémia kiadta. A magyar kultuszminiszter e műve az Anjouk magyarországi történetét ismerteti.

A Palazzo Venezia „Mappamondo“ termében találkozott Mussolini és a magyar kultuszminiszter a kulturális egyezmény aláírására. Elsőnek Mussolini, majd Hóman írta alá a két példányban — magyar és olasz nyelven — szerkesztett egyezményt. Az aktusnál jelen volt magyar részről Szily Kálmán államtitkár és báró Villani Frigyes quirináli magyar követ, olasz részről pedig az akkor nemzetnevelési miniszter, De Vecchi, továbbá Suvich és Ricci államtitkárok.

Az egyezmény aláírása után Hóman Bálint olasz nyelven üdvözölte a Ducet és hangoztatta, hogy a most megkötött kultúregyezmény szerves folytatása és intézményes alátámasztása az olasz és magyar

nemzet között évszázadok óta folytonos és mindig gyümölcsöző kulturális érintkezésnek. Ugyanakkor ez az egyezmény szerves betetőzése annak a széles vonalú és messzire tekintő koncepciónak, amelyet Mussolini a történeti kapcsolatokkal egybefűzött két nemzet baráti együttműködése érdekében kezdeményezett és kiépített. A régi római Pannonia-tartomány földjén, latin hagyományokon nevelkedett magyarság valóban nagyra értékeli e barátságot, amelynek ez az egyezmény szilárd és elpusztíthatatlan alapja lesz, a barátság és szellemi együttműködés jövődjéjében.

Mussolini válaszában hangoztatta, hogy a most aláírt egyezmény olyan új elem, amely szervesen csatlakozik a többi politikai és gazdasági tényezőhöz és ezek együtt a magyar és olasz népet egyesítő barátság szilárd fundamentumát alkotják.

A szellemi együttműködés ügyében kötött húsz cikkből álló egyezmény lényege a következő: A két kormány az olasz-magyar tudományos, irodalmi és művészeti kapcsolatok terjesztésére Rómában a Magyar Intézetet továbbra is fenntartja. Az olasz kormány viszont Olasz Intézetet alapít Budapesten. Az ösztöndíjas helyek számát legalább hatra emelik fel. Minden évben legkésőbb augusztus 1-ig kölcsönösen közlik az ösztöndíjra ajánlott ifjak neveit. Elősegítik, hogy mennél több főiskolás, illetve diplomás juthasson ki a magyarországi és olaszországi nyári egyetemi tanfolyamokra. A kormányok támogatják azokat az ifjúsági szervezeteket, amelyek a két ország diák-sága között a kapcsolatok kiszélesítését tűzték ki célul. E célból nyári táborozásokat is rendeznek.

A magyar kormány a Pázmány Péter Tudományegyetem egyik tanszékét olasz tudóssal tölti be, az olasz kormány pedig fenntartja a római tudományegyetemen magyar tudóssal betöltött magyar történelmi és irodalmi tanszéket. A budapesti és a pécsi tudományegyetemen olasz nyelvi és irodalmi tanszéket tartanak fenn és amíg ez a debreceni és szegedi egyetemeken is lehetséges lesz, az olasz kormány ezekre az egyetemekre olasz tanerőket fog küldeni. A bolognai tudományegyetemen, amint lehet, magyar nyelvi és irodalmi tanszéket állítanak fel. A magyar kormány továbbra is fenntartja a genovai, torinói, milánói egyetemeken működő magyar nyelvi lektorokat, gondoskodik ilyenek kiküldetéséről a trieszti közgazdasági, a római, bolognai és padovai egyetemekhez. Az olasz kormány viszont továbbra is fenntartja az olasz lektorokat a magyar egyetemeken. A nápolyi zoologiai és a tihanyi biológiai intézetben fenntartanak munkahelyet egy magyar, illetve olasz tudós számára.

Megszervezik a főiskolai tanárok cseréjét. Eleinte tanévenként legalább egy-egy tanárt küldenek ki. A magyar kormány fokozott gon-

dot fordít az olasz nyelvnek a magyar középiskolákban és a felsőkereskedelmi iskolákban való tanítására. Az olasz kormány, amint lehet, Budapesten olasz nyelvű középiskolát szervez. Gondoskodás történik arról, hogy a középiskolák tantervében benne legyen a másik ország intézményeinek, társadalmi, gazdasági viszonyainak tanítása. Kicserélik a fordításra kíváncsok tudományos és irodalmi művek jegyzékét, elősegítik a színpadi műveknek, filmeknek a másik országban való bemutatását.

Gondoskodik az egyezmény a két ország levéltári anyagának kiegészítéséről, új magyar könyvtáraknak Olaszországban, olasz könyvtáraknak Magyarországon való szervezéséről, a két ország könyvtárai és levéltárai között közvetlen könyv- és kéziratkölcsonzésről. A két kormány elősegíti a másik országba való csoportos utazásokat, kölcsönösen támogatja az olasz és magyar művészek kiállításainak rendezését. Megkönnyíti a hivatalos, az akadémiai és egyetemi kiadványok kicserélését, a másik ország könyveinek és kiadványainak terjesztését. Gondoskodnak arról, hogy a rádióállomások kölcsönösen közvetítsenek műsoraikból.

Az egyezmény utolsó cikke arról szól, hogy a megerősítő okiratokat a legrövidebb időn belül Budapesten cserélik ki. Az egyezményt tíz év letele előtt nem lehet felmondani.

A kulturális egyezmény aláírása után Hóman Bálint az olasz sajtó képviselői előtt már bejelentette, hogy annak első konkrét következménye olasz reprezentatív kiállítás megnyitása lesz rövidesen Budapesten. Nem hallgatta el, hogy a magyar közvélemény és művészi élet milyen nagy érdeklődéssel várja ezt a kiállítást, amely két évtized óta az első bemutatkozása lesz Magyarországon a XIX. századvégi és XX. századbeli olasz művészetnek.

A kulturális egyezményben lefektetett tervek nagyrésze már meg is valósult: a tanárok cseréje éppen úgy, mint az olasz nyelvű középiskola felállítása Budapesten, de ugyancsak ebbe a keretbe tartozik a diákok cseréje is, ami nyaraltatási akciókban öltött formát. Feketeinges balillák és avantgardisták táboroztak a Balaton mentén, valamint Gödöllőn, mialatt magyar diákok az ostiai olasz diáktáborban élvezték a tenger fővényén a nyaralás örömeit és közben igyekeztek még jobban megbarátkozni az olasz nyelvvel. Gazdászifjak csereakciója is megindult és rendszeressé is vált a Faluszövetség akciója révén. És amint Hóman Bálint bejelentette, Budapesten csakugyan reprezentatív kiállítást rendeztek az olaszok és annak megnyitására az olasz kormány akkori sajtó- és propagandaügyi államtitkárát, a milánói Magyarbarát Olaszok Egyesületének elnökét, Dino Alfierit, a későbbi népművelésügyi minisztert küldötte Budapestre.

1936 január végén érkezett a magyar fővárosba a magyarbarátságról ismert olasz államférfiú, akit a szokottnál is melegebb fogadtatásban részesítettek és akinek tiszteletére a Corvin Mátyás Magyar-Olasz Tudományos, Irodalmi, Művészeti és Társadalmi Egyesület ünnepi ülést rendezett. Berzeviczy Albert nyitotta meg az ülést és meleg szavakkal üdvözölte Alfierit, aki megköszönte az ünneplést és keresetlenség szavakkal hivatkozott arra a barátságra, amely Magyarországot Olaszországhoz fűzi.

— Én magam is régóta ismerem és szeretem Magyarországot, — mondotta Alfieri, — és mindig hű is maradok hozzá. Olaszországot még szorosabban fűzte Magyarországhoz a magyar népnek a legutóbbi események kapcsán tanúsított magatartása, éppen a szankciók idején, amit az olasz nép sohasem fog elfelejteni. Olaszország ismeri Magyarországot fájdalommal, amely a testvérek elszakítása, a trianoni gyász következtében zúdult reá és az olasz nép átérzi ezt a magyar fájdalmat!

Alfieri beszéde után Antonio Maraini, a fasiszta képzőművészeti szervezetek kormánybiztosa tartott előadást az új olasz művészetről és előadását vetített képekkel kísérte. Másnap délből Horthy Miklós, Magyarország kormányzója megnyitotta a Múcsarnokban az olasz képzőművészeti kiállítást, amelynek megnyitó ünnepségén megjelentek a kormány tagjai, a hadsereg vezetői és az ország előkelőségei. Olasz részről Alfierin kívül jelen volt Colonna herceg, Itália budapesti követe és az olasz követség teljes személyzetével. Alfieri lendületes beszédében üdvözölte a kormányzót és kiemelte a múlt év februárjában Olaszország és Magyarország között kötött kulturális egyezmény jelentőségét, majd így folytatta:

— Azóta sok minden történt, ami az utolsó hónapok amúgyis feszült politikai légkörét még zavarosabbá tette. De van valami, amiről jól esik megemlékezni ebben a pillanatban és ez: az a teljes lojális együttérzés és együttműködés, amelyet az Önök nemzete, — hagyományaihoz híven, — olyan lovagiasan ajánlott fel Olaszországnak. Magyarország bátor kiállással, amelyet nem fogunk elfelejteni, a tettek határozottabb és kézzelfoghatóbb valóságába ültette át az olasz nép iránt érzett régi lelki közösségét és rokonszenvét, amely — elmondhatjuk — az Önök nemzetének apostoli korszakában, Szent István első magyar király idejében kezdődött.

Beszéde további részében Alfieri hangoztatta, hogy a reprezentatív tárlat megnyitásának ünnepsége túlnő a művészeti és kulturális események egyszerű jelentőségén, mert Olaszország nemcsak megbecsülését akarja kifejezni a nagy magyar nemzet iránt, de tanúságot is akar tenni hálájáról. Megemlékezett arról „a nagyszerű történelmi szerepről“, amelyet Magyarország minden időben betöltött. „Először mint

sziklaszilárd bástya megakadályozta, hogy idegen népek árásszák el a Földközi-tenger medencéjét és az európai kontinenst. Hivatását az újkorban is folytatta, a rend és az egyensúly pillére maradt a zűrzavaros Keleteurópában. Hivatását bátran tölti be most is és Magyarország a lovagias becsületérzés és rendíthetetlen baráti hűség örök értékét jelenti Európában.“

Horthy Miklós, Magyarország kormányzója, üdvözölte az olasz államtitkárt és kiemelte beszédében, hogy a hagyományos régi barátság, amely a történelem folyamán sokszor hozta közel egymáshoz az olasz és a magyar nemzetet, nemcsak politikai vonatkozásokban érvényesül. Ennek a barátságnak mindenkor erős érzelmi kapcsolatok, lelki rokonság és közös ideálok kölcsönöztek intenzivitást és állandóságot és e baráti érzelmek elmélyítésében nagy szerep jutott a kulturális vonatkozásoknak... Az olasz génius egy évezred alatt, — mondotta a magyar kormányzó, — a magyar művészetnek is legnagyobb tanítómestere volt anélkül, hogy megváltoztatta volna a magyar szellem gyökeres alapvonásait. Az olasz művészeti szellem térhódítása sohasem kívánta cserébe a magyar művészet egyéniségének feladását. Már Szent István kora óta, és később, különösen a Nápolyból ideszármazott Anjou-házbeli királyaink, majd Corvin Mátyás idejében, dolgoztak olasz művészek Magyarországon és multunknak egyik dicső emléke, hogy az Itáliában megszületett reneszánsz műveltséget és művészetet Olaszország útján elsőnek mi honosítottuk meg az európai nemzetek közül és innen terjedt el a környező országokba.

A kormányzó kiemelte még, hogy az olasz és a magyar nemzet barátságának elmélyítése terén milyen örvendetes cselekményt jelentett az olasz-magyar kulturális egyezmény és milyen fontossága van ennek a kiállításnak, amely a legteljesebb bemutatása az élő olasz művészetnek.

Az olasz kormány hivatalos képviselőjének, Alfieri államtitkárnak tiszteletére díszlakomát rendeztek, amelyen pohárköszöntők hangoztatták a két ország közötti kulturális kapcsolatok rendkívüli élénkségét. Alfieri elutazása előtt fogadta a magyar és külföldi ujságírókat és közvetlen szívélyes hangon beszámolt budapesti benyomásairól, majd méltatta a magyar-olasz barátságot, hogy végül tolmácsolja az olasz nép háláját azért a szép lovagias magyar gesztusért, amely nemcsak a magyar nép nemes jellemének felel meg, de megfelel vele született józanságának és éles valóságérzésének is.

Megszületik az „Amici dell'Ungheria“.

A Rómában megkötött kulturális egyezmény irányelveit követve, azóta is egyre több téren észlelhető nemcsak a hivatalos kapcsolatok, de a nemhivatalos kapcsolatok továbbfejlesztése is. A baráti Olaszország a politikán és a hivatalos kultúrpolitikán kívül, a Mussolini és Hóman által aláírt egyezmény létrejötte előtt is, már újabb és újabb utakat és lehetőségeket keresett, hogy a magyar igazságok hirdetésének megfelelő keretet és lehetőséget nyújtson, ugyanakkor pedig a két nemzet között a barátságot fejlessze és ápolja. Rómában még 1927-ben megalakult az „Amici dell'Ungheria“ egyesülete, San Martino örgróf elnöklésével, amelyet azután éppen Dino Alfieri, — aki akkor még fasiszta képviselő volt és csak később lett a Fasiszta Nagytanács tagja, majd államtitkár és miniszter, — még szélesebb alapokra fektetett. Milánóban, Itália második kereskedelmi és szellemi fővárosában megszervezte a „magyarbarát olaszok“ milánói egyesületét és azt belékapcsolta a hatalmas, egész Itáliát beágazó tudományos szervezetbe, az „Istituto Fascista di Cultura“-ba. Ez az eleven, aktív egyesület felolvasásokat, ünnepségeket rendez, résztvesz az olaszországi magyarok minden nemzeti és művészi ünnepségén és bár tagjai kimondottan csak olaszok lehetnek (egyedüli kivétel a Magyar Revíziós Liga milánói titkára, aki az Intéző Bizottságnak is tagja), a legteljesebb harmóniában dolgozik a különböző itáliai magyar egyesületekkel, amelyek viszont az ott élő magyarokban ápolják a hazafias érzést. Eddig is már több utazást szerveztek meg Magyarországra, így a milánói „Automobile Club“ több tavaszi nagy túráját Budapestre, majd pedig az „Università Popolare“-val, később az „Istituto Fascista di Cultura“-val együtt társas utazásokat indítottak Magyarországra.

Dino Alfieri már 1928-ban a fasiszta képviselők csoportjával Magyarországon járt és utazásáról visszatérve, mint a milánói „Magyarbarát Olaszok Egyesületének“ elnöke nyilatkozott a Magyar Revíziós Liga olaszországi titkára előtt magyarbarátságáról.

— Szóval és írásban mindenütt hirdetem, hogy milyen meleg és felejthetetlen emléket hoztam magammal Magyarországról. A magyar-olasz barátságban a két nép végre megtalálta egymást! És ezt bizonyítja maga a fogadtatás is: ezrek és tízezrek, maga a nép megnyilatkozása volt! A szeretetnek, a barátságnak ezt az őszinte kitörését igazán nem lehetett hivatalos eszközökkel megrendezni, vagy csak előkészíteni. A világ minden népe között talán mi olaszok tudjuk legjobban megérteni a magyar szíveknek ebben az egyetlen nagy gondolatban való összedobbanását, az egész magyar érzést, az egész magyar mentalitást, mert hiszen a magyar revíziós mozgalom sokban, talán mindenben hasonlít a mi nagy irredenta mozgalmunkhoz, amikor az olasz szívek is összefacsarodtak arra a gondolatra, hogy a mi nagy hazánktól akkor még elszakított területeken olasznyelvű testvéreink élnek idegen uralom alatt. Meg vagyok győződve a magyar ügy szent igazságáról és a magyar győzelmet feltétlenül bizonyosra veszem. Természetes azonban, hogy meggondolatlan egyéni akciókra és veszedelmeket jelentő impulzív cselekedetekre nem szabad magukat elragadtatniok. A revíziós eszme szent lángját azonban állandóan élesztetni kell, nehogy egy pillanatra is kialudhasson, vagy csökkenjen fénye és tüze. Azzal a meggyőződéssel és azzal a türelemmel kell ezt a küzdelmet folytatni, amelyet a feltétlen győzelemben való megingathatatlan hit tud csak nyújtani.

A milánói „Amici dell'Ungheria“ első ülését 1928 november 14-én tartották meg a Palazzo Borromeo gyönyörű reneszánsz palotájában. Már napokkal azelőtt több, mint ezer meghívás ment széjjel Lombardia fővárosa társadalmi, politikai, kulturális előkelőségeinek címére és a lelkeshangú felhívás aláírói között szerepelt Emilio Bodrero államtitkár, örgróf De Capitani d'Arzago, Milánó prefektusa, Maffio Maffi, a „Corriere della Sera“ akkori főszerkesztője, Baldo Rossi szenátor, egyetemi tanár, Arrigo Solmi, a külügyi bizottság előadója, későbbi igazságügyminiszter, Don Gioli, a királyi udvar és a Fascio prépostplébánosa, Adriano Lualdi, a nagynevű zeneszerző, későbbi képviselő, stb.

Dino Alfieri elnöki megnyitójában hangoztatta, hogy az olaszok barátsága a magyar nemzettel szemben nem üres szó, hanem őszinte és mély érzés, „mert a mi magyar testvéreink ma ugyanabban a helyzetben vannak, mint mi voltunk a háború előtt, amikor olaszok-lakta szent városok az anyaországtól elszakítva sínylődtek idegen uralom alatt. Beszélt az „Amici dell'Ungheria“ szerepéről és terveiről, majd így folytatta:

— Nem célunk Magyarországot felfedezni, sem politikát csinálni, bár a mi munkánk is politika, hanem a mi egyedüli feladatunk az, hogy Milánó, amely minden nemzeti mozgalomban az elsőbbség pál-

máját vitte el, meleg szeretettel ápolja ezt a barátságot a sokat szenvedett magyar néppel szemben!

Bejelentette még, hogy az „Amici dell'Ungheria“ megnyitására, az ünnepélyes felavatásra Pekár Gyulát hívták meg.

Ebből az első olasz-magyar baráti ünnepből aztán olyan nagyszabású politikai rokonszenvmegnyilvánulás lett, hogy az egész olasz közvélemény és az egész olasz sajtó 1929 februárjának második felében ismét a magyar ügygel, a trianoni békével sujtott Magyarország dicsőséges multjával, nemzeti géniuszának nagyrahitottságával és szebb napokat ígérő jövőjével foglalkozott. A fasiszta párt székházában mondotta el 1929 február 20-án nagy felavató beszédét Pekár Gyula. Az ünnepi ülésen a lombard főváros társadalmi és szellemi előkelősége jelent meg és a Magna Aula zsúfolásig telt meg olyannyira, hogy Arnaldo Mussolini, a Duce öccse, a „Popolo d'Italia“ főszerkesztője a karzaton állva volt kénytelen végighallgatni az egész előadást, mert nem talált már ülőhelyet. Több mint kétezer ember szorongott az óriási teremben. Az emelvényen Dino Alfieri és Starace, a fasiszta párt főtitkára között foglalt helyet Pekár Gyula. Dino Alfieri üdvözlő beszédében kiemelte a magyar és olasz történelmi kapcsolatokat és kijelentette, hogy Olaszország átszenvedte azt a tragédiát, amelyben ma Magyarország él, és most, amikor az egykor elszakított területeken élő testvérek visszatérhettek az anyaország keblére, Itália nem felejtje el a mult szenvedéseit, amelyek a testvérnép, a magyarság számára jelentik a ma gyötrelmeit. Az olasz-magyar barátság azonban nemcsak az érzések közösségét jelenti, hanem azt is, hogy a jövő tetteiben is egybeforrasztja majd a két nemzetet, mert a Fasizmus, s a Duce neve egymaga is, az igazságért való harcot jelenti.

Viharos taps zúgott fel Alfieri nagy beszéde után és ünnepeltetések, tapsok, éljenek és evvivák fel-felújultak Pekár Gyula nagy és mélyenjáró előadásának minden egyes fejezete közben is, éppen úgy, mint az előadás végén. Pekár Gyula az olasz-magyar történelmi kapcsolatokat ismertette és hangsúlyozta, hogy a magyar géniusz már egy ezredév előtt eljegyezte magát a latin géniusszal és ez eldöntötte örökre Magyarország kultúrirányzatának nagy kérdését, mert ebben a történelmi tényben már benne volt az olasz-magyar barátság kezdete és fundamentuma.

Úgy Alfieri, valamint Pekár Gyula beszédét a milánói rádió az egész világgal közölte.

Dino Alfieri és lelkes munkatársa, Leo Pollini, a milánói „Amici dell'Ungheria“ másodelnökének kezdeményezésére rövidesen egész sor olasz városban megalakultak a magyarbarát olaszok helyi egyesületei.

Leo Pollini, amikor e szervező munka már befejeződött, 1932 tavaszán, így nyilatkozott:

— Az egész országot beágazó szervezetünk van ma már, de mi nem pihenünk és remélhetőleg rövidesen Bolzanótól kezdve Siciliáig minden nagyobb városban megalakul az „Amici dell'Ungheria“ egy-egy fiókja. A milánói szervezet mellett Torinóban, Genovában, Bresciában, Velencében, Bolognában, sőt Cataniában is folyik a munka, de ugyanakkor megalakítottuk ifjúsági szervezeteinket is, azzal a céllal, hogy az olasz egyetemi ifjúság körében szintén ismertessük a magyar kérdéseket. Milánóban ezenfelül egy másik nagyjelentőségű fasiszta intézmény foglalkozik a magyar problémákkal: ez a „Scuola della Mistica Fascista“, amely a magasabb eszmékben való hitet hirdeti a kultúrán keresztül. Itt rendszeres előadássorozatokot tartunk a fontos problémákról, analizáljuk a legkülönbözőbb nemzetiségi kérdéseket, vitaesték formájában, amelyeknek keretében természetesen az ellenvélemény is megszólalhat. Ami magát a milánói „Amici dell'Ungheriát“ illeti, — folytatta Pollini, — természetes, mi nem csinálunk önálló politikát és csak az olasz kormány politikáját követhetjük. Ez azonban a Duce politikája, aki már annyiszor állott a magyarok és a magyar ügy mellé. Az ő irányítását követjük, amikor célunk Magyarország és Olaszország kölcsönös megértését elősegíteni s a két ország közeledését szolgálni, főként a kultúrán keresztül. Ismertetni és tudatosítani akarjuk tenni ezt a barátságot a két rokonlelkű nép között.

— Ez az eszme vezetett bennünket, — folytatta Pollini, — amikor magyar írókat, politikusokat, tudósokat hívtunk és hívtunk meg a magyar problémák ismertetésére, kezdve a történelmi kérdéseken, egészen az aktuális politikai és gazdasági kérdésekig. Pekár Gyula megnyitó előadásán kívül előadókink között szerepelt Berzeviczy Albert magasröptű és mély tudású tanulmányával, majd Veress Endre, Zambra Alajos, Balla Ignác, Márffy Oszkár, Póka-Pivny Béla, báró Forster Pál, olasz részről pedig Arrigo Solmi, Rodolfo Mosca, Fossati, Gino Cucchetti, Roberto Mandel, Ettore Cozzani, Luciano Berra, stb. A felolvasások rendezésén kívül természetesen más területeken is igyekszünk a magyar ügyet szolgálni. Így pl. vagy magunk rendezzük, vagy védnökei vagyunk a magyar művészi manifesztációknak. Legutóbb magyar népdalokat mutattak így be a milánói „Conservatorio Verdi“-ben, a „Casa d'Artisti“-ben pedig magyar festők kiállításainak voltunk a védnökei.

Leo Pollini csak pár szóval jelzett néhány előadást, de ezek közül egyik-másikat kár volna a feledésnek átengedni: feltétlenül megérdem-

lik — azonfelül, hogy tanulságosak is — legalább azt, hogy pár sorban összesűrítsük tartalmukat.

Az olasz író- és politikai világ számos kitűnősége emelte fel szavát az „Amici dell'Ungheria“ keretében, vagy támogatásával, a következő esztendőik során. Így pl. Gino Cucchetti, aki több könyvet is írt rólunk magyarokról, Felsőolaszország nagyobb városaiban, többek között Milánóban is több előadást tartott „Nel cuore dei magiari“ címmel. Derűs, csevegő formában kezdődik előadása. Az Orient-expressz Budapest felé száguld és ő a vasúti fülkében megismerkedik különböző magyar típusokkal, akiken keresztül megszereti Magyarországot, mert rajtuk keresztül már itt, a vonaton megismeri a magyar lelket. Ez a magyar lélek lázong az ellen a szörnyű igazságtalanság ellen, amelyet Trianonban követtek el Szent István birodalmával. Barbárok kezére juttatták az ország nagyobbik felét, történelmi városait, vérrel szentelt magyar hegyeit és folyóit. A nagyhatású előadás ismertette azután a magyar revíziós mozgalmat és Cucchetti hangoztatta, hogy a revíziónak meg kell történnie, mert máskülönben az európai béke állandóan veszedelemben fog forogni. „Azt a népet, — mondotta a kitűnő olasz író, — amely kultúrát, szabadságot, jogot, haladást és históriát adott Középeurópának, nem szabad így meggyalázni és megcsónkítani: ez ellen az örök igazság nevében tiltakozni kell.“ Cucchetti előadása áttekintő képet adott a magyar irodalomról is, majd az olasz író, aki bejárta Erdélyt, a Bánátot és a Felvidéket, saját tapasztalatai alapján megállapította, hogy ott mindenütt ősi magyar kultúra van, amely magyar volt a múltban, magyar ma is és magyar marad örökké.

Milánóban is több előadást tartott Gino Cucchetti és egy másik előadásának címe: „Magyarország politikájának mérlege“ volt, amelyben áttekintő képet adott a magyar helyzetről, majd ezeket mondotta:

— Trianon a legszerencsétlenebb országgá tette Magyarországot az összes európai államok között. Nekünk olaszoknak ez annál inkább fáj, mert a magyar lovagiasság és a magyar becsület áll legközelebb az olasz szellemhez és mert a múlt, amikor Trianonról még álmodni sem mert senki, bennünket már számos testvéri kapcsolattal fűzött a magyarokhoz. De aki ismeri Magyarország helyzetét, megállapíthatja rögtön a revízió elkerülhetetlen szükségességét és azt is, hogy a revízió eszméje egyre jobban terjed a világon. Maga Mussolini nemcsak hogy vallja ezt az igazságot, de hirdeti is és ő mondotta, hogy „A revízió az egész világ érdeke!“ Akik ma ellene vannak a revíziónak, vajjon mit mondtak volna ahhoz, ha ugyanaz a szellem, amely Magyarországot megfosztotta fiainak millióitól, érvényesült volna az esetben is, amikor Belgiumot kellett volna megfosztani francianyelvű lakóinak százezreitől, hogy azokat Franciaországhoz csatolják?!

Maga az „Istituto Fascista di Cultura“ igazgatója, a milánói „Amici dell'Ungheria“ másodelnöke, Leo Pollini is felemelte szavát mint előadó a revízió mellett.

— Az álszenteskedés remekműve a trianoni békeszerződés, amelyet rákényszerítettek Magyarországra! — mondotta és hogy tarthatatlan voltát mindenki belássa, idézte a tényeket, többek között, hogy a tizenkétfélmillió tömör, egységes magyarság testéből levágtak több mint négymilliót és azt négy népnek osztották szét. — Ez a leggonoszabb téboly, amelyet a XX. században a világ elkövethetett! Ez a helyzet tarthatatlan, mert örök veszedelmet rejt magában. Európa szívében, ahol eddig a magyarok a rendet biztosították, akár csak ezer év előtt, — a káosz uralkodik újra... Ez pedig a párizsi diplomaták műve, akik, hiába tagadják, békéjükkel a háborút készítették elő... Mi olaszok tisztán látjuk a helyzetet, amely igen-igen súlyos, nem is egyedül a magyarok, hanem egész Európa számára. És erről beszélni kell az egész világon! Egy pillanatra sem szabad elcsüggedni! És akár csak nálunk Olaszországban, az egész nagy világon hirdetni kell, hogy a világ legnagyobb igazságtalanságát követték el a magyarokkal és akik békét óhajtanak, hozzák helyre a múlt hibáit, a bűnöket, amelyeket a magyarokkal szemben elkövettek.

Roberto Mandel, olasz író és történétíró, akinek a világháborúról írott, négykötetes nagy történelmi műve nagy sikert aratott Itáliában, szintén tartott előadást a magyar kérdéssel, mégpedig az „Università Popolare“ dísztermében. Ismertette a magyarok eredetét, nyelvét és megállapította, hogy a magyarok, szabadságukat védve, a nyugati kultúrát is védelmezték, hősi áldozatok árán, a keleti hordák ellen.

— A sokat dicsőített nyugati kultúra annak köszönheti létét és fejlődését, hogy a magyar nép vérére áldozta érte. És mégis Európa hálája az volt, hogy e hősi nép hazáját irgalmatlanul felnégyelte. A magyarokat tették meg a világháború bűnbakjának de, — mondotta az olasz író, — „az idő galantuomo“, tartja az olasz közmondás és máris ország-világ tudja, hogy Magyarországgal szörnyű igazságtalanság történt és tudja azt is, hogy egyedül az igazság és a megértés szelleme adhatja vissza az emberiségnek azt a békét, amely ismét megnyugvást és jólétet fog nyújtani. Ennek a szellemnek győzelme pedig a magyar igazság győzelme lesz, amely Magyarországnak nemcsak békéjét és megélhetését, de elszakított országrészeit és elrabolt testvéreit is visszaadja.

Rodolfo Mosca, a fiatal olasz tudós, aki hosszú ideig töltötte be a milánói „Amici dell'Ungheria“ főtitkári tisztjét, szintén több előadást tartott Magyarországról úgy a „Circolo Filologico“, mint a fasiszta párt székházában, valamint a torinói „Società Pro Cultura Femminile“-ben. Ezekben az előadásaiban ismertette, hogy milyen

atmoszférában született meg a trianoni béke, hangoztatta, hogy Olaszország volt az első, amely felismerte, mit jelent ez a veszedelem, és Olaszország volt az, amely céltudatos munkával megbontotta azt az elszigeteltséget, amellyel lassú mesterkedéssel meg akarták fojtani Magyarországot. Az új olasz reálpolitika lényegét vizsgálva, megállapította, hogy a trianoni szerződés revíziója, éppen a közös célok miatt nemcsak Magyarországnak, de Itáliának is érdeke.

Egy másik előadásában Mosca azt választotta kiinduló pontnak, hogy ma már az egész világ tudja, hogy Magyarország nem akarta a háborút, mert tisztában volt azzal, hogy a háborúval semmit sem nyerhet, de mindent elveszíthet... Ám Bécs nem hallgatott gróf Tisza szavaira és Magyarországot belésoodorták a háborúba, amelyből megcsonkítva és kirabolva került ki, mert, amint Mosca mondotta: „A trianoni szerződés az utódállamok minden rabló mohóságát szentesítette“.

A mai Magyarország politikai törekvéseit illusztrálta torinói előadásában a fiatal olasz tudós, aki a nemzetiségi kérdéssel is foglalkozott és tudományos alapossággal kimutatta, hogy ez egyesegyedül a magyarok nemeslelkűségéből és vendégszeretetéből született meg. Ismertetette az okokat és körülményeket, amelyek folytán a magyarok meghívták a törökök elleni harcokban megfogyatkozott lakosság elhagyott falvaiba és telepeire a szlávokat és románokat, akik a legelső kínálkozó alkalommal a vendégszerető magyarok ellen fordultak és Kossuth szabadságharcának idején már gyújtogattak és gyilkoltak új hazájukban, amelynek ellenségei lettek.

Ugyancsak több előadást tartott a magyar revízióról az olasz ifjúság egy másik csoportjának Pierfranco Gaslini, aki mint a „Mistica Fascista“ akkori vezetője, egyik vitaestélyükön a következőket mondotta:

— A békeszerződések legkegyetlenebbül Magyarországgal bántak el, amelyet rágalomhadjárat alapján felelőssé tettek még a világháború kitöréséért is. De ma már az egész világ tudja, hogy Magyarország nem volt bűnös és mégis oly kegyetlenül megcsonkították, amire nem volt példa a világhistóriában és továbbra is ebben a megálázó, életképtelen, az igazságot arculütő helyzetben akarják leigázva tartani. Itália külpolitikájában a kegyetlenül megcsonkított Magyarország felé nyújtotta jobbát és igazságos sorsot óhajt biztosítani Magyarországnak.

Gaslini előadássorozata után a Magyar Revíziós Liga meghívta Magyarországra, hogy itt is tartson előadásokat. Sárospatakon és Nagykanizsán, nagy közönség előtt beszélt a fiatal olasz tudós a

trianoni békeszerződés perújításáról és megállapította, hogy a békeszerződések megváltoztatása feltétlen és elengedhetetlen szükség-szerűség.

Magyarországi útjáról visszatérve, Gaslini helyszíni tapasztalatai alapján újabb előadásokban és cikkekben foglalkozott a magyar kérdéssel és megállapította, hogy Magyarország nemcsak a Dunamedence, de az egész Balkán helyzetének kulcsát jelenti. Foglalkozott a Csehszlovákiában élő magyarok és szlovákok helyzetével, hangsúlyozta, hogy a nemzetközi megegyezések ellenére Csehszlovákia közoktatásügyi minisztere sorra becsukhatja azokat az iskolákat, ahol magyarul tanítanak és a prágai kormány munkáját bírálva, kijelentette, hogy az: veszedelmes és kislátókörű gazdasági politika. „A csehek megcsonkították Magyarországot, — mondotta, — de megcsonkították önmagukat is. Ma az új határok elzárják a csehek elől az egész világot.“

A Magyar Reviziós Liga meghívására többször járt Budapesten Gino Cucchetti olasz kövér, aki a magyar ügynek egyik leglelkesebb barátja. Amint már megemlítettük, Gino Cucchetti sorozatos előadást tartott Olaszországban a trianoni kérdésről, s igen-igen sok cikkben és több könyvben szállt síkra a magyar igazság mellett. Gino Cucchetti azonban még Magyarországon is szükségesnek tartotta a revízió tüztét élesíteni és ezért Budapesten, Szegeden, Pécsen, Debrecenben, Nagykanizsán és Vácott többször tartott előadást a trianoni kérdésről, mindig hangoztatva, hogy a trianoni békediktátum revíziója nélkül Európa újjáépítése el nem képzelhető. Magyar hallgatóságot kitartásra és összefogásra buzdította.

Ugyancsak a Reviziós Liga meghívására Szegeden tartott előadást Leo Pollini, a milánói „Amici dell'Ungheria“ másodelnöke, aki hazatérve, előadásokban és cikkekben számolt be magyarországi útjáról és arról a testvéri érzésről, amely a két népet egymáshoz fűzi. „Szegeden, — mondotta, — a mai magyar határ közelében, ha lehet, még égetőbben átéreztem, mint valaha a revízió szükségességének nagy kérdését. És ott éreztem legerősebben, hogy Magyarország az az ország, amely legtöbbet szenvedett nemcsak a gazdasági válság miatt, hanem a szörnyű igazságtalanság miatt is, amelynek a „trianoni béke“ a neve.

A magyar szabadságharc olasz légiójának vezetője, Monti ezredesnek egyik unokája, Alessandro Augusto Montí della Corte báró, szintén a Reviziós Liga meghívására jött Magyarországra és tartott előadást Pécsen, majd Nagykanizsán és kiemelte előadásában, hogy „Olaszországnak nem nehéz Magyarországot támogatnia, a magyar érdekeket védenie, hiszen e két ország érdekei teljesen azonosak“.

Felsorolta azokat a veszedelmeket, amelyek ellen a két baráti nemzet együtt kell, hogy védekezzék, majd így folytatta:

— Ma már alig van ország, amely oly szilárd védőbástyát alkotna a Szovjet előretörésével szemben, mint Magyarország. Érthető tehát, hogy Itália szívesen nyújt baráti jobbot egy olyan nemzetnek, amely szilárd támasza annak a világrendnek, melynek éppen ő az egyik exponense.

Egy mozgalmas és eredményes esztendő.

Érdemes egyébként, annak illusztrálására, hogy mi történt például egyetlen egy esztendőben a magyar ügy érdekében Itáliában, — kiragadni az 1932 nyarától 1933 júliusáig terjedő időszakot és feljegyezni a jelentősebb eseményeket, a magyar revízió szempontjából:

Mussolini az egész világsajtót bejárt cikkében a háború véres számadásának végleges eltörlését, a tartozik-követel számla végérvényes lezárását, a háborús adósságok és kárpótlások egyszersmindenkorra való eltörlését követelte.

Egy másik cikkében Mussolini a legyőzöttek teljes egyenjogúságát és a fegyverkezés beszüntetését követeli, vagy azt, hogy a legyőzött államoknak is éppen olyan joguk legyen fegyverkezni. Az egész világsajtó, éppen Mussolini cikkei alapján, a magyar felfogás mellett szállt síkra az igazság és az igazi „egyenlőség“ érdekében.

Mussolini megfenyegette a Nemzetek Szövetségét, hogy abból Olaszország kilép, mert nem veszik figyelembe a béke érdekében kifejezett óhajait.

Több olasz újság, közöttük a torinói „Gazetta del Popolo“ (1932 szept. 19.) közli a magyar álláspontot és a „Pesti Hírlap“ vezércikkét, amely Magyarország számára is egyenjogúságot követel.

A „Popolo d'Italia“-ban (1932 szept. 30.) Lido Caiani vezércikkében hangsúlyozza, hogy a Nemzetek Szövetségének kötelessége az elviselhetetlen és tarthatatlan békeszerződések revízióját keresztülvinni, éppen a híres 19. pont alapján.

A „Justice for Hungary“ repülőgépének lezuhanása, Endresz és Bittai hősi halálának alkalmából, Mussolini ismét tanúságát adta őszinte magyarbarátságának és nemes szívének. Ő maga vezette gyalog a temetési menetet. Endresz és Bittai hátramaradottjainak nagyobb összeget adományozott. Magyarországnak pedig új „Giustizia per l'Ungheria“-t küldött ajándékba.

Felolvasások keretében Északolaszországtól Siciliáig számos helyen ismertették a magyar problémát és a revízió elkerülhetetlen fontosságát. Főként a milánói „Amici dell'Ungheria“-ban, ahol Leo

Pollini elnöki megnyitójában mindenkor hangsúlyozta a két testvérnép között fennálló baráti viszony őszinteségét és mélységét éppen úgy, mint azt, hogy a revízió mindkét országnak közös érdeke.

Dott. Ippolito a „Guf“ (Fasiszta Egyetemi Hallgatók Csoportja) milánói titkára, későbbi parlamenti képviselő, a hatóságok (tartományfőnök, főpolgármester, hadtestparancsnok) jelenlétében magyar egyetemi hallgatóra bízta megőrzésre a „Guf“ külföldi egyetemi hallgatóinak adott zászlót és beszédében az olasz-magyar barátságról és a trianoni béke miatt Magyarországra szakadt szenvedésekről emlékezett meg.

Gino Cucchetti milánói előadásában a magyar külpolitika irányait ismertette a világháború után és bátor szavakkal szállt síkra a revízió érdekében.

Ettore Cozzani, a „Sala Bossi“-ban és több más egyesületben előadássorozatot tartott a magyar elbeszélőirodalomról, részleteket olvasott fel a legszebb magyar elbeszélésekből (a Balla-Borgomaneri „Antológiából“) és nemcsak azt állapította meg, hogy a magyar írók a világirodalomban is méltó helyet foglalnak el, hanem műveiken keresztül ismertette Magyarország szomorú sorsát is a trianoni béke után, amelynek igazságtalanságait is ecsetelte.

Silvino Gigante Fiumében és Padovában tartott előadásokat Magyarország történetéről és az olasz kapcsolatokról.

Roberto Mandel Milánóban négy előadásban ismertette a trianoni problémát és Desióban, XI. Piusz szülővárosában Magyarország történelméről és Trianonról tartott előadást.

Számos kis vidéki városban Albano Petris rendezett magyar esteket, felolvasásokkal és magyar filmek vetítésével és mindenkor részletesen ismertette a revízió problémáit.

Az „Amici dell'Ungheria“ milánói és egyéb városokban lévő alakulatai táviratban üdvözölték Borah szenátort és hálájukat fejezték ki, amiért Magyarország és a revízió mellett szállt síkra.

Az olasz sajtóban számos ismertetés jelent meg V. A. Martini „Pace coatta, disarmo armato“ (Kényszerbéke, fegyveres leszerelés) című politikai tanulmányáról, amely kimutatja, hogy a világkrízis a kényszerbékék következménye.

A romániai magyarellenes tüntetések az olasz sajtóban is kellő visszhangra találtak. A Magyar Revíziós Liga milánói titkára a „Popolo d'Italia“-ban (1932 december 16.) hosszú cikkben ismertette a románság túlkapásait a magyarokkal szemben. E téma ugyancsak szóvátetett az „Amici dell'Ungheria“, valamint a „Mistica Fascista“ keretében megtartott előadások kapcsán, ahol Erdély és az ottani helyzet került tüzetesebb megvitatás alá.

1932 december elején a milánói „Amici dell'Ungheria“ nagy-sikerű olasz-magyar hangversenyt rendezett, amelyet Leo Pollini lendületes előadása nyitott meg. A nagyszámú közönség élénk tetszésnyilvánításokkal fogadta Pollini minden kijelentését Trianon ellen.

A „Vie dell'Italia e il Mondo“ 1933 januári száma alapos tudással megírt cikket közölt a trianoni békeszerződés revíziójának szükségességéről és kiemelte mindazokat a veszteségeket, amelyeket Magyarország az igazságtalan békeszerződés következtében elszenvedett.

1933 január 9-én V. A. Martini a „Popolo di Trieste“ hasábjain erőteljes revíziós cikket közölt, amely ismerteti a revíziós mozgalom előretörését. Ugyancsak január havában előadást tartott Magyarországról az „Amici dell'Ungheria“-ban.

Francesco Paoloni fasiszta képviselő a Nápolyban megjelenő „Il Mattino“ hasábjain érdekes cikksorozatban ismertette 1933 február havában a magyar kérdést és hangoztatta a revízió szükségességét.

1933 március elején jelenik meg Tamberi könyve, melyben a magyarbarát szerző Budapest szépségeit és ezzel kapcsolatban a magyar kérdést ismerteti.

Március közepén Silvino Gigante Milánóban tart előadást a magyar kérdéstről. Ugyancsak ekkor jelent meg Gigante könyve az olasz-magyar történelmi kapcsolatokról.

A kisantant-szerződés, valamint a hirtenbergi eset nagy visszhangra talált az egész olasz sajtóban. Számtalan cikk mutatott rá e szövetség Magyarország ellen irányuló titkos hadi céljaira, valamint azokra a hatalmas fegyverszállításokra, melyek az utódállamok felé irányulnak.

Italo Zingarelli, a „Stampa“ hasábjain cikksorozatban ismertette a kisantant államok fegyverkezését és hadicéljait.

Az olasz iskolán kívüli népoktatás legfontosabb szervében, az „Istituto Fascista di Cultura“ előadássorozataiban állandóan szerepelt a magyar probléma ismertetése és erre a célra nagy városokba, éppúgy mint kis községekbe az „Amici dell'Ungheria“ vezetősége küldött ki előadókat, akik Itália külpolitikáját ismertetve, részletesen tárgyalták a magyar revízió problémáját, s a romániai magyarellenes tüntetések alkalmából hangsúlyozták, hogy a magyar kisebbségek mily elnyomatásnak és üldöztetésnek vannak kitéve az utódállamokban.

1933 áprilisában Pierfranco Gaslini, a fasisztapárt milánói székházában tartott előadást a revízióról. Április 29-én pedig Ettore Cozzani ismertette Erdély kultúráját és politikai helyzetét.

A velencei nemzetközi kiállítás magyar pavillonjával az egész olasz sajtó részletesen foglalkozott. A kiállítás megnyitásakor az olasz királyi pár is megjelent a magyar pavillonban.

A firenzei nemzetközi könyvkiállításon szintén megjelent az olasz király a magyar könyvek pavillonjában, elismerését fejezte ki a magyar kiállítóknak és hosszasan elnézte a „Pesti Hírlap“ reviziós könyveinek külön kiállítását, az „Igazságot Magyarországnak“ külföldi nyelvű kiadásait.

Politika — a kultúrpolitikában: magyarbarát manifesztációk.

A magyarbarát félhivatalos — politikai és társadalmi — propagandában az „Amici dell'Ungheria“ vezetett mindig. De részt vett e nemes munkában Itália minden tudományos és társadalmi szerve is. A milánói „Circolo Filologico“, amely 1927 tavaszán vendégül látta mint felolvasót, gróf Klebelsberg Kunót, majd később Berzeviczy Albertet, Zambra Alajost, stb. már 1930-ban rendszeres tanfolyamot állított fel a magyar irodalom és nyelv oktatására. A tanfolyamnak olyan sikere volt, hogy E. C. Ferri egyetemi tanár, a „Circolo Filologico“ elnöke, állandósítani óhajtotta az egy évre tervezett tanfolyamot. Igen nagyjelentőségű volt a milánói „Mistica Fascista“ akciója is, amelynek akkor Pierfranco Gaslini volt az igazgatója és amely a magyar politikai problémákkal óhajtott foglalkozni. A Fasiszta Egyetemi hallgatók (Guf) gyönyörű székházában, a XV. századbeli régi palotának dísztermében tartotta meg 1934 febr. 17-én előadását Jehlicska Ferenc, a Szlovák Tanács elnöke, aki a nagyszámú előkelő közönség előtt kifejtette, miként vélekedik a szlovák nép a revízióról. Megállapította, hogy Szlovenszko ezer éven át Magyarországhoz tartozott, olyannyira, hogy mindenütt csak Felsőmagyarország néven ismerték. Csehországnak semmi joga a Felvidékhez, sem a szlovák, sem a rutén területekhez, mert e területek sohasem tartoztak Csehországhoz, hanem integráns részei voltak a magyar birodalomnak. De nemcsak történelmi joga nincs Csehországnak a Felvidékhez, hanem nemzetiségi joga sincs, mert a csehszlovák fajazonosság pusztán cseh találmány. Jehlicska előadásában mély benyomást tett a hallgatóságra az a kijelentés, hogy a magyar kormányok minden lehetőet elkövettek a felvidéki ipar fejlesztésére, viszont a csehek ezt a virágzó ipart teljesen tönkretették, olyannyira, hogy a Felvidék háromszázezer csehet kénytelen eltartani, míg az őslakók koldusbottal kezükben kivándorolnak.

Jehlicska előadását — akit tüntetően meleg tapssal fogadott a közönség már akkor, amidőn a pódiumra lépett, — megzavarni igyekezett egy cseh közbeszóló, akiről azonban az elnöklő Gaslini megállapította,

hogy a cseh kereskedelmi kamara titkára és a cseh konzulátus tisztviselője. Ezekután maga a közönség ügyelt arra, hogy az előadást senki meg ne zavarhassa. De Jehlicska kérésére, aki szívesen látta, hogy kérdéseket intézzenek hozzá, Gaslini megengedte, hogy az előadás végeztével bárki a közönség sorából — tehát a cseh közhivatalnok is — kérdésekkel forduljon a Szlovák Tanács elnökéhez, ami viszont, éppen Jehlicska talpraesett, tartalmas válaszai folytán, újabb és újabb alkalmat nyújtott a közönségnek, hogy ismételten tüntetően ünnepelje.

Ugyancsak a „Mistica Fascista“ meghívására utazott Milánóba Eckhardt Tibor, aki szintén a revizióról tartott előadást. Ő is a „Guf“ székházában, a Piazza dei Mercanti ötszázasztendős márványpalotájának dísztermében tartotta meg előadását, amelyről az olasz sajtó nagy részletességgel számolt be. Eckhardt Tibor a magyar problémákról, többek között a kisebbségi kérdésről és az erdélyi magyarok helyzetéről beszélt, majd foglalkozott a Dunamedence problémájával, amelyről megállapította, hogy annak megoldása valamennyi európai nagyhatalom érdeke, de főként Olaszország az, amelynek közreműködése nélkül Középeurópa égető kérdéseit lehetetlen megoldani. Kiemelte még, hogy az olasz-magyar együttműködést a Dunavölgyében történeti erők irányítják, és hogy a pánszlávizmus terjedése éppen úgy nem kívánatos Olaszországnak, mint Magyarországnak.

A magyar előadók sorában, akik a magyar problémákat világították meg az olasz közönség előtt, ott szerepelt gróf Teleki Pál is, aki Dino Alfieri, az „Amici dell'Ungheria“ elnöke meghívásának eleget téve, azzal a kimondott céllal érkezett Milánóba, hogy a magyar kérdéseket nem is annyira politikai, mint inkább geográfiai, tudományos szempontokból fogja ismertetni. Dino Alfieri hivatalos munkája folytán nem hagyhatta el Rómát és helyette Milánóban gróf Ercole Durini di Monza szenátor, volt budapesti követ, majd spanyolországi nagykövet, más előkelőségek kíséretében az „Amici dell'Ungheria“ elnöksége nevében fogadta a pályaudvaron gróf Teleki Pált, akinek tiszteletére otthonában, a Visconti Modrone hercegi palotában, fogadódélután rendezett. Az előadást gróf Teleki Pál a milánói egyetem Via Román lévő gyönyörű reneszánsz palotájának Aula Magnájában tartotta meg nagyszámú közönség előtt. Gróf Durini di Monza üdvözölte politikai, társadalmi és szellemi előkelőségekből, tudósokból, egyetemi tanárokból, írókból, újságírókból és az ifjúság vezetőiből álló közönség előtt, az európai hírű nagy tudóst és államférfiút, hangoztatta, milyen személyes baráti szálak fűzik hozzá és méltatta érdemeit. Gróf Teleki Pál előadása — melyet egyébként a Mussolini-alapította tudományos politikai folyóirat, a „Gerarchia“ közölt, — a magyar reviziós problémát az egész Dunavölgy kérdésének központjába helyezte és megcáfolhatatlan adatokkal, megdönthetetlen

erővel bizonyította be, hogy egy olyan tökéletes földrajzi egység szétzúzása, mint aminő Magyarország volt, a katasztrófák sorozatát kell, hogy maga után vonja, mindaddig, amíg ezt a földrajzi erőszakosságot helyre nem hozzák és igazságot nem szolgáltatnak Magyarországnak. Az ősi milánói egyetem Rector Magnusa mondott köszönetet gróf Teleki Pálnak, a nagytudású, nagy alaposságú előadásért, amellyel az egész olasz sajtó részletesen foglalkozott.

A magyar előadókat olasz előadók váltották fel Milánóban és ezek között szerepelt Forges-Davanzati szenátor, a fasiszta nagytanács tagja, a „Tribuna“ főszerkesztője, aki a milánói prefektus, a fasiszta párt titkára, a katonai parancsnok, írói és művészi egyesületek vezetői, több mint ezer főnyi hallgatóság előtt hangsúlyozta, hogy az olasz-magyar barátság jelentősége nemcsak kulturális és kereskedelmi, de katonai és politikai téren is milyen nagyfotosságú. A két ország szellemi közössége mellett egyre világosabbá válik az érdekek közössége is minden téren. A legutóbbi események — és itt Forges-Davanzati a szankciókra célzott — beigazolták az együttérzés őszinte, nemes és tántoríthatatlan voltát is. Olaszország és Magyarország politikai célkitűzéseiben is teljes a megértés és teljes a kölcsönös támogatás. Olaszország volt az első nagyhatalom, amely a magyar revízióért síkra szállt és Mussolini mindig hűségesen harcolt a magyar igazság diadalra jutásáért. Ma is Itália a legrevíziósabb ország és a harc, amelyet ma folytat, a párizskörnyéki igazságtalan és esztelen békediktátumok megváltoztatását célozza. Ez a harc pedig, amely az igazságért folyik, győzedelmes lesz és eredményeiben a magyar revíziót is szolgálja.

Forges-Davanzati ezután a törökverő Savoyai Jenő életét, hadvezéri és diplomáciai nagyságát méltatta, mint az olasz-magyar fegyverbarátság közös hőséneke példaadó szerepét.

A magyar előadók sorában szerepelt báró Forster Pál, a Magyar Revíziós Liga társelnöke is, aki a Népszövetség kérdésével foglalkozott, ismertette annak eredetét és megállapította, hogy más lett belőle, mint aminek tervezték. Megemlítette azoknak a téves döntéseknek egész sorozatát, amelyek Magyarország kárára történtek és azt, hogy a népszövetségi tagság ügyében sem az igazság és a jog elvei uralkodnak, továbbá, hogy a Népszövetségben a jogi szempontok helyett főként politikai szempontok érvényesülnek. Végül ismertette Magyarország helyzetét a Dunamedencében, ahol a magyarság él legnagyobb számában, de a békeparancsok rendelkezései folytán életlehetősége és boldogulása a minimumra korlátozódik, mert a kisantant politikai okokból megakadályozza a gazdasági és lelki egyensúly helyreállítását.

Ugyanebben az esztendőben Pekár Gyula újra megjelent Milánóban, de most nem mint az „Amici dell'Ungheria“, hanem az Olasz Kül-

ügyi Intézet („Istituto per gli Studi di Politica Internazionale“) meghívottja, hogy újra hallassa szavát a magyar kérdésben. Előadásának címe „Olaszország, Magyarország és a népszövetség reformja“ volt és már bevezetésében kiemelte, hogy Mátyás király udvarában ott élt Regiomontanus, a híres olasz csillagász, akivel Mátyás legszárnyalóbb eszméit szokta megbeszélni. Ezekből a beszélgetésekből született meg ötszáz esztendővel ezelőtt — a Nemzetek Szövetségének első eszméje: társaságba gyűjteni az európai nemzeteket, egyrészt, hogy megismerjék a békés viszonylatok előnyeit, másrészt, hogy közös akarattal meggátolják a háborúk kitörését. A Népszövetség első gondolata is tehát olasz-magyar géniuszból fakadt. De éppen velünk, — mondotta Pekár, — olaszokkal és magyarokkal bánik legmostohábban a genfi szövetség. A békediktátorok, akiknek megszületését köszönheti, megfélekedtek Itáliának tett ígéreteikről és gyarmati kötelezettségeikről. Minket magyarokat pedig a békeparancsok megkövesítésével gazdaságilag örök rabszolgasorsra akarnak kárhoztatni. Pedig mi magyarok sohasem nyugodhatunk bele, hogy Szent István birodalmát feldarabolták és négy-millió színtiszta magyarságunk került alacsonyabb műveltségű, idegen uralom barbár elnyomása alá. Az utódállamokban élő magyarság üldözése és elnyomása, mint nemzetközi jogrendbe ütköző eljárás, már önmagában véve is a trianoni szerződés hatálytalanságát kellene, hogy maga után vonja.

Az „Amici dell'Ungheria“ meghívására báró Villani Lajos, akkor követségi tanácsos, később Magyarország finnországi követe, több ízben is tartott előadást Milánóban, a magyar és olasz kultúrkapcsolatokról és többek között az ő hatásos bevezető szavaival mutatták be Itáliában — Róma, Milánó, Novara, Torinó, Genova, stb. színházaiban és nagy mozijaiban — az új hangos „Hungária“-filmet is, amelynek sikeréről az olasz sajtó nagy tudósításokban emlékezett meg. Viléz Haász Aladár kultuszminiszteri osztályfőnök a magyar viseletről és annak nemzeti és művészi jelentőségéről tartott magas színvonalú, nagysikerű előadást Rómában, Milánóban és más felsőolaszországi városokban. Előadása keretében nemcsak vetített képekben, hanem élő modelleken is bemutatta a legszebb, legművészebb, legmagyarosabb női és férfi népviseletet, Magyarországról hozott eredeti ruhákkal.

1936 november elsején mondotta Mussolini a milánói Dóm-téren, százezrek előtt, nagy beszédét Magyarországról, amelynek igazságot követelt. Utána alig hat héttel Milánó híres történelmi palotájában, a „Scala“ színházzal szemben lévő Palazzo Marino-ban, a főpolgármesteri palotában, a freskókkal és domborművekkel ékes díszteremben, a Sala dell'Alessi-ben gróf Bethlen István beszélt a magyar revízióról. Nyolc évvel ezelőtt gróf Bethlen már megfordult ebben a palotában:

akkor Mussolinivel folytatott ott fontos külpolitikai megbeszéléseket, de akkor ezt az utazását és milánói szereplését a sajtó igyekezett titokban tartani. Most azonban annál nagyobb nyilvánossággal és ünnepélyességgel fogadták gróf Bethlen Istvánt. Az előadás megkezdése előtt, a Palazzo Marino fogadótermében, az olasz királyi ház képviselőjében III. Viktor Emanuel unokaöccse, Alberto bergamoi herceg üdvözölte a magyar államférfiút és elbeszélgetett vele, hogy aztán átadja helyét Bastianini, akkor meghatalmazott miniszternek, gróf Ciano külügyminiszter helyettesének és Carlo Antonio Ferrario tábornoknak, a soproni népszavazást ellenőrző nemzetközi csapatok egykori parancsnokának.

Pirelli államminiszter, az olasz külpolitikai intézet elnöke üdvözölte a felolvasóasztalnál Bethlen Istvánt, beszélt a „Nagy Megcsonkított“, Magyarország sorsáról, az alkotó munkáról, ami Magyarországon folyik és az olasz-magyar barátságról, amelynek jótékony hatását ma mindkét ország érzi. Utána Pesenti, Milánó főpolgármestere üdvözölte gróf Bethlent:

— Milánó lelke, — mondotta, — még mindig Mussolini november elsejei beszédének hatása alatt rezeg, amelynek legforróbb szavai éppen Magyarországról szóltak. Milánó szívébe zárta a magyar nemzetet és most, hogy falai között üdvözölhetjük Magyarországot nagy fiát, azt kívánja, hogy a budapesti Szabadság-tér zászlórúdján az a lobogó, amelynek színei az olasz színek is, ne csüngjön többé félárbocon, hanem büszkén a magasba szökkenhessen. A virágágyakból kirajzolt térképen pedig az elszakított országcsonkokat jelző vérszínű virágok helyett ismét a nagy magyar haza színpompás virágai tündökljenek.

Gróf Bethlen István annak megállapításával kezdte előadását, hogy a háború utáni Európában az olasz és a magyar érdekek úgyszólván minden vonatkozásban azonosak. De nemcsak az érdekek, hanem a veszedelmek is közősek. Már Bismarck is felismerte, hogy a szláv gyűrűvel körülvett magyar nemzet a Duna medencéjében az a fix történelmi, katonai és politikai erő, amely az egyensúly biztosítására és fenntartására egyedül képes. Nem legnagyobb érdeke-e Olaszországnak is ezen egyensúly biztosítása? Ami Oroszországot illeti, kétségtelen, hogy Oroszország a háború utáni elszigeteltségéből kezd nagy léptekkel kibontakozni. Felhívta Bethlen a figyelmet arra is, hogy Oroszország Európa nemzetközi életében aktivista politikát kíván folytatni, ami többé-kevésbé hatalmi politikát jelent. Középeurópáról, a Dunamedencéről és a Balkánról, azoknak problémáiról is beszélt mély tudással gróf Bethlen István, aki megállapította, hogy Európa szívében a magyar az egyetlen nemzet, amely ezer évvel ezelőtt már államot tudott alkotni és képes volt azt fenntartani. Nagy tradíciói, kultúrája, politikai fegyel-

mezettsége, katonai erénye és hazaszeretete lehetetlenné teszik, hogy nélküle, vagy ellene itt független állami élet megállhasson: ezen terület önálló megszervezésére egyedül a magyar nemzet hivatott! Erre újra képessé kell tenni Magyarországot, mert ma földrajzi határai, amelyek a Kárpátoktól, az egyedüli természetes védelmi vonalától elszakították, védtelenek bármily invázióval szemben.

Gróf Bethlen rámutatott arra, hogy milyen elsőrangú olasz érdek a Dunamedencében fenntartani az állandó egyensúlyi állapotot, a végből, hogy ott semmiféle idegen, legkevésbé pedig orosz-szláv hegemonia ki ne alakuljon. Foglalkozott még az olasz-magyar barátság politikai jelentőségével és azzal fejezte be mélyenszántó előadását, hogy: az olaszbarátság, az olasz kultúra szeretete ma már hozzátartozik nemzetünk politikai époszához, hitéhez és meggyőződéséhez, ahhoz a misztikumhoz, amely egy nemzet politikai egyéniségét formálja és amely belőle kisugárzik.

Gróf Bethlen István előadását az Olasz Külügyi Intézet rendezte. De az *Amici dell'Ungheria* előadásai sem szüneteltek ezalatt és például Milánó egyik legnépszerűbb szónoka, Innocenzo Cappa 1937 december havában az „Istituto Fascista di Cultura“ új hatalmas termében az évadnyitó előadáson beszélt Magyarország művészetéről, irodalmáról, amely meghódította a világot és hangsúlyozta, hogy amint a magyar zene és a magyar irodalom napról-napra újabb barátokat és híveket szerez a magyarok számára, úgy hódítja meg most már a világ közvéleményét a meggyőződés, hogy jóvá kell tenni az igazságtalanságok sorát, amelyeknek áldozata lett a hősi, büszke, nemes Magyarország! Mátyás király szülővárosa, Kolozsvár nem maradhat román város, Kassa, Rákóczi sirjával, Komárom, ahol Jókai született, nem maradhat cseh! És ha ma még a világ négy tája felé kiáltja is a budapesti Szabadság-tér négy irredenta-szobra, hogy az országot négyfelé szabdalták, mi olaszok a magyarokkal együtt hisszük, — mondotta az olasz szenátor, — az igazság eljövetelét és a magyarokkal együtt vállvetve harcolunk, hogy el is következze az igazság nagy napja.

A nagy szónokoknak a nagyközönség előtt megtartott előadásán kívül az ifjúság számára is rendezett egész előadássorozatot, valóságos tanfolyamot az „Amici dell'Ungheria“. Külön előadások — külön előadókkal — ismertették Magyarország történelmét, irodalmát, színházi kultúráját, képzőművészetét, építőművészetét, politikai problémáit stb., hogy az olasz ifjúság kielégíthesse tudományszomjúságát minden magyar kérdésben.

De az „Amici dell'Ungheria“ és más olasz egyesületek és intézmények magyarbarát előadásain kívül egész sor magyarbarát — habár más irányú — manifesztációról is számolhat be a krónikás az elmúlt

két lustrum alatt. Ezek között nem hagyható szó nélkül, hogy Mussolini Budapestnek ajándékozta a Forum Romanum egy márványoszlopát, amelyet 1929 május 18-án a budapesti Nemzeti Múzeum kertjében d'Ancora gróf, Róma akkori kormányzója adott át lendületes szónoklat mellett. Ennek az ünnepségnek folytatása volt Itáliában, ahol október második felében báró Alessandro Monti ezredes, a magyar szabadságharc olasz légiója parancsnokának emlékét ünnepelte szülővárosa, Brescia. Ebből az alkalomból Berzeviczy Albert elnöklésével a Corvin Mátyás Társaság mozgalmat indított, hogy Kossuth hős olasz ezredesének szobrot ajándékozzon a magyarság és ezt Bresciában szép ünnepségek keretében leplezzék le. Budapestről nagyobb küldöttség utazott ez alkalommal báró Monti szülővárosába, ahol a pályaudvaron díszőrség várta az érkezőket. Itt tolmácsolta az olaszság első üdvözlését Carlo Solmi tartományfőnök és Pietro Calzoni polgármester. Az egész város lobogódíszit öltött és egymás mellett lengette a szél a magyar és az olasz zászlókat. A magyar küldöttség a „Monumento delle dieci giornate“ elé vonult: ezt a szobrot azoknak az olasz mártiroknak emlékére emelte Brescia városa, akik Haynau vérengzéseinek lettek áldozatai. A fehér márványszobor előtti tér zsúfolásig megtelt ünneplő közönséggel. A városi zenekar eljátszotta a magyar Himnusz, majd az olasz himnuszokat és utána Berzeviczy Albert koszorút helyezett el, lendületes olasz beszéd kíséretében, az olasz mártírok szobrára.

A fasiszta párt nevében Carlo Bonardi volt miniszter felelt és többek között a következőket mondotta:

— A szomorú napokban a népek emlékezései visszafordulnak a múltba, hogy erőt és vigaszt keressenek a régi, kipróbált baráti kapcsolatokban. A megcsonkított Magyarország szenvedése fájdalmat és szenvedést jelent a mi számunkra is, de közös a mi hitünk is, hogy apáink vére és az ivadékok lelkes munkája, meg kell, hogy hozza gyümölcseit! És én e percben a magyar hősök szellemszavát hallom, akik olasz testvéreikkel együtt kiáltják: „No, no, giammai!“.

— Nem, nem, soha! — kiáltotta ekkor magyarul lelkesen, átszellemlőn Bonardi, a tömeg tapsorkánja közben.

A díszében, amelyet Brescia városa adott az ünnepség tiszteletére, Carlo Solmi tartományfőnök mondott beszédet, megemlékezett a régi olasz-magyar kapcsolatokról és azt a reményét fejezte ki, hogy a megcsonkított Magyarország rövidesen elnyeri igazságát és igazságos határait.

A szoborleplezést követő napon Berzeviczy Albert vezetésével a magyar küldöttség a bresciai temetőben felkereste Monti ezredes sírját s arra koszorút helyeztek. Délután a Monti-kastélyban, a hős Monti

ezredes utódainak otthonában, ünnepélyes fogadás volt, azután a társaság Gardoneba ment át Gabriele d'Annunzio meglátogatására, aki a „Vittoriale“ kertjében felállított hadihajóról tizenkét ágyúlövéssel üdvözölte a magyar küldöttséget, majd átadta „Üzenetét a magyar nemzet-hez“. Ebben, többek közt, a következőket mondotta d'Annunzio: „A Ti nagy, szent ügyetekben én szálltam síkra először, én, akinek volt bátorságom megszégyeníteni a gyűlöletes Woodrow Wilsont, én, aki mindig a legnagyobb megvetést tanúsító ellensége voltam annak a békeszerződésnek, amely benneteket szétmarcangolt. De Ti nem is pihenhettek meg addig és nem alhattok, nem tétovázhattok, amíg vissza nem szereztétek hazátok minden talpalatnyi részét.“

A magyarbarát manifesztációk sorából nem lehet kihagyni azokat sem, amelyek Magyarország közelebbi megismerését célozták és magyarországi társasutazásokat készítettek elő, természetesen anyagi haszon kiküszöbölésével. Ezek között időrendben az első a milánói „Dopolavoro“ társasutazása volt, amelynek ezer tagja különvonaton utazott Magyarországra. Még 1929 kora tavaszán addig példátlan, hatalmas propaganda indult meg a magyar idegenforgalom érdekében, amely egyúttal a revízió melletti propaganda is, mert hiszen minden idegen, aki megfordul Magyarországon, meglátja, és megérti Trianon igazságtalanságait, hogy utána — necsak magyarbarát, de Trianon ellensége is legyen. A milánói Dopolavoro százezer és százezer példányszámban készítettett propagandafüzeteket és plakátokat, amelyeket az ország minden részébe elküldött, képes reklámokat vetítettett mozikban és színházakban, hogy: „Olaszok, nézzétek meg és ismerjétek meg Magyarországot!“.

— A milánói Dopolavoro, — mondotta akkori igazgatója, Edmondo d'Elia, — nem egyszerű kirándulást akar szervezni Magyarországra, hanem célja, hogy a két nép között, melyeknek nemcsak törtérijában, hanem lelkében is annyi a közösség, gyakorlati téren valósítsa meg a közeledést. Mi nemcsak a magyar vidéket, a magyar fővárost, hanem a magyar népet, s a magyar nép lelkét akarjuk megismerni.

A Dopolavoro tagjainak magyarországi társasutazása minden várakozáson felül sikerült és sok új barátot is szerzett a magyar ügynek. De az állandó érdeklődést Magyarország iránt az „Amici dell'Ungheria“ és azok az olasz intézmények tartották fenn, amelyek felolvasásokkal, előadásokkal, magyar tárgyú filmek vetítésével ismertették a legkülönbözőbb magyar kérdéseket és ugyanakkor igyekeztek működésük terét a magyarországi társasutazásokra is kiterjeszteni. Így történt, hogy egyenest Dino Alfieri intencióinak megfelelően az „Istituto Fascista di Cultura“ és az „Amici dell'Ungheria“ is nagyobb társasutazásokat rendezett.

— Mi nem érjük be azzal a propagandával, amelyet a felolvasások jelentenek, — mondotta a sajtónak adott nyilatkozatában Leo Pollini. — Igazi célunk a kulturális együttműködés a velünk rokonszenvező országokkal, de ennek ápolásában elkerülhetetlen a politikai propaganda is, vagy legalább is annak az igen rokonszenves formája, amely a helyszínen is meg akarja ismerni azokat a népeket, melyek érzelmileg is közelállanak hozzá. A mi magyarországi utunknak indító oka az az őszinte magyarbarátság, amely minden olasz lelkében él. Magyarországra megyünk, mert miután felolvasásokban megismertük a magyarokat és értékeiket, a helyszínen akarjuk tanulmányozni a magyar problémákat, a magyar nép lelkét és — természetesen egy kissé a politikai helyzetet is: a való helyzetet, a „*realtà viva*“-t.

A két baráti nép tehát ezen a téren is elmélyíteni óhajtotta a szellemi kapcsolatokat. „Megismerni egymást, annyit jelent, mint még jobban megszeretni egymást!“ — Ez volt és ez is maradt a jelszó, amely egyre nagyobb tömegeket indított el a Dunavölgyéből Itáliába és az olasz csizmáról a Duna völgyébe.

Tagadhatatlanul a magyar-olasz barátság szülte a Magyarország iránti rokonszenv megnyilvánulásának azt a két kezdeményezését is, amelyeknek színhelye Milánó volt. Az egyik, hogy a milánói „Ambrosiana“ könyvtár és képtár világhírű palotájának kertjében, a „világnagyságok szellemi kertjében“, az emberiség tizenkét halhatatlan géniuszának szobra között helyet óhajtott adni Dante, Shakespeare, Goethe, Marconi, stb. mellett Petőfinek is. A másik: amely a világhírű milánói Dómban felállítja Szent István szobrát Boromeoi Frigyes, Szent Ágoston, Szent Bernát és Szent Don Bosco szobrai között. A múltban jóformán Olaszország minden nagyobb városában, már nagy eredményeket mutatott fel az olasz-magyar politikai és szellemi együttműködés. És most, íme a magyarság szellemi és történelmi nagyságai újra otthont nyernek a baráti Olaszországban.

Magyarbarát nyilatkozatok — és az olasz sajtó magyarbarátsága.

Az olasz sajtó minden fontosabb politikai és külpolitikai esemény-nél tanúságot tett és tesz is állandóan — magyarbarát voltáról. A magyar problémákkal olyan részletességgel és alaposággal foglalkozik az olasz újságírás, mint sehol másutt a külföldön. De a napisajtó közleményeinek élete — legfeljebb az a huszonnégy óra, amely a tegnapi laptól a mai újság megjelenéséig eltelik. Érdemes tehát az idő rohanását, a mi lehetőségeink határain belül, megglassítani, legalább is azokkal a közleményekkel szemben, amelyek a magyar ügyre vonatkoznak és társadalmi, vagy szellemi előkelőségektől származnak.

Ki emlékezik még például arra, hogy 1929 február elején az Aldo Molinari szerkesztésében megjelent „L'Illustrazione“, amely állandóan foglalkozott magyar problémákkal, nagy cikket közölt a magyar kormányzóról „L'Ammiraglio senza mare di un Reame senza Rè“ címmel, Gustavo Brigante Colonna herceg tollából, aki többek között a következőket írta:

— A világháború és főként a végzetes forradalmak, majd pedig a szörnyű trianoni béke, a kisantant mesterkedései Magyarországot a legszerencsétlenebb országgá tették a világon. A trianoni béke, amelybe a magyarok sohasem fogtak beletörődni, úgy metélte körül Magyarországot, mint amikor a barack magjáról lehasítják a barack húsát. Magyarországnak ma nincs királya és nincsenek erdei, nincsenek bányái. Elvesztette sok-sokmillió fiát is. És nincsenek fegyverei. Ifjúsága fapuskákkal kénytelen gyakorlatozni. De van koronája Magyarországnak. És van Kormányzója. És van — hite a feltámadásban!

Ami az olasz sajtó magyarbarátságát illeti, azt senki sem vonhatja kétségbe. De erről a legilletékesebb újságírók egyike, Gaetano Polverelli, fasiszta képviselő, ma nemzeti tanácsos, a Duce volt sajtófőnöke, már több mint egy évtizeddel ezelőtt nyilatkozott a Magyar Revíziós Liga titkárának, akinek interjút adott, és abban ezeket mondotta:

— Az egész olasz sajtó kimondottan és elszántan revizionista, mert az egész olasz nemzet lelki kvalitásait fejezi ki: nemes, lovagias,

igazságszerető és méltányos! Az olasz nemzet sohasem követett el igazságtalanságot, még ellenségével szemben sem. A nagy olasz napilapok, mint a Popolo d'Italia, Corriere della Sera, Gazzetta del Popolo, Stampa, Tribuna, Giornale d'Italia, stb. valamennyi a revízió szolgálatában fejti ki munkásságát. Itália már több ízben tanúságot tett revíziós politikájának őszinteségéről, még olyan esetekben is, amikor saját kárára kellett a revíziót végrehajtani, mint például a londoni szerződés revideálása-kor, éppen a szerbek érdekében. Olaszország végleg el akarja tüntetni a lelkekből a háborús gyűlöletet, mert a háború, háború, a béke, béke; és a béke nem lehet a háború örök folytatása. Itália magatartása egykori ellenségeivel szemben példa lehetne arra, milyennek kellene lennie az őszinte és becsületes közeledésnek az európai államok között. Mi olaszok ezt az együttműködést becsületesen és őszintén értelmezzük: közös erkölcsi és közösen igazságos politika alapján. Minden nemzet szuverénitását tiszteletben kell tartani, éppen úgy, mint függetlenségét! És valamennyinek nemcsak ígérni kell egyenlő jogot, de azt meg is kell adni és biztosítani!

Amikor Herczeg Ferenc 1936 őszén a milánói Dóm előtt elhangzott Mussolini-beszéd hatása alatt cikket írt „Il Duce” címmel, mint visszhang ismét megszólalt az olasz közvélemény és a nyilatkozatok áradatából érdemes feljegyezni a következőket:

Gastone Gorrieri, a milánói „La Sera” főszerkesztője:

— Mussolini a történelem előkészítője, sőt megelőzője. A Duce szavai felrázzák a tömegek lelkét, nemcsak Itália határain belül, hanem túl a tengereken is. Ez magyarázza meg a nagyszerű magyar népnek mostani nagy és rögtöni lelkesedését, amikor közeledni érzi az órát, melynek eljövetelét a mi Ducenk már 1919-ben hirdette. Az igazságtalanságok nem tudnak ellenállni az időnek és a történelemnek. Ma már nem is annyira jogi, mint inkább erkölcsi szükségesség: igazságot szolgáltatni Magyarországnak néprajzi, földrajzi és történelmi szempontból.

A soproni népszavazást ellenőrző nemzetközi csapatok parancsnoka, Ferrario tábornok, Trieszt, majd Nápoly katonai parancsnoka a következőket mondotta:

— Egész Olaszország őszinte örömmel hallotta a Duce beszédében azt az egész világnak odakiáltott tiltakozást, amellyel felemelte szavát a Magyarország ellen elkövetett igazságtalanságok miatt és hogy ezt nyíltan pellengérre állította, mint az európai bajok állandó okát. Mussolini szavai mindig szerencsés eredmények biztos zálogai. A magyarok tudják, hogy Itália mindig szívvel-lélekkel követte a háború utáni Magyarország sorsát. Lélekkel, mert felháborított bennünket a Dunavölgye térképének látása is. A történelem és földrajz

ellen elkövetett egyéb igazságtalanságokon kívül a megcsonkított Magyarországot acélgyűrűként veszik körül az „erőszakkal alkotott államok“, amelyek mindenkor ellenségek. Lélekkel: amikor erre az éppen olyan brutálisan, mint lelkiismeretlenül megcsonkított országra kell gondolnunk, amelyről leszabdalták természeti és gazdasági erőforrásait! És szívvel: mert mi igazán szeretjük ezt a nagyszerű európai nemzetet, Róma hívét, amely megtalálta az utat a vallások és műveltségek között Róma felé.

Innocenzo Cappa szenátor:

— Érthető és emberi, hogy a magyarok hálásak azért a bátorságért, amellyel Mussolini a világ nyilvánossága előtt mert beszélni hazájukról, „a Nagy Megcsonkítotttról!“ Tudnunk kell mindent egymásról, mert szükséges együttműködnünk minden eszközzel és minden téren.

Henry Blanc, a külföldi újságírók milánói szindikátusának elnöke:

— A revíziót immáron nem lehet feltartóztatni! A Duce itt Milánóban kiáltotta ezt világgá és így is lesz! És így végre jóvá teszi a világ a legújabbkor történelmének legsúlyosabb igazságtalanságát, amelynek éppen a nemes és lovagias Magyarország esett áldozatul.

Mussolini lapja, a „Popolo d'Italia“, mindig szószólója volt a magyar ügynek és több ízben is közölte Herczeg Ferenc cikkeit és nyilatkozatait is, amelyeknek természetesen, mindig a revízió a magjuk. Egyízben például ezt írta Herczeg Ferenc a „Popolo d'Italia“-ban:

— Mi magyarok azt kívánjuk, hogy a világ orvosolja azt a lehetetlen és elviselhetetlen helyzetet, amelyet a trianoni szerződéssel teremtettek. Természetesen azt kívánjuk, hogy békés eszközökkel orvosolják mindezt, mert senki sem akarja és nem is akarhatja, hogy újabb vérontások következzenek be. Éppen ezért beérjük avval, hogy az európai politika keretében állandóan napirenden tartjuk a trianoni kérdést és bízunk és hiszünk az eredményben, amelynek be kell következnie, mint ahogyan hittek és bíztak a múltban az össkeresztények ideáljaikban, amelyek végül győzedelmeskedtek is. Közben pedig egy igen fontos eredményt már el is értünk. A trianoni szerződés „erkölcsileg“ megbukott! Nincs többé olyan hatalom, amelynek még ma is bátorsága volna aláírni! És ez már nagy eredmény! Nagy eredmény e lesújtó, nyugtalanító problémában, amelyről Mussolini mondta, éppen a Magyar Revíziós Liga milánói titkáranak: „Amióta históriát írnak a világon, nem bántak el olyan igazságtalannul nemzettel, mint éppen most Magyarországgal!“

Majd egy más alkalommal, éppen Mussolini 1936 őszén elhangzott nagy beszéde után, ezt írta Herczeg Ferenc a „Popolo d'Italia“-ban:

— Revízió? . . . Amióta a Duce a milánói Dómtéren olyan feledhetetlen szavakkal igazolta a magyar revíziós törekvéseket, — ajkán akkor a kultúremberiség lelkiismerete szólalt meg! — ketten az utódállamok közül olyan irtóháborút indítottak a magyar kisebbségeik ellen, amely lelketlenség dolgában páratlanul áll a világtörténelemben. Hihető, hogy van kisantant állam, ahol a magyar anyanyelvű állampolgár még iparigazolványt sem kap? Nos, ez így van! A magyar ember ott suszter sem lehet! Most tűnik ki csak igazán, milyen tragikus tévedésben voltak a trianoni békeszerzők, amikor számra nézve kicsi, kultúra és gazdaság dolgában fejletlen népeket az elé a feladat elé állították, hogy megoldják a polyglott állam problémáját, amelyet a multban semmiféle nagyhatalom sem tudott megoldani. Most tűnt ki az is, hogy ez a kérdés nem oldható meg másként, mint a Duce által kifejezett módon: a kisebbség felszabadításával!

Aki a Dunavölgyében állandó viszonyokat akar teremteni, annak meg kell barátkoznia a határok revíziójával. A mi kötelességünk, hogy erre előkészítsük az európai közvéleményt és nincs az a földi hatalom, amely el tudna minket téríteni a kötelesség útjáról.

A magyar ügyért harcoló politikai könyvek Olaszországban.

Igaza volt annak az olasz diplomatának, aki azt mondta:

— A könyv a legjobb nagykövete egy országnak. A nyomtatott betűn keresztül egy nép lelkét érteti meg az egész világgal!

De igaza volt annak az olasz tudósnak is, aki hideg objektivitással állapította meg, hogy:

— A magyarok két végzetes hibát követtek el a múltban. Magyarország minden nemzeti problémájával és nemzeti aspirációjával bezárkózott egy elefántsonttoronyba, nem vett tudomást a világról. És nem közölte soha a világgal nagy nemzeti céljait, de nem is törődött azzal, hogy a világ tudomást szerezzen küzdelmeiről és ambícióiról! — És hozzátette még az olasz tudós: — Ha a Párizs külvárosaiban összegyűlt békediktátorok többet tudtak volna Magyarországról, ha ismerték volna történelmét és kultúráját, bizonyos, hogy Trianon nem következett volna be!

Az 1914—1918-as világháborúban és főként e kataklizma után a világ már tudomást szerzett Magyarországról. Igaz, nagy árat fizetünk érte. De már tudták, hogy vagyunk, tudtak szomorú sorsunkról és utána akadt egy ország, — egyetlen ország! — amely a haldan ellenséges magyarnak baráti kezet nyújtott: Olaszország, amely nemcsak élelmiszerekkel megrakott vonatokat küldött a kifosztott szerencsétlen országnak, hanem minden téren segítségére sietett, hogy pár év múlva az igazságért és az emberi jogokért küzdő fasizmus uralomrajutásával baráti szerződés formájában fejezze ki rokonszenvét a magyar nép iránt és kiemelje az ellenséges elszigeteltségből. Ebbe az olasz programba hivatalosan is belétartozott a sajtó útján való propaganda és magyar részről siettek sürgősen jóvátenni a múlt hibáit. Természetesen többé nem ötletszerűen, nem szórványos fordításokkal célozták a magyar irodalom ismertetését, éppen úgy, mint a magyar problémák feltárását. Ettől kezdve ezeknek a könyveknek célja nemcsak a szórakoztatás volt, hanem a magyar életet

és társadalmat kellett hogy bemutassák, a nagy magyar kérdéseket kellett hogy ismertessék, mert e könyveknek egyszerre kettős célt is kellett szolgálniok: művészt és politikait! Küzdeniök kellett a magyar ügyért és pótolniok kellett egész generációk mulasztását, tanuságot téve arról, hogy mennyire megértettük és átértettük nagy mesterünknek, Rómának útmutatását és tanítását.

A magyar írók, tudósok, politikusok nagyszerű segítő csapatokat találtak az olasz politikusok, tudósok, írók, újságírók személyében, akik egész könyvtárra rúgó könyvekben ismertették és népszerűsítették — és teszik ezt ma is — Itáliában a magyar kérdéseket. Időrendben a legelsőik közül való Alessandro De Stefani „L'Ungheria senza Re“ (Magyarország — király nélkül) című könyve (Sabaudo, Milánó, kiadása), amely színes tollal számol be az élesszemű kitűnő olasz író Magyarországon szerzett benyomásairól és ha műve nem is politikai célzatú mű, de sok magyarbarátot szerzett Itáliában.

A bolognai nagy kiadóvállalat, Zanichelli, három nagyérdekesű könyvet is adott ki, fiatal olasz írók és tudósok tollából, amelyek Magyarország égető problémáira világítottak rá. Ezek Sangiorgi: „L'Ungheria dalla Repubblica di Károlyi alla Reggenza di Horthy“, aztán Rodolfo Mosca: „L'Ugheria Contemporanea“ és végül Franco Vellani Dionisi: „Il problema territoriale Transilvano“.

Giorgio Maria Sangiorgi „L'Ungheria dalla Repubblica di Károlyi alla Reggenza di Horthy“ (Magyarország Károlyi köztársaságától Horthy kormányzásáig) című könyvében érdekes visszapillantást nyújt a magyar összeomlás idejéből. A négyéves világégésben kimerült ország talán történelmének legsúlyosabb idejét élte a forradalmak alatt a Károlyi köztársaság és Kun Béla népköztársaságának idején. Ezeknek a tragikus időknek igen nagy részük volt abban, hogy 1920-ban a trianoni békediktátummal sujtották az országot.

Jóllehet az ország zavaros állapota is oka volt a Kárpátmedence későbbi rendszertelen rendezésének, mégis esztelenség volt a nagyhatalmak részéről így sujtani az országot, mert mint Sangiorgi írja, föltámadt a magyar irredentizmus, amely pedig nemcsak magyar, vagy dunai kérdés, de közelről érinti egész Európát, sőt az egész világot.

Élesen pálcát tör a trianoni szerződés fölött, amely ahelyett, hogy lecsendesítette volna a Dunamedencében egyre jobban lángoló irredenta és imperialista szenvedélyeket, csak újakat és veszélyesebbeket szított. A trianoni béke teremtette helyzet következtében Magyarországról azt írja, hogy talán egyszer az ország megnyugodna — hisz az idő nagy orvosa a népek fájdalmának —, de nem nyugodhat meg, mert életképtelenné tették.

Rodolfo Mosca „L'Ungheria Contemporanea“ (A mai Magyarország) c. könyvében a magyar igazság, a revíziós igazság mellett szállt síkra, mert véleménye szerint olasz és egyben európai érdek egy erős Magyarország a Dunamedencében.

A magyarság Európa legveszélyesebb helyén, a népek országútján állt őrt, ezer évig. Ezer éven keresztül becsületesen teljesítette kötelességét a latin nyugattal szemben, amikor összefogta a kis népeket, szembeszállt a tatárral, a törökkel és újabban az egyre jobban terjeszkedő szlávssággal. A szlávsság előretörésében látja Rodolfo Mosca az új európai veszélyt. Egy erős Magyarország ezt a veszélyt nemcsak elhárítani tudta a múltban Nyugateurópa felől, de a jövőben is képes lesz minden Európát fenyegető áramot feltartóztatni, ha újra erőre kaphat. Magyarország európai hivatását látja abban, hogy Európa védbástyája legyen, mint ahogyan a múltban volt a török ellen, a jelenben pedig a szláv dinamika ellenében. Itt még megjegyzi azt is, hogy a világháborúban országunk főleg a szlávok ellen küzdött.

A Dunamedencében Magyarország jelentette mindig a politikai egyensúlyt és hozzá hasonló egyensúlyozó hatalom nem volt még ezen a tájon, mert egyedül ez az ország volt képes egyensúlyban tartani nemcsak a kis népek fel-feltörő dinamikus megmozdulását, hanem feltartóztatta a szlávoknak délre és nyugatra irányuló törekvéseit is.

Franco Vellani-Dionisi „Il problema territoriale Transilvano“ (Erdély területi problémája) című könyvében először történelmileg bizonyítja egész Erdély Magyarországhoz tartozását. Hivatkozik arra, hogy ezer éven keresztül Erdély annyi vezető embert adott a magyarságnak, hogy ez az emlékeken és tradíciókon keresztül a két tájat véglegesen egybefűzi. Ennek a történelmi együttélésnek a következménye azután, hogy a két táj vallás és kultúra tekintetében is egybekapcsolódik. Vellani-Dionisi ezután a földrajzi és gazdasági egymásrautaltsággal bizonyítja Erdély Magyarországhoz való tartozását. Hegy- és vízrajzilag az egybetartozás annyira nyilvánvaló, hogy bizonyításra alig szorul. A medencét körülvevő hegylánc az Alföld felé lejt és a Dunamedence természetes határát képezi. A folyók a hegyekből a síkság felé törnek és majdnem valamennyi a Nagy Magyar Alföldön torkollik más folyóba. A folyók iránya meghatározza a kereskedelem útját s ennek következtében befolyásolja magának a tájnak ekonomiai életét is.

Fejtegeti, hogy az országok közötti békének éppolyan fontos bázisa a kölcsönös stratégiai helyzet, mint akár a gazdasági, vagy hegy- és vízrajzi egység. A Kárpátok övezte Erdély olyan természetes határa minden dunamedencei uralomnak, amely egyszersmindenkorra

lezárja az azokon túl való terjeszkedést. És ugyanakkor olyan stratégiai erőt alkot, amely minden támadás elől megvédi az országot. Végül Franco Vellani-Dionisi az erdélyi kérdés megoldására javaslatot tesz: a Székelyföldet korridorral köti össze Csonka-Magyarországgal.

Eraldo Fossati közgazdasági szempontból vizsgálta „L'Ungheria economica“ (Magyarország gazdasága) című könyvében (Cedam, Padova kiadása) a földjeitől és népeitől megfosztott Magyarországot és megállapította, hogy az egész dunai kérdés, az utódállamok gazdasági bajainak eredete, tulajdonképpen a trianoni szerződésben, még pontosabban a Millerand-féle kísérő levélben keresendő, amely a béketárgyalások idején válasz akart lenni a magyarok ellenérveire. A tudós olasz egyetemi tanár szerint egész Európa gazdasági bajainak kútforrása az, hogy 1919-ben Párizsban csak a nemzetiségi és a kisebbségi kérdéseket akarták megoldani és nem gondoltak arra, hogy a történelmi jogok mellőzésével egyidejűleg a gazdasági és pénzügyi válságok konkolyát is elhintik.

Giulio Benedetti, a „Secolo“ volt főszerkesztője, most a milánói „Ambrosiano“ főszerkesztője „Rivendicazioni Adriatiche“ (Az adriai kérdés revíziója) című nagy történelmi felkészültséggel írott könyvében az adriai kérdéssel foglalkozik, de ugyanakkor, amikor a visszaszerzendő olasz jogokról beszél, egy sorba állítja ezekkel a magyarság jogait is, amelyeket Trianon lábbal tiport. Nagy tudományos művének legszebb fejezete: „L'amicizia ungherese“ (A magyar barátság), és ebben új és bátor megállapításait avval kezdi, hogy Árpád hadai elhagyott, pusztá vidéken alapították meg a magyar hazát és a magyar fegyelem és munka érdeme, hogy itt ma olyan tökéletes állam és nép él. Sorra kimutatja az ezeréves magyar történelmi kapcsolatokat Olaszországgal és az Adriával, Kossuth szerepét éppen úgy, mint Giobertiét, aki már megveti az olasz-magyar szövetség alapjait. Könyvében Benedetti megállapítja, hogy a magyarság, amint a múltban a tatár és török ellen védte meg a civilizációt, most és a jövőben az előretörő szlávosság ellen védelmezi a latin kultúrát, a latin civilizációt és a keresztény vallást. A szláv áradat ellen Magyarország ma az utolsó gát. És Olaszország, amely a bolsevista szlávosság térhódításától félti az Adriát, jól tudja, hogy a magyar gát az olasz tengert is védelmezi. Az érzelmi alapokon kívül a reálpolitikát követő Olaszországot ennek felismerése is vezette, amikor megkötötte baráti szerződését az addig elhagyott és mindenütt mellőzött Magyarországgal.

Sergio De Cesare könyve, „La guardia al Trianon“ (Anacreonte, Nápoly, kiadása) összefoglalja a magyar nemzetre ráerőszakolt békeszerződés okait, hibáit és következményeit. Az „Őrszem Trianonnál“ szerzője, mint meggyőződéses revizionista, amellett tör palcát, hogy

Olaszországnak is érdeke a trianoni békeszerződés revíziója, mert a békeszerződések által előidézett status quo a kiváltság és hegemonia helyzetét állandósítaná egynéhány győző állam és a kisantant javára.

Alessandro Augusto Monti báró, a hős ezredes unokája, „Rosso, bianco, verde e azzuro, bianco, rosso“ című könyvében nemcsak nagyapjának akart emléket állítani, de Magyarország és Jugoszlávia világpolitikai helyzetét és égető problémáit is megvizsgálja. Könyvének címe: „Piros-fehér-zöld és kék-fehér-piros“, Magyarország és Jugoszlávia lobogóinak színe. Magyarországi tanulmányútjai alatt gyűjtött adatainak birtokában báró Monti alapos tudással foglalkozik a trianoni szerződéssel, amelyről megállapítja, hogy az nem is szerződés, hanem farizeus lelkekben született ítélet! De olyan ítélet, amelyben az igazságtalanul megvádolt Magyarországot elítélték, mielőtt még meghallgatták volna! És ez azért történt így, mert a békediktátorok célja az volt, hogy lábbal tiporva törvényt, históriát, jogot, örökre tönkretegyék a magyar erőt és a magyar hatalmat.

V. A. Martini két érdekes könyvben is elmélyed a Dunavölgy és Magyarország problémáiba. Az egyik: „Il mondo inquieto“ (Mundus, Milánó, kiadása), a másik: „Pace coatta disarmo armato“. Az elsőben, vagyis „A nyugtalan világ“-ban Martini megállapítja, hogy Európa történetében, Versailles és Trianon szörnyűségei után a „Négyes paktum“ volt az első egyetlen bátor lépés Európa újjáépítése felé, az első megnyilatkozás az óvilág államainak együttműködésére, hogy egész Európa ismét visszanyerje életképességét. A négyes paktum, ha nem lett is valósággá, eldicsekedhet avval az erkölcsi és politikai eredménnyel, hogy sikerült áttörnie a revízióellenes frontot, elismertetnie a revízió elvét, Benesék revízióellenes merev álláspontjával szemben. Az európai problémákat kitűnően ismerő olasz tudós megállapította könyvében, hogy Romániát a magyaroktól való félelem kényszerítette a kisantantba, de hazug és kényszeredett szerepre vállalkozott. Idézi Tardieu szavait, aki megokolja, miért nem rendeltek el népszavazást a Felvidéken: választaniok kellett a népszavazás elrendelése, vagy Csehszlovákia megteremtése között. „A nyugtalan világ“-ban Martini ismerteti, mi mindent kapott a kisantant Magyarországtól. De ezekkel a rablásokkal szétzúzták a tökéletes magyar gazdasági egységet, a Dunamedence gazdasági egyensúlyát. Idézi Keynes szavait: „Ez a béke Európát a romlásba és éhségbe taszítja“. Martini szerint az egész világ szörnyű rákos betegsége ott kezdődött, amikor Trianonban Magyarországot szétdarabolták. A gyógyulás akkor fog megkezdődni, amikor ezt az igazságtalanságot és ezt az esztelenséget jóvá fogják tenni. Mert — amint az olasz író mondja — nem lehet azt kívánni egy megcsontított testtől, hogy teljesítse az élet és az egyensúly rendszeres funkcióit.

A „Kényszerbéke, fegyveres lefegyverzés“ című könyvében Martini súlyos adatok egész sorával bizonyítja, hogy a világválság okai a párizskörnyéki békeszerződések, amelyekért az akkori rövidlátó francia politikát okolja. Idézi Mussolinit: „Nemcsak az emberi művelődés vívmányai, hanem az egész fehér faj és az egész civilizáció forog veszelemben, elsorvad és széthull a cél nélkül való káoszban és a holnap nyomorában“. A gazdasági krízis politikai okokból született meg, — állapítja meg Martini, — nem is lehet azt csak technikai, vagy gazdasági eszközökkel eliminálni, hanem vissza kell menni a betegség gyökeréig, a politikáig. A világválság, amely akkor érte el csúcspontját, midőn Martininek e könyve megjelent, az olasz szerző szerint nem oldható meg a békeszerződések revíziója nélkül és szerinte a kibontakozás legelső lépése a trianoni szerződés félredobása és Magyarország területi helyreállítása.

Elio Migliorini tudományos — és főleg olasz — szempontból igyekezett megvilágítani Magyarország összes politikai, gazdasági, földrajzi és történelmi kérdéseit „Ungheria“ (P. Cremonese, Róma, kiadás) című könyvében, melynek első fejezete Magyarország földrajzi helyzetével és politikai szerepével foglalkozik, majd vázolja a magyarok eredetének és honfoglalásának történetét, hogy rögtön kimutassa, milyen szörnyű következményei lettek annak, hogy a trianoni szerződéssel szétzúzták Magyarország tökéletes földrajzi és gazdasági egységét. Felsorolja, mely szintiszta magyar városok kerültek románok, csehek és szerbek uralma alá, ismerteti Magyarország vízrendszerét, flóráját és faunáját, majd a magyarság nemzeti jellembeli értékeit méltatja. Föltárja a nemzetiségek beszivárgásának történetét is, de hangsúlyozza, hogy a magyarok a betelepedett románoknak, szerbeknek és németeknek minden téren teljes jogot és szabadságot biztosítottak. Megengedték, hogy nyelvüket gyakorolhassák, míg a mai utódállamok minden joguktól megfosztották az elszakított területeken élő magyarokat. Hosszasabban ismerteti a revíziós mozgalmat és annak jogosságát.

Carlo Magnino a rutén kérdéssel foglalkozik „Il complesso etnico dei Carpazi“ (A Kárpátok néprajzi kérdéseinek összessége) című könyvében (Istituto per l'Europa Orientale, Róma, kiadása) és az olasz tudományos körök figyelmét felhívja a trianoni szerződés által, a Ruténföldön is elkövetett igazságtalanságokra. A békeszerződések teljes autonómiát biztosítottak a Ruténföldnek, de a csehek kötelezettségüket sohasem tartották be és egyszerűen annektálták Ruténiát, amelyet mint gyarmatot kezeltek, holott a Ruténföld, bár Csehszlovákia határain belül terült el, de még a csehek sem állíthatták azt, hogy az cseh, vagy szlovák lenne.

A cseh kérdéssel foglalkozott Italus Viator, a „Lo sproposito cecoslovacco“ (A cseh tévedés) című könyvében (Zaniboni, Milanó, kiadása), amely a cseh megszállás igazságtalanságait, a csehek nélkül való Csehországot, a rutének szenvedéseit ismertette. Ugyancsak Italus Viator egy másik könyvében az erdélyi problémát ismerteti: „La questione transilvana“ (Az erdélyi kérdés) című könyvének adatait erdélyi utazásai alatt gyűjtötte egybe és könyvében mindenütt rátapintott a trianoni probléma leglázasabban lüktető érére: a magyarság elnyomására.

Harmadik könyvében Italus Viator a „Vérző Magyarország“-ról írt: „Ungheria sanguinante“. Mint az a „skót utazó“, Scotus Viator, akinek nevét olaszra módosította, ő a magyar igazságnak utasa és bajnoka. Könyvének jeligéjéül Mussolini mondását választotta: „Az igazság a béke lelke!“ Ennek az igazságnak vezérfonalát követve, utazta be az élesszemű, kitűnő megfigyelő olasz újságíró Magyarországot és az utódállamokat. Ez a vezérfonal vonul végig könyvén, amely a világ elé tárta Trianon szörnyűségeit.

A revízió problémájával együtt előtérbe került az egész világon — a kisebbségi kérdés is. Mario Toscano, olasz egyetemi tanár, a „Le minoranze di razza, di lingua, di religione nel diritto internazionale“ (A faji, nyelvi, vallási kisebbség a nemzetközi jogban) című könyvében összefoglaló történetét adja a kisebbségi kérdéseknek a multban, hogy aztán a mai problémákkal foglalkozzék. Ismerteti a békeszerződéseknek a kisebbségekre vonatkozó paragrafusait, megállapítja a kisebbségek fogalmát, leszögezi, hogy milyen jogokat biztosítottak a kisebbségeknek a békeszerződések, többek közt: a nyelv használatát, iskolák fenntartását és külön, részletesen foglalkozik a Csehszlovákiában, Romániában és Jugoszláviában élő magyar kisebbségek jogi helyzetével, akár csak a székelyek, szászok és rutének helyzetével. Tisztázza az „önként létrejött kisebbségek“ helyzetét és jogát, mert az olasz egyetemi tanár szerint az önkéntes bevándorlással létrejött kisebbségek — mint például a beszívárgott románok és szerbek, és a letelepített szászok — helyzete és joga más elbírálás alá esik. Mario Toscano szerint: kisebbségi joga csak annak lehet, akinek az illető földdel történelmi, műveltségi kapcsolatai és saját hagyományai is vannak.

Az Olasz Külügyi Intézet égisze alatt jelent meg az „Il cammino della Cecoslovacchia e la minoranza ungherese“ (Istituto Editoriale Cisalpino, Milano), amelynek szerzője a magyar Tarján Ödön. A könyv („Csehszlovákia útja és a magyar kisebbségek“) megcáfolhatatlan adatokkal bizonyítja, hogy a cseh kormányzat, Masaryk és Benes szíréhangjai ellenére, mennyire mostohán bánt kisebbségeivel, mint

biztosított minden előnyt a csehek részére, de a kisebbségek rovására. A magyar kisebbség védtelenül volt kiszolgáltatva a cseh kormány önkényének, amely idegennyelvű iskolákba kényszerítette a magyar-nyelvű diákságnak több, mint a felét. A könyv szerint: a magyaroknak Csehszlovákiában a másodrangú állampolgároknál is rosszabb sor-suk volt.

Ugyancsak az „Istituto per gli Studi di Politica Internazionale“ (Milano) kiadásában jelent meg a „Latinus“ álnév mögé rejtőző olasz politikus könyve, amely a nemzetközi kérdéseket olasz szemszögből vizsgálja. „Italia e i problemi internazionali“ (Olaszország és a nemzetközi kérdések) mélyreható tanulmány tárgyává teszi a revízió problémáját és megállapítja, hogy a háború utáni idők története tulajdonképpen nem egyéb, mint azoknak a revízióknak sorozata, amelyek máris megtörténtek, ha nem is mindig területi kérdésekben, de egyoldalú elhatározással, vagy olykor erőszakkal. És ha egyes, szerencsésebb államoknak sikerült elérni, hogy javukra revideálják a békeszerződéseket, miért ne volna joguk az összes legyőzött államoknak területi revíziót is követelniök? Követelni azt, hogy kiigazítsák a karddal kirajzolt, erőszakkal megállapított határaikat, a néprajzi, történelmi és földrajzi jogok és okok alapján. A kisantant egyik vezető államférfia azt mondta: „A revízió egyet jelent a háborúval!“ Az olasz politikai író szerint az igazság éppen az ellenkezője ennek: ha nem lesz revízió, háborúnak kell bekövetkeznie.

A Magyarország problémáival foglalkozó olasz könyvek közül az Olasz Királyi Akadémia díját nyerte el Luciano Berra műve: „Vinti e vincitori nell'Europa Danubiana“ (Eroica, Milano kiadása), amely az egész Dunavölgy minden égető kérdését, köztük természetesen az utódállamok kisebbségeinek szenvedését tárja elénk megdöbbenítő tükörképben. A „Legyőzöttek és győztesek a Dunamedencében“ közel száz oldalra terjedő külön fejezetben tárgyalja Románia külpolitikáját és... magyarüldözését. Ez a több alfejezetből álló rész kimutatja, mennyi különböző nemzetiségből rakódik össze az egységesnek ki-kürtölt „Nagyrománia“, amelyet — Berra szavait idézve — csak a tudatlanságból és igazságtalanságból született nemzetközi szerződések képtelenségei tartanak össze és amely olyan elnemzetlenítő politikát folytat, hogy nemcsak az évszázados hagyományoknak, de a békeszerződéseknek is arcucsapása!“ Berra foglalkozik a románok állítólagos római eredetéről szóló felfogással is, amelyet megcáfol. És rögtön hozzáfűzi: „De ha valóban így volna is és Románia azért is formálna jogot Erdélyre, mert az valamikor Dácia, a románok őshazája volt, akkor ugyan miért nem követeli vissza magának a mai Jugoszlávia és Bulgária nagyrészét is, amely szintén hozzátartozott az ősi Dáciá-

hoz? Miért csak éppen Magyarországgal szemben akarja érvényesíteni ezt az ősi, állítólagos jogát?

A közvéleményt egyre erőteljesebben érdekelte a Dunamenti és Balkán-államok kérdése és Italo Zingarelli, a torinói „La Stampa” eleven tollú közírója ugyancsak ennek a tárgynak szentelte könyvét: „I Paesi Danubiani e Balcanici” (Istituto per gli Studi di Politica Internazionale, Milánó kiadása). A „Dunai és Balkán államok” című könyvben külön fejezet foglalkozik Magyarországgal és ismerteti mindazokat a problémákat, amelyeknek életbevágóan fontos szerepük van úgy a mi életünkben, mint a szomszéd államok életében. Ennek a fejezetnek alcímeiben szerepel a földrajz, történelem, nemzeti hadsereg, revízió, nemzetközi kapcsolatok kérdése és annak megállapításával kezdi, hogy: Magyarországot sujtották legkeményebben a békeszerződések, mert tőle szakítottak el legtöbb területet és legtöbb alattvalót. Zingarelli ismerteti mezőgazdaságunkat és állattenyésztésünket (kiemeli lőtenyésztésünk magas színvonalát és boraink kitűnőségét) és hangsúlyozza, hogy ellentétben a szomszéd országokkal, Magyarország nagyon szegény érchen és erdőben. Tárgyilagos képet ad a trianoni szerződés keretében fenntartott kis magyar hadseregről is, de hozzáfűzi, hogy a világháború alatt a magyarok megmutatták, hogy a világ legjobb katonái voltak, és kétségtelen, szükség esetén ismét emellett tenének tanuságot. „Szuronyokkal körülvéve, — írja Zingarelli, — Magyarország természetesen nem is gondolhat másra, mint békés revízióra és éppen ezért nem szűnik meg követelni a népszövetségi okmány 19. szakaszának alkalmazását. Ebből viszont az következik, hogy Magyarország a szomszédos államokkal való, eddig korrekt viszonyát csak akkor hajlandó baráti viszonyra átváltoztatni, ha azok elismerik a békeszerződésekben is lefektetett jogait a revízióra és olyan bánásmódot biztosítanak a magyar kisebbségeknek, mint aminőket a békeszerződések jegyzőkönyvei meghatároznak.” A kisantant antirevizionista mozgalmát különös fénybe állítja Zingarellinek az a megállapítása, hogy a kis Balkán-államok a berlini kongresszus után évtizedeken át az 1878. szerződés revízióját olyan makacssággal és elszántsággal követelték, mint aminővel most — védekeznek a revízió ellen, mint antirevizionisták.

Nagyobb méltatást érdemelnének Gino Cucchetti könyvei is, aki Itália nagy városaiban, de Magyarországon is számos előadást tartott a magyar problémákról, cikkekben és könyvekben is ismertette ezeket. Négy nagysikerű könyve is jelent meg a kitűnő, magyarbarát olasz írónak: „Nel cuore dei magiari” (Hoepli, Milánó kiadása), „Avanti Magiari!” (Brennero, Bolzano kiadása), „Ungheria, la grande mutilata” (Trimarchi, Palermo kiadása) és végül „L’Ungheria di fronte al

problema Slovacco“ (Palumbo, Palermo kiadása). Ez a négy könyv („A magyarok szívében“, „Előre, magyarok!“, „Magyarország, a Nagy Megcsónkított“ és „Magyarország a szlovák kérdéssel szemben“) felöleli jóformán az összes égető kérdéseket, amelyek a magyar lelkeket állandóan foglalkoztatják és ugyanakkor a szellemi kapcsolatoknak kimélyítését is szolgálják ezek a könyvek, amelyek nemcsak nagy és igazi magyarbarátságról, de kitűnő írói értékekről is tanuskodnak.

„Magyarország újjáépítője“, ezt a címet adta Alfredo Jeri könyvének, amely az első olasznyelvű nagyobb mű Horthy Miklósról. „Il ricostruttore dell'Ungheria“ (Sperling e Kupfer, Milánó, kiadása). A magyar történelmen kívül a legendákat is belékapcsolja Magyarország históriájának felvázolásába, s az első fejezetben fehér lován mutatja be Horthy Miklóst, amint húsz évvel ezelőtt bevonult Budapestre, majd amint 1938 őszén átkelt a komáromi hídon és 1939 tavaszán megjelent a vereckei szorosban, ahol valamikor Árpád tekintett szét fehér lován és ahol a fehér turul járt előtte... Alfredo Jeri végigkíséri Horthy Miklós életét és pályafutását és könyvének nagy érdeme, hogy a háttérből minduntalan fel-felbukkannak a nagy magyar politikusok alakjai, hogy érthetővé tegyék a külföldiek számára is a magyar eseményeket. Az egész trianoni tragédia így rajzolódik ki kormányzónk mögött, mint valami sötét, felhős háttér, amely azonban megvilágosodik attól a hittől, amely kiárad Horthy Miklós fehér paripán ülő alakjából, abból a rendületlen hitből, amely Komáromig, Kasáig, Vereckéig vezetett máris a revízióban.

Egész sor olasz könyv érdemelné meg, hogy részletesebben foglalkozzunk velük, de akkor — külön könyv válnék ebből a fejezetből is. Így aztán be kell érünk avval, hogy éppen csak megemlítsük a milánói „Amici dell'Ungheria“ könyvsorozatát is, amely többek között közölte Hory Etelka: „Eroi Transylvani con Garibaldi“ (Erdélyi hősök Garibaldival) és „Eugenio di Savoia“ (Savoyai Jenő) című műveit. Előző a Garibaldival küzdő erdélyi hősök, utóbbi a törökverő zentai hős életét mondja el. Ugyanebben a sorozatban jelent meg Leo Pollini könyve: „Gli ungheresi e la rivolta Milanese“ (Magyarok a milánói felkelésben), amely a milánói felkelésben résztvevő magyaroknak emelt emléket és Ignazio Balla: „Il Duce per l'Ungheria“ című műve (A Duce Magyarországért), amely egybegyűjtötte a magyar és olasz újságíróknak Mussolinivel készült interjúit és méltatta a Duce magyarbarát szavait és tetteit. Éppen csak, hogy felemlíthetjük az „Ungheria“ („Magyarország“) címen megjelent három különböző nagysikerű könyvet, amelyek más és más kiadóknál jelentek meg: az egyik az „Istituto per L'Europa Orientale“, Róma, a másik a „Pro Oriente“, Treves, Milánó, a harmadik pedig az „Ispi“, Milánó kiadásában. A milánói Treves adta ki Ignazio Balla

„L'Ungheria e gli ungheresi“ („Magyarország és a magyarok“) című művét is, amely első kötete az „Országok és Népek“ (Paesi e Popoli) című gyűjteménynek. Ugyancsak Ignazio Balla írta az Agnelli, Milánó kiadásában megjelenő „Metropoli“ híres sorozatnak — amely a világ nagy városait ismerteti egyéni írói leírásokban, — a magyar fővárosról szóló kötetét („Budapest“) Luigi Salvini „Magyarország a közelmúltban“, vagyis „Ungheria di ieri“ (Il Mondo d'Oggi, Róma, kiadás), Ferrario tábornok „Olaszország és Magyarország“, azaz: „Italia e l'Ungheria“ (Alpes, Milánó), továbbá „A Balkán félsziget eseményei és problémái“, azaz: „Vicende e problemi della penisola Balcanica“ (Ispi, Milánó), amely a Balkán-félsziget eseményeit és problémáit tárgyalja, szintén nagyobb ismertetést és méltatást érdemelnének, akár csak gróf Bethlen István könyve „Magyarország és Európa“, azaz: „L'Ungheria e l'Europa“ (Martucci, Milánó). Éppen csak hogy megemlíthetjük azokat a könyveket is, amelyek a magyar történelemmel foglalkoznak, mint Eckhardt Sándor „A magyar nemzet történetét“, azaz: Storia della nazione Ungherese“ (Corbaccio, Milánó) és Asztalos—Pethő: „Magyarország történetét“, azaz: „Storia dell'Ungheria“ (Genio, Milánó), Kastner Jenő két nagy könyvét, amelyek a Le Monnier firenzei kiadónál jelentek meg: „Mazzini e Kossuth“ és „Il contributo ungherese nella guerra del 1859“. Az első: „Mazzini és Kossuth“, a második: „A magyarság szerepe az 1859-iki háborúban.“

Silvino Gigante szintén olasz-magyar történelmi kapcsolatokkal foglalkozott az „Itália és az olaszok Magyarország történetében“, azaz: „Italia ed italiani nella storia d'Ungheria“ című művében. Berzeviczy Albert az „Aragoniai Beatrix“, azaz: „Beatrice d'Aragona“ című műve (Corbaccio, Milánó) az olasz-magyar történelmi kapcsolatok feltárásában alapvető értékű történelmi munka, szintén megjelent olaszul. Váradi Imre két értékes könyvvel is megajándékozta az olasz-magyar szellemi együttműködést szolgáló olasznyelvű irodalmat: „Az olasz irodalom és annak hatása Magyarországon“, azaz: „La letteratura italiana e la sua influenza in Ungheria“ és a magyar nyelvtana, azaz: „Grammatica della lingua ungherese“. (Mindkettő Ist. Per l'Europa Orientale, Róma, kiadása).

A magyar szépirodalom Olaszországban.

A magyar irodalom történetét két magyar szerző könyve is ismer-teti Olaszországban. Röck-Richter István a „Magyar irodalom“ „La let-teratura ungherese“ (Cremonese, Róma) és Hankiss János „A magyar irodalom története“, azaz: „Storia della letteratura ungherese“ (Para-via, Torinó), de a magyar irodalom klasszikus és modern alkotásai közül is egész sor jelent meg olasz nyelven. A régi Petőfi fordítások után az elmúlt évtizedben három olasz költő is bányászott a legszebb magyar költemények kincsházájában és közölt Petőfi-antológiákat. Franco Vellani-Dionisi Petőfi válogatott verseinek: „Antologia Pető-fiana“ (Alpes, Milánó) címet adta, míg Silvia Rho a következő címmel jelentette meg fordításait: „Petőfi: Poesie scelte“ (Utet, Torinó) és Umberto Norsa: „Petőfi: Poesie“ (Remo Sandron, Milánó—Palermo). Silvino Gigante pedig olasz Petőfi-életrajzot adott ki: „Petőfi“ (Eroica, Milánó), amely a magyar Tírteus életét nagyrészt a Dante nyelvére átültetett versein keresztül hozza közel az olasz olvasó lelkéhez.

Silvino Gigante a magyar népdalokból is kiválogatott két szép gyűjteményt: „Magyar népdalok virágai“, azaz: „Fiorita de canti popo-lari ungheresi“ (Mohovic, Fiume), és „Magyar népdalok“, vagyis „Canti popolari ungheresi“ (Remo Sandron, Milánó—Palermó), hogy azok ügyes, formás fordításban Itáliában is híveket szerezzenek a magyar nép lelkéből fakadó gyöngyszemeknek. Umberto Norsa lefordította Arany János Toldiját és Toldi estéjét is: „Toldi. — La sera di Toldi.“ (Carabba, Lanciano), valamint Madách: Ember tragédiáját: „La tragedia dell' uomo“ (Utet, Torinó), amely régebben Antonio Fonda (Battara, Fiume) és legújabbán Antonio Widmar fordításában is megjelent (Ge-nio, Milánó). A milánói Eroica közölte Mario Brelich dell'Asta fordítá-sában Ady Endre válogatott verseit: „Poesie scelte“ és Gino Sirola két verses antológiában is bemutatta a magyar költészet színe-javát. Az egyik „Magyar akkordok“, vagyis: „Accordi Magiari“ (Parnaso, Trieste), a másik: „A magyar föld szerelme és fájdalma“, vagyis: „Amore e dolore di terra magiara“ (La Nuova Italia, Firenze).

A magyar elbeszélőirodalom is igazi nagy népszerűséggel dicsekedhet el Olaszországban, ahol a modern magyar írók elbeszéléseit három különböző kötet is foglalja antológiába. Az egyik Balla—Borgomaneri fordításában „Novellieri Ungheresi“ (Magyar elbeszélő írók) címet kapta (Alpes, Milánó), a másik Balla—Jeri—Cozzani fordításában: „Lupi“ (Farkasok) címmel a fiatal erdélyi írók mesterműveit foglalta egybe (Eroica, Milánó), a harmadik pedig Balla—Borgomaneri—Cozzani fordításában „Paprika“ címmel a magyar humoristák elbeszéléseit kötötte csokorba (Eroica, Milánó). Márffy Oszkár „A magyar szív dobbanásai az irodalomban“, vagyis: „Palpiti del cuore magiaro nella sua letteratura“ (Paravia, Torino) inkább iskolai célokra igyekezett képet adni az egész magyar irodalomról, kisebb-nagyobb szemelvényekben, klasszikusok verseinek és prózáinak fordításaiból összeállított antológiájában. Herczeg Ferenc elbeszéléseiből külön antológiát állított Balla—Jeri: „Miracolo“ (Csoda) címmel (Eroica, Milánó).

A magyar írók között a már életében klasszikussá vált magyar írófejedelem, Herczeg Ferenc egyébként, akinek legtöbb munkája jelent meg olasz nyelven. Az Alpes, Milánó kiadvállalatnál: „Bisanzio“, „La Strega Eva“ (Bizánc, Éva boszorkány), „La Porta della Vita“ (Az élet kapuja) és a „Pagani“ (Pogányok). A Treves, milánói kiadó: „Il violino d'oro“ (Aranyhegedű), a Bompiani milánói kiadó: „Sette maniere di trovar marito“ címmel a Gyurkovics-lányokat adta ki, a firenzei Bemporad „Rossi e bianchi“ címet adta az Északi fénynek. A „Corriere della Sera“ regénykiadása, a „Romanzo Mensile“ egymaga hat Herczeg Ferenc-regényt közölt, de jóformán nincs is olyan nagy olasz kiadó, amelynél ne jelent volna meg Herczeg Ferencnek valamely műve.

Herczeg után rögtön Zilahy Lajos következik, akinek egész sor regénye jelent meg a milánói Corbaccio és az ugyancsak milánói Baldini e Castoldi kiadóknál. „I due prigionieri“-től (A két fogoly) Corbaccio, Milánó, egészen a „La citta che cammina“-ig (Menekülő város). Molnár Ferencnek is több könyve jelent meg a milánói Trévesnél és a milánói Mondadorinál: „La barca abbandonata“-tól, Tréves Milánó, (A gazdátlan csónak), az „I raggazzi della via Pál“-ig (Pál-utcai fiúkig), amelyet öt különböző kiadó (Bemporad Firenzében, Bompiani Milánóban, Corbaccio és Genio ugyancsak Milánóban, Sapienza Rómában) is közölt.

Több könyvvel szerepel az olasz nyelvre lefordított magyar művek listáján Mikszáth Kálmán: „Le donne di Szelistye“ (A szelistyei asszonyok) Cappelli, Bologna és „Il vecchio farabutto“ (Vén gazember) a milánói Trévesnél megjelent kiadásban. A milánói Alpes „Cuori fra le pietre“ címmel adta ki Tormay Cecil „Emberek a kövek között“ című regényét. Az ugyancsak milánói Sonzogno kiadásában jelent meg „La vecchia casa“ címmel a „Régi ház“. Heltai Jenő

szintén egész sor regénnyel szerepelt, amelyeknek nagyrészt a bolognai Cappelli adta ki: „Pensione di familia“ (Családi pensio), „La mia seconda moglie“ (Az én második feleségem) és a „Sogno d'estate“ (Nyári álom), míg a „L'ultimo Bohemien“ (Az utolsó bohém) a milánói Corbacciónál jelent meg. Kosztolányi Dezső „Nerója“ a milánói Genio és az „Édes Anná“-ja a milánói Baldini e Castoldinál jelent meg. Csathó Kálmán, Pekár Gyula, Ignác Rózsi, Szép Ernő, Körmendi Ferenc, Földi Mihály, Földes Jolán: mind több regénnyel is képviselve vannak az olasz nyelven megjelent művek aranykönyvében, de ott szerepel természetesen az olasz kiadóknál legújabbban megjelent magyar írók listáján Jókai Mór „I diamanti neri“ (Fekete gyémántok), Babits Mihály „Il Califfo della Cicogna“ (A gólyakalifa), Harsányi Zsolt „Rapsodia Ungherese“ (Magyar rapszódia), Balassa Imre „Fronte“ (Front), Gárdonyi Géza „Quel misterioso terzo“ (A hatalmas harmadik), Bethlen Margit „Le favole della citta triste“ (Mesék a szomorú városról), Márai Sándor „Divorzio a Buda“ (Válás Budán), Kuncz Aladár „Il monastero nero“ (Fekete kolostor), Nagyiványi Zoltán „Ci sará domani“, amelynek magyar címe a „Sárga Kaszinó“. Pécsi Mária „Artista e Re“ (Művész és király), Surányi Miklós „Il mostro“ (A szörnyeteg), Rákosi Viktor „Quando le campane non suonano piu“ (Elnémult harangok) és Rákosi Jenő „Il piccolo Clemente“ (A kis Kelemen). De még egész sor magyar regényt kellene felemlíteni: Bánffy Miklós gróf, Fábíán Béla, Lakatos László, Markovics Rodion, Bús-Fekete László, Szép Ernő, Wlassics Gyula, Török Sándor stb. műveit.

A magyar ifjúsági munkák is népszerűek ma már Itáliában, ahol többek között megjelentek Bársony István, Benedek Elek, Tábori Piroska, Radó Lily, stb. munkái a milánói Geniónál. De éppen így fel kellene említeni még azokat a leíró műveket, úti leírásokat és népszerű tudományos műveket, amelyeknek szintén nagy sikerük volt: Megyery Ella, Lambrecht Kálmán, Supka Géza, Székely László, Lajta Edgár, Germanus Gyula, Faragó László és Baráth—Ékes—Takács—Nicodemi művei, amelyek mind a milánói Genio kiadóvállalatnál láttak napvilágot.

A magyar irodalom az utolsó tíz esztendőben meghódította az olasz közönséget és nem csoda, ha az olasz évkönyvek és irodalmi „Almanacco“-k, amelyek az egész világirodalomról számolnak be, évről-évre külön fejezetet szenteltek Magyarországnak. Az „Alleanza Nazionale del Libro“ hatalmas szervezete hivatalos kiadványában, az „Arcilibro“-ban a magyar Parnasszus színes, eleven, tömör képét adta, beszámolt az egész magyar irodalom multjáról és a „Világirodalmi lexikon“ című fejezetében, valamint az „Eroica“-ban, a magyar írók

lexikonjában, több mint száz élő magyar íróról emlékezett meg. A Bompiani kiadásában megjelenő „Almanacco Letterario“ minden esztendőben beszámol a magyar irodalmi élet eseményeiről, a bolognai Cappelli kiadásában megjelenő „Cordelia“ irodalmi évkönyv a magyar írónőkről közölt tanulmányt, életrajzi adatok helyett inkább műveiket, irányukat és sikereiket felsorolva. A „Popolo d'Italia“ évkönyveiben Herczeg Ferencről, a magyar irodalom kérdéseiről, a Szépművészeti Múzeum múkincseiről stb. jelentek meg évről-évre nagy beszámolók, amelyeket — tanulmányokat, cikkeket és tudósításokat — majdnem kivétel nélkül valamennyit a Magyar Reviziós Liga milánói titkára írta.

A magyar irodalom sikerét és népszerűségét semmi sem jellemzi jobban, mint, hogy annyira érdekli az olasz közönséget, hogy Milánó egyik legkitűnőbb szónoka, Ettore Cozzani, a nagynevű író és kritikus több esztendőn át előadássorozatot tartott a „Scuola Tecnico Letteraria“-ban a magyar írókról és azok műveiről, méltatva előadásaiban a magyar geniusz alkotásait. Külön órán szerepelt Herczeg Ferenc, — akinek nemcsak írásművészetéről, de reviziós működéséről is a legmelegebben emlékezett meg a nagy olasz író. A következő órákban beszélt Mikszáth, Gárdonyi szerepéről és Rákosi Viktor „Elnémult harangok“-járól, amelyben már ott gomolyog Erdély felett a végzet viharfelhője. Ismertette Ady Endre költészetét, Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Molnár Ferenc, Heltai Jenő, Pekár Gyula, Csathó Kálmán, Tormay Cecil, Harsányi Zsolt, Gulácsy Irén, Szép Ernő, Zilahy Lajos, stb. írói munkásságát. Előadásaiban Cozzani hangoztatta, hogy „A tehetségek egész légioja él és dolgozik a kis, megcsónkított Magyarországon, amely olyan szellemi gazdagságot tud felmutatni, aminőre ma nincs is példa egyetlen más országban sem. Csak a nagy nemzeti küzdelmek idején robbannak ki ilyen ellenállhatatlan, megdöbbentő erővel a nagy tehetségek, — jelentette ki a nagy olasz író és hozzátette, hogy: — Íme a tehetségeknek ez a kápráztató gazdagsága Isten ajándéka Csonkamagyarországnak: kárpótlás a sok szenvedésért, a sok vérhullásért... De egyúttal — már orvoslása is a sok fájdalomnak! Ezek a tehetségek a magyar szenvedés, a magyar küzdelem hősi nagyságára hívják fel a világ figyelmét: az ő műveik az a tűzoszlop, amely a rabszolgaságból és szenvedésből felszabaduló népet az igazság földjére vezeti. A szenvedő, meggyötört magyar lélek szólal meg ebben a tűzoszlopban, hogy eloszlassa a megnemértés sötéttségét. Magyarország ma még a „Nagy Megcsónkított“, de már talpraállt és éppen irodalma mutatja, hogy Isten már ki is jelölte útját, amelyen haladni fog, s amelyen többé nem lehet feltartóztatni.“

Színház, zene, rádió.

A művészeteket, a színházat és zenét annyira kedvelő Itáliában a magyar szellemi kincsek megbecsülése természetesen kiterjedt a színházra is. Modern magyar színpadi szerzők legnagyobb külföldi sikereiket éppen Olaszországban aratták, ahol valósággal második hazájukra leltek a diadalmás magyar színdarabok. Az utóbbi másfél évtizedben nem volt olyan nagy olasz színtársulat, amelynek műsorán ne szerepelt volna magyar író alkotása. A budapesti sikerek talán még forróbb, még lelke-sebb estékké váltak az olasz színpadokon, amikor magyar szerzők művei az olasz színházi közönség számára sokszor úttörő irányt, vagy éppen exotikus szépségeket jelentettek.

Herczeg Ferencről azt mondta Mussolini — és ezt írásban is adta másfél évtizeddel ezelőtt engedélyezett interjújában: „Herczeg Ferencnek, a Kék róka, a Tilla és az Aranyborjú („Castello dei sogni“) szerzőjének műveit olvassuk és szeretjük.“ Herczeg Ferenc e három színdarabján kívül azóta színrekerült Olaszországban a Bizánc, Szendrey Júlia, Sirokko, Utolsó tánc és egész sor egyfelvonásosa is (Péter és Pál, Violante és a bíró, Két ember a bányában stb.).

Az Ördögtől a Liliomig és a Nagy szerelemig színrekerült Olaszországban majdnem valamennyi színdarabja Molnár Ferencnek is.

Több nagysikerű színdarabbal szerepelt az olasz színpadokon Heltai Jenő, Fodor László, Zilahy Lajos, Bókay János, Hunyady Sándor, Vaszary János, László Aladár, Éry-Halász Imre és ugyancsak szép erkölcsi eredményt könyvelhet el Barabás Pál, Szilágyi László, Stella—Békeffy, Szántó—Szécsén stb.

A magyar operett — főként Lehár Ferenc, Kálmán Imre művei — szintén ott szerepel az olasz színpadokon és igazi diadalt jelentett a modern magyar zene számára, amikor a „Scala“-ban, Itália, sőt egész Európa legkitűnőbb operaházában bemutatták Kodály Zoltán, „Psalmus Hungaricus“-át, majd pedig pár év múlva a „Székely fonót“, melynek olasz címe: „Filanda Magiara“ lett, mert a színház vezetősége úgy vélte, hogy az olasz és főként nemzetközi közönség nem is tudja, kik a székelyek? Így is hirdették az operát, de az utolsó pillanatban

Kodály Zoltán egyenes óhajára alcím gyanánt odanyomatták a színlapra: „Jelenetek az erdélyi nép életéből“. 1933 januárjában volt a „Filanda Magiara“ olaszországi bemutatója a Scala legelőkelőbb művészeinek felléptével és a siker oly nagy volt, hogy a magyar operát többször is műsorra tűzték.

A magyar dalmű után a magyar balett is meghódította az olasz közönséget, amikor ugyancsak a milánói „Scala“ színpadán bemutatták a Liszt és Hubay zenéjéből összeállított nagy magyar balettet, a „Déli-báb“-ot (olasz címe: „Miraggio“), amely magyar színpadon akkor még nem is került színre. Magyar ruhák, magyar színpadi kosztümök, a magyar zenén kívül: legkisebb részleteiben is magyar sikerről számolhattak be a „Déli-báb“ bemutatója alkalmából úgy az olasz, mint a magyar lapok és az előkelő közönség lelkes tapsai arról tanuskodtak, hogy a tarka színek, cigányos táncok, népviseleti jellegzetességek éppen úgy, mint a táncművészet teljesítményei lényeges alkotó részei voltak a sikernek.

A milánói Operaház a magyar sikerek után eddig szokatlan és a „Scala“ közel másfélévszázados életében is páratlan lépésre határozta el magát: meghívta vendégszereplésre a M. Kir. Operaház együttesét, hogy a kényes ízlésű milánói közönség előtt mutassa be művészetét. A „Scala“-ban eddig még sohasem szerepelt külföldi operaház együttese. Érthető tehát, hogy ez a meghívás, amely 1940 elejére szólt, nagy feladat elé állította a M. Kir. Operaház európai műveltségű és tudású igazgatóját, Márkus Lászlót, aki úgy határozott, hogy olasz zeneszerző művének előadásával, Respighi „A láng“-jával mutatja be majd művészetét Milánóban. Operaházunk olaszországi vendégszereplésének olasz és külföldi visszhangja teljes diadalról számolt be és a legnagyobb olasz újságok szerint a budapesti Operaház olyan élményt nyújtott a világ egyik legkülönb zeneértő közönségének a milánói „Scala“-ban, aminőhöz foghatót külföldi társulattól eladdig nem kapott olasz közönség.

A magyar dalműveket, de a magyar színdarabokat is gyakran közvetíti az olasz rádió. Tíz esztendeje lesz immáron, hogy az olasz rádió — a milánói, — az első magyar estét rendezte. A milánói stúdió hatvan tagú zenekara ez alkalommal első száma gyanánt a „Hunyady László“ opera nyitányát játszotta el. A második szám Kodály Zoltán három dala volt, Rösler Endre előadásában, utána Siklós Albert Kamaraszvitje következett Farkas Sándor baritonszólójával, majd Rösler Endre elénekelt Poldini Farsangi lakodalmából Kálmán diák dalát. A magyar zenét és éneket ekkor olasz szó váltotta fel: a Magyar Reviziós Liga milánói titkára előadást tartott a magyar irodalomról, hogy utána ismét a magyar zene szólaljon meg: Dohnányi, Hubay Jenő, Kodály Zoltán alkotásaiban.

A kultúrpropaganda mellett nem egyszer politikai jellegű előadásokat is tartott az olasz rádió, amelynek mikrofónja előtt már 1932 februárjának közepén a trianoni szerződésről és annak következményeiről tartott előadást Giovanni Terranova, a római „Amici dell'Ungheria” egyik vezetője. Idézte Mussolini ismert kijelentéseit, hogy: Magyarország a Duna medencéjében elsőrangú történelmi missziót teljesít és hogy a magyar nép jobb sorsot érdemel. Magyarország mindenkor számíthat Olaszország barátságára és Itália érdekei is azt kívánják, hogy a magyar nép jobb sorsa valóra váljék. Az olasz előadó befejezésül olasz nyelven mondotta el a magyar Hiszekegyet.

Legújabbban is, 1940 januárjában, a római rádió külpolitikai estét szentelt Magyarországnak és a magyar törekvéseknek. Hangsúlyozta, hogy a hősi magyar nemzet a Dunamedencében nemcsak a magyar, de az európai, a nyugati kultúrákat is védelmezte, nem hallgatta el, hogy ellenfelei még ma is a régi levéltárak elavult eszmei fegyverzetével hadakoznak ellene, de hozzátette: Magyarország politikai ellenfelei alaposan tévednek, mert a magyar nemzet sohasem fogja elfelejteni azt az igazságtalanságot, amely húsz esztendővel ezelőtt érte és amelyet nem orvosoltak. Ám az olasz nép vezetői felismerték a lovagias magyar nép ügyének igazát, amelyért a magyar nemzet mindig kitartó akarattal küzdött. Olaszország lojális segítségének köszönhető nagyrészt, hogy Magyarország végre visszakaphatta ősi területének egy részét, mégpedig — és ez igen jelentős körülmény — ezek a területek fegyveres beavatkozás nélkül tértek vissza az anyaországhoz.

Felolvasások, újságcikkek, könyvek, rádió- és színielőadások, a szellemi értékek kicserélése: mindez azt a nagy célt szolgálja, hogy az olaszság még jobban megismerhesse Magyarországot és hogy így a két baráti nemzet lelkét még közelebb hozza egymáshoz.

Egy olasz tudós megállapította, hogy a multban, évszázadokon át, Magyarország Rómától — kezdve a Szent Koronán — mindig csak *kapott* értékeket. Hollós Mátyás korában azonban Magyarország már szerephez is jutott a kis olasz államok életében, hogy a mérleg 1848—49-ben, politikai téren, már egyensúlyt mutasson. Akkor Monti báró olasz légiója olasz vért ontott a magyar szabadságharcban, mialatt magyar garibaldisták az olasz trikolor alatt harcoltak az olasz nemzeti eszméért. Kulturális téren azonban csak ma kezdünk elérkezni ahhoz a ponthoz, hogy mi is értékeket nyújthatunk a művészetek hazájának, az évezredes kultúrájú olasz nemzetnek: legszebb értékeinket, a nagy magyar írók műveit, nemzeti szépségeket, nemzeti gondolatot, örök nagy emberi értékeket! És az olasz nemzet, amely a multban annyiszor adta tanujelét rokonszenvének, amelynek mi kultúránkat nagyrészt köszönhetjük, — íme szeretettel fogadta a magyar földön megszületett művé-

szet, ahol valamikor római légiók vetették el a kultúra ősi magját. A nagyműveltségű és magyarbarát érzésű Olaszország szeretettel fogadta most már saját hazájában a mi magyar értékeinket. „A magyar írók polgárjogot és otthont találtak Olaszországban“ — mondotta Mussolini, — és ez valóban így is van. A magyar írók otthont találtak az olasz kisemberek könyves-polcain éppen úgy, mint az előkelő könyvtárakban és a nép éppen úgy, mint annak vezetői, már ismernek és szeretnek is bennünket.

A mai Olaszország lelke, megteremtője és irányítója, Mussolini éppen úgy ismeri ma a magyar írókat, mint a nagyközönség. És ez a mi legnagyobb sikerünk, sőt több már: diadalunk. Ha más nem, de már ezek az eredmények is igazolják azt a munkát, amely Itália földjén a magyar irodalom és kultúra terjesztése és népszerűsítése érdekében folyik. És igazolják azt is, hogy a magyar gényusz számára nincsenek határok, hiába építettek ellene gátakat és korlátokat Trianonban.

III.

IRODALOM.

I. Folyóiratok országonként.

- Anglia.** Observer, — Contemporary Review, — The Slavonic Review.
Csehszlovákia. L'Europe Centrale, — Central European Observer.
Franciaország. Revue Parlementaire, — Frontières, — Le Monde Slave, — L'Europe Nouvelle.
Jugoszlávia. Nova Europa.
Magyarország. Magyar Külpolitika, — Magyar Szemle.
Németország. Der Auslanddeutsche, — Nation und Staat, — Die Tat, — Zeitschrift für Geo-Politik, — Europäische Revue.
Olaszország. Affari Esteri, — Rassegna dei Politica Internazionale, — Gerarchia, — Relazione Internazionali, — Oggi, — Cronache della Guerra, — Critica Fascista, — Assalto, — Via dell'Italia e il Mondo, — Via dell'Oriente, — L'Illustrazione, — Illustrazione Italiana, — Cordelia, — La Domenica.
Románia. Revue de Transilvanie.

II. Politikai könyvek.

Angol nyelven.

- Charles Cunningham:** What I Saw in Hungary. Jarrolds, London.
Rhys Davies and Ben Riley: Modern Hungary and the Peace Treaties. London. 1933.
Sir Robert Donald: The Tragedy of Trianon. Thornton Butterworth Limited London. 1928.
Sir Robert Gower: Treaty Revision and the Hungarian Frontiers Grayson & Grayson, London.
Sir Robert Gower: The Hungarian Minorities in the Succession States. Grant Richard, London. 1937.
Halász Albert: Europe. Budapest. 1936.
Halász Albert: The Distribution of the Austro-Hungarian Monarchy and the New Austria. Budapest. 1937.
Hollós István: The Cultural Weight and Social Position of the Hungarians in Former Hungary. Stephaneum-nyomda, Budapest. 1936.
Horváth Jenő: Responsibility of Hungary for the War. Magyar Reviziós Liga, Budapest. 1933.
Horváth Jenő: The Banat, A forgotten Chapter of European History. Sárkány-nyomda, Budapest. 1931.
Horváth Jenő: Transylvania and the History of the Rumanians. Sárkány-nyomda, Budapest. 1935.
Magyar Reviziós Liga: Minority Grievances in Russinsko. Hornyánszky Viktor, Budapest. 1927.
Magyar Reviziós Liga: Responsibility for the War and for the Treaty of Trianon. Hornyánszky Viktor, Budapest. 1928.

- Joseph Illés-Ilyasevics:** The Autonomy of Ruthenia and the Czecho-Slovak Minority Questions. Budapest. 1938.
- Jehlicska Ferenc:** Reply to Mr. R. W. Seton Watson's Book „Slovakia then and now.“ Bécs. 1932.
- Jehlicska Ferenc:** Father Hlinka's struggle for Slovak Freedom. Szlovák Tanács, London. 1938.
- E. Alexander Powell:** Embattled Borders. Eastern Europe from the Balkans to the Baltic. John Long, London. 1928.
- E. Alexander Powell:** The Danger on the Danube. The Century Co., New-York.
- Szlovák Tanács:** Should Great-Britain go to war — for Czechoslovakia? Genf. 1937.
- Szlovák Tanács:** Shall Millions die for „This Czechoslovakia“? Genf. 1938.
- R. G. Walmsley:** Justice for Hungary. Liverpool.

Francia nyelven.

- Aldo Dami:** La Hongrie de Demain. Critique des Programmes Revisionnistes. André Delpeuch, Paris. 1929.
- Aldo Dami:** Les nouveaux martyrs. Destin des Minorités. Fernand Sorlot. Paris.
- Pierre Delattre:** Les Lutttes présentes du Catholicisme en Europe Centrale. „Editions Spes“. Paris. 1930.
- Georges Deshons:** Les Erreurs de la Paix. La Hongrie après le Traité de Trianon. Marcel Riviere. Paris. 1933.
- Jean Desthieux:** Chateaux de Cartes. Heures Perdues. Paris. 1932.
- Jean Desthieux:** Refaire la Paix. Heures Perdues. Paris. 1933.
- Georges—Philippe Dhas:** Le Rapprochement Franco—Italien. L'Allemagne et la Hongrie. E. Aubin et Fils. Ligugé (Vienne) 1935.
- Georges—Philippe Dhas:** Actualités Danubiennes. II. La Sphère. Paris.
- René Dupuis:** Le Problème Hongrois. Les Éditions Internationales. Paris. 1931.
- Dvortchak Győző:** La Vérité sur le Traité de Trianon vaut bien un quart d'heure. Paris. 1933.
- Dvortchak Győző:** Benes et sa République. Paris. 1935.
- Dvortchak Győző:** Détruisez la Tchécoslovaquie fief du Bolchevisme. Détruisez ce monstre tchéco-slovaco—germano—hungaro—ruthéno—polonais. Paris. 1936.
- Dvortchak Győző:** Prague la rouge la Tchécoslovaquie, le poing serré de l'Europe. Paris. 1937.
- F. de Gerando:** Le Complot Rouge en Ruthénie. Jouve & Cie. Paris. 1930.
- Gabriel Gobron:** La Hongrie Mystérieuse. Librairie des Sciences économiques et Sociales. Marcel Rivière. Paris. 1933.
- Honti Ferenc:** Que demande la Hongrie? Le Traité de Trianon et les Revendications Hongroises. Sárkány-nyomda. Budapest.
- Honti Ferenc:** La Hongrie et la crise Tchécoslovaque. (Les revendications hongroises.) Paris. 1938.
- André Jardot:** Hungaria. Ligue d'Union Latine, Paris. 1930.
- Jehlicska Ferenc:** Une Étape du Calvaire Slovaque. Le procès Tuka. Argi. Paris. 1930.
- Jehlicska Ferenc:** Le Problème Slovaque. Conseil Slovaque. Genève. 1935.
- Magyar Reviziós Liga:** Aide-Mémoire sur la situation de la minorité Hongroise en Tchécoslovaquie. Budapest. 1934.
- T. G. Masaryk:** Les Slaves après la guerre. Orbis. Praga. 1925.
- Henri Pozzi:** La Guerre revient... Paul Berger. Paris.

- Henri Pozzi:** La Bataille contre la Paix. Victor Attinger. Paris. 1939
- Georges Roux:** Réviser les Traités. Éditions de la Revue Plans. Paris.
- Georges Roux:** Révolution. Nouvelles Éditions Latines. Paris. 1934.
- A. Sauvageot:** Découverte de la Hongrie. Félix Alcan, Paris. 1937.
- Szlovák Tanács:** Prague in extremis. L'Avion Russe en Détresse. Genève. 1938.
- Szlovák Tanács:** Mais oui! Les Slovaques sont séparatistes! Conseil Slovaque. Genève. 1938.
- Tamás András:** L'Invasion des Roumains en Transylvanie. Genève. 1938.
- P. J. Thomas:** Les Roumains nos alliés? Fernand Sorlot. Paris.
- Louis Villat:** Le Rôle de la Hongrie dans la Guerre Polono-Bolchevic de 1920. Revue Mondiale. Paris. 1930.
- André Zwingelstein:** La Hongrie dans les destins l'Europe Fernand Sorlot, Paris.

Holland nyelven.

- A. G. M. Abbing:** Het Drama van Trianon. Drukkerij „Jacob van Campen“. Amsterdam.
- Frans Schneiders:** Hongarije, het Lied van den Donau. Teulings Uitgevers. S'Her-togenbosch.

Magyar nyelven.

- Dr. Badics László:** Mit tett Mussolini Magyarországért? Stádium, Budapest. 1939.
- Balla Antal:** A legújabb kor világtörténete. Királyi Magyar Egyetemi-nyomda, Budapest, 1937.
- Balla Ignác:** A Duce és a dolgozó új Itália. Singer és Wolfner, Budapest. 1932.
- Borbély Andor és Dr. Fall Endre:** Román uralom Erdélyben. Magyar Reviziós Liga. 1936.
- Dr. Flachbarth Ernő:** A csehszlovákiai népszámlálások és a felvidéki kisebbségek nyelvi jogai. Pécsi Egyetemi Könyvkiadó és Nyomda R.-T., Pécs
- Hankiss János:** A kultúrdiplomácia alapvetése. Magyar Külügyi Társaság. 1936.
- Horváth Jenő:** Felelősség a világháborúért és a békeszerződésekért. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása, Budapest. 1939.
- Jehlicska Ferenc:** A tíz cseh csapás Szlovenszkóban. Szomorú Jubileum.
- Dr. Krisztics Sándor:** A békeszerződések revíziója. Grill-féle könyvkereskedés, Budapest. 1927.
- Surányi Lajos:** Tíz fekete esztendő parancsa. Budapest.
- Surányi Lajos:** Masaryk vétke a dunai népek ellen. Ifj. Ludvig István, Miskolc.
- Surányi Lajos:** A dunai népek tragédiája és Csehszlovákia. Miskolc. 1929.
- Surányi Lajos:** Cseh bábok, vagy szabad népek legyenek-e a Dunavölgy lakói? Ludvig és Janovits, Miskolc.
- Surányi Lajos:** A magyar munkás útja. Újságüzem R.-T.
- Tarján Ödön és dr. Fall Endre:** Magyarok, Szlovákok és Ruthének a Dunavölgyében. Hornyánszky Viktor, Budapest. 1938.
- Teleki Pál gróf:** Európáról és Magyarországról. Athenaeum, Budapest. 1934.

Német nyelven.

- Andreas Barabás:** Das erste Dezennium des Ungarischen Unterrichtswesen in Rumänien von 1918—1928. Husvéth & Hoffer, Lugos. 1929.
- Michael Haltenberger:** Rumpfungarn. Tisza Testvérek, Budapest.

- Horváth Jenő:** Die Geschichte Ungarns. Budapest. 1938.
- Alexius Mirovsky:** Ein Volk klagt an. Ungarische Reiseindrücke eines deutschen Journalisten. H. L. Brönnner, Frankfurt/Main. 1930.
- Robert Novak:** Der künstliche Staat. Ostprobleme der Tschecho-Slowakei. Gerhard Stalling, Oldenburg.
- Wolfgang Peters:** Ein Volk hasst. Ungarns Kampf um sein Recht. Brunnen Verlag, Berlin.
- Friedrich Reinard:** Das ist Rumänien. 1939.
- Italo Zingarelli:** Das Erbe von Versailles. Amalthea-Verlag, Wien.

Olasz nyelven.

- Associazione dei Giuristi Ungheresi:** Il trattato di pace del Trianon dal punto di vista della pace, della sicurezza internazionale nonché della collaborazione delle nazioni. Stephaneum-nyomda, Budapest. 1931.
- Balla Ignác:** „Budapest“. Metropoli. Agnelli, Milano. 1931.
- Balla Ignác:** Il Duce per l'Ungheria. Interventi e memorie di un giornalista ungherese. Associazione Amici dell'Ungheria. Milano. 1933.
- Balla Ignác:** Vecchia e nuova cultura di Transilvania. Federazione Italiana biblioteche Popolari, Milano.
- Balla Ignác:** L'Ungheria e gli Ungheresi. Fratelli Treves, Milano.
- Giacomo Bascapé:** Le relazioni fra l'Italia e la Transilvania nel secolo XVI. Anonima Romana, Editoriale. Roma. 1931.
- Giulio Benedetti:** Rivendicazioni Adriatiche.
- Luciano Berra:** Vinti e vincitori nell'Europa Danubiana. L'Eroica, Milano.
- Berzeviczy Albert:** Beatrice d'Aragona. Corbaccio, Milano.
- A. Besozzi, V. A. Martini:** La Jugoslavia e la Pace Europea. Società Editrice Unitas, Milano. 1930.
- Stefano Bethlen:** L'Ungheria e l'Europa. Martucci, Milano.
- Vanda Calabro:** Ungheria. Timé. Notto. 1930.
- Sergio de Cesare:** Il problema Magiario. Anacreonte Chiurazzi & Figlio, Napoli.
- Sergio de Cesare:** La guardia al Trianon. (Il problema magiario.) Anacreonte Chiurazzi et Figlio, Napoli.
- Sergio de Cesare:** Revisione. Responsabilità di guerra Parità giuridica-Disarmo. Anacreonte Chiurazzi & Figlio, Napoli.
- Gino Cucchetti:** Nel cuore dei Magiari. (L'Ungheria d'oggi.) Ulrico Hoepli, Milano. 1927.
- Gino Cucchetti:** Avanti Magiari! Casa Editrice „Brennero“. Bolzano.
- Gino Cucchetti:** Ungheria „La grande Mutilata“. Trimarchi, Palermo.
- Gino Cucchetti:** L'Ungheria di fronte al problema slovacco. G. B. Palumbo, Palermo.
- Dvortchak Győző:** La Slovacchia „indipendente“. Genf. 1939.
- F. Eckhart:** Storia della Nazione Ungherese. Corbaccio, Milano.
- Stefano Z. Egei:** La genesi dell'ordinamento delle minoranze in Romania. Sárkány-nyomda, Budapest. 1938.
- C. A. Ferrario:** L'Italia e l'Ungheria. Alpes, Milano.
- Gen. Ferrario Carlo Antonio:** Italia e Ungheria. Alfredo Guida, Napoli. 1933.
- Gen. Ferrario Carlo Antonio:** Vicende e problemi della penisola Balcanica. Ispi, Milano.
- Eraldo Fossati:** L'Ungheria economica studi e ricerche sulle condizioni demografiche, economiche e finanziarie dell'Ungheria attuale. Cedam, Padova. 1929.

- Fritz László:** La situazione degli ungheresi sotto il regime Tatarescu. Sárkány-nyomda, Budapest. 1937.
- Mario dei Gaslini:** Aquilotti sull'Adriatico.
- Virginio Gayda:** La Jugoslavia contro l'Italia. (Documenti e rivelazioni.) Roma. 1933.
- Silvino Gigante:** Italia e italiani della storia d'Ungheria. Saját kiadásban. Fiume.
- Etelka Hory:** Eugenio di Savoya. Coll. Ass. Amici dell'Ungheria, Milano.
- Etelka Hory:** Eroi Transilvani con Garibaldi. Coll. Ass. Amici dell'Ungheria, Milano.
- Etelka Hory:** L'Ultima Zarina. Cappelli, Bologna.
- Italus Viator:** Ungheria Sanguinante. La Grafica Sociale, Milano. 1933.
- Italus Viator:** La questione Transilvana. La Grafica Sociale, Milano. 1934.
- Italus Viator:** Lo Sproposito Cecoslovacco. Milano. 1935.
- Jehlicska Ferenc:** Andrea Hlinka alla conferenza della pace di Parigi. Hlinka quale fu veramente. Genf. 1938.
- Alfredo Jeri:** Miklós Horthy. Il ricostruttore dell'Ungheria. Sperling & Kupfer, Milano. 1939.
- Jenő Kastner:** Mazzini e Kossuth. Le Monnier, Firenze.
- Jenő Kastner:** Il contributo ungherese nella guerra del 1859. Le Monnier, Firenze.
- Latinus:** L'Italia e i problemi internazionali. Istituto per gli studi di politica internazionale. Milano.
- Lukács György:** Romeni in Italia.
- Carlo Magnino:** Il complesso etnico dei Carpazi. Istituto per l'Europa Orientale, Roma.
- Magyar Reviziós Liga:** Le minoranza ungheresi negli stati successori. Hornyánszky Viktor, Budapest. 1928.
- Magyar Reviziós Liga:** Dati statistici sugli abitanti magiari e tedeschi negli stati successori, che vivono in territori linguistici compati. Hornyánszky Viktor, Budapest. 1928.
- Magyar Reviziós Liga:** La lettera accompagnatoria di Millerand e le commissioni per le delimitazione delle frontiere. Hornyánszky Viktor, Budapest. 1928.
- Magyar Reviziós Liga:** La questione ungherese. Arti Grafiche G. Navarrini, Milano.
- Magyar Reviziós Liga:** Fatti. Hornyánszky Viktor, Budapest. 1930.
- Magyar Reviziós Liga:** L'Ungheria prima e dopo Trianon. Athenaeum, Budapest. 1934.
- V. A. Martini:** Pace coatta e disarmo armato. La verità sul travaglio della ricostruzione d'Europa. „La Lanterna“, Milano.
- V. A. Martini:** Il mondo inquieto. Panorami e problemi dei politica internazionali. Mundus, Milano. 1934.
- Ello Migliorini:** L'Ungheria. Paolo Cremonese, Roma. 1933.
- Alessandro Augusto Monti:** Rossobiancoverde e Azzurobiancorosso. (Ungheria e Jugoslavia.) Prof. P. Maglione, Roma. 1931.
- Rodolfo Mosca:** Problemi Politici l'Ungheria Contemporanea. Nicola Zanichelli, Bologna. 1928.
- Rodolfo Mosca:** La Rutenia Ciscarpatica dalla colonizzazione all'autonomia. „Pro Oriente“, Milano. 1929.
- E. de Nagy e M. Fenyő:** Trianon e le sue Conseguenze. Athenaeum, Budapest, 1927.
- Umberto Nani:** Oriente Europeo.
- Opera Italiano pro Oriente:** Ungheria. Fratelli Treves, Milano. 1930.
- Leo Pollini:** Gli ungheresi e la rivolta Milanese. Coll. Ass. Amici dell'Ungheria, Milano.

- Prokopy Imre:** La situazione degli ungheresi della Jugoslavia. Magyar Reviziós Liga, Budapest. 1939.
- Francesco Salata:** Il patto a quattro. Mondadori, Milano.
- Luigi—Salvini:** Ungheria di ieri e di oggi. Edizione Rome. (Il Mondo d'Oggi.)
- Giorgio Maria Sangiorgi:** L'Ungheria dalla repubblica di Károlyi alla reggenza di Horthy. Nicola Zanichelli, Bologna. 1927.
- Antonio Scrimali:** La revisione del trattato del Trianon. La Luce, Palermo. 1934.
- Antonio Scrimali:** La regione autonoma della Rutenia dopo il trattato di San Germano. La Rutenia all'Ungheria. Libreria-Pampalone, Palermo. 1938.
- Simeoni e Bucchi:** Trianon Calvario d'Ungheria. Sapientia Editrice, Roma. 1931.
- Alessandro de Stefani:** L'Ungheria senza Re. Sabauda, Milano.
- Edmondo Tarján:** Il cammino della Cecoslovacchia e la minoranze ungherese. Istituto Editoriale Cisalpino, Milano.
- Mario Toscano:** Le minoranze dei razza, dei lingua, di religione nel diritto internazionale.
- Mario Toscano:** Ungheria. Istituto per l'Europa Orientale, Roma.
- Mario Toscano:** Ungheria. Stati e Colonie. Ispi, Milano.
- Franco Vellani—Dionisi:** Il Problema territoriale Transilvano. Nicola Zanichelli, Bologna. 1932.
- Italo Zingarelli:** La grande Balcania. Fratelli Treves, Milano. 1927.
- Italo Zingarelli:** Italia e i problemi internazionali. Istituto per gli Studi di Politica Internazionale, Milano.
- Italo Zingarelli:** I paesi Danubiani e Balcanici. Ispi, Milano.

Spanyol nyelven.

- Carlos E. Grez Perez:** Justicia a Hungria. El Imparcial, Santiago/Chile. 1938.

M. kir.
udvari könyvnyomda
HORNYÁNSZKY VIKTOR R.-T.
Budapest, VI., Aradi-utca
14.

DR. FÁLL E.: MIT TETT A FASZORTSÁG MAGYARORSZÁGÉRT